STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04446

DOS HSIDISHE YUNGEL

Isaac Joel Linetzky

•

Permanent preservation of this book was made possible
by Sylvia Sorkin
in memory of
beloved husband, Leonard Sorkin

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דאס חסידישע יונגעל.

דיא לעבענס-בעשרייבונג פון א פוילישען יודען, פון זיין געבוירען ביז זיין פערלוירען.

צו דער צייט פונ'ם אנפאנג דעם יעטציגען יודישען יארהונדערט.

פון

עליקצין הצחקואלי.

מק"ק וציונגי.

דיא צווייטע פאלקאמען איבערגעארבייטע אויסגאבע, פון מיין

פוילישען יונגעל.

בהוצאת האחים בלאטניצקי באדעססא.

ווילנא

שנת תרנ"ז לפ"ק

ХАСИДСКІЙ ЮНОША.

Жизнеописаніе еврея 50-ыхъ годовъ.

Сочиненіе И. І. Линецкаго.

2-ое совершенно переработанное изданіе.

Изданіе и собственность Бр. Блетницкихъ въ Одессѣ.

ВИЛЬНА. Тип. Вдовы и бр. Роммъ. Жмудскій пер. собств. домъ № 328.

1897.

Дозволено цензурою Варшава,, 17 Сентября 1896 г.

די פאררעדע צו דער 1-טער אויסגאבע.

פינ'ם זעליגען ר' אלכסנדר צעדערבוים.

אינ'ם פאריגען יאהרגאנג „קול מבשר" איז געגאנגען א פעלליטאן „דאס פויליש יונגעל". דיעזע ערצעהלונג האט אזוי שטארק פעראינטערעסירט דעם עולם, אז מ'האט מיט אונגעדולד ערווארטעט פון איין וואך צו דער אנדערער די פארזעצונג. יעדער האט זיך פריער געכאפט לעזען דעם פעלליטאן פאר אלע פרישעסטע נייאיגקייטען, אפילו אזעלכע, וואס זענען גאר ניט אבאנירט אויפ'ן „קול מבשר", האבען געקויפט, צו געלינגען דאס בלאטט אום נאר דיעזע ערצעהלונג צו לעזען. נאך מעהר! — חסידים, וואס זענען גאר טויט ברוגז אויף דעם „קול מבשר", ווער שמיעסט אויף דיעזער ערצעהלונג — נאר להרוג ולאבד! האבען אויך יעדער וואך געזוכט דאס בלאטט און האבען מיט פערגניגען געלעזען „דאס פוילישע יונגעל", האטשע אין זיך האבען זיי דעם שרייבער דערפאר פערשאלטען די ביינער.

פאר וואס „דאס פוילישע יונגעל" האט אזוי שטארק נושא חן געוועזען ביי יעדען — קען יעדער פערשטעהן, אז ער בעטראכט, וויא נאטירליך דער פערפאססער האט אין דעם געשילדערט דאס פויליש-יודישע לעבען מיט דער דאמאליגער ערציעהונג די קינדער, אזו, אז יעדער האט דאריגען געפונען א געטריען שפיעגעל פון זיין יוגענד, און ווער עס האט אפילו אליין ניט דורכגעמאכט אזא לעבענסווייזע, האט ער עס בייגעוואהנט ביי זיינע בעקאנטע; אודאי זענען אזעלכע זכרונות פון דער יוגענד ביי יעדען זעהר ליעב און מהייער! — נאר דיעזע ערצעהלונג האט אבער א סך פערלוירען מיט, וואס זיא איז צעריססען געוועזען אין פארטזעצונגען, און וואס זיא האט נאך דעם צווייטען טהייל ניט געהאט, און מיר האבען געהערט און געזעהן, אי מינדליך, אי בריפליך, דעם אלגעמיינען וואונש, צו האבען דיעזע בעשרייבונג אין א זעלבסטשטענדיג בוך צוזאממען מיט'ן צווייטען טהייל. אויך די געבילדעטע מבינים, אונטער וועלכע אויך דער וועלטבערימטער ה' חיים זעליג סלאנימסקי, האבען דאס זעלבע געאייסערט.

לכן האבען מיר יעטצט — וויא מיר האבען נאר וואס ערהאלטען פינ'ם פערפאססער דען צווייטען טהייל — זיך גענעהמען אבדרוקקען „דאס פוילישע יונגעל", ביידע טהייל אין א זעלבסטשטענדיגע בוך און מיר זענען פעסט פערזיכערט, אז דאס וועט ביי אללע אונזערע אבאנענטען און פראוואט-לעזער שטארק אנגעלעגנט זיין! און אפילו דיא, וואס האבען דעם ערשטען טהייל געלעזען אין „קול מבשר" וועללען אונז אויך זאגען אגרויסען יישר כח.

דיא רעדאקציאן.

Одесса 15-го мая 1868 г.

א פארריידע צו דער 2-טער אויסגאבע *)

אויסצודרוקען דאס אללעס, וואס איך האב יעטצט, ביי דער צווייטער אויסגאבע, אויפגענומען אין דעם „פויליש יונגעל“, איז אזוי מאגליך, וויא עס איז מאגליך אין קורצען צו פערשטעהן גיבען גאנץ דארווין'ס שטה, וויא אזוי פון איין אביזיאנע איז געווארען א מענטש! און ווען איך זאל אייך דאס וועלען ערקלעהרען אין ווארטער, וואללט דיא פארריידע אויסגעקומען גרעסער פונ'ם ביך אליין ... נאר דער יעניגער, וואס וועט א בהלן זיין נעהמען דיא ערשטע אדעססער אויסגאבע פון מיין „פויליש יונגעל“ און זיא פערגלייכען מיט דיעזער צווייטער „אויסגאבע“, דער וועט זיך איבערצייגען אין מיין שווערער ארבייט, וואס איך האב יעטצט געהאט פאר זיך, איבערצוארבייטען ווירקליך פון איין אביזיאנע— א מענטשען!... און פאר וואס דאס איז אזוי שווער געוועהן, איז גאנץ אייניפאך: דיא אדעססער אויסגאבע האט דיא רעדאקציע פונ'ם „קול מבשר“ געדרוקקט אונטער מיינע אויגען און כמעט אהן מיין וויססען, נאר אזוי וויא דער ערשטער טהייל איז שוין געהאט געדרוקקט געוועהן אין קול מבשר פריער, וועלכעס דיא רעדאקציע האט, וויא עס איז, געמוזט אנקומען יעדער וואך צו מיין רעוויזיאן, איז— חאטשע זיא איז שוין אויך, ארגער וויים סקאוועריקעט געווארען פון דער רעדאקציע—דאך ארויסגעקומען אינ'ם ביך נאך עטוואס צו דערליידען ... דעם צווייטען טהייל אבער, אזוי וויא איך האב איהם אוועקגעשיקט אין רעדאקציע — אזוי האט זיא איהם באלד, אהן מיין וויססען, געגעבען אין דרוקק, אום ביידע טהייל צוזאממען אבצודרוקקען אין איין ביך, פון איהרע אבאנענטען וועגען, און איך האב עס שוין אין מיינע אויגען ניט געזעהן, ביז א צייט נאכ'ן אבדרוקקען ... אודאי האבען זיך דעראינגען נעפאצקעט צעהנער פרעמדע האנד פון דער רעדאקציע, וועלכע האבען אזא בעגריף געהאט אינ'ם פויליש-חסידישען לעבען, פונקט וויא דער פוילישער חסיד האט אבעגריף

געהאט

*) „2-טע אויסגאבע“ מיין איך נאך דער אדעססאר אויסגאבע, ניט רעכענענדיג דיא 10 אויסגאבען, וואס לעמבעריג האט געדרוקקט בגנבה וגזלה, און אללע זענען ניט געווערטה דיא רעד.

המחבר.

געהאט אין ביסמארקס פאליטיק ···· היינט קענגט איהר שוין פערשטעהן, וואס פאר איין ארבייט איך האב געהאט ביים איבערליפטערן דעם גאנצען חלאם פון צוריקק מיט 3 יאהר, אונ מתקן זיין אללעס, וואס פרעמדע, אונגעניהטע האבען קאליע געמאכט, אונ דערביי נאך ניט אבטרעטען פינ'ם ארגינאל אפילו כחוט השערה ! ?... איהר ווייסט ניט דעם ווייטען חלוק פון איבערנייען, ביז מאכען א ניי מלבוש ···· ?

ווער עס וועט זיך אינטערעססירען צו וויססען, וויא ווייט ארענטליך אונ קונסטליך איך האב דיעזע שווערע אויפגאבע איספעלנעט — זאל פערגלייכען ביידע אויסגאבען איינע געגען דער אנדערער, וועט ער זעהען, אז איך האב דא ווירקליך ניט געשעפט אפילו דאס מינדסטע אדערעל פון דער אביעזיאנע: דער זעלבער סקעלעט, דיא זעלבע אברים אונ גידים, מיט איינעם ווארט: דער גאנצער ארגאניזם פון דער ארגינאלער אביעזיאנע וויא ער שטעהט אונ געהט — אונ דאך פון איין אביעזיאנע אויסגעארבייט א פאלקאממענם מענטש! —

המחבר.

Одесса 20-го января 1895 г

ערשטער טהייל.

דערצעהל ניט איז ביטטער — עס דריקט דאס הארץ וויא א שטיין;
דערצעהל יא איז זויער — א שאנדע פאר זיך אליין —
גישמעהר שאנד אויף א זייט, וואס שפיעלט כבוד פאר אראלל,
געגען דער טובה, וואס קענן ארויסקומען דעם כלל!

וויא מיטשען דאס דאך, וויא קראנקען דאס מוח,
אז מע ווייסט ניט, צי איז מען דאס, וואס מע איז?!

דער טאטע זאל געזונד פיהלען האטשע א טויזענד-חלק׳טעל טעם פון דיא צרות, וואס איך טראג היינט איבער — וואלט ער זיך ניט אזוי געשמאלצען אין יענעם תחלת-הלילה, ווען דיא מאמע האט ביי איהם גענעהמען דיא שליססעליך פון דיא האנד ··· גישמעהר דיא זאך איז פערפאללען! אודאי וועל איך אייביג וועיגען אויף יענער וויסטער מינוט, אין וועלכער איך בין געבראכען געווארען פון אייביגע קעקס אין גן-עדן, אונ האב, פון אזא לויטערען, ברייטען הימעל, געמוזט אריינפאללען אין א פינסטערען, ענגען בויך אריין, אונ זיך דארט אבמיטשען, וויא אויפ׳ן טויט, 9 חדשים כסדר, אונ דערנאך ערשט פיהרען א לעבען פון א לאנגער, שווערער גסיסה, נאטט, דער הארר, ווייסט נאך, ביז וואנעט אונ פאר וואס ···· ? אמת, דיא תורה, וואס דער מלאך האט מיט מיר געלערענט ביי דער מאמען אין בויך, האט מיך אביססעל געטישעט אין מיין פינסטערער לאנגע דארט, צום אונגליקק איז אבער מיין מלאך געוועזען א גרויסער פייפער, בעזאנדערס נאך שבת נאכ׳ן טשולענט, ווען דער טאטע מיט דער מאמען זענען שוין לאנג אויפגעשטאנען אונ האבען זיך שוין געקוויקט מיט׳ן געזאטענעם ארבעס אונ בארליך-יאך, אונ איך האב בעדארפט אויסהארען זייער שמים וועגען מיר, פון וועלכען איך האב ניט פערשטאנען, וואס פאר ברואים זייא זענען ···· אונ וואס מיך ערווארטעט ביי זיי אינ׳ם לעבען ···· א מאל, אין א ערב תשעה-באב ביינאכט, איז זיך מיין מלאך אזוי בעזונדערש געשלאפען — וייל תשעה באב טאר מען דאך ניט לערנען — אונ איך האר פונ׳ם טאטען מיט דער מאמען — בעת זיי

זענען געזעסען אויף דער פריזבע און ארויסגעקוקט ווען דער הימעל וועט זיך שפאלטען — אזא מין שמים זענען מיר: „וויא מיינסטו, יאסי — זאגט אזוי דיא מאמע צום טאטען — זאל עס טאקע זיין א יונגעל, הא?“ — „וואס פלוידערסטו, שטיא איינע — ענטפערט דער טאטע מיט א בייזער — אז דער רבי האט בפירוש געזאגט „א מאדעל“, פרעגסטו נאך שאלות?“ — „געה שוין געה, דיא באזער נארר איינער — זאגט דיא מאמע מיט א ווייך שמייכעלדיגער שטימעמע — איך טרייב קאטועס, נעהמסטו עס שוין אן פאר איין אמת? איך זאג עס גלאטט אקעגען דעם, וואס דער יאקמער האט עפים נעכטען א בורטשע געטיהן, אז איך טראג א יונגעל ... נא, ווייסען זייא, א דיא לייט, פון זייער חיות צו זאגען?“ ... „טפוש'אבע איינע — האט שוין דער טאטע א זאג געטיהן מיט א ווייכער מונגע — מאהל דיר, ווען עס זאל אפילו באמת זיין א יונגעל, וואללט עס אויך דער צדיק מהפך געוועהן אויף א מאדעל, בפרט, אז ער האט אונז, מיט זיין פה קדוש, בפירוש געזאגט „א מיידעל“ נאך איידער ביסט פערגאנגען אין טראגען! ... נא, איז נאך דא וואס צורעדען?“ ... „ביסט טאקע זעהר גערעכט, בנאמנות — זאגט דיא מאמע וויא פערשעהמט — מיר האבען שוין געזעהן, ניט איין מאל, אזעלכע ווינדערליכע מעשים פונ'ם צדיק, זאל מאריך ימים ושנים זיין!“ — „אזעלכע ווינדערליכע מעשים“ — זאגסטו — האט דער טאטע געאנטווערט מיט איין ערענסט־חוזק'דיגער מינע — אויך מיר ווינדערליכע מעשים! ... א קלייניקייט! ... א — ווא! ... מאהל דיר, שטיא איינע, אז ער האט דעם פארצעלייוקער דוכס פערוואַרפען אין א וואלפקולאק, צי אז ער האט מיט איין פאך, מיט זיין שטעקען, צוטריבען דיא שווארצע כמארעס אין א שטאק־פינסטערער נאכט, פון קדוש־לבנה וועגען — איז עפים מעהר גדולות דערפון, האט מען נאך וואס צורעדען פון אזא נישטיגען מופת? הא?..“ — „דער רוח ווייסט זיי, א דיא וואכעריעס — האט דיא מאמע א זאג געטיהן עפים וויא מיט א קווענקעלדיגער שטימע, שעהמענדיג זיך פאר זיך אליין — וואס זיי זענען אזוי פערקאכט אין דעם אלטען שטורמאק, דעם יאקמער, אז א כלל, וואס ער זאגט נאר, איז ביי זיי תורת־לאקשען, און אזוי — זאגען זיי — מוז מקוים ווערען, וויא ער האט געזאגט ... וואס האסטו מיר דא פעראיבעל צו האבען? א יודענע האט לאנגע האאר און קורצען שכל ... אט, ווייסטו נאר וואס, יאסי סערדצע, — האט זיא, נאך א מינוט פערטיעפטעם שווייגען, א זאג געטיהן, וויא מיט איין איינשטעללענדיגער מונגע — בשעת דער הימעל וועט זיך שפאלטען, לאמיר ביידע אין איין קול אויסשרייען: רבונו של עולם, א יונגעל! וועט זיך עס שוין אודאי אזויא מקוים ווערען! ...“ נאר דער טאטע האט זיך ווילד צובאזערט אויף איהר פאר אזא העזה,

צו גֶעהֶען גֶעגֶען דֶעם צַדִיק'ס רָצוֹן, אוּנ הָאט אוֹיסְגֶעלָאזְט מִיט דִיא ווֶארְטֶער: „בִּיסְט גֶעוֶועהן אַבְּהֵמָה אוּנ ווֶעסְט בְּלַייבֶּען אַבְּהֵמָה! אוּנ מֶעהר הָאבּ אִיךְ מִיט דִיר נִיט ווָאס צוּ רֶעדֶען!...“

דֶערְהֶערֶענְדִיג אַזַא שְׂמוּעָה, אִיז אִין מִיר פֶערְקִיהלְט גֶעווָארֶען אִיטְלֶעכֶס אֵבֶר; ווֶעהֶע אִיז מִיר, ווָאס ווֶעלל אִיךְ טְהוּן, אַז אִיךְ ווֶעלל חָלִילָה ווֶערֶען אַ מֵאדֶעל!? אִיךְ הָאבּ זִיךְ דֶערְמָאהנְט דִיא ווִיסְטֶע קַארְטִינֶעס, ווָאס אִיךְ פְלֶעג אָפְט זֶעהֶען דוּרְךְ מַיין פֶענְסְטֶער אִין גַן-עֵדֶן, ווִיא מֶען בָּאסְקֶעט אִין גֵיהִנֹם אַרַיין דִיא פּוֹילִישֶׁע דְרִיפְּקֶעס, פֶערְשְׁמָאנְדֶערְטֶע, פֶערְקוֹיטִיגְטֶע, מָאמְעטְלִיוֶועַ אוּנ דֶערְשְׁלָאגֶענֶע, מִיט דִיא נַאקֶעט-גֶעפַאלְטֶע קָאפּ אוּנ אוֹיסְגֶעפַארְצֶטֶע צֵיין אוּנ אַז מֶע הָאט זֵיי עֶפֶּיס אַפְּרֶעג גֶעטְהוּן מִכּוֹחַ זֵייעֶרֶע חֲפָצִית אוֹיף דֶער ווֶעלְט, פְלֶעגֶען זֵיי אוֹיסְגְלָאצֶען אַ פָּאר פֶערְקִיסְנֶעטֶע אוֹיגֶען, ווִיא אַמוֹיז נָאךְ עֶרְד-צִיטֶערְנִישׁ, אוּנ פְלֶעגֶען אָנְקוּקֶען ווִיא לֶעהֶמֶענֶער גוֹלֶם — אַוַדַאי פְלֶעג נָאךְ דֶעמְעלְט אוֹיף מִיר צִיטֶערֶען דִיא הוֹיט פַאר דֶעם אֵיינְצִיגֶען פַּחַד: טָאמֶער ווֶעל אִיךְ נָאךְ חָלִילָה אַמָאל דַארְפֶען זַיין אַ מֵאדֶעל בַּיי אַ פּוֹילִישֶׁען חָסִיד? נָאר דֶעמְעלְט הָאט מִיךְ נָאךְ דִיא הָאפְנוּנג גֶעטְרַייסְט: הַא, אֶפְשַׁר ווֶעל אִיךְ נָאךְ דִיא זְכִיָה הָאבֶּען צוּ זַיין אַ לִיטְוִישֶׁעס פְרוֹיעֶנְצִימֶער אִין אַיידֶעשׁ-אַרִיסְטָאקְרַאטִישֶׁעס הוֹיז אַזוֹי ווִיא, אַשְׁטֵייגֶער, דִיא אַלֶע בְּכָבוֹד'ע דַאמֶען, ווָאס מֶע פְלֶעגְט זָעלְטֶען בְּרֶענְגֶען אִין גַן-עֵדֶן אַרַיין, אַזוֹי רֵיין, שֵׁיין, זוֹיבֶּער, צֶעכְטִיג אוּנ קְלִינג, אַז ס'הָאט פְּשׁוּט דֶערְקְווִיקְט אִיטְלֶעכֶס אֵבֶר — צִינְד אָבֶּער, אַז אִיךְ הָאבּ שׁוֹין, צוּם אוּנְגְלִיק, דֶערְווִיסְט, ווִיא הִין אִיךְ הָאבּ מִיךְ פָאפָּאדֶעט... קֶענְט אִיהר שׁוֹין פֶערְשְׁטֶעהֶען דָאס פְלַאטֶערְנִישׁ מַיינֶס: טָאמֶער ווֶעלל אִיךְ טַאקֶע אַיין אֱמֶת נָאךְ ווֶערֶען חָלִילָה אַמֵיידֶעל צוּ דִיא אַלֶע גִילְדֶענֶע צַייטֶען! — אֱמֶת, פוּן דִיא פּוֹילִישֶׁע יוּדְלֶעךְ אִין גֵיהִנֹם הָאבּ אִיךְ אוֹיךְ גָאר ווֶענִיג ווָאס נַחַת גֶעזֶעהֶן; אוֹיךְ פֶערְדְרִיפֶּעטֶע, קוֹיטִיגֶע, פֶערְבִּיסֶענֶע אוּנ פֶערְגִיפְטֶעטֶע ווִיא דִיא לֵצִים, ווָאס פוּן אוּנְטֶערֶען שְׁאוֹל תַּחְתִּיָה אַרוֹיס — נָאר דָאךְ נִיט דָאס ווָאס דִיא פּוֹילִישֶׁע דְרִיפְּקֶעס; טַאקֶע אַ לֹא יִצְלַח, אַ נִמְאָס וּמָאוּס'דִיגֶע בְּרִיאָה, אַיין אוֹיסְגֶעמָאטְשֶׁעטֶער ווִיכֶעט, אַיין אוֹיסְגֶעקְווֶעטְשְׁטֶע גְרוֹגֶרֶת ד'ר צָדוֹק — נָאר אָבֶּער אַ מָ א נְ ס בִּ י ל... אִיהר פֶערְשְׁטֶעהְט, ווָאס בַּיי פּוֹילִישֶׁע חֲסִידִים זַנַאמְשֶׁעט דָאס ווָארְט „מָאנְסְבִּיל“?... אַ מָאנְסְבִּיל — אַ פֶערְשְׁטִינְקֶענֶע ווַאנְץ, אַ שְׁטִימֶעלְעלֶע, אַ לֶעהֶמֶענֶער גוֹלֶם — אִיז מוֹשֵׁל אוּנ דֶעסְפָּאט אִיבֶּער דֶער שֶׁענְסְטֶער, קְלִיגְסְטֶער אוּנ גֶערָאטְהֶענְסְטֶער נְקֵבָה!... נִישְׁמֶעהר אַז אִיךְ ווֶעל מִיךְ אֲפִילוּ שְׁרֶעקֶען פוּן הַיינְט בִּיז אִיבֶּער אַיאהר — בִּין אִיךְ דָאךְ בַּיים צַדִיק אִין דִיא הֶענְד אוּנ עֶס ווֶעט מִיר הֶעלְפֶען אַזוֹי ווִיא אַטוֹיטֶען בַּאנְקֶעס!

ס'איז מיר אפילו אגרויס חידוש געוועהן; פאר וואס איך האב אין גן-עדן גאר קיין מאל ניט געהערט דיא נאמען, „רבי, מגיד, גוטער יוד כדומה? — גאר אקשיא אויף אמעשה, אפשר זענען זיי נאר פערטיגן אין גהנים, וועגען מתקן זיין דיא נארריש-זונדיגע נשמות פון דיא פוילישע דריפקעס... א קצור, איך האב דיא 9 חדשים קאם מיט דיא צאן דער־שליפט, פלאטערענדיג אללע מינוט: אט, אט ווער איך א מאדעל. — איהר דארפט מיר ניט פעראיבעל האבען, ליעבע לעזער, פאר מיין אומזיסטיג שרעקעניש איבער אזא פוסט נאררעשקייט. דען איהר מוזט דאך פעררעכנען, אז ביא דער מאמען אין בויך האב איך דאן דארט דעם שכל ניט געהאט צוברעכענען, אז דאס, וואס דיא נאטור מאכט איין מאל אב, קענען עס שוין אייביג, אין קיין שום פאלל ניט איבערגעאנדערט ווערען! עס זאלען זיך אפילו צונויפגעהמען אללע פוילישע גוטע-יודען, מיט אללע ליטווישע ראש-ישיבה'ניקעס און מיט אללע 36 למ"ד-וואוניקעס אונטערגעשלאגען — וועלען זייא ניט איבערמאכען אפילו דאס מינדעסטע אדערעל, וואס אונטערען אויערעל פון א מילב!... מע זאל אפילו מאכען א פלאג פון דעם זאזולענייצער-מגיד'ס שטעקען מיט'ן נאוארעניצער-צדיק'ס טלית-קטן און צונעבונדען מיט'ן ראכמעסטריווקער-רבי'נ'ס יום-כפורדיגען גארטעל, און דער ראש הלמ"ד-וואוניקעס אליין זאל מיט איהם פאכען ביז משיח'ס צייטען — וועט ער ניט אבטראגען דאס קלענסטע שטיקעל כמארע פון זיין ארט ובפרט א מענש, וואס איז דיא ערשטע און לעצטע קונסט אין דער נאטור, זאל מען זיך איינרעדען, אז א פויליש גוטע-יודעל וועט קענען איבערמאכען פון א יונגעל א מיידעל!!! אודאי האב איך נאך דעמעלט דעם שכל ניט געקענט האבען, נאר דאס האב איך יא אויף זיך געגעדהמען: באם, אז השי"ת וועט מיר העלפען, איך זאל מיך אויסדרייען א יונגעל — וועל איך דערוויזען דער וועלט, אז דיא גוטע-יודען האבען א סך ווענינער באם רבונו של עולם, פון א מינדסט יאקטערעל אין סטריזשעווקע... צום אונגליק אבער, האט מיך-בעת געהן אויף דער וועלט-דער מלאך א שנאל געטיהן אויף דער אייבערשטער ליפ, און איך האב גאר פארגעססען אין הכל פאקעל... ערשט אז דער מאמע איז געפאהרען צום רבי'ן נאך א נאמען און איך האב נאכ'ן ברית דערהארט מיין נאמען „יצחק" — בין איך ערשט געווארען געוואר, אז איך בין א פנים א יונגעל... און דער צדיק האט נאך פון זיין ליגען גאר א נייעם מופת געמאכט: „א-א-א" — האט ער מיט פארגלאנצטע אויגען צום הימעל וויא געקרעכצט פאר'ן עולם — „א-א-א! דאס קינד איז זעהר א הויכע נשמה, און בכדי מיין כבוד ניט צו לעגען, האט דיא שכינה כביכול געמאכט א רמאות, און מיר געוויזען אין חלום דאס ווארט „בת" במקום „בן"..."

געשמעהר, איך מעג שוין אפילו זיין א נידריגע נשמה — אבי ניט קיין פוילישע דריפקע! — אונ יעמצט וועל איך מיך אומקעהרען צו מיין געבוירען:

1.

ובכן הייב איך אן צופיהרען מיין געשפרעך פון זייט מיין געבורט ביזן אויסנאנטשען מעך.

די ערשטע מינוט פון מיין קוממען אויף דער וועלט, האב איך בעמערקט ליגען ביי דער מאמען אין בעט א קאלאדאטש מיט איין אלט ספר'ל, אונ אין עטליכע שעה ארום נאך מיין געבוירען, האב איך דערזעהן עפיס מינים ברייוועלעך, אנגעהאנגען אויפ'ן פירהאנג אונ אויף אללע טיער אונ פענסטער פון מיין קינפעט-חדר. דערזעהענדיג דעם קאלאדאטש, איז מיר ממש פרחא נשמתי געווארען, עפיס האט זיך מיר גאך ווי אין חלום, געמערעשטשעט די מעשה, וואס דער מלאך אין בויך האט מיט מיר געלערענט פון יצחק'ס-עקידה-האב איך געמיינט, אז דאס ווילל מען מיר, א פנים, אויך מאכען די שפיעל מיט דעם קאלאדאטש, נאר אזוי ווי קינדערשע פארשטעללונגען פליהען דאך איבער כהרף-עין, ובפרט נאך ביי א"א נפל'ע ווי איך, האב איך באלד פארגעססען דעם קאלאדאטש אונ זיך גענעהמען בעטראכטען דאס ספר'ל, אונ אזוי, קלערענדיג: וואס קען דאס זיין? האט זיך עס גראדע אליין אויפגעעפענט, אונ איך האב עס באלד דערקאנט מיט'ן ערשטען קוק: „גוואלד! האב איך אויס'געבטל'ט חלומות אין זיך — דאס איז דאך אות באות דאס זעלבע חומש'ל, וואס דער מלאך האט מיט מיר געלערענט אין בויך, אונ וועלכעס מען האט אזוי הייליג געאכט אונ געשאטצט ביי אונז אין גן-עדן, וויזשע דערוואגט מען זיך עס צו לעגען אין אזא אומריין בעט פון אללערליי מיתה-משונה קאהלירען!?"... נאר אינמיטטען דעראינגען בין איך אנטשלאפען געווארען, אונ אויפכאפענדיג זיך, האב איך שוין בעמערקט די קינפעט-ברייוועלעך ארום מיר. איך זעה עפיס א קעסטעלע אויסגעמאהלט, אינעווענינג די נאמען פון די אבות מיט די אמהות, אונ אויבען א שיר-המעלות פון דוד המלך עליו השלום; אוודאי איז דאס ביי מיר משונה אנגעלעגט געוועהן: די גאנצע חברה האב איך פערזאנליך געקענט אין גן-עדן, אונ דעם שיר-המעלות האב איך דארט ניט איין מאל געהערט אויף קאנצערטען פון דוד'ס מויל אליין, מיט א קאהר פון מלאכי השרת; אוודאי האב איך

מיך עפּיס געפיהלט וויא אין דער היים . . . נישמעהר וויא מאר מיר עפּיס וואיל געקוממען ? — מוז מיר דאס שטיקעלע נחת אויך אויספּאללען באקאם: נא דיר גאר, פונקט איבער דעם קעסטעלע, דעם פיינעם בחור׳ס נאמען מיט גרויסע אותיות: „ש ש ן“! אונטער דעם קעסטעלע — די זיססע בחור׳טע „מ כ ש פ ה“, נאך אין דרייעקלייא פאכען געדרייט! ?. . . דאס האט דאך מיך געקריינקט אין דער זיבעטער רוף: גוואלד, אזעלכע קליפּות, מחופּלים שטעלט מען גאר אויס, וויא שומרים, ארום אזעלכע הויכע, הייליגע הימעל-מענשען, דיא ערשטע און גרעססטע אין דער וועלט! ?...
היינט וואס בעטייט עפּיס דיא אונטערשטע שורה: חאטש צוריס זיך פערשטעהע איך ניט איין ווארט! . . . ס׳איז דאך נארריש, אויף יעגער וועלט האב איך דאך געקענט אללע שבעים לשונות וויא א וואססער. נא? ס׳זאל אפילו זיין טומערש, צו טערקיש, וואללט איך דאך אויך בעדארפט פערשטעהען חאטש א רמז דרמיזא? ענדליך האב איך געפּרוווט דיא ווערטער איבערלעגען אויף תשר״ק, זויף א״ת-ב״ש, אויף א״ח-ס-ב״ט״ע — ס׳געהט ניט! נאך א מינוט וואללט מיר מיין קליין מוח׳ל געוועהן צושפּרינגען געווארען טראכטענדיג, ווען דיא באבע זאל מיך ניט פּליצעם געוועהן אריינגעוטצען אין א מילטער היים וואססער. . .
אבער ניט מיט׳ן קינפּעט אליין בין איך שוין אבגעקוממען: נא דיר איין אלטע מכשפה, א באבע אויף מיין קאפּ! 4-3 מאל א טאג האט זיא מיך, וויא א פּאטמאניק, וויא איין גענוילניק, געבונדען האנד און פיסס ארונטער, געשטיקט אין א קישען וויא דעם אתרוג אין קלאטשע, כמעט אללע מינוט אויף מיר געבלאזען, געשעפּטשעט זונג געגענעצט, און אז איך האב אויף איהר קוקענדיג, אויך א געגעץ געטיהן, פּלעג זיא מיר אנשפייען א פיל מויל . . . און אז איך בין שוין דיא אלטע מכשפה, צוזאמען מיט׳ן שלישי-למילה פּטור געווארען, האט זיך אנגעריקט נייע צרות, נייע שרעקען: אז ס׳האט מיך געריזעט אין בייכעל, צי געפרייעט דיא הינט׳ן, צי געביססען א פלוי, א וואנץ, און איך פלעג געביך א ויין טיהן פאר וועהטיג-האט מיך דיא מאמע אדער דאס דינסט-מאדעל אזוי אנגעהייבען קאדוישען אין קישען, אז שיר שיר האבען זיך מיר אללע וויאזעס אויסגעקוימט, און דיא געהירען איבערגעקעהרט, און שוין גאר אין בעסטען פאלל האט מען מיר דאס מויל פערשטאפּט מיט דער בריסט, אז איך בין שיר דערווארגען געווארען; נאך ניט, וואס דיא ברוסט — אז דיא מאמע פלעג אבער אוועקגעהען אשת-חיל׳ן אין קראהם, פלעג מען מיר גאר פארשטיפּען דעם פּיסק מיט עפּיס א קויטיג-זיססליך שמאטקעלע, מיט וועלכען איך פלעג מיך אבווארגען שעה׳ען-וויים כסדר. — צו 2 חדשים אלט, האט מען מיך שוין אריינגעלעגט אין א וויעגעלע, — אי דאס האב איך די זכיה ניט געהאט זיך צולעגען אין דעם,

ביז מע האט ניט פריער אויסגעוויעגט א קאטץ — נא? אין וויענעלע וואלט מיר שוין אפילו נישט קשה געוועהן, כלעבען: מע שאקעלט זיך, מע הוידעט זיך, אודאי אידאס בעססער וויא צוליגען א קלימפע אין קישען — נאר וויא טאר איך הנאה האבען פון מיין פערשטינקען לעבען: אודאי איז ניט געוועהן דער טאג כמעט, וואס איך בין ניט ארויסגעפאללען פונ'ם וויענעלע; היינט האט זיך איינם פון דיא 4 שטריקלעך איבערגעריססען, מארגען האט זיך דער צוויאק אין באלקען אבגעבראכען, איבערמארגען האט זיך א קניפ אויפגעבונדען, אונ פונ'ם שטענדיגען איבערבינדען אונ איבערקניפען דיא שטריקלעך, בין איך אללע טאג אלין אויסגעקיממען העכער אונ העכער, ביז אין א משך פון א פאאר חדשים בין איך שוין געוועהן כמעט לייבען דער סטעלי... ניט אומזוסט האט דער צדיק געזאגט, אז איך בין א הויכע נשמה... דערפאר אבער, וואס העכער מיין נשמה איז אויסגעקיממען — דעסטא גרעסער איז מיין פאלל געוועהן... וויעדער אז ס'פלעג זיך מיר, א מאל מאכען אין דיא צרות, פערגליטשען זיך א שפיעל טיהן מיט'ן שטן אויף דער סטעלי, צו קוקען אינ'ם לעבט אריין, צו זיך אזוי אביססעל באלעווען ביינאכט, אונ דיא מאמע, צו דאס דיענסט-מאדעל האבען אבער געוואללט, איך זאל אהן תרוץ נאר האלטען אין איין שטיק שלאפען, כדי זייא זאלען אויך קענגען רוהען. פלעגען זייא מיך שטענדיג שרעקען מיט א שד, א באבי, א רוח, א דאמאניק, א בעטלער מיט דער טארבע וכדומה אזעלכע פראשידלעס, ביז איך האב שוין מורא בעקיממען פאר זיך אליין, אונ עד היום, אז איך דערזעה ביינאכט מיין שטן נעגען דער לבנה, צו א ווייסע ציעג שלעפט דיא שטרויא פון א שטרייכע, צי אז א שיין פון דער לבנה שלאגט זיך אב אין א פענסטער פון א פינסטערער שטוב, וכדומה — מיין איך שוין, אז ס'איז אודאי א שד, א לץ, א מת, א באבי... אונ מיין לעבען איז דעמעלט ניט ווערטה א גראשען!...

אקצור, ניט אזו גיך טיהט זיך וויא עס רעדט זיך, איך בין יאקאס אלט געווארען אזאהר; איך קריעך שוין אוים אללע ווינקעליך, איך נארע מיך שוין אוים אין אללע פאסקודסטוועס, איך עסט שוין דאס אש פון דער הריבע, איך נהרג מיך שוין 18 מאל א טאג, אונ נאך איטליכען פאלל צערייסט מיר דיא מאמע דעם סטאדן, גיעססט אוים אביססעל וואססער אונ שפרעכט אב דאס ארט מיט א קאלאראטש... אונ טאקע ממש וויא מיט דיא האנד צוגענעהמען!.. איך בלייב אלין מעהר מיט'ן וויא-היימט-מען-עס אין דרויסען, אונ פאלל שוין אויף איין אנדער ארט... ווען דיא וואנד פון דער שטיב זאלען חלילה געוועהן זיין בעהאנגען מיט שפיעגלען, וואלט איך, פין שרעקק אויף מיר קוקענדיג, געוועהן

געשטארבען 10 מאל א טאג: איין אנגעבראקנעטע טימענעצע איבערען גאנצען קאפעל: איין אויסגעגיארעטע פגים׳ל אין סאזשע מיט בלאטע, א פילל מיילעכען מיט סמארק אונ סלינע: אויפ׳ן ארט פינ׳ם מלאך׳ס שנאל, אויף דער אייבערשטער לופ, אפוילבליך-רויט גארעלע פין דיא שטענדיגער אבגעריגענע סטרעמפליך פינ׳ם נאזעל; דיא האנדליך מיט דיא פיססלעך קויטיג, נאסס אונ גליטשיג, אונ דאס באלף-מחילות׳ל וויא אין אַיארמעלקע פין אלט-פערגעהלטען-פערשמאלצעוועטען שפאניער... אונ באמת, ווער האט זיך געזאלט אבגיבען מיט מיר? דאס דיענסט-מאדעל, וואס פלעג בעקוממען 6 קערבליך איאהר מיט אפאאר אלטע שקראבעס פינ׳ם טאטענס יאלעווטשענע פאנטעפעל, האט נעביך בעדארפט ראמען, נאנטשען, שמירען, הייצען דיא הריבע, פערזארגען דיא בהמה, טרייבען אין טשערעדע, טראגען פאמיינצעס, פליקען פעדערען, וויישען דיא נאז אונ קראצען זיך מיט ביידע האנד אין קאפ... אחוץ איהר קראחמען אונ בעל-הבית׳טען אונ לאטען אונ מארעשען אונ תחנות-לייענען אונ קעכלען דעם טאטען פין אחלק עולם-הבא וועגען... האט זיא שוין דעמעלט נעביך געבראכען אונ ניט געקענט קוקען אויף קיין פלייש... איהר וויססט דאך אליין, אז צווישען יא אונ ניין ווערט געבוירען אשאק חסידים׳לעך, עס זאל האטש אנקוממען יעדען גיטען-יודען אפאלק פליאסקעדריגעס אויף זיין חלק... אונ וואס מעהר דיא צדיקים סטארען זיך, צו פאבריקירען קליינע פיד-רבינטשעקליך — דעסטא מעהר סטארעט זיך דער עולם, אנצופלאדען פין זייערט וועגען קליינע חסידים׳לעך... נא, וואושע זאל מיין טאטע נעביך ערגער זיין פין אללע? ובפרט אז ער איז דאך גאר דעם רעבי׳נס לייב-אדיטאנט, אונ דאס אייבערשטע פינ׳ם שטאססעל ביא איהם!...

ובכן, מאג איך אפילו צירויססען ווערען וועינענדיג, געגהרג׳ט אונ געגזק׳ט ווערען פאללענדיג, אויסגעניקערט ווערען הינגערענדיג אונ פריהרענדיג אונ אויסגערוויעט זיין אין טינוף, סמארק אונ בלאטע — איז דאס קיינעמס דאגה ניט, אונ אזא לעבען האב איך פאוואלי פערבראכט ביז איך בין אלט געוואָרען 3 פערשריגענע יאהר, אונ בין, ענדליך, איבערגעגאנגען אויפ׳ן טאטענס פאמפעטשעניע...

2·

דער טאטע הייבט מיך אן פיהרען אויף זיין סליעד און ווילל איך זאל שוין טאקע זיין א פאלנע יוד.

וויא איך בין נאר אלט געווארען [illegible] יאהר, האט מיך דער טאטע גענעהמען אין דיא האנד אריין, און האט מיך אנגעהייבען מחנך זיין מיט מצות און מעשים-טובים ···· נאר טאמער וועט איהר אפשר מיינען, אז ער האט מיך געלעהרענט אזעלכע פיסטע מדות, וויא דיא דאמשונעס לעהרענען זייערע קליינע קינדער, למשל: דעם פסוק „תורה צוה לנו״; קישען עלטערען דיא האנד אויפשטעהענדיג און לענענדיג; דאנקען פאטער און מוטטער פאר יעדען עססען און טרינקען, וכדומה? האט איהר אמיאס'ן טעות! פע, אזעלכע מצות הייסען ביי עהרליכע יודען, אין פוילען, עבירות, און מע לייכט זיך אויס אויף זיי דאס גרעססטע געלעכטער: אדרבא, פונקט פערקעהרט, אין א זעלכע זאכען פלעג מיך דער טאטע תמיד לעהרענען דעה היפך; ער פלעג מיר תמיד הייסען שטעללען דער מאמען א פייג, און דיא מאמע פלעג מיר תמיד ווייזען, איך זאל רייססען דעם טאטען ביי דיא פאלעס, און קוים איז איימעצער אריינגעקומען אין שטיב אריין — אזוי פלעגען זייא מיך שוין ביידע מיטשען און טארען: „א נא, איציקעל, זאג איהם ···· נא, גיכער! ····״ דאס האבען זיי געוואללט, איך זאל זאגען דעם אורח: „שלום עליכם א גיטער-יוד, אהאלבען ת... אבגעבריהט״, און נאך אזעלכע געשאדיגטע חכמות... נא, מילא, איז דאך פון יענע מצות, וואס א יוד, א זקן, איז זיי אויך ניט מחויב צו טיהן על פי התורה, און מוז זייא דאך טיהן על פי מוסר און דרך-ארץ... למשל: ער האט מיך געלעהרענט, ניטש ציבינדען דעם קאלנער פינ'ם העמדעל אזוי וויא א חארט ···· ציהאלטען דיא גאנצע נאכט דיא יארמעלקע מיט ביידע האנד, זיא זאל חלילה ניט אראפפאללען, אין שלאף, פינ'ם קאפ ··· פורים זאל איך מיך איבערקעהרען [illegible] מאל אויפ'ן טיש הין און צוריקק כדי מקים צו זיין דעם „ונהפוך הוא״ ···· פסח זאל איך מיט איהם אויסזיטצען ביים סדר ביז דיא גאנצע קרייען; יום-כפור זאל איך ביז [illegible] אזייגער ניט טועם מעם אכילה זיין, און אגאנצע טאג ארומלויפען אין דיא זאקען; סוכות שלאפען אין סוכה אפילו אין דער גרעססטער קריזרא; זיך ניט קאממען דיא פאות נאר פון פרייטאג צו פרייטאג; אללע ערב שבת געהן מיט איהם אין מרחץ אריין און אבגאלען דאס קאפעל ביז אין דער הויט אריין וכדומה אזעלכע מצות ···· נישמעהר, וואס מיט דיא אללע מצות איז געוועהן — רעד איך שוין ניט.

נאר דאס מרחץ אללע פרייטאג — דאס איז מיר דערגאנגען מיינע יאהרליך, און ווייל איך וועלל לעבען קענן איך עס ניט פערגעססען, און ווען איך דערמאהן זיך אין דעם געהט מיר איבער אגרויל איבערן לייב! — שטעללט אייך פאר דאס פינסטערע, ברענגענדיגע יודישע מרחץ אין פוילען וויא עס קעהר צו זיין, און דארט פלעג מיך דער טאטע אללע פרייטאג ארויפטאסקען אויף דער אייבערשטער באנק און קאטעווען מיט'ן בערעזעווע באזעמעל אפערטיל שעה כסדר פאר דער מקוה און אמינוט ... נאך דער מקוה ···· און דאס איז נאך ערשט אשפיעלעכען געוועהן אקעגען דער קאמעדיע אליין, איך מיין דיא כשר'ע מקוה זאל לעבען! יענץ האט מיר נאר וועה געטיהן — און דאס האט מיר טויט-שרעקקען גע־מאכט ... און איהר ווייססט עס גאנץ גיט, אז א קינד איז לייכטער איבערציטראגען ·· וועהטיגען איידער איין שרעקק! שטעללט אייך פאר אדריי־יעהריג יונגעל, וואס ווייססט נאר ארומלויפען גאנצע־טאג אויף דעם שאנעס, שפיעלענדיגען, לעכטיגען דרויסען, האפט ער מיך פליצעם ביים האנדעל און פיהרט מיך, אויף דרייסיג פערציג שמאהלע, קרימע, צעבראכענע, גליטשיגע טרעפ, אראפ, אראפ, אין אפינסטערען קאלטען, טיעפען גריב אראפ, וויא אויף דעם גאנצען מהלך, שטופען זיך, היין און צוריק, נאקעטע, גליטשעגע מענשען, יודען, איהר פערשטעהט: יודען! ניט מיין גלייכען יונגלעך ... וואס מיט יעדען גליטשיגען ריהר זייערען אין מיין לייב, חאפט מיך אמין גרויל, וואס איך קענן נאר דעם מעם ניט איבערגיבען ... דעסטא שרעקקליכער נאך, וואס ס'איז אין אפינסטערען תהום ... און דערציא הארט זיך נאך אללע רגע אמין פערבארגענער, ווייטער, טויבער פליוסק אין וואססער, און אפערדומפען קול, וויא עפיס אשרעקליך ווידער־קול אין אפינסטער־געדעכטען ווילדען וואלד, מיט אפיסטע, כמארנע, וויסטע מדבר הערום, פין וואנעט מע קענן, דאכט זיך, אייביג ניט אריין, ניט ארויס ... און אט אין א דיא אללע גרויליכע, שוידערענדיגע שרעקקען, חאפט ער מיך פליצעם ביי ביידע האנדליך, וויא א רוח א מלמד, און טיהט מיך אפויפן ראשא ורובא אין וואססער אריין אזוי, אז הערויסנעהמענדיג מיך ווייסס איך להלוטין גאר ניט, וואס מיט מיר טיהט זיך, נאר איך פלאטער וויא א פער'סס'טע מויז, איך טערעפעשעשע מיט הענד און פיסס, גאר וויא איך זיך איני דערפינסטער מיין נשמה ... איהר האט, ליעבע לעזער, אבעוריף אין מיינע טויט־שרעקכען? ... „יא!" — צו לינען, וויא איך בין א יוד! וויפיעל איהר שטעללט אייך פאר, איז נאך בלעבען קיין טויזענד־חלק ניט דערפין, וואס איך האב איבערגעפיהלט אין דער מינוט! ... חוץ דער עפוש'דיגער ריח, מיט'ן טעיגקע־ביטטערליכען טעם פון דער מקוה־וואססער. אדער, בעסטער געזאגט; פון דער פאמאינער־יאמא ... איין אמת בין איך טאקע

פון דעם טאַטענס מירתּץ'ען און מקוות איז ריין און זויבער געוואָרען, אַז איך קען מיך נאָך עד היום ניט אָבוואַשען מיט די בעסטע זייפען אין די לויטערסטע פרישע וואַסערן... איך האָב אייך נאָך אַ סך אַזעלכע מצות צו שרייבען, נאָר איך ווייס דאָך, אַז איהר וועט זיך נאָר מאַכען דערפון אַ פאַטיעכאַ — און ביים טאַטען איז דאָס געווען דער גאַנצער יסוד פונ'ם יודישקייט!...

אַזוי האָב איך מיך אָבגעמיטשעט נאָך אַ יאָהר אין דער היים, ביז איך האָב דערהערט, אַז מע רעדט שוין מכּוח אָבגיבען מיך אין אַ חדר. אין פליק בין איך אפילו זעהר צופריעדען געווען דערפון, כּ'לעבען, מיר איז שוין טאַקע אַליין נמאס ומאוס געוואָרען די היים, אַז איך זעה איך בין הפקר ווי אַ הונד און ס'איז ניטאָ, ווער עס זאָל זיך אומקוקען אויף מיר חאָטש אַמאָל אין דער וואָך: דער טאַטע איז יומם ולילה פערטיהן מיט'ן צונויפנעהמען דאָס מעמדות-געלד פונ'ם רבּי'נס וועגען אַזוי, אַז, אַ חוץ נאָר די מצות, האָט ער מיך אין זינען ווי דעם פאַראַיאָהריגען שנעה... און די מאַמע איז נעבּיך דערשלאָגען מיט'ן קראַהמעל, מיט דער שטיב און, ועל כּלם, מיט די פיטצלעך קינדערליך: איינס האָט זיך איהר נאָכגעשלעפּט ביים פאַרטוך, דאָס אַנדערע אויף די האַנד און מיט'ן דריטען אויף דער צייט... אַודאַי וואָלט מיר שוין דאָס חדר אַ סך ניחא'ר געווען, איך האָב געמיינט, אַז דאָרט וועט מען אויף מיר השגחה גיבען, איך זאָל חאָטש ווערען אַ שטיקעלע מענש, איך מיין שוין ניט ווי די נגיד'שע קינדער-אָבער חאָטש ווי די פּראָסט-בעלי-בית'שע קינדער אין שטאָדט... נאָר אַז איך האָב פּליצעם געהאָרט אַ שמים, ווי דער טאַטע זאָגט אַזוי צו דער מאַמען: „די זעהסט דאָך, וויטיע, אַז איך בין שטענדיג פערטראָגען אין דאגות פּרנסה, טאָ נעהם די און גיב איהם אָב אין חדר אַריין. כּ'לעבען, מילא אַ גמרא-מלמד איז עפּיס אַנדערש, אָבער נאָך מיט אַ דרדקי מלמד זאָל איך האָב צוטיהן, הא? פערשטעהסט דאָך אַליין, אַז ס'איז ניט פאַר מיר!" — „ביסט טאַקע זעהר גערעכט, כּ'לעבען — זאָגט די מאַמע — איך וועל אודאי ניט זשאַלעווען מיין טרוד; נאָר זאָג זשע מיר, יאָסי, צו וועהמען זאָל איך איהם אָבגיבען? האָסט זיך הייער ניט ווי [2] דרדקי מלמדים: נחמי טראַסק און נחמיה מיטצעל, צו צו וועהמען זשע איז נאָך דיין חוות-דעת גלייכער?" — „איך ווייס...? — זאָגט דער טאַטע — מיט'ן דרך הטבע איז גלייכער צו נחמן טראַסק"... — „ער איז דאָך אָבער אַ ווילדער קאָט אויף קינדער און חוץ לזה האָט מיר וועכנע די פירזאָגערן אַנימעלט דערצעהלט, אַז זיא ווייסט פון אַ סך לייטישע יודען, אַז נחמיה קען אַ סך בעססער לעהרנען פון נחמן'ען!" „מילא, אַלץ איז רעכט — זאָגט דער טאַטע — נחמיה

איז דאך אבער ניט מיין רבי'נס חסיד . . . !" — „נא, וואזשע איז־זאגט דיא מאמע מיט א ווייך שמייכעלע — פאהרט ער צום זאדקיוועצער צדיק, אבער א חסיד איז ער דאך . . ." „אי, שטיא ! — ריהפט זיך אן דער טאטע מיט א שוואכען באזער — דיא ווייסט טאקע נאר ניט מה דקאמרי רבי'נען, וויא הייסט ? דער זאדקיוועצער איז דען אויך א גיטער יוד ? איך האב פונ'ם רבי'נס פה קדוש אליין געהארט אז דער זאדקיוועצער איז נאר גאטט'ס מארשעליק, ווייל זיין נשמה איז גענעהמען געווארען פונ'ם עולם־הלצה, א סמן האט דער רבי געזאגט, אז דער זוג מיט איהם איז אויסגעקוממען פונקט אין דער בלינדער נאכט, וואָרען זיין ברית איז געוועזען אום יום־כפור . . . דיא פערשטעהסט א טייט פון אזא הימעל מענשען, הא ? . . ." — „איך וויים ? — זאגט דיא מאמע, וויא א פערשילדיגטע — איך זעה, א וועלט פאהרט צו איהם, איז ביי מיר, נארישע יודענע, זעהר רעכט" — „א א ! — זאגט דער טאטע — א קשיא וואס מע פאהרט ! אלא־מאי מע פאהרט אין דיא ליטווישע ישיבות אריין אויך — נא ? האט עס דען עפים א ממש ? אויך נאר א פערפיהרטע זאך ! . . . קארג האט דער רבי, היינטיגען שבת־שירה, גערעכעט אויף דיא ישיבות ? ער האט בפרוש געזאגט, אז דיא ישיבות מיט דיא ראבינער־שולען זיינען ביידע אויף איין מדרגה : פון דארט וואקסען גרייטע אפיקורסים, אונ פון דיא ליטווישע מתנגדים ווערען שפאטער אפיקורסים . . . אונ דיא ישיבה־בחורים זיינען נאר בחינת „וגם ערב־רב עלו אתם" . . . אונ דא האט ער געזאגט א תורה, וואס ס'איז ממש בוקע רקיעים . . . נישקשה, וואס ווייסטו ? ביסט ניט מעהר וויא א כשר'ע בהמה" . . . „נא, — זאגט דיא מאמע מיט א רחמנות'דיג פנים — וואס קענסטו פאדערען פון א־נ־אשה ! ? אודאי פערשטעהסטו אין נאגעל מעהר וויא איך אין קאפ, מא תיה זשע וויא דיא פערשטעהסט . . ." פון אזא זאכען שמיסס האב איך זיך שוין געקענט שטויסען, וואס חדר בעטייט ? אונ אז אין חדר וועט נאך אפשר ערגער זיין וויא אין דער היים . . . אונ כך הוה ! :

3.

נישטא דער רעדנער, דער מאהלער, דיא פעדער, וואס קאנן אבמאהלען א פויליש־יודעש חדר !

אז דיא מאמע האט מיך דאס ערשטע מאל אריינגעפיהרט צו נחמן טראסק אין חדר אריין — איז מיר פינסטער אונ וויסט געווארען אין

מײַנע אויגן: אין שטיב א בלאָטע איבערן נאַרטעל; בײַא דער טיער
א דײַזשקע װאַסער און לעבען איהר א פערשימעלטע פּאָמײניצע מיט
א װעניק, און פון אויװען איז אַרױסגעשװוממען דאַס, װאָס ס'איז המן'ען
געפאַללען אין קאָפּ אַרײַן . . . די קלײנע ⁴-טאָפּלידיגע פענסטערליך זענען
פערראַנט געװעזן פּנים'ם פּראָסט אפשר אויף א פינגער די גראָב און
דער פּראָסטיגער מאָך אויף זײא איז צערינצעלט געװעזן מיט פיגורען
פין מגן-דוד'ס, איקס-מיקס-דריקסען, קאַטשערעס מיט לאַפּעטעס און
נאָך פערשיעדענע קרימטע און ציקענדיגע רינגעלעך מיט פּאַסקעלעך,
װעלכע טיעפער און שמאַהלער אײַנגעגראָבען, און װעלכע ברײטער
און נאָר פין אויװען-אָן געקריצט; װעלכע זענען נאָך פריש און העללבליך
געװעזן, און װעלכע שוין עלטער און פערראַנטער; זעלטען איז צו-
בעמערקען געװעזן נאָך גאָר א פריש רײַדעלע בײַז אין גלאָז אַרײַן, װאָס
א יונגעל האָט, א פּנים, נאָר װאָס געמאַכט מיט א קאָפּיקע, און פון
אַללע פענסטערליך איז געראָנבען אויף די װאַנד ביז אין דער ערד אַראָפּ.
³ קלײנע קינדערליך מיט פערשפּיליעטע העמדליך אונטער די אָרעמליך
האָבען זיך געראַנעט אין דער בלאָטע און געבראָכען ראַטשקאַס און במעט
שטענדיג זענען זײא אויסגעקומען מיט די באַלה-מחילות'ליך צום
פּראָנט . . . א לאַנגער שמאַהלער טיש מיט א הויזעװדיקען שפּאַלען, מיט
שטריקעלעך איבערגעבינדען און איבערגעקניפּט, און מיט א אויסגעקלעקטער,
אויסגעברענטער און צוקאַרדאַשעטער דעקק, אַרום װעלכען, אויף
געמאַכטע באַנק פון א שמאַהלער, סקעװאַטער ברײט אויף 2 האַלבע
קלאָטצליך, זענען געזעסען פערשיעדענע-װיקטיגע יונגלעך, אײנס אין-עס-
אַנדערע אײַנגעװאַקסען, און אַלע מיט די פּלײצעס אײַנגעקלעבט אין
דער נאַסער, פּראָסטיגער װאַנד, און במעט אויף יעדע ⁰ יונגלעך איז
געלעגען אײן סדור, און דאָס אײנע איז שוין אויך דרײַ מאָל אזוי
גראָב און געשװאָללען װיא פּנים'ם דרוקן אַרױס . . . אויפ'ן עק טיש איז
געשטאַנען אײן אַלטער גרויסער קאַשעק מיט טעפּליך, לײַבען װעלכען
ס'איז געשטאַנען א גרויסער ראָבער קאַטער און האָט געלעקט,
קלאַפּענדיג מיט'ן װײדעל איבער א תלמיד'ס קאַפּעל. אין װינקעל צום
אויװענאָן איז געװעזן א שמאַהל טיהרעל אָן א טיער, דורך װעלכען עס
האָט זיך געעפענט אין שטיב אַרײַן די אונטערשטע האַלב-לאַנג רביצין,
בײַגענדיג און שטערכענדיג מיט אַקאַטשערע אַהין, א פּנים אין אויבען
אַרײַן, און בײַא יעדען עפענען די פערדערשטע טיער, האָט זיא אַרױס-
געשטעקט דעם קאָפּ אין א פערשמאַלצעװעטער קאַפּקע מיט א גליטשיג,
פערשװיצטער פּנים, נאָר עפּיס װיא װאַנקע ראַ-טיו-טיו אין פּאַלאַטקע . . .
פענסטערעל אַרױס . . . דער רבי איז געזעסען אויװענאָן בײַא דער קריבע,
אָזן א קאַפּאָטע, מיט א פערגעהלטען טלית-קטן, די אונטערשטע
האַלבע

העלפט איבערגעווארפען פון פארענט אונ האט זיך געטשעבעוועט אין דער הריבע; א צעשפאלטענע פערסאלעטע יארמעלקע אין פעדערען, וואס איז פון פערעלטערטע קנייטשען שוין אזוי איינגעשרומפען, אז זיא איז שוין מעהר איינגליך אויף א פאקרעשקע וויא אויף יארמעלקע, איז געלעגען פערדריקט אויף זיין פליכעוואטע געגאלטען קאפ וויא אגרויסער קיילעכדיגער מיליוטען-מיט-ציקוטען-פלאסטער אויף אגרויסער גוליע; אין איין האנד האט ער געהאלטען אגראבען קאנטשיק אונ מיט דער אנדערער האט ער זיך, דורכ'ן צעכראסטעטע-קויטיגען העמד, געקראצט אינ'ם וואלד געגרייזעלטע האאר אויף זיין ברוסט. אריינקוממענדיג אין שטיב, האבען מיר געטראפען דיא קארטינא, וויא דער רבי מיט'ן בעהעלפער האבען געקנאקט מיט דיא קאנטשעקים, דיא חדר-יונגלעך האבען געגאנערט וויא א סטייע גאנז, דיא קינדערליך זענען איבערגעריסען געווארען פון געוועהן אונ אינמיטטען דערראינגען איז דיא רבי'צען איבערגעלאפען דיא שטיב וויא א וויכער, האלטענדיג, אין א האנטשערקע, א האלאוועשקע אין דער האנד, אונ פוטער אין פאמיינצע אריין! א דא אידאס געווארען א פארע מיט א זשוזשעריא איבער דער גאנצער שטיב, וויא מ'גיסט אויף אויפ'ן קעססעל אין באד!...דיא מאמע האט גערעדט א פאאר ווארטער מיט'ן פראפעססאר אונ איז אוועקגעגאנגען, אונ איך בין אליין געבליבען אין דעם נייעם אינסטיטוט.

דיא מאמע איז נאר וואס ארויס פון דער שטיב, איז דער רבי אפירגעגאנגען פין אונטערען טיש גלייך צו מיר מיט דיא ווארטער: „דיא זעהסט אדעם קאנטשיק? דער מיט שמייסט מען א יונגעלע, וואס וויל ניט לערנען“... אונ דערביא האט ער שוין דערלאנגט א יונגעל מיט'ן קאנטשיק איבער'ן קאפ, כדי מיר צו ווייזען, וואס „קאנטשיק“ בעטייט?... מיט דיא רעד האט ער מיך א שלעפ געטיהן צום טיש, האט געעפענט דאס געוויססע געשוואלענע סדור, אונ האט מיך א פרעג געטיהן: „קענסטי עפיס לערנען?“ — „נ-נ-נ-י-י-ן“ האב איך, אין איין פלאטערניש געאנטווערט אונ האב מיך צו וועינט, „ציט!“ האט ער א האלבען געשריא געטיהן „וואס האסטי זיך שוין אזוי צוויאכמערט?“ אונ דערביא האט ער מיר געטיהן א קניפ אין בעקקעל, אז עס האט מיך איש אנגעהאפט ביים הארצען... אונ איך האב מיך נאך מעהר צו וועינט. א דא האט ער מיך אנידער געזעטצט ביא זיך אויף דער קניע, אונ האט מיר אנגעהייבען ווייזען מיט'ן טייטעל: איין אל"ף, א בי"ת, נאר ביא דער בי"ת האב איך פערגעססען דיא אל"ף אונ ביא דער אל"ף — דיא בי"ת. ער האט א קיק געטיהן, ס'איז שלעכט, האט ער מיר אנגעהייבען איינרעדען, אז קוים איך וועל בעגעהרען לערנען, וועט מיר דער מלאך ווארפען א גראשען פון דער סטעלי...

 הערהערענדיג

דערהארענדיג אזא גדולה, האב איך שוין גאר לחלוטין פערגעססען דאס סדור אונ האב אלץ פעררייססען דעם קאפ צו דער סטעלי... א דא האט ער מיך אנגעהייבען סטראשען מיט אללערלייא פחדים: אז איך וועל ניט בעגעהרען לעהרנען, וועט מען מיך אויף יענער וועלט שמייסען מיט אייזערדיגע קאקעריזעס; מלאכי-חבלה'ניקעס וועללען מיך אוועקטאסקען אונטערען ארון-חושך (הרי חושך); שדים וועללען מיך פערקויפען צו דיא ציגייגערס; ביינאכט וועללען זיך מיר חלומ'ען מתים, וכדומה אזעלכע שרעקליכע סטראשידלעס, פון וועלכע ס'איז אין מיר פערקיהלט געווארען דער קאמעס מילך, עס האט זיך מיר שוין אויסגעוויזען: דיא אל"ף איז א שד אונ דיא בי"ת — איין אייזערדיגע קאקעריזע אונ דאס גאנצע סדור-א ארון חושך... ביז איך האב מיט א מאל אויסגעפלאצט אין א יאממערליך געוויין, אונ מע האט מיך געמוזט אבפיהרען א היים; נאר דיא גאנצע נאכט האט זיך מיר שוין אלץ פירגעשטעללט, אז רוחות אונ מתים, מיט אייזערדיגע קאקעריזעס אין דיא הענד גלאנצען אויף מיר דיא אויגען אונ שרייען אויף קולי-קולות: „זאג אל"ף! זאג בי"ת!..." אונ בין א חודש געליגען אין א גראמשקע צווישען לעבען אונ טויט... איך ווייס שוין פאראוים, אז ווען א פוילישער יוד, צי א יודענע וועט לייענען דיא וואונטער, וועלען זייא צושמייכלען אין זיך, מיינענדיג, אז איך דערצעהל זייא עס נאר פאר א פאטיעכע, אונ מיין גאר ניט זיי... אין אמת אריין ווייס איך, אז אזוי וויא איך האב מיך דעמעלט געשראקען פאר דיא רוחות, מתים אונ אייזערדיגע קאקעריזעס, אזוי האבען אללע פוילישע יודלעך נאך עד היום מורא אימת-מות פאר שדים, לצים אונ מתים, אז דער רוח נעהמט זיי אזש צי, אונ זיי בערעכענען עס גאר ניט, אז דאס האבען זיי גאר בירושה פינ'ם זיסען חדר, אונ האבען קיין בדמיונות ניט אויף זייערע קליינע קינדער, זיי זאלען זיי שוין ערציהען אויף א בעססערען אופן, אום זיי זאלען שוין פערשפארען פערברענגען זייער לעבען אין אנקסטען אונ שרעקק. נישמעהר וויא זאלען זיי דיא קינדער אבגעוואהנען דערפון — אז זיי אליין גלעבען נאך דעראינגען וויא אין נאטש?... קארג גיבט עס מעשות אין פוילען מיט א לץ אין קעהלער, מיט מתים אין שיהל, מיט א וואלפקולאק, א דבוק אונ א ניט-ניטער?... אונ טאקע דאריבער בעוואהרענען זייא דיא קינפעט-קינדער מיט דיא אללע טערפקע נאמען, וואס אונטער דיא שיר-המעלות'ן אויף טיער אונ פענסטער; דאריבער שלאגען זייא אן שמירות מיט קמיעות אין דיא קעהלערס אונ קאמטערען... אונ וואס מעהר זיי בעוואהרענען זיך — מעהר האבען זיי מורא... אונ דאך פיהרען זיי דיא קינדער אויף זייער אייגענעם דרך, וואס זייערע פאנאטישע טאטעס האבען זיי געפיהרט; אונ צום אמת איז דאך עס פארט ניט מעהר וויא גאר

א פערפידערטע זאך! מע האט נאך דערווייל קיין מאל ניט פערבוטטען א קינפעט-קינד אויף א שד... מע האט נאך דערווייל קיין מאל ניט געזעהען מיט דיא אויגען א ליץ אין קעהלער... מע האט נאך עד היום ניט געהערט דאווענען מתים אין שיהל... נא, און אז דער קברות-יוד אליין גנב'עט דיא תכריכים פון דיא מתים אראפ — האלט ער דען דעמעלט א שיר-המעלות, צי א שמירה, צי א קמיע אין קעשעניע...? און וואס טראכט זיך דעם רבי'נס גבאי, בעת ער פערנארט ווערמען איך ווייסט אין בית-הכסא אריין ביינאכט? — דארט איז דאך געוויס ניטא קיין שמירה'ת מיט קמיעות!... און וואס דענקט זיך טאקע דער רבי מוהלה אליין, ווען מען רופט איהם צום סטאנאוואי, אדער צום ספראווניק...? דארט איז דאך אויך קיין שמירות ניטא-נא? האט ער זשע דען מורא דארט פאר א שד, א ליץ? אסור, בנאמנות! דארט האט ער גאר מורא, דאכט זיך, פאר'ן וויא-הייסט-מען-עס... נאך מעהר חדוש. ווען א פוילישע יודע לייענט עפיס א יודעש ביכעל, ציא א גאזעטע ווענען אזעלכע נארישע פאנאטיזמוס און אבערגלויבעריי, שמייכעלט ער נאך אונטער און טיהט א זאג דערביא: „וואזשע? ער איז דען ניט גערעכט דער שרייבער? האבע דען ניט אונזערע יודען אין זיך א דיא אללע שטותים און זומהייטען, וואס ער שרייבט?“ און אליין בערעכענט ער זיך גאר ניט, אז דאס איז ער טאקע אליין דער יוד פון זייגע „אונזערע יודען“... און פערבעססערט זיך ניט אפילו אויף א האאר! — איך ווייסס אזוי זיכער וויא איך לעב, אז איטלעכס פוילישע יודעל, נאכ'ן אפלייענען א דאס ביכעל מיינס, וועט אויך ניט איין מאל, קומענדיג צו רעד, א זאג טיהן: „אפשר ניט גערעכט דאס פוילישע יונגעל, וואס זאגט דארט דאס און דאס, צי וואס שרייבט דארט אזוי און אזוי?...“ און וועט גאר בסך הכל פערגעסען, אז דאס אללעס לייענט טאקע אין איהם אליין, נאך אפשר מעהר וויא אין אללע... און וועט זיך אלץ אזוי טשוואניען, גלייך וויא איהם מיינט מען עס גאר ניט... און איך זאג אייך בפירוש, אז דיא בעשרייבונג מאך איך ניט פון א מעשה וועגען! איך מיין פשוט. טאמער וועל איך חאטש קענגען דערמיט אפבראטעווען איין פוילישע יודעל, ער זאל אוועקווארפען א דיא אללע פאנאטישע גאנג וואס פערמאמערען איהם זיין לעבען, און זאל ווערען א שטיקעל מענש! און דעם איינעם מיין איך יעדען... און אויב דיא טאטעס זענען שוין פערפאללען, לאזען זיי חאטשע זייערע קינדער ניט פערוויסטען זייער וועלט! — נישמעהר איך בין שוין צו ווייט פערקראכען; לאס איך מיך שוין אומקעהרען צו מיין דרדקין חדר:

4.

וויא נאָך גיבּט עס אַזעלכֶע צַדִיקים אונ לוֹמְדִים וויא אין פּוילען דיא יודישע בּעהלפער אונ מְלַמְדִים!?

אין אַ קֶערְצֶער צַייט בּין איך וויא גֶעוואָהנְט גֶעוואָרען מיט'ן חֵדֶר: איך האָבּ זיך שוין פון דיא יונגלעך אָנגֶעהערט אַ סך מַעֲשׂוֹת פון מֵתִים, פון מַלְאָכִים פון שְׁרַייטֶעליך: דאָס יוּנגֶעל האָט מיר דֶערצֶעהלט, אַז זיין טאַטע גֶעהט אַללֶע בּאַנאַכְט אויפ'ן הימ‍ֶעל אַרויף אין לֶעהרֶענְט דאָרְט תּוֹרָה מיט דיא מַלְאָכִים, נאָר אַז ער האָט זיך אויף פֶערגֶעסְט ער בּיז איין אות... דער דֶערצֶעהלט, אַז ווען זיין טאַטע פאָהרְט ערגֶעץ אַוועק, קוּמְט בּאַנאַכְט דער דאָמאָווּק צוּ זיין מאַמֶען אונ וואָרְגט זיא... יענץ יוּנגֶעל שְׁווערְט, אַז זיין עֶלְטֶערֶע שְׁוועסְטֶער האָט אָפְּט שְׁרַייטֶעליך אין קֶעהלֶער אונ רַייסְט זייא אַראָבּ דיא קאָפּעלוּשְׁלֶעך, בְּרֶענְגֶען זייא איהר גֶעלְט... אַ-נַ-אַנְדֶער יוּנגֶעל דֶערצֶעהלט, אַז זיין טאַטע האָט אַ שְׁפְּרוּך צוּ מְכַשֵׁפוֹת אֵיידֶער זייא בּעקוּמֶען גְרָאוֶוע האָאר... אֵיינֶער האָט נאָר דֶערצֶעהלט, אַז זיין טאַטע דֶערקֶענְט דיא מֵתִים וואָס גֶעהֶען אַרוּם אויפ'ן עוֹלָם הַתּוֹעֶה, אונ זייא בְּרֶענְגֶען איהם גֶעלְט, ער זאָל זייא נִיט אויסְגֶעבֶּען... אונ נאָך אַזעלכֶע מַעֲשׂוֹת, פון וועלְכֶע עס שְׁטֶעלֶען זיך דיא האָאר קאַפּויר, אונ זֶענֶען דאָך זֶעהר ציקאַווֶע צוּם הֶערֶען... היינְט האָבּ איך מיך אויסְגֶעלֶערְנְט דיא אַללֶע לִידֶערְלֶעך, וואָס זֶענֶען פָּשׁוּט מְחַיֶה דיא נְשָׁמָה, אַ צְוֵייגֶער: אָבִינוּ מֶלֶך; ציגֶעלֶע-מִיגֶעלֶע; אֵיינֶע-דֶעבֵּיינֶע, שַׁאטְש-פַּאטְש; מֵיזֶעלֶע-מַאזֶעלֶע; בֶּערֶעלֶע-בֶּערֶעלֶע; פִּי פַּי, פִּי פַּיגֶעלֶע; אָרֶענֶע-בָּארֶענֶע; אָפַּיי-אָנֶע-פָּאסֶעק-אָנֶע; אֵיינֶם-אֵיינֶם-אָה, וְכַדוֹמֶה. אַ כְּלָל, עס וואָלְט שוין גאָר נִישְׁט-קָשֶׁה גֶעווֶעהן אין חֵדֶר — ווען נִיט אַ דער עִבְרִיש, דער בּעהלפער, קיין גִיטֶען סוֹף זאָל ער נִיט האָבֶּען! ער איז מיר דֶערְנַאנְגֶען דעם עֶק! בּיים לֶערְנֶען האָבּ איך גֶעמוּזְט אָבְּשְׁטֶען פַאר איהם שֶׁעהן'ן-וַויים דאָס הֶעמְדֶעל פֶּערְשְׁפִּילְיֶעט, אונ ער האָט גֶעפִּיצְקֶעט, ווען ס'האָט זיך איהם נאָר פֶערוואָללְט; דעם אִיבֶּערְבֵּייסֶען מיט'ן וואַרֶעמֶעס האָט ער כִּמְעַט אינגאַנְצֶען בַּייא מיר אויפְגֶענַאשְׁט — האָבּ איך נִיט אויסְגֶעזאָגְט דער מאַמֶען — בּין איך גֶעשְׁטָארְבֶּען פַאר הִינְגֶער, האָבּ איך יאָ אויסְגֶעזָאגְט — האָט ער מיך גֶע'הַרְגֶ'עט, גֶע'מֵמִית'ט; שוין גְלַייכֶער נִיט אויסְזָאגֶען אונ בֶּעסֶער היטֶען דיא בַּיינֶער! אונ איך ווֶעל טַאקֶע נִיט אויסְזָאגֶען, אַז ווען ער גֶעהט זיך מיט אונז בָּאדֶען, לָאזְט ער זיך אַראָבּ גְרוּנְטֶעווֶע אוּנְטֶערְען וואַסֶּער

און קיממט תמיד ארויס דארט, וויא דיא ווייסע גאנז... באדען זיך. • •
ווארען ס'איז ניט מיין עסק — אביא ער טשעפעט מיך ניט!...

איזהר מוזט וויססען, אז מיט מיין בעהעלפער האט מען גאר ניט גע-
קענט מאכען, ווארען ער איז מיט ווילדע תקיפות א בעהעלפער געווארען,
און אלע מאמענס וואלטען פאר איהם דיא אויגען ארויסגענעהמען! דיא
מעשה איז אזו געוועזען: אז ער איז נאך אלט געוועזען א יאהר 12-10, האט
ער געהאט א טיהכטיגען צו חאפען פליגען און הרג'נען, און פערקויפען זיי
דיא ריבאקעס אויפ'ן פינט פאר א קאפיקע, אדער א לעבעל ברויט. דורך
דיא ריבאקעס איז ער פערנאנט געווארען ביים באדער פאר א יונג מיט
שפארען, און ער האט איהם צוגענעהמען פאר באד-גוי, צוקלינגען אין
באד אריין און היטען דאס אנטיהן; דיא דאזיגע שטעללע האט איהם
בעקאנט געמאכט מיט אללע שמש'טעס פינ'ם ווייבערשען באדעל און פון
דיא ווייבערשע שיהלעכליך, וועלכע האבען איהם אביססעל אויס-
געשוויטשעט, און ער איז, מיט דער צייט, געווארען א גאנצער ביוואלע
אין שטאדט-מאכען; ער האט שוין געוויסט למשל, וועלכע בעל-הבית'טע
איז א גאשערין: וועלכער מקבל איז א לאמחער, וויפיעל יעדער בעל-
הבית האט זיך ליעב צושמייסען אין באד; ווען דיא קהל'ס-לייט וועלען
מאכען א וועטשערינקע; וועלכע ווייבער גנב'נען ביי דיא מאגנען, ווער
וואר[illegible] אויפלען אויף דיא יונגע ווייבלעך ביי תשליך; ביי וועלכער בעל-
הבית'טע איז פעטערע לאטקעס אום חנוכה און וויפיעל פאארליך
הונדעקעס האדעווען זיך ביי יעדער גביר'טע אויף פסח... וכדומה; דער-
צו האט ער זיך שוין אויסגעלערענט היבשע עטליכע לשון-קודש ווארטער:
ער האט שוין געקענט אויסרעדען: „א פאאר תפלים", „מילעך הוואלאם",
„וקלקלקות", „יכנס א רופא", „תגה-תיקף", וכדומה... אזוי לאנג,
אזוי ברייט, ביז ער איז געווארען א שאלאמען-שמש אין שטאדט, סע
הייסט: נאכטראגען דעם לאמטערען, דעם שוחט צו דיא כפרות, און דעם
חזן נאכ'ן חנוכה-געלט; ערב-שבועות אנטראגען שאוועד אין דיא שוהלען
און בתי מדרשים; אשלוח אויף באזע כשורות אנזאגען; אין א גרויסען
טוואנג אריבערטראגען ווייבער אויף דיא פלייצעס; לויפען פאר דער מטה
ביי אדייכען בר-מינן; יום כפור טראגען היי אין שיהל אריין; ביא דיא
מצות זיין א רעגלער; סוכות ברענגען סכך צום רב'ס סוכה; ביי
אשרפה טרייבען מע זאל ראטעווען, וכדומה... בעת זיא אללע מיני
שליחות'ן, פלעג ער, אין איין וועגס, עפעס אבטראגען פון א שטיב,
וויא א לעפעל, וויא א מעססער, א שטייסעל, א לאכטער, אלין אזעלכע
חפצים, וועלכע ער האט געוויסט, אז ביי יענער און יענער בעל-הבית'טע
פעהלט עס, זאל ער עס יענער פערקויפען פאר א שבוש... איבער-

הויפּט פלעג ער דיא אַללע גְנֵבות אָבְזעטצען בּיי דער שטאָדט-נַבָּאי'טע, אַ בּעגאַטטעשע געזונטע יודענע, וואָס פלעג אַללע טאָג געהען אין שיהל אַריין מיט'ן גראָבּסטען קָרבּן-מִנחָה און אַ גאַנצען פּאַק תְּחִנות . . . און אַללע ווייבער האָבּען געוויסט, אַז איהר ברענגט מען תָּמיד רְפוּאות פון'ם גַּן-עֵדן . . . זיא פלעגט בּיי איהם דיא אַללע חֲפָצים אויפכאַפּען וויא איין אֶבֶן-טוב, און האָט שוין געהאַט דאָס אָרט וויא דאָס צופעריקען . . . איהם, דעם בּעהעלפער, פלעג זיא אָבּקימען מיט גאָר אַ קלייניקייט, הַיינו: ער איז געוועהן אַ ווילדער נאַשער אויף איינגעמאַכטס, און דיא מין נַבָּאי'טע פלעג שטענדיג אַרומגעהען קלויבּען איינגעמאַכטס בּיי דיא ווייבּער, צו דערקוויקען דיא חולים אין הֶקְדֵש . . . נאַ, נאַ! האָט ער בּיי איהר געלעקקט איינגעמאַכטס און זיא האָט אָבּגעלעקט אַגיט בּיינדעל . . . דערפאַר אָבּער פלעגט זיא אָפּט אויף איהם זאָגען אַגיט וואָרט בּיי דיא ווייבער, אַשטייגער; „טאַקע נעבּיך אַגראָבּער פליעגעל — נאָר זעהר אַבּשר'ע בְּהֵמָה“ . . . צי לְמָשָׁל: „אַזאַ געטרייע זאַך איז צו זיכען אין דער ווייטער וועלט!“ וכדוֹמֶה אַזעלכע פלעסטערליך, בּיז זיא האָט איהם, מיט'ן איינשפּאַרעניש פון אַסך מאַמעס, אַריינגעדרעהט פאַר אַבּעהעלפער צוא נחמן טראסק און דיא טאַטעס האָבּען געמוזט נאָכזאָגען: אָמֵן! . . .

קורץ, איך האָבּ מיך מיט'ן אַלף-בּי"ת אָבּגעמוטשעט אַקעגען אַהאַלבּ יאָהר און האָבּ שוין יאַקאָס ניט געקענט! וואָרען מיין מְלַמֵּד האָט דאָך בּיים טאַטען קיין מאָל ניט געזעהן אַגראָשען שְׂכַר-לִמוד-געלט אין דיא אויגען, ווייל וויפיעל ער האָט איהם צוגעזאָגט, האָט ער עס איהם אַלץ אָבּגערעכענט אויף דעם צדיק'ס מַעֲמָדות-געלט. נישמעהר, וואָס האָט מיין מְלַמֵּד בְּסַךְ הַכֹּל בּעדאַרפט דעם שְׂכַר-לִמוד? אין אַ טרונק בּראַנפען איז ער, בָּרוּךְ הַשֵּׁם, אין קלייזעל קיין מאָל ניט זשעדנע געוועהן! איהר ווייסט דאָך, אַז אַזוי וויא אַשניידערשער צעך געהט זיך ניט אויס אַטאָג אָהן פעטץ — אַזוי געהט זיך אַחסידיש קלייזעל ניט אויס אַטאָג אָהן תִּקוּן!: הַיינט האָט דיא רבּי'צין אַיונגעל געהאַט, מאָרגען האָט דער רבּי בּעקימען מגידות איבּער'ן גאַנץ בּראַניצקעס שליסעל . . . איבּערמאָרגען האָט מען דעם רבּי'ן געטרעבּעוועט צום ספּראַווניק — קוממט דאָך אַביסעל בּראַנפען, מע זאָל חָלִילָה ניט אַריינפאַללען אין עַצְבוּת, בְּחִינַת מוֹחִין-דְקַטְנוּת . . . אָט האָט איהם דער ספּראַווניק פריי געלאָזט — קוממט דאָך אַוַדאי אַביסעל בּראַנפען! אָט האָט מען דעם רבּי'ן געשיינקט אַקאַרעטע; אָט איז יאַכעלע דעם רבּי'נ'ס אַחַתָן געוואָרען; אָט האָט וואַרכיווקער קָהָל געשיקקט דעם רבּי'ן אַזיי בּערגעס האָז אויף כַּפָּרוֹת . . . און אַזוי ווייטער . . . הַיינט יאָהרצייטען איז דאָך אין קלייזעל מעהר וויא אין אַללע שיהלען און בָּתֵּי-מִדְרָשִׁים! וואָרען

אסך קראנקע חסידים, וואס וואלטען אפשר געוועזען געווארען, נאר אז זייא הייבען זיך אן פארען מיט'ן רבי'ן, האבען זייא באלד דיא רפואה אויף אייביג... אונ ס'איז גאנץ פשוט: אז מע ברענגט דעם רבי'ן דאס קוויטעל פינ'ם מסוכנ'ם חולה — ווייסט ער דאך געוויס ניט, וואס ער זאל דא זאגען... איז ער זיך מישב אונ טיהט אגלאנץ מיט דיא אויגען, א קנייטש מיט'ן שטערען אונ א טיעפען, צעבראכענעם זיפצען ···· אונ דערמיט איז ער שוין געוויסס יוצא לכל הדעות, ווארען ממה נפשך: וועט דער חולה שטארבען — הייסט דאך עס, אז דער רבי האט עס נאך פריער געוויססט, אונ האט נעביך געגלאנצט, געקנייטשט אונ געזיפצט ···· אלא וועט ער געזונד ווערען, הייסט דאך עס אודאי דעם רבי'נס מופת, וויא איינער רעדט: ער האט איהם מיט זיין גלאנצען, קנייטשען אונ זיפצען ארויסגעריססען מיט גוואלד פינ'ם מלאך-המות'ס האנד ארוים ···· נאר דער וויל, אז דער שלוח קיממט אונ דערצעהלט דעם חולה, וויא דער רבי האט זיך געקנייטשט, געגלאנצט מיט דיא אויגען אונ געזיפצט — פאללט ער נעביך שוין טאקע אראב ביי זיך ···· אונ פון איינציגען פחד ווערט ער נאך ערגער קראנק ביז ער מאכט א שטארב ···· מיילא וויא עס איז שוין דיא מעשה — דערוויל ווערט א נייער יאהרצייט אונ מיין מלמד האט א נייעם טרינק בראנפען! ···· אין איין אנבייסען איז ער אויך ניט זעהר זשעדנע, ווארען מיין מלמד האט זיך אין שפייזעדיגע גערעכענט פאר א מקבל אויך ···· אונ ווען אפילו אויפ'ן הונדערטען פאלל, א טאג אהן א קערמעשעל — האט ער דארויף געהאט א סך אנדערליי פרנסות; ניסן האט ער ארימגעטראגען זעקסטליך מצה-שמורה צו דיא נגידים: אלול פלעגט ער געהען לייענען דיא ווייבער מצבות אויפ'ן בית-עלמין; סוכות האט ער ארימגעטראגען איין אתרוג מיט א לולב צו זייגע בעלי-בתים; אויף הושענא רבה איז ער געוועהן דער האר־טאוניק פון הושענות, וועלכע טאקע זיינע חדר-יונגלעך האבען גאנץ חול-המועד אנגעריססען פון זיינעטוועגען אויף דער געמפע; כסליו האט ער גענאסען חנוכה-לעכטליך צום פערקויפען; דער ציא האט ער נאך אביסעל צוגעשדכנ'ט, אביסעל צוגעדאוונט פאר'ן עמוד ימים נוראים אין א שניי־דערש שיהלעכעל, אביסעל געזאגט קדיש נאך בעזדיטניקעס, אביסעל פין תהילים-זאגען אויף א רייכען חולה; אביסעל פין בריוולעך שרייבען פאר סאלדאטקעס צו זייערע מאנגען אין פאלק אריין, אונ נאך אללעמען פלעג ער נאך מאכען בגנבה פון קארעגציעס שמעק-טאבאק אונ פערקויפען אין קלייזעל, א גראשען א פישקעלע; נא, וואס נאך דארף ער דעם טאטענ'ס שכר-למוד-געלט? — אביא ער האט געהאט זיין אויסקימעניש, מאג דאך שוין ווייב אונ קינדער אפילו פעכנען פאר הונגער! ···· איין מאל איז דאך עס קיין נייעס ניט, אז א חסיד הארט ווייב אונ קינדער

ווי דעם פֿאר-א-יאהריגען שנה, והשגית האט מיין מלמד בלויז פֿיינד געהאט זיין רבי'צען ווי א שטיק חזיר און אויך איבער א מעשה:

מיין מלמד, פֿערשטעהט איהר, איז, א צייט מיט יאהרען, געוועהן א בעהלפֿער-יונג ביי א פֿריערינען מלמד, ביי וועלכען ס'איז געוועהן א דערוואקסענע בתולה, זעהר א מיאוסע בריאה. נאר א גראבע, און דער בעהלפֿער האט אויף איהר איין אויג געוואָרפֿען .... אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז ער האט זיך מיט איהר איינגעבעט, און אין א חדשים 5 ארום איז אויף איהר הענג געוואָרען דאס לייבטעקענאשעל .... איהר פֿאטער האט דיא גאנצע שפּיעל זעהר גיט בעמערקט, נאך פֿון דער התחלה אן — און האט זיך דייקע ניט געמאכט ווּיסענדיג .... און ערשט ביים 6-טען חודש האט ער דעם סוד איבערגעגעבען זיינעם א ברידער, וואס איז געוועהן דעמעלט סמארעסטע אין שטאדט, און דיא ביידע האבען דעם בחור ארייננענעמען אין א בעזונדער חדר און האבען איהם מודיע געוועהן קערץ און שארף, „אז דיא וועסט ניט חתונה האבען תו"מ אויף מיין ברידערס מיידעל — גיב איך דיך שוין טאקע אב פֿאר א סאלדאט, און ס'וועט דיר גיט העלפֿען קיין טאטער און קיין דאקטאר!...." פֿערשטעהט זיך, אז דעם בעהלפֿער איז פֿרחא נשמתו געוואָרען, און מע האט באלד געשטעללט א חופּה, און צו זיין טרף גליקק איז דער מלמד דאס יאהר געשטארבען און דער ברידער, דער סמארעסטע, האט זיך א סטארע געטיהן, ער זאל ממלא מקומו זיין דעם ברידער, כדי זיין מיאוס'ע פּלימעניצע זאל האבען א שטיקעל ברויט .... דיא שטאדט האט זיך אפֿילו אביסעל געקווינקעלט, נאר מיין בחור האט זיך מישב געוועהן און איז געוואָרען א הייסער חסיד דעם רבי'נס — און דיא זאך איז שוין געגאנגען ווי אויף פּיטטער .... דאס איז דאך אין פּוילען דיא גרעסטע סגולה, מכפּר צו זיין אויף כל עבירות שבעולם .... און אונזער נחמן טראסק איז למזל געוואָרען א דרדקי'ר מלמד — און זיין מלמד'קע קען ער עד היום ניט אנקוקען! ....

קורץ גערעדט: אויפ'ן צווייטען זמן האב איך אנגעהייבען לערנען טראף, און האב מן הסתם אזוי געטראפֿען, אזוי ווי דער צדיק האט געטראפֿען, אז איך בין א מיידעל .... א כלל, אללסדינג אין דער וועלט האב איך געטראפֿען — נאר שוא פֿאר'ן ווארט האב איך באין ענין ואופֿן ניט געקענט טרעפֿען! .... קוים מיט אנקטען, מיט צרות, האב איך געטראפֿען: פּתח קו"ף-ק, ק-א קו"ף-קאק .... און אזוי האב איך אבגע-בידעוועט נאך א זמן און האב שוין יאקאס קיין טראף אויך ניט געקענט .... און אזוי האט מען מיך טאקע אבגענעהמען פֿון נחמן טראסק און אבגעגיבען, אויפ'ן דריטטען זמן, צו א חמוש-מלמד, און איך האב אנגעהייבען חמוש צו מזל! ....

5.

דָאס וָועט שׁוֹין פֶערְשְׁטֶעהֶען פִין אַייךְ אַ יֶעדֶער,
אַז דָאס נַייֶע אִיז נִיט בֶּעססֶער פִינֵם אַלְטֶען חֵדֶר!

וָואס זָאל אִיךְ אַייךְ זָאגֶען, מַיינֶע לִיעבֶּע יוּדֶען, וָואס פַאר צָרוֹת אִיךְ הָאבּ אִיבֶּערְגֶעטְרָאגֶען נָאךְ אַיידֶער אִיךְ הָאבּ גָאר דֶערְלֶעבְּט אָנְצוּקִיקֶען אַ חֻמּוּשׁ אִין דִיא אוֹיגֶען!? אַ חֹדֶשׁ דוּרְכְאַנַאנְד הָאט מֶען מִיךְ אָבְּגֶעמִיטְשֶׁעט אוֹיף עֶפֶּעס אַ מִין דְרָשָׁה צוּם חֻמּוּשׁ, וָועלְכֶע אִיךְ הָאבּ בֶּעדַארְפְט הַאלְטֶען בַּיים טָאגֶען אִין שְׁטִיבּ פַאר אַ גַאנְץ קָהָל מֶאנְנֶער אוּנ וַוייבֶּער. צוּ דֶער דְרָשָׁה הָאט זִיךְ גֶעפָאדֶערְט נָאךְ 2 חֵדֶר יוּנְגֶלֶעךְ, פִין וָועלְכֶע אֵיינֶער אִיז גֶעוֶועזֶען מַיינֶער אַ פְרֶאגֶער אוּנ דֶער צְוַוייטֶער — אַ בֶּעעֶנְטְפֶער; אַלְלֶע טָאג הָאט מֶען אִין חֵדֶר גֶעמַאכְט דִיא רִיפֶּעטִיצְיֶע 3 שָׁעָה כְּסֵדֶר: דֶער פְרֶאגֶער הָאט מִיךְ אַלְץ גֶעקְוֶועטְשְׁט בַּיי דֶער בָּארְד אוּנ מִיר פֶארְרִיססֶען דִיא מָאוֹרֶע, בִּיז אִיךְ הָאבּ בֶּעקוּמֶען עַד הַיּוֹם אַ קָאפּ אִין גָארְגֶעל, וִויא אַ גֶענְזֶען אַיי דִיא גְרָאסס, אוּנ דֶער בֶּעעֶנְטְפֶער הָאט מִיר אַלְץ גֶעהָאלְטֶען דֶעם קָאפּ אִין דְרַייעֶן גֶעבּוֹיגֶען. בִּיז אִיךְ בִּין עַד הַחַיִּים גֶעבְּלִיעבֶּען אַ סְטָאלְטֶערוָואטֶער — נִישְׁט הֶער כְ'אִיז דָאךְ אַלֶעס כְּדַאי גֶעוֶועזֶען צוּלִיעבּ אַזֶעלְכֶע פוֹיגֶעלְדִיגֶע קֻשְׁיוֹת, וִויא דֶער פְרֶאגֶער הָאט מִיר פָארְגֶעלֶעגְט! לְמָשָׁל: „שְׁטַייטְשׁ חֻמּוּשׁ?" — עֶנְפֶער אִיךְ: 5 — „וָואס 5? 5 בֵּייגֶעל פַאר אַ גְרָאשֶׁען?" — עֶנְפֶער אִיךְ: נֵיין! 5 סְפָרִים אִין דֶער תּוֹרָה — „וָואסֶער זְשֶׁע אַ סֵפֶר לֶעהֶרְנְסְטוּ, מַיין יוּנְגֶעלֶע?" — וַיִּקְרָא — „שְׁטַייטְשׁ וַיִּקְרָא?" — עֶר הָאט גֶערִיפֶען — „וֶוער הָאט גֶערִיפֶען? דֶער שַׁמָּשׁ אִין שׁוּהל אַרַיין?" — נֵיין! גָאט הָאט גֶערִיפֶען צוּ מֹשֶׁה'ן — „וָואסֶער מֹשֶׁה? מֹשֶׁה דֶער בְּלֶעכֶער פִין אוּנְטֶער דִיא בֶּעדֶעם?" — נֵיין! צוּ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ אוֹיפְ'ן בַּארְג סִינַי — „אוּנ זְשֶׁע, מַיין יוּנְגֶעלֶע, אַ סִדְרָא גֶעהט, צִי אַ סִדְרָא פָאהְרְט?" אוּנ כְּדוֹמֶה אַזֶעלְכֶע אַייזֶערְנֶע קְלָאטְץ־קֻשְׁיוֹת — נָאר אַ נִגּוּן אִיז גֶעוֶועזֶען דֶערְצוּ, אַז אַ מְלִיכֶע קְרָאזֶע הָאט זִיךְ גֶעצוֹיגֶען לַאנְגֶער פִינ'ם יוּדִישֶׁען גָלוּת אוּנ פִּיסְקֶעס הָאבֶּען מִיר דֶערְבַּיי גֶעמַאכְט פוּנְקְט וִויא דִיא פֶּעטְשֶׁערֶער גַבָּאי'טֶע בַּיי קְנֵייטְלִיךְ לֶעגֶען, אוּנ וִויא דֶער טִיהֶערְיוֶוער שׁוֹחֵט בַּיים שְׁטֶעלֶען דֶעם חַלָּף — קוּרְץ, דֶער עֶרְוַוארְטֶעטֶער שַׁבָּת פִין דֶער דְרָשָׁה אִיז גֶעקוּמֶען! פְרַייטָאג הָאט מִיר דִיא מַאמֶע אָנְגֶעטָהאן אַ יַארְמֶעלְקֶע מִיט שְׁפַּאגֶיער, אִיבֶּערְגֶענֵייעט פִין אַ טְשֶׁעפְּטְשֶׁעקִיל וָועלְכֶעס זִיא הָאט, נָאךְ צוּרִיקְן מִיט אַ יָאהר פִינֶעף, אוֹיפְ'ן צַדִּיק'ס הַבְטָחָה, צוּגֶעגְרֵייט פִינ'ם מֵיידֶעלֶע וִועגֶען — אוּנ הָאט מִיךְ אָוֶועקְגֶעפִיהְרְט צוּם רֶבִּי'ן, עֶר זָאל מִיךְ בֶּעעֶנְטְשֶׁען*)
מיר

---

*) פִּינְקְט אוֹיף דֶעם שַׁבָּת אִיז דֶער סִירְקֶעוֶוער רֶבִּי, צוּ וָועלְכֶען דֶער טַאטֶע פְלֶעג פָאהְרֶען, גֶעוֶועזֶען אִין וַצְנֵי.

מיר האט זיך גראדע דעמעלט צו שפּיעלט דאס בייכעל, אונ אז דער רבי האט מיך אננגענעהמען ביים בעקעל אונ האט מיך א פרעג געטיהן: „וואס ווילסטו, מיין קינד?“ האב איך איהם פשוט געאנטוואָרט דעם אמת: איך וויל ארויס! .... נא, נא, האב איך עס געלעזט באכענציעס פון דער מאמע, אז ניט ליעב אונ ניט ניתא איז מיר געוועהן! אונ ווען זיא דערצעהלט עס חלילה דעם טאטען — וואלט מיין לעבען ניט געווערט געוועהן א גראשען .... נא, פרעג איך אייך, רבותים, וואס האב איך דא אזעלעכם חוטא בעגל געוועהן, וואס מע זאל מיך אזוי שעלטען אונ שלאגען, נאך אין דער יארמעלקע מיט שפאניער!?....

שבת נאכ'ן טיש זענען זיך צונויפגעקוממען אללע שטאדט בעלי-בתים, גיטע פריינד, קרובים חוץ חברה פליאסקעס; דער סירקעווער צדיק איז אויך געוועהן אויף מיין דרשה, אונ פאר דעם כבוד האט זיך שוין דער טאטע מוסר-נפש געוועהן פאר זיינע מעמדות .... דער מלמד מיט דיא [2] חדר-יונגלעך זענען אויך געקוממען, אללע האבען זיך ארומגעזעצט הערום טיש, דיא מאמע מיט איהרע ווייבער אינמיטטען שטיב, אויסגעשלאָגט אין יאמפערקעס, שמעקענדיגלעך אונ פלייצליך, אונ איך מיט דיא [2] יונגלעך האבען מיר אנגעהויבען ארויפקריכען אויפ'ן טיש, אונ בין טאקע אין איין וועגס אראבגעפאללען, אז איך האב שיר דיא צאן געקליבען, א גליקק וואס אין שטוב איז געוועהן א פלאטע איבער'ן גארטעל! דאך נים אזוי הארט פאר א קלאפ ··· א כלל, מיר זענען שוין אללע [3] אויפ'ן טיש, איך שטעה אין דער מיטט, וויא חוזק אין גן-עדן, דער פראנגער שוט מיט זיינע קשיות, דער בענטשער פישטשעט אויף א גליינקעל, דער מלמד ארבעט אויף אללע כלים וויא נאר א פערסם'טע מויז פאר דער פגירה, אונ דיא מאמע מיט דיא ווייבער האבען זיך אזוי צוזאכמערט פאר פרייד, גלייך איך וואלט עפעס געדרשה'ט אין אללע שיהלען! .... נאך דער דרשה האט מען אנגעשטעללט א טיש מיט אלערליי מעדני-מלכים: געזאטענעם ארבעס, קיכלעך, עפעל-קוואס, פלעצעליך מיט מאן אונ

[3] טשולענט-קינלען: א לאקשענער, א געקנייטענער אונ א געבלעטערטער ····
נאר לייבען צדיק אויזוענאן איז געשטאנען א היבשע פלאש ווימאראזעק מיט [2] ביטעלקים אלטער מייד מיט א געפילעכצעל, גאר א גאטס'ס ווינדער ····

אינ'ם חמוש-חדר איז מיר צוגעקוממען שפּאגעל נייע מעשות מיט ווילדע תנועות אונ הויות, אשטיינער: שעלטען זיך אין טאטענס-טאטען, אין מאמענס-מאמען אריין, אונ וואס מעהר א מאל „טאטענס“ „מאמענס“ הרי זה משובח! — איין אלטען בעטלער, ציא א בעטלערען זאל מען נאכווארפען שטיינער; חאפען משה רבינו'ס פערדעליך; שפיעלען אין מלך-שלך-גנב; מאכען פון דער צינג א פלאם, פון דער ליפ — א וואנשעל,

פֿון אַ איבערגעקעהרטער בריים — אַ מת און פֿון דיא פֿינגער אַ געפּלאַכ־טענעם קוילעטש ···· היינט בין איך געוואָהר־געוואָרען פֿון כּשוף־מאַכערס, פֿון לצים, שדים און מזיקים; פֿון דעם מלאך־המות אויגען מיט'ן פֿלעשעלע סם, פֿון דער פֿאַפּירענער בריקק, וכדומה ···· דערציי האָב איך זיך אויסגעלערענט זעהר טהייערע סגולות און שפּרוכען צו דיא ניט־גוטע ···· איינע פֿון זייא געדענק איך נאָך עד היום, היינו; אַז מע דערזעהט אַ ניט־גוטען, זאָל מען באַלד צולעגען דעם גוי (דעם גראָבען פֿינגער) צום יודען (צום מינדסטען פֿינגער) און מע זאָל זאָגען „אָרינע באָרינע, דעמבענע קאָרענע, ווייצענע קליען, גלייך אויפֿ'ן בית החיים" און באַלד אַ געשריי טאָהן „שמע ישראל" און דריי מאָל אויסוואַשען דאָס רעכטע אויג מיט דער לינקער פּאה, און ביי איטליכען וויש זאָל מען אויסשפּייען, מיט דיא ווערטער: „געה אין דיין דיה אַריין, טפֿוא! פֿריטש מיר!" און אַנטלויפֿען אויף אַללע פֿיער ···· איין מאָל, געדענק איך האָט דער בע־הלפֿער אונז געזאָגט, אַז מיר וועללען איהם אָוועקגעבען דיא קאַפּליך פֿון דיא פּליידערען — וועט ער אונז ווייזען אַ שרייטעלע. מיר האָבען באַלד מיט דיא צאָן אָבגעריססען אַללע קאַפּליך, און איהם אַוועקגע־געבען, און פּליצעם דערזעהען מיר עפּיס ווייא אַ מין חיה'לע דורכלויפֿען אין אַ יאַרמעלקע מיט אַ לייבסערדעקק אָהן ציצית, און דער בעהלפֿער האָט אַ געשריי געטהון „שרייטעלע! — שרייטעלע!" און אַ פּאַטש מיט דיא האַנד — איז דאָס באַלד פֿערשוואונדען געוואָרען ···· איך זאָג אייך, מיר האָבען זיך ממש מחיה געוועהן, פּשוט אַ שטיק געזונד איז אונז צוגע־קומען! ···· נאָר שפּעטער, אַז איך בין געוואָהר־געוואָרען, אַז דאָס האָט ער אונז גאָר אָבגענאַררט מיט אַ פּשוט'ר קאַטץ — האָב איך מיך אַ צייט געשעהמט פֿאַר זיך אַליין און ס'האָט מיך פֿערדראָסען אויף סכּנות נפֿשות! — נישמעהר, וואָס האָט מיך דאָ צו פֿערדריסען? אַ קונץ אַ קליין יונגעל אָבצונאַררען? מע נאַררט אָב יודען מיט גראָוע באָרד און, ניט נאָר עס פֿערדריסט זיי ניט, ניט נאָר זיי שעהמען זיך ניט — אַדרבּא! זיי קוועללען נאָך גאָר משונה אָן דערפֿון און האַלטען זיך עס נאָך פֿאַר'ן גרעסטען כּבוד! ···· און צאָהלען נאָך דערפֿאַר אין טאָג אַריין! ···· פֿאַר אַ קערבעל רעדט מען זייא איין, אַז דער רבי כאַפּט מלאכים; טרייבט אַרויס דבּוק'ס; איז מתקן נשמות; גיט שמירות און רעגען; טאַנצט מיט דיא אָבות צו דער מלוה־מלכּה, האָט קפֿיצת־הדרך; קוקט מסוף עולם ועד סופֿו: ראַנגעלט זיך מיט'ן רעכטען בחור אַליין ···· און נאָר ביי איהם איז דער שליסעל צו אַללע עקרות ···· כאָטשע קיינער האָרט ניט און זעהט ניט אַפֿילו אַ רמז דרמיזא פֿון דיא אַללע מינים טאַשען־שפּיעלען — נאָר וואָס העלפֿט עס אָבער, אַז דער רבי פֿערגלאָצט פֿאָרט מיט דיא אויגען און שרייט אויס: „ברוך הבּא, אַברהם אָבינו!

איסקאצעל קיממט, שׂרה רבֿקה רחל לאה! אוועק, שׂטן, מלאך המוות, סמאל, פֿין מיין שׂטיב! ארויס, לילית פֿין דער אִשה! ····" נא, מוז דאך דער חסיד שוין נאכשטיפען די קארעטע ···· מיילא מיר, יונגלעך, האבען חאטש געזעהן א קאטץ אין א יארמעלקע ·· און זיי, אלטע תּרח'ס, זעהען דאך גאר בסך הכל א פֿייג! ···· נישמעדר וואס זאל איך רעדען, אז איך ווייסס, עס וועט פֿינקט אזוי העלפֿען וויא א־נ־ארבעס אין דער וואנד אריין! גיה טענה זיך אויס מיט תּרפֿ"ט אלפֿים צבֿוע'קעס און מיט 18 שאק פּוילישע דריפֿקעס, וועלכע טיהען אליין אלדעס באז און זעהען וואס אין דער קארט ···· און אז ס'קיממט צו עפּיס איין ענין, א אינטערעס, וואס בערירט זיי אין קנאפּעל אריין — לויפען זיי סטרים־האלאוואי, צו די גיטע יודען און רייסען קבֿרים אויף זייער באז ווינדער! ····

איך מיין, אז ס'איז די גיטע יודען אליין אויך נמאס ומאוס אזא לעבען צו פֿיהרען; כ'לעבען, וועלכער עדלער מענש קען דאס פֿערדייען, צו פֿערברענגען א וועלט מיט טויזענדער שלעפּציעס און טארבעטראסניקעס, מיט אלפֿי אלפֿים צבֿוע'קעס, דריפֿקעס, קארעלאפּניצעס, סיפּאקעס און פֿערד־גנבֿים? נא, און אז ס'קיממט שוין צו איהם אפֿילו דער רייכער רענדאר, דער פּאמשטשאר, דער בעל־טקסא, דער סוחר און שוין דער שטאדט־גבֿיר אליין ·· איז דאס איהם דען ניט על אפּו ועל חמתו, אז ער זאל מוזען האלטען אין איין שטיק מרמה זיין מיט פֿאלשע הבֿטחות, יעדען נאך זיין באררישען, ציא נאך זיין טרפּ'נעם, הילטייסקע ווינש נאך: דעם צוגיבען א בן־זכר אויף דער עלטער און דעם — א פּריץ, וואס זאל קיין ראטע ניט מאהנען ···· דעם לויטער כשר'ע אקסען אהן סרכות און דעם א מופֿת, זיינע בלינדע קליאטשעס זאלען טראגען די פּאסאזשירען וויא די אדלערס, גאר אהן הא און האבער ···· דעם שליטענמאכער שנעה און דעם פּאטעסאר — רעגען — ביידע אין איין טאג ···· וכדומה מופֿתים, וואס זענען חוץ מדרך הטבֿע, און ער ווייססט און פֿיהלט דאך ביי זיך אין הארצען, אז ער קען אפֿילו קיין האנד ניט ארייננשטעקען אין צי־קאלטער וואסער און קיין פֿיסס — אין צי־א הייס ביטעל און דיא נאז ניט ווייזען פֿאר'ן ספּראווניק ···· און לכן מוז ער גאר שטענדיג האלטען אין איין שטיק גלאנצען און קנייטשען און זיפֿצען און קרעכצען, מיט נאך הונדערטער תּנועות און הויות, וואס שלאגען איהם געביך אוודאי אליין ניט צום הארצען ···· נא? געשיקקט זיך עס צו דענקען, אז ער איז צופֿריעדען מיט אזא לעבען! ? ···· נאר וואס דען? יעדער גיטער יוד איז שוין געביך אויף דער ארענדא ביי זיין גבאי ···· און איין עבֿד־כנעני ביי זיין רבי'צען ···· דיא, מאנן, נארר דיא וועלט, שאכרייע מיט'ן סאוועסט, האנדעל מיט שלעפּצים, דראבעס, פֿליאסקעדריגעס,

מוּסְרִים, מַמְזֵרִים אוּנ גַּנָּבִים — אַבִּי אִיךְ זָאל טְרָאגֶען אַ סַךְ צִיעֶהְרוּנְג קְלֵיידֶער, גָאלְדֶגֶעשְׁטִיקְקְטֶע טוּפְלִילֶעךְ, בְּעֶרְלִיאַנְטֶענֶע זָאקֶענְבַּאנְדְלִיךְ, אַ מַאנְטֶעל אוֹיף קַאטְשְׁקֶענֶע קֶעפְּלִיךְ, וְכַדוֹמֶה — אוּנ דֶּערְוַויֵיל בְּרֶענְגְט מֶען גֶעבִּיךְ אַזוֹי אוֹיס דִיא וֶועלְט; יוּנְגֶע לֵייטְלִיךְ מַאכֶען אַ תֵּל פוּן זַייעֶרֶע בִּיסְכְלֶעךְ נַדָן; בַּעֲלֵי-מְלָאכוֹת גִיבֶּען אָב זַייעֶר גַאנְץ דָאבְּרֶע-מַזָל, בְּטוּחִים גֶעהְמֶען בַּיי אַלְמָנוֹת יְתוֹמִים אוּנ סְטְרַאצֶען אוֹיף פִּדְיוֹנוֹת מִיט מַתָּנוֹת כְּדֵי זַייעֶר קְרֶעדִיט אַלֵץ מֶעהר הֵייבֶּען, בִּיז זֵייא זֶעטְצֶען גָאר אָן ···· אָרִימֶע לֵייט פֶּערְזֶעטְצֶען אוּנ פֶּערְקוֹיפֶען זַייעֶרֶע לֶעטְצְטֶע בֶּעבֶּעכֶעס, אוּנ וָואלֵיי צוּם רֶבִּי'ן; דָאס לֶעטְצְטֶע קֶערְבֶּעל, דֶעם חוֹלֶה אוֹיף אַ רֶעצֶעפְּט, אוֹיף אַ בִּיסְסֶעל יָאךְ. טְרָאגְט מֶען אַוֶועק אַ פִּדְיוֹן — דֶער רֶבִּי גְלַאנְצְט אוּנ קְוֵייטְשְׁט אוּנ זִיפְּטְצֶט אַזוֹי לַאנְג — בִּיז דָא גֶעהְט דֶעם חוֹלֶה דִיא כְּשֵׁרֶ'ע נְשָׁמָה אוֹיס ···· אַ כְּלָל, מֶע טְהוּט כָּל הַפַּסְלָנוּת — אַבִּי דֶעם רֶבִּי'ן גֶעלְט, אוּנ וַוייטֶער גֶעלְט! אוּנ גָאטְט דֶער הַארר וֶוייסְט, וְויהִין דָאס גַאנְצֶע יוּדִישֶׁע בְּלִיטְט גֶעהְט אַוֶועק? ···· אוּנ וֶועהְמֶען קִימְמְט אַרוֹיס דֶערְפִין ···· ?

6.

יוּדִישֶׁע קִינְדֶער, אִין פּוֹילֶען, שְׁטוּדִירֶען אוֹיס גָאר אָהְן טְרוּד הִלְכוֹת דֶּרֶךְ-אֶרֶץ אִין חֶדֶר אוּנ פָּאלִיטִיק אִין בָּאד!

טְפוּא! גֶעפָאלְלְט אַייךְ אַבִּיסְסֶעל וְוִיהִין אִיךְ בִּין פֶּערְקְרָאכֶען!? נַאט אַייךְ גָאר פִין שְׁרֵייטֶעלִיךְ אוֹיף גִיטֶע יוּדֶען! ···· אִיךְ הָאב, דַאכְט זִיךְ, נָאר דָאס נִיט גֶעמֵיינְט! אִיךְ מֵיין דָאךְ נָאר מַיין חָמוּשׁ לֶערְנֶען — נָא, יָא נָא; הֶערְט זְשֶׁע אוֹיס דֶעם עִיקָר: חָמוּשׁ הָאט מַיין מְלַמֵּד מִיט מִיר גֶעלֶערֶענְט גָאר אֵיין אַנְטִיק אִין דֶער וֶועלְט! עֶפִּיס אַזוֹי גְּרִינְג, אַזוֹי קֶערְ'ן אוּנ אַזוֹי שַׁארְף — מַמָּשׁ אַ פִּקוּחַ נֶפֶשׁ! אַשְׁטֵייגֶער וְויא עֶר הָאט מִיט מִיר גֶעטֵייטְשְׁט; „אִשָּׁה“ אַ-נְ-אִשָּׁה, „כִּי תְטַמֵּא“ אַז זִיא וֶועט טָמֵא וֶוערֶען, „וְתַקְרִיב“ אוּנ זִיא וֶועט מַקְרִיב זַיין, „קָרְבָּן“ אַ קָרְבָּן, „וְהִקְרִיב“ זָאל מַקְרִיב זַיין, „הַכֹּהֵן“ דֶער כֹּהֵן, „אֶל הַמִזְבֵּחַ“ צוּם מִזְבֵּחַ, „בְּאֹהֶל מוֹעֵד“ אִינ'ם אֹהֶל מוֹעֵד ···· אוּנ אַזוֹי כִּמְעַט כְּסֵדֶר ···· שְׁוֶוערְלִיךְ אַבִּיסְסֶעל אִיז מִיר נָאר אָנְגֶעקִימְמֶען דִיא טַייטְשׁ פִין „לֹא יָשׁוּב עָלֶיהָ שֶׁמֶן“ — עֶר זָאל נִיט טְהוּן טְהִיעֶן אַרֵיינְטְהוּן קַיין בּוֹימָאֶעל ···· אַזוֹי אִיז גֶעוֶועזֶן דֶער חָמוּשׁ, אוֹיךְ נִיט עֶרְגֶער דֶער חִבּוּר, אוּנ דִיא צַייט, דֶערְוַויֵיל, שְׁטֶעהְט נִיט: אִיךְ בִּין שׁוֹין גֶעוָוארֶען 5 יָאהר, דָאס זֶעקְסְטֶע; אִיךְ הָאב מִיר שׁוֹין גֶעפִינֶען הַמְצָאוֹת, וְויא אַזוֹי צִיעֶנְטְלוֹיפֶען פִינ'ם חֶדֶר אוּנ וְויא זִיךְ אוֹיס-

צוּבֶּעהַאלְטֶען ···· דָאס בֶּעסְטֶע אָרְט אִיז פַאר מִיר גֶעוֶועהן אִין בָּאד, אוּנ כְּפִי דִיא חֲסִידַ'רְנִיא רָאלְיֶעט בִּיז 12 אַ זֵייגֶער אִין בָּאד אוּנ דֶער מְלַמֵד אוֹיךְ מִיט זֵיי, הָאבּ אִיךְ זִיךְ דָאךְ בִּיז 12 מְמִילָא פַארְשְׁפָּארְט בֶּעהַאלְטֶען. אוּנ קוֹים נָאךְ 12 אִיז שׁוֹין דָארְט גֶעוֶועהן פַאר מִיר אַ וֶועלְט ···· אֵיין מָאל, גֶעדֶענְק אִיךְ, הָאבּ אִיךְ, שׁוֹין נָאךְ 12, אוֹיךְ גֶעטְרָאפֶען נָאךְ אַ פָּאאר אוֹיסְגֶעוֶוייקְטֶע חֲנֻאקְלֶעךְ, זִיטְצֶענְדִיג אוֹיף דֶער אֵייבֶּערְשְׁטֶער בַּאנְק; אֵיינֶער הָאט גֶעזִיכְט אִין טַלִית-קָטָן דִיא דְרִיטְטֶע מַכָּה, אִין וֶועלְכֶער עֶר אִיז, אַ פָּנִים, גָאר נִיט זְשֶׁעדְנֶע גֶעוֶועהן ···· אוּנ דֶער צְוֵייטֶער הָאט גֶעבְּרָאכְט אַ פַּאפִּישֶׁעל מַארְכָאמְקֶע אוֹיף פֶערְרֶעכֶענֶען צוּ דִיא נְקִיּוֹת ···· אִיךְ הָאבּ זִיךְ בַּאלְד אַרֵיינְטֶער-גֶעחָאפְּט אִינְטֶערֶען קֶעסֶעל אוּנ הָאבּ זִיךְ פֶערְמַיְיעט נָאר וִויא אַ נֶע'פֶּענֶר'טֶער, וִויא אִיךְ הָאר, פִּיהְרֶען זֵייא צְווִישֶׁען זִיךְ אַזַא מִין שְׁמוּעס.

— הֶארְסְטִי, חַיִים חַיְקֶעל, וָואס אִיךְ וֶועלל דִיר זָאגֶען? וֶועדְלִיג אִיךְ זֶעה אַרוֹיס אִיז מְחוּיָב אִין גִיכֶען נִצְמַח וֶוערֶען אַ ווִילְדֶע מִלְחָמָה!"

— פִין וַואנֶעט נֶעהְמִסְטִי עֶס בָּרוּךְ תַנְחוּם?

— „דֶער תּוֹגַר, פֶערְשְׁטֶעהְסְטִימִיךְ, הָאט גֶעוָוארְפֶען אַיין אוֹיג אוֹיף דֶער פְרַאנְצוֹיזֶעשֶׁער בַּת-מַלְכָּה ····"

— נָא? אוּנ דֶער פְרַאנְצוֹיז ווִילל זִיא אִיהם נִיט נָתַן'ען?

— „גֶעה שׁוֹין, דִיא שׁטַיא אֵיינֶער! דֶער תוֹגַר אִיז דָאךְ אַ מֶלֶךְ בִּכְּבוֹדָה, טְרַאכְט דִיר, חַיִים חַיְקֶעל, דַיין נַארִישֶׁער שֵׂכֶל, אַז דָאס פְרַאנְצוֹיזֶעל וֶועט נָאךְ פֶערֶעבֶּענְדִיזֶען מִיט אִיהם ···· ? הַא? שְׁטֶעהְט אִיהם אַוַדַאי זַיין טָאטֶען קַיין כָּבוֹד נִיט אָן, הַא? ····"

— נִישְׁמֶעהר וָואס? — פְרֶעגְט חַיִים חַיְקֶעל

— „נִישְׁמֶעהר דָאס!" עֶנְטְוֶוערְט בָּרוּךְ תַנְחוּם דֶער קִירְ"ה אִיז פֶערְשְׁטֶעהְסְטִי מִיךְ, גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען דֶערְפִין, אוּנ אַרְבַּייט גָאר מַעֲשִׂים דֶער פַאר!"

— מִן-הַסְתָּם קֶעהר עֶר מְחִילָה אַלַיין חֵשֶׁק הָאבֶּען צִי'ן אִיהר!

— „הֶערְסְטִי! וֶוער פְרֶעגְט דִיךְ? וָואס דֶען? אַ נַארר אִיז עֶר, דֶער קִירְ"ה? מִן הַסְתָּם, אַז דֶער תוֹגַר אִיז אַ בַּהֲלָן אוֹיף אִיהר — אִיז דָאס שׁוֹין מִן הַסְתָּם אַ נִיט שְׁטִיק יְפֵהפִיָה ···· !"

— נָא, וָואזְשֶׁע אִיז גֶעוָוארֶען דֶערְפִין?

— „וָואס פְרֶעגְסְטִי? סְ'אִיז שׁוֹין נִיט גֶעוָוארֶען! — דֶער קִירְ"ה הָאט גֶעשְׁטֶעלְלְט אוֹיף דֶער גְרֶענֶעץ אִימְגֶעלִימְפֶּערְטֶע זְשַׁאנְדַארְעֶן מִיט רוֹיטֶע, גְרָאבֶּע וָואנְצִיֶעס, אַז וֶוען דִיא בַּת-מַלְכָּה וֶועט דֶרֶךְ-פָאהְרֶען, זָאלֶען זֵיי זִיא, נָאר אָהְן טַעֲנוֹת וּמַעֲנוֹת, אוֹיפְחָאפֶּען אוּנ אַנְטְלוֹיפֶען."

— נָא? הָאבֶּען זֵיי, מִן הַסְתָּם, פֶערְשְׁלָאפֶען צוּם רֶעכְטֶען הַאקְק! הַא?

— „אַ חָכָם, קַיין עַיִן הָרָע! זְשַׁאנְדַארְעֶן שְׁלָאפֶען דֶען גָאר? ····

ס'איז דָאךְ רוּחוֹת — נִיט קֵיין מֶענְשֶׁען! אַוַדַאי הָאבֶּען זֵיי זִיא גֶע'הַרְגֶ'ט גֶעשְׁלָאגֶען, אַז זִיא אִיז קוֹים אַלֶעבֶּעדִיגֶע אַנְטְלָאפֶען פוּן זֵייעֶרֶע הֶאנְד!"

— אוֹי וֶועה אִיז מִיר! בָּרוּךְ תַּנְחֵם, ס'אִיז דָאךְ עֶפֶּעס גָאר מְסוּכָּן נֶפֶשׁ!

— „פֶערְשְׁטֶעהסְטִי שׁוֹין, טִפֵּשׁ, וָואס דֶער פוּן קֶענֶן נִצְמַח וֶוערֶען! ?..."

— וָואזְשֶׁע, וָואס? זָאג שׁוֹין בָּרוּךְ תַּנְחֵם, דָאס אִיבֶּערִיגֶע אוּנ הֶער מִיךְ אוֹיף צִיהֶען אוֹיף דֶערְוַאיגֶען!

— „וָואס זָאל זַיין שְׁטִיא אֵיינֶער? אַוַדַאי הָאבֶּען אַלֶּע מַלְכוּתִים צוּשִׁיקְט שְׁטַאכֶעטֶען אוֹיף פַייעֶרְדִיגֶע פֶערְד, מֶע זָאל חַאפֶּען דִיא זְשָׁאנְדַארֶען, לֶעבֶּידִיג, אָדֶער טוֹיט!"

— נָא ···· ? הָאט מֶען זֵייא פָּאצִיַאפֶּעט?

— „בַּא בַּא! ···· נָאר נִיט אַזוֹי גִיךְ דֶערְטָאפְּט מֶען זְשָׁאנְדַארֶען אִין דִיא לַאפֶּקֶעס אַרֵיין! זֵייא הָאבֶּען זִיךְ גָאר פֶערְשְׁטֶעלְלְט פַאר גֵרִים אוּנ בֶּעהַאלְטֶען זִיךְ אוֹיס, אַ סְבָרָה, בַּייא זְלָאטְשֶׁוֶוער מְלַמֵּד אִין קֶעהֶלֶער, נָאר דֶערְוַוייל טִיהט זִיךְ הוֹשֶׁךְ צְווִישֶׁען אַלֶּע מַלְכוּתִים, אוּנ דִיא וֶועלְט גֶעהט הָאדָארָאם! ····"

מִיר הָאט דִיא מַעֲשֶׂה זֶעהר גֶעטוֹיגְט: כְּ'לֶעבֶּען, צוּ וָואס דַארְף אִיךְ דִיא בָּאד, וִויא הוּנְדֶערְטֶער אוֹיגֶען קֶענֶען מִיךְ זֶעהֶען, אַ מֶעהר אִיז דָאךְ בַּייא אוּנְז אִין דֶער הַיים אוֹיךְ דָא אַ קֶעהֶלֶער? — נִיט לַאנג גֶעטְרַאכְט, אוּנ אַרֵיין אִין קֶעהֶלֶער אַרֵיין! דָארְט בִּין אִיךְ מִיר גֶעלֶיגֶען רִיהִיג, וִויא בַּיים טָאטֶען אִין וַויינְהוֹיז, פוּן קֵיינֶעם קֵיין שָׁארְךְ נִיט גֶעהֶערְט, נָאר אוֹיפְ'ן דְרִיטֶען טָאג הָאבּ אִיךְ דֶערְהֶערְט וִויא אֵיימֶעצֶער גֶעהט — דָאס אִיז דִיא מָאמֶע, אַ פָּנִים, גֶעגַאנְגֶען נָאךְ דֶער קַאלְטֶער פֶּעצֶיא אוֹיף שַׁבָּת — אוּנ הָאבּ כְּמְעַט וִויא אוּמְגֶעהֶערֶען, אַוָוארְף גֶעטִיהן אַ רוּדֶקֶעלֶע עֶרְד; נָא, נָא, זָאלְט אִיהר גֶעוֶועהן זֶעהֶען, וָואס פַאר אַ קַאלֶעבָּלִיק אִיךְ הָאבּ עֶס אָנְגֶעמַאכְט דֶערְמִיט! מַיין כַּוָונָה אִיז גֶעבִּיךְ נָאר נִיט גֶעוֶועהן אַזוֹי וַוייט — אוּנ אִין שְׁטָאדְט אִיז אַרוֹיס אַ קְלַאנְג, אַז בַּיים טָאטֶען אִין קֶעהֶלֶער הָאט זִיךְ גֶעוַואוֶועט אַ לֵץ, וָואס וַוארְפְט מִיט שְׁטֵיינֶער אוֹיף סַכָּנוֹת נְפָשׁוֹת ···· דִיא מָאמֶע הָאט שׁוֹין גֶערִיהְפֶּען בַּאבְּקֶעס מִיט שְׁפְּרֶעַ בֶּערְקֶעס אוּנ דֶער טָאטֶע הָאט גֶעבְּרַאכְט פוּנְ'ם רֶבִּי'ן שְׁמִירוֹת מִיט קְמֵיעוֹת אוּנ דָא אִיז שׁוֹין בְּלוֹיז גֶעוָוארֶען סוֹף זְמַן, וֶועלְכֶעס אִיךְ הָאבּ גֶעוְוּיסְט, אַז סַיי וִויא סַיי, וֶועלל אִיךְ שׁוֹין בַּייא דֶעם מְלַמֵּד נִיט לִיגֶען — הָאבּ אִיךְ זִיךְ אוֹיפְגֶעהֶערְט בֶּעהַאלְטֶען אִין קֶעהֶלֶער ···· אוּנ דֶער סִירְקֶעוֶוער צַדִּיק אִיז, אוּמְווּסְט אוּנ אוּמְ-נִישְׁט, נִתְגַדֵּל גֶעוָוארֶען פַאר זַיין נַייעֶם מוֹפֵת, וָואס עֶר הָאט אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען דֶעם לֵץ פוּנְ'ם קֶעהֶלֶער ····

קוּרְץ גֶערֶעדְט, מֶע הָאט מִיךְ פוּן דֶעם מְלַמֵּד אָבְּגֶענֶעהמֶען, אוּנ מֶע הָאט שׁוֹין אָנְגֶעהֵייבֶּען שְׁמֵיסֶען מְכוֹת צוּ נִבְרָא-מְלַמֵּד פַאר מִיר. מִיר הָאט עֶס אֲפִילוּ נִיט גֶעשְׁמֶעקְט, נָאר כְּדֵי עֶס זָאל זַיין דָאךְ בְּלוֹיז גֶעגַאנְגֶען

דיא יָמים טובים, וועל איך דאך ממילא פּטור זיין פון חדר — טאַ וואָזשע זאָל איך שוין טאַקע אָנהייבען זאָרגען פאַרפריא? די לָצָרה בשעתה! דער ווייל איז גוט אַ חַיי שָׁעה! ····

מאהלט אייך, איך זאָל דעמעלט געוועהן שכל האָבען חאָטשע אויף איין מינוט זיך גיט אומקוקען אויף מיין לאַגע הערום און הערום — וואָללט איך גיט געוועהן אַזוי אַנגעקוואָלען פון מיינע חַיי-שָׁעה׳ן! אַשיינע חַיי שָׁעה האָב איך געהאַט! ···· מע קען אַנדערש ניט רעדען ···· הפקר וויא אַ יאַטקע-הונד, ווער אין גאַטט האָט געגלייבט, דער האָט מיך גע׳הרג׳ט געשלאָגען; קיין מאָל זיך גיט אָנגעגעסען זיך צו דער זאַטט, וואָרען דער טאַטע האָט דאָך געקוקט אויף מיר מיט 18 אויגען, איך זאָל בּרעכען תאוות ···· און פּאַר נאָך אַ ביססען איז געפלויגען פּעטש מיט קילוקעס ···· געשלאָפען בין איך אויף דער הוילער ערד, מיט אַ שמאַטע אונטערגעבעט און מיט אַ שמאַטע צוגעדעקט; געגאַנגען בין איך קרֶעה ובלויה, דיא פאַר-צוויאַהריגע פּאַר שיכלעך, וואָס מע האָט מיר אָבגעקויפט פון ר׳ שמואל-סירקעס יונגעל, האָבען זיך שוין איבערגעקעהרט מיט דיא פרישוועס אַראָפּ און דיא פּאָדעשוועס אַרויף, אַזוי אַז דיא פינגער פון דיא פּיסס זענען שוין פּאַחאָזשע געוועהן אויף ליידערנע קנאַפּליך, און דיא פּיאַטעס-אויף קאַפּיטען ···· אַ יאָ, אַ שאַנע חַיי-שָׁעה! ···· נישמעהר אַ יונגעל בלייבט אַ יונגעל, און דעם וואָרעם אין חריין חלום׳ט זיך גיט קיין זיססערס דערפון ···· דיא מאַמע האָט פּראָוודע אַ זאַג געטיהן דעם טאַטען: „שוין אפשר צייט, יאָסי, מע זאָל איהם קויפען אַ פּאַאר שיכלעך? וויא מיינסטו?“ — „וואַרט נאָך צו אַביססעל — האָט ער געענטפערט — אויף סוכות, אם ירצה השם, וועל איך אַריינריקקען דעם קישקעווייצער רענדאַר מיינע צוויי לעבריגע אתרוגים פאַר 30 רובעל אַסיגנאַציאַ — אַזוי וויא ער צאָהלט מיר תמיד — דעמאָלט וועט שוין זיין אַ סוויט יאַק באַנקי ····“ דיא מאַמע האָט זיך אפילו וויא אָנגעהייבען פערהיקקען מכוח דער שאלה: טאַטש דיא אתרוגים זענען דאָך גיט ראוי לברכה ···· ? נאָר דער טאַטע האָט עס נאָך פריער פערהאַפּט מיט איין אויסרעד: „און אַ מצוה אויף איהם אויף דעם עם הארץ דאורייתא! לאָז ער גיט לאָזען דעם זיססען איידעם זייגעם פּאָהרען צום זאַדקיווערצער רבי׳ן! ····“ פון דעם שמים קענען שוין אַ יעדער פּער־שטעהען, אַז שיכלעך יאַק שיכלעך — נאָר 2 לעבעריגע אתרוגים פאַר 30 רובעל סך, וועט שוין דער קישקעווייצער רענדאַר געוויסס האָבען! — זעהט איהר, דאָס האָט דער טאַטע יאָ אַ זאָג געטיהן צו לעצט: „אַז ער וועט זיין אַ-גַ-עהרליך קינד און וועט זיך, היינטיגען ראש-השנה, גיט אויסוויינען ביים דאַווענען, קענען אפשר זיין, איך זאָל איהם נאָך פון טאַ לעשור קויפען אַ פּאַאר שיכלעך.“ — מיר זענען דיא וואַרטער

אריין

אריין אין קאפ אריין און איך האב מיך מיישב געוועהן: וואס וועלל איך דא אנוועהרען; לאם איך מיך פריהען! דאכט זיך ניט פון דיא גרויסע מלאכות זיינען .... און מיט דער דאזיגער שוואכער האפפנונג האב איך יאקאס דערלעבט דעם ראש-השנה, אין וועלכען מיר איז געווארען 6 יאהר אויף מיין לעבען.

7.

פון וועגען צו וועגען איז דא אונטערשיעדען;
אמת'ע טרעהרען איז נאר ביי פוילישע יודען!

ס'איז שוין ראש השנה, און איך בין שוין מיט'ן טאטען אין קלויז און פריוו מיך וויינען, נאר וויא איך זעה איז דיא זאך ניט אזוי גרינג, וויא איך האב געמיינט! איך קרימם פיסקעס, איך קוועטש דיא אויגען, איך קערקיק מיך אין איין זאך צריין עטליכע מינוט — עס געהט ניט! און באמת, וואס זאל איך וויינען? אויף מעכצי דעם רבי'נס גבאי, וואס ס'איז איהם ניט אפגעראטהען דיא מעשה אין קעק צו זכור-ברית ....? צי אויף דעם קישקעוויצער רענדאר, וואס ער וועט געביך בעצאהלען 30 רובעל סו"נ פאר 2 לעבעריגע אתרוגים ....? וואס דען? דיא תפלות אליין האבען מיך ווייניג וואס געריהרט צום וויינען: ראשית האב איך זיי כמעט גיט אנגעהייבן צופערשטעהן, והשנית איז מיר גאר מיין מוח ניט געוועהן דערביי, וויזרען איך זאל געוועהן חאטש עפעס שכל האבען, זיך צו בערעכענען אויף דער וויסבער לאגע פונ'ם כלל יודען, צי וועגען דיא חכמים פונ'ם גאנצען יאהר — וואלט איך זיך שוין אומשטאנד געוועהן צו בערעכענען מיין לאגע אנדאי .... און אויף אזא-נ-אופן וואללט איך דאך מהילא פערגאססען טרעהרען, נאר אהן ראש-השנה און אהן א סדור'ל פאר זיך .... איך האב דאך אבער דעם שכל ניט געהאט, און א פאאר שיכלעך ווילל זיך פארט — היינט אויף וואס זאל איך וויינען? — איך האב א קיק געטיהן, אז באלד קאנטשעט מען דיא שמונה-עשרה, און איך בין גאנץ ווייט, ווייט פון טרעהרען, האב איך מיך מיישב געוועהן: א נא, לאם איך זיך געהען אונטערהארען צי דיא יודען, וואס וויינען זיי — טאמער וועל איך מיך אפשר אויך אויסלערנען וויינען? .... אומר ועושה און איך בין שוין מאקע ליבען רב'ס סטענדער — צו מיין גליקק, אז דיא יודען וויינען אין דאוונען, זאגען זיי שטיללערהייט אויף פראסט יודעש א סך ווארשעד, וואס שטעהען גאר ניט אין סדור — וויא איך האר — וויינט אזוי דער רב מיט הייסע טרעהרען „ובכן; רבונו של עולם! דיא ווייסט

דאך יא, אז פיני, דער שוחט איז א קל שבקלים! קוילען מיט א חלף פגום מאכט ביי איהם אויך גיט אוים ···· נאר וויל איך האב נעביך א פלאטשיגען קאפ, אונ בין ניט אזא בקי אין דיא ארבעה שלחן-ערוך'ס, אונ ער איז דאך א חריף. א צנא מלא ספרא — דאריבער קוממט מיר, ער זאל מיך רודף'ן אונ מבייש זיין ביי יעדער שאלה, ביי יעדען דין-תורה! ?···· שיקק זשע אויף איהם אן, גאטט'עניו, המן'ס מפלה צום נייעם יאהר, ער זאל שוין אפילו פערגעססען וויא ער הייסט ···· אונ לאזען טאקע אין מיר מקוים ווערען דיא ווארטער „וחסידים ברנה יגילו — ועולתה תקפץ פיה“···· וויא איך האב דאס דערהערט, איז מיר באלד איינגעפאללען, א נא, לאם איך זשע הערען, וואס וועינט דער שוחט ···· ? איך קומם צו צו זיין סטענדער, הער איך, וויא ער וועינט; „ובכן; רבונו של עולם! דיר איז דאך יא גלוי וידוע, אז דער רב איז איין עם הארץ דאוריתא, אונ חוץ חסידות ווייססט ער ניט א פשוט'ן דין אין שלחן ערוך, נאר מיט'ן תקיפות פינ'ם רבי'ן איז ער שוין 30 יאהר רב, אונ איז נאר מאכיל טרפות אונ מרבה ממזרים בישראל מיט זיינע גטין וקדושין ···· פאר וואס זשע קוממט איהם נאך א חלק פון מיינע שבירות? וויז זשע הערוים, גאטט'עניו, דעם כבוד-התורה, אונ לאז גאנץ קהל זיך צעבינטעווען אונ איהם מעביר זיין פון רבנות, כדי ס'זאל מקוים ווערען דיא ווארטער „ויעשו כלם אגדה אחת לעשות רצונך בלבב שלם“···· ניט ווייט פינ'ם שוחט איז געשטאנען דער קליינשטאדטעלדיגער גביר, א חזיר, א דא בין איך אבהלן געוועהן צו הערען, וואס בעטט ער, אונ וועינט? — איך געה צו, הער איך: „ובכן; רבונו של עולם! דיא ווייססט, וויא געטריי איך היט דיר אב דיין קאססע, אז אללע יאהר זאל ציקוממען — ניט אבגעהען ···· צום סוף שיקקסטו אויף מיר אן אללע מאל דיא שיבעניקעס, דיא גבאים, זייא זאלען ביי מיר צאפען ח"י אונ וויעדער ח"י פינ'ם רבי'נס וועגען, אונ איך זאל ניט טארען מאכען א קרימטע מינגע דערביי — אלא ניט, בין איך דאך ניט זיכער מיט מיין גאנץ פערמאגען ···· אונ לא די איך אליין מוז איהם גיבען — האסטו מיך נאך געשטראפט אויף דער עלטער מיט אזא פלאכט, א זיהן, וואס איז פערברענט אינ'ם רבי'ן מיט דיא חסידים ממש אויף מסירת נפש, אונ וואלט א בהלן געוועהן איבערצוטראסקען צום רבי'ן מיין גאנץ ביססעל האב, איך זאל נאך דארפע הלילה אין דיא הייזער הערומגעהען! ···· דערלייכט זשע איהם, גאטט'עניו, זיין נארישע מוח, ער זאל אוועקווארפען א דיא עבודה-זרה אונ עס זאל מקוים ווערען „כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ!“···· אוודאי בין איך א בהלן גלייך פינ'ם גביר צו זיין זיהן! וויא איך האר בעט ער אונ וועינט אזוי געשמאק: „ובכן; רבונו של עולם! דער טאטע מי נער, דער קמצן'יוק, איז דאך שוין כמעט איין עובר-בטול ··· אונ ליגט ואה אלין אויף דער טארבע געלט וויא,

להבדיל, א הונד אויף דער נבלה! און וואס איך נעהם פינ'ם רבי'נס וועגען, מאריך ימים ושנים זאל ער זיין, קומט עס מיר אן מיט ווערים פין דעם אלטען עבבריש; העלף זשע מיר, גאטטאניו, עס זאל איהם חאטש דיא ראיה אבגעהמען, איך זאל חאטשע אויף חנוכה אי"ה קענגען מאכען דעם רבי'ן א מתנה, א הייס-געגילט זילבערען לעמפעל מיט א מנורה און 2 כרובים, חאטשע אויף איין ארשיען דיא הייעך, און לאז מקוים ווערען: „ובכן צדיקים יראו וישמחו" ... פין דעם חסידישען בן יחיד בין איך צוגעגאנגען צום סטארעסטעס סטענדער, האר איך וויא ער וויינט אזוי ערענסט: „ובכן; רבונו של עולם! וויא זענען דייגע נסים ונפלאות, וואס אונזערע אבות האבען אונז דערצעהלט פין דיר? פאר וואס מיין זיידע, מיין טאטע האבען אלע יאהר געהאט א נאבאר — און איך, נאר 1 מאל אין 3 יאהר...? זייא האבען דאך געפיהרט 10 געקרוטען אויף איין קיט — און איך גיב א קיט אויף יעדען געקרוט בעזונדער... זיי האבען אבגעגעבען דיא שאנסטע בעלי-בית'שע קינדער אין שטאדט — און איך לעג מיך אין דער לאנג און אין דער ברייט, איך לאז נאר אבגעבען פאיכמיעניקעס; מאג זיין מיט א פראשפארט, מאג זיין א זקן פין אריבער חמשים... אפילו א רב פין א קליין שטעדטעל... אפילו א מאגן פין וויב און קינדער; אפילו א בן יחיד ביי איין אלטער בלינדער ארימער מומע..

איז מיר אלץ איינס! איך צערייס דעם פראשפארט און שמועל מיר דערמיט איין דאס לעבען; איך פליקק איהם אוים דיא גרויע האאר פינ'ם קאפ... אבכלל, איך טוה כל הפסלנות שבעולם, און גיב זיי אב פאר סאלדאטען — אבי מיין קהל צו פערהיטען... צום סוף האט מיין זיידע, עליו השלום, געלאזט נאך זיך א ראד געמאווערטע קלייטען, און מיין טאטע, זכרונו לברכה, א מאווער אין 3 גארען אויף א גאנצען קווארטאל..

און איך האב מיך, קוים מיט צרות, צוגעשלאגען צו א פרייעש-האפעל אויפ'ן פאראדנע-פלאטץ, צו א פערדעשער מיהל, א דוואראנסקי באדעל, א 5 הילצערנע קליינליך אומשטיינסנעזאגט, און נאך עפעס, וויים איך דארט, א יאטקע מיט א 2-3 שיינקען — און א מעשה מיט איין עק!...

אמת, פראונדע חתונה געמאכט מיינע 3 מיידלעך, זאלען לעבען — אבער וואסטערע אידעמליך האב איך גענעהמען! ? צואצקעס, תכשיטים'לעך, אז דיא, גאטטאניו, אליין מאגסט פאר מקנא זיין אויף זיי... העלף זשע מיר, גאטטאניו, און שיקק אריין דעם מיניסטער אין קאפ אריין, ער זאל גוזר זיין — פרא מיר — חאטשע 2 נאבארען אין יאהר! פין דיא היינטיגע יונגע אפיקורסימ'לעך, דיא בערלינער, וועט אפילו סטייען אויף 3 נאבארען אין יאהר... לאזען זיי, א דיא פורקי-עול-מלכות-שמים, א דיא הפקר-יונגען מוזיא בעקימטען פאר גאטט און פאר לייט, און עס זאל מקוים ווערען אין זיי „ובכן תן פחדך על כל מעשיך"!... אוועקגעהענדיג פינ'ם

סטאַרעקטע , האָב איך מיך אָנגעשלאָגען עפּיס אין אַ גאַנץ גרויסען סטענדער , איך קיק מיך ציא : דאָס איז דער גַבַּאי פון דער חֶבְרָה-קַדִישָׁא . „אָ ז״ טראַכט איך , לאָמ איך אונמיסטען האָרען , וואָס ווענט ער ? — איך האָר מיך צו , ווענט ער אַזוי גאַנץ שטילל , קוים וואָס מע האָרט : „וּבְכֵן ; רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם ! נעכטען האָב איך אונמיסטען איבּערגערעכענט דעם פּנקס פון דיא מֵתִים אין יענעס יאָהר — זענען בְּסַךְ הַכֹּל געוועהן 52 שטיק — אַ חוֹץ נֵפֶל׳עך אונ מַפִּיל׳עך — דאָס הייסט קוים קוים אַ מֵת אויף אַ וואָך ! אַי דאָס איז אונטער זיי געוועהן העכער האַלבּ קַבְּצָנִים ... נאַ , פרעג איך דיך , רבש״ע , קענן איך זשע דען לעבען דערפון חאַטשע וויא לייבען לייט ? ... מֵילָא , דיא קֻשְׁיָא , איך זאָל דיך בעטען אויף אַ סַךְ מֵתִים — איז עפּיס וויא געגען דיין ווילען ... בעטט איך דיך , נאַטט׳אָניו , בּעשער מיר אויס׳ן נייעם יאָהר אַ 6–5 , אַזוי ... פעטטע , געפּאַססעטע מֵתִים׳ליך . . דיא ווייסט דאָך , גאָטט׳אָניו , וואָס איך מיין ... אונ דער נאָך וועל איך דיך ווייטער בּעטטען , דיא זאָלסט מיר גאָר גיבען דיא געלערענטע מיר דיא געבּויל׳בּעטע אין דיא האַנד אַריין , וועל איך שוין וויסען , וויא מיט זיי זיך אָבצורעכענען ... אַמ ליגט , אַשטייגער , דער יאַקטער געלעהמט שוין 3 חדשים , וויא אַ גולם , מיטשעט זיך אונ מיטשעט מיך , דער רוּחַ ווייסט פון וועסט וועגען ? ... אַ מעהר מאַך איהם שוין אָב דיא שפּיעל , אונ זיי איהם מְשַׁלֵחַ אַהין , אין דיא ווארעם-באַדער ... צום גֵהִנֹם-שַׁמָשׁ אויף אַ קְאָוּר ; אַז ער וועט געזונט ווערען ... אונ איך וועל דערווייל אָבלעקען אַ פעטט ביינדעל ... אונ לאָז שוין גיכער מְקוּיָם ווערען דיא ווערטער : „וְכָל הָרִשְׁעָה כֻּלָּה בְּעָשָׁן תִּכְלֶה“ ... איך בין נאָך בּיי עטליכע סטענדערס אויס-געוועהן , אונ כמעט אַלין אַזעלכע טרהרען , וועלכע האָבען מיך נאָר בּע-רידערט צום לאַכען מיט פּיאַזוקעס ... אָבער כְּלָל ניט צום וויינען ! ... אונ וויא איך האָב מיך שוין געוואָללט אומקעהרען צו מיין שטאָדט — דערזעה איך , האַמע בּיי דער טיער , שטעהט אַ ייד מיט אַ אָבגעגאָלטען האַלבּען קאָפּ , אין אַ גרויער סוויטע מיט אַ לאַטע אויף דיא פּלייצעס , אונ לייבען איהם אַ מאָלדאַט מיט אַ ביקס ... אַ דאָ בין איך זיך אַ בּהלן געוועהן אָב-צושטעללען , אונ האָרען , וואָס קען ער וויינען ? — וויא איך האָר , בעטט ער אַזוי אונ וויינט מיט בּליטיגע טרהרען : „וּבְכֵן ; רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם ! דיא ווייסט דאָך דעם אֶמֶת , אַז מיר איז אֲפִילוּ אויף דער מַחֲשָׁבָה ניט געקוממען ניט צומאַכען אַ פאַלשען קוויט אויפ׳ן פּריץ , נאָר מיט דער עֵצָה פינ׳ם רבּי׳נס לייב-נביא אונ מיט דער הַסְכָּמָה פינ׳ם רבּי׳ן אַליין . האָב איך מיך בּעשלאָסען דאַרויף ; אַי דאָס האָט דאָך דעם קוויט נאָכגעמאַכט דעם רבּי׳נס טייגע סעקרעטאַר , מיט זיין האַנד ... ציגד מוז איך פוילען אין אַם ווראַג , אונ וועד ווייסט , צו וואָס איך וועלל פער׳משפּט ווערען חָלִילָה ? ... נאַ , זאָל איך זיך ניט געוועהן פערלאָזען אויף אַזאַ צדיק ,

וואס

וואס א וועלט גלעבט אין איהם וויא אין דער תורת-משה, אונ דיא, גאטט, אליין ווייזט דורך איהם דיינע גרויסע נסים ונפלאות אללע שעה, אללע רגע! ? לאז זשע מיך אויס, גאטט'עניו, פון גוי'ישע האנד, אונ לאז מקוים ווערען אין מיר דיא ווארטער „ופתחון פה למיחלים לך!" .... אין מיטטען-דערינען האט דער שמש, א געשריי געטיהן: „10 גילדוין במקום כהן!" אונ ווייטער, ווייטער „18 גילדוין אום שלישי! .. 25 גילדוין אום ששי!" (דעמעלט איז ראש השנה געפאללען אום שבת.) אונ מע האט אנגעהייבען לייגען. וויא איך טיה א קיק, א וועהטיג איז מיר! מיין גבאי דחברה-קדישא געהט ארויף צו שלישי .... עס האט מיך זעהר פערקלעמט ביים הארצען -- נאר איך האב מיך נאך אל'ץ געמענטשט, אונ זיך איינגעהאלטען פון וויינען בכל מאמצי כח ... נאר אז איך האב דערזעהען דעם סטארעסטע ארויף געהן צו ששי — א דא האט שוין אין מיר געקלאפט דיא גאלל אונ איך האב אויסגעשאסען מיט א געוויין איבער דער גאנצער קלויז! .... אונ אז דער טאטע מיט נאך עטליכע חסידים האבען מיך געפרעגט, וואס דאס בעטייט? האב איך, פאר בושה פאר לייט .... אונ פאר מורא פאר'ן סטארעסטע .... געזאגט, אז יענע נאכט האט זיך מיר גע'חלומ'ט, אז מע האט מיך גענעהמען פאר א רעקרעט, אונ, דערזעהענדיג דעם סטארעסטע, האב איך מיך דערמאהנט אינ'ם חלום, אונ ס'איז מיר פרחא נשמתי געווארען! ... קערין אונ גיט, צי דורך מיין וויינען, צי דורך דעם, וואס דער טאטע האט, ברוך השם, אריין געטיהן דעם קישקעוויצער רעגנאר דיא צוויי לעבערדיגע אתרוגים — נאר איך בין ערב-סוכות אריין אין א פזאר נייע שיכלעך צו מזל! —

8.

א נייער פרי'ן — נייע גזרות,
א ניי יאהר — נייע עבירות!

נישטא דיא זיססערע אונ גליקליכערע צייט פאר'ן פוילישען יונגעל, וויא דיא עשרת ימי תשובה בכלל אונ דיא 4 טאג צווישען יום-כפור אונ סכות בפרט! דיא צייט איז בין-הזמנים אונ דיא מלמדים האבען קיין שליטה ניט אויף זייערע חדר יונגלעך .... דיא טאטע-מאמעס, וויעדער, געהען הערום ביז יום-כפור מיט קאזאנע באלה-מחילה'ן פאר זייער היבש ביסעל חטאים פון א גאנץ יאהר, אז זייא פערגעסען אפילו איך

זיי-געזונד ···· און אין די 4 טאג, צווישען יום-כפור און סכות, זענען זיי דאך גאר אין זיבעטען הימעל! ···· א קלייניקייט! די אלטע חטאים פערגיבען; די 4 טאג איז מען דאך פריי ווי די נאַמשטשיקעס, נאר לחלוטין אהן דין וחשבון ···· נא, און ביז איבער א-יאהר-ראש-השנה איז נאך גאנץ א פאטער ···· און חטאים זענען שוין דא גרייטע, נאר צום אבפרעססען ··· מע קענן זיך נאך אנזונדיגען, ווי א פאסס, ס'זאל אזש רינען איבער'ן מויל ···· און פאר שפעטער לאז זיך גאנץ זארגען! ···· אט אין די געצאהלטע לעבטיגע טאג, פאר אזא לאנגען פינסטערען ווינטער אין'ם פינסטער, וויסטען חדר, האב איך מיך גאר זאטט ניט געקענט אנשטופען און אנהיללין, אום זיך נוקם צו זיין פאר'ן גאנצען יאהר! ···· איך האב פון די רעשטליך וועקסענע יום-כפור-לעכט אויסגעקלייבט אללערליי פיגורען אין דער וועלט; איך האב מיך געטויטשעט אינ'ם סכך; געפלאכטען פון לולב קאשעקליך און קראם-פינגערליך; פינ'ם אטשערעט געשנוטצט פייפעליך און פאנעס און ציגייער-שפיטצליך; א כלל איך האב געהילעט, געשפרינגען, געבריקעוועט און געארבייט אויף וואס די וועלט שטעהט, ביז דער ליעבער סכות איז געקומען, און דער טאטע האט זיך איבערגייעם דערמאהנט אין מיר! ····

מיילא פון סכות בייטאג איז דאך ניטא, וואס צו דערצעהלען! מע עססט אב די קאלטע לאקשען אין סוכה, און מע לעגט זיך שלאפען. נאר אויף דער נאכט איז זיך צום טאטען צונויפגעקומען די חסיד'ארניא, מע האט אביסעל אונטער געלעבט, און נאך הבדלה האט מען זיך געלאזט געהן און דער טאטע האט מיך אויך מיטגעריהפען, ארויס-געהענדיג אין דרויסען, האב איך בעמערקט, ווי עטליכע חסידים טראגען צו עמער וואססער אין די האנד, און אז איך האב א פרעג געטהן דעם טאטען: וויהין געהט מען עס? האט ער מיר געאנטווארט: „אויף שמחת-בית-השואבה". מיר האט זיך אויסגעדאכט, אז ער זאגט מיר: „ביי שמחה'ן איז א שרפה" ···· נא, מיילא, א שרפה איז דאך עפעס אויך פאר מיר א געשעפט! ···· ווי מיר זענען צוגעקומען צו ר' שמואל-סירקעס שטיב, האט זיך א יונג חניאקעל שמיידיג ארויפגעדראפעט ווי א קאטץ אויף ר' שמואל'ס סוכה, צוויא אנדערע חסידים האבען איהם בדרך-עין ארויפדערלאנגט 2 עמער וואססער, און ער האט זיי ארייני-געגאססען אין סוכה אריין, און ווי ער איז נאר אראפ, האט מען שוין געהארט א ביטטער געשריי: „געוואלד מיין ווייב חלוש'ט!" ···· מיין חברה האבען עס אפילו אין פיאטע ניט געהארט, און מע האט מארשירט צו א צווייטער סוכה, און האבען די אייגענע שפיעל געמאכט ···· אזוי איז מען ארומגעגאנגען אין א שטיקלעך 30 סוכות, פון אומעדים האט זיך געהארט קולות ביז אין הימעל אריין ···· ביז ס'האט אנגעהייבען

טאגען

טאגען — און דיא גאנצע חברה האט זיך געלאזט אין מקוה אריין ... אוודאי בין איך פון אזא נאכט העכסט צופריעדען געוועזען, נישמעהר וואס קיממט מיר ארויס דערפון, אז מארגען גיט מען מיך אב צום גמרא-מלמד, — כך הוה: דעם ערשטען טאג חול המועד איז צו אונז געקוממען דער גרויסער גמרא-מלמד, ר' אברהמ'ל חיריק, א רויט יודעל, מיט גרויסע ברייטען איבער 2 טיעפע, גרינע קאטצענע אייגלעך, מיט א בעוואקסענער בארדיוקע אויף דער שפיץ נאז, מיט 4 טיעפע קנייטשען אין שטערען, וואס אין איטליכען בעזונדער וואלט מען געקאנט לייכט בעהאלטען א בינטעל ציצית, דיא נאז קארפאטע מיט צוויא ברייטע, צעשפארטע נאז-לאכער, וויא א יאקאר, דיא אייבערשטע לופ אין דריי גארען, ס'הייסט, א לופ אנטערגעפטרעוועט מיט א שמאהל לופעל, אונטער וועלכען ס'איז וויא ציגעליאמעוועט צוויי האלבע, בולבעוואטע לופלעך ... א גיקטיג-שיטער, רויטע צאפען-בארדעל מיט א שנעל-לויפענדיגען קנאפ וויא קוויקזילבער, און דיא גאנצע פיגור וויא דיא סטראשידלע אין א גארטען ... גערעדט האט ער מיט אללע אברים און על פי רוב האט ער אריינגעשטעקט אין גראבען פינגער טיעף אין נארטעל אריין, און אללע 5 שפיטציגע פינגער פון דער צווייטער האנד האט ער אפט געשטיפט אינ'ם צאפען-בערדעל פון אונטען ארויף, פערדרייענדיג דער ביי דאס מארדעלע ארויף, און קרימענדיג דעם פיסק, יאק סערעדא נא פיאטניצא ... הגם ער האט נאר גערעדט וויא האלבע ווארטער — דאך איז זיין שמים זעהער ריין געוועזען, וויא פעריל שיטען זיך פינ'ם מויל! אט הארט א שמים פון א יודען און שטויגט:

וויא דער טאטע האט איהם א פרעג געטיהן: „וואס מאכט אברהמ'ל?“ האט ער איהם באלד געענטווארט: „עט! וואס זאל מען מאכען? אט, מאכט מען! ... מע מאכט און מע מאכט, נאר וואס מאכט עס, אז נאך אללע מאכענישען — מאכט זיך ניט, האטש בעמאך זיך? ...“

„וויא פיעל קינדער האסטו שוין אין חדר? האט איהם דער טאטע געפרעגט.

— וייסס איך! האט ער א מאה געטיהן, פערדרייענדיג דעם פנים און פערציהענדיג דיא אקסעל — דיא קשיא איז דיא אייגענע מעשה; כ'לעבען, וויא זאגט מען עס, דער עגין דערפון, ס'הייסט, דיא גאנצע זאך דערפון, איז דאך נאר, אז דער אייבערשטער העלפט א יודען, דיא קשיא: מע איז דאך ניט ... עדר וויא-א-א-א-א יוד! — פערשטעהסטו מיך, יאסקי: א דאס איז דער גאנצער ענין דערפון! נמצא, אז דיא גאנצע זאך דערפון איז טאקע, נאך א מאל דאס אייגענע, ס'הייסט, אז מע ווילל ... אביסעל טיעפער אין ענין אריין קענן מען, ס'הייסט-

גאר

גָאר פָּשׁוּט פֶערְשְׁטֶעהֶען פוּן זִיךְ זֶעלְבֶּערְט, אַז דִיא גַאנְצֶע זַאךְ אִיז גִיט מֶעהר, וִויא מַאקֶע וַוייטֶער דָאס אֵייגֶענֶע! אֵיי וָוא-אָ-אָ-ס? גִישְׁמֶעהר גָאר גִיט! ....״

„אָבֶּער מֵיין יוּנְגֶעל וֶועסְטִי מִן הַסְתָּם נֶעהְמֶען צוּ דִיר אִין חֵדֶר?״ פְרֶעגְט דֶער טָאטֶע.

— דֵיין יוּנְגֶעל? נָאךְ אַ מָאל! אִיךְ פֶערְשְׁטֶעה גִיט, בֶּאֱמוּנוֹת! וִויא הֵייסְט? דִיא קַשְׁיָא אוֹיךְ דִיא אֵייגֶענֶע מַעֲשֶׂה, הַא? דֶער גַאנְצֶער עִנְיָן דֶערְפּוּן אִיז דָאךְ, כְּלֶעבֶּען, וִויא זָאגְט מֶען — אִיךְ הָאבּ מִיךְ פֵיינְד צוּ נַארֶען, דִיא קַשְׁיָא, וָואס טוֹיגֶען דָא אַ סַךְ דִבּוּרִים? דֶער אֱמֶת דֶערְפוּן, ס'הֵייסְט דִיא גַאנְצֶע זַאךְ דֶערְפוּן אִיז דָאךְ אַזוֹי: אַ מֶענְשׁ, וִויא זָאגְט עֶר, אִיז דָאךְ פָארְט נִיט מֶעהר וִויא אַ-אַ-אַ-אַ-אַ מֶענְשׁ, הַא? אַזוֹי, פָּשׁוּט גֶערֶעדְט, אָהְן חָכְמוֹת! וָואס זָאל מֶען זִיךְ דָא אַ שְׁטֵייגֶער נַארֶען? מֵיילָא מָאלֶע, וָואס אַ זַאךְ מַאכְט זִיךְ? כְּלֶעבֶּען, אַ הִין אַ הֶער, מִן הַסְתָּם אִיז זִיךְ עֶס, וִויא זָאגְט יֶענֶער, אַ-אַ-אַ בַּאשֶׁערְטֶע זַאךְ! נָא מֵיילָא? לָאז זַיין אַזוֹי, כְּלֶעבֶּען. אִיךְ וֶועל מִיךְ דָא עֶפֶּעס מִיט דִיר, וִויא זָאגְט מֶען עֶם-ם-ם-ם.... הַא? מֵיילָא, גִישְׁט-גִישְׁט! אוּנ וַוייטֶער — צוּרִיקְק דִיא אֵייגֶענֶע מַעֲשֶׂה, בִּיסְט זִיךְ עֶפֶּעס, כְּלֶעבֶּען — אִיךְ זָאג עֶס אַקֶעגֶען דֶעם-ם-ם.... נָא, יָא, נָא! פֶערְשְׁטֶעהְסְטִי שׁוֹין? ... אָ דָאס אִי דָאס! אֵיי וָוא-אָ-אָ-ס? גִישְׁמֶעהר גָאר גִיט! ....

אוּנ טַאקֶע אַזוֹי רֶעדֶענְדִיג אִיז גֶעבְּלִיבֶּען, אַז מָארְגֶען זָאל אִיךְ שׁוֹין קוּמֶען אוֹיף אַ פָּאאַר שָׁעָה אִין חֵדֶר אַרַיין ....

אִיהר קֶענְט פֶערְשְׁטֶעהֶען, וִויא גִיךְ דִיא נַאכְט אִיז מִיר אִיבֶּערְגֶעפְלוֹיגֶען? .... אוּנ דִיא וִוילְדֶע מִינוּט אִיז גֶעקוּמֶען! וִוילְדֶע אַהִין וִוילְדֶע אַ הֶער — אִיךְ גֶעה אִינ'ם נַייעֶם חֵדֶר אַרַיין! אִיךְ בִּין שׁוֹין דָא! .... אִין שְׁטִיבּ אִיז אַבִּיסֶעלֶע רֵיינֶער גֶעוֶועהן וִויא בַּיי נַחְמָן טְרָאסְק אִין חֵדֶר, וַוייל דָאס גַאנְצֶע מִיסְקְט מִיטְ'ן סְרַאטְשׁ זֶענֶען נָאךְ גֶעוֶועהן אִין סוּכָּה ....

וִויא אִיךְ הָאבּ נָאר אִיבֶּערְגֶעשְׁרֵייטֶען דִיא שְׁוֶועל, אִיז שׁוֹין דֶער רֶבִּי צוּגֶעגַאנְגֶען צוּ מִיר, הָאט מִיךְ אָנְגֶענֶעהְמֶען בַּיים אוֹיעֶר אוּנ מַאכְט אַזוֹי צוּ מִיר כְּהַאי לִישָׁנָא: „הָארְסְטִי, דִיא שְׁייגֶעץ אֵיינֶער! דִיא מֵיינְסְט, אַז דִיא וֶועסְט דָא אוֹיךְ אַזוֹינֶע וֶועלְטֶען פִירֶען וִויא בַּיי נַחְמָן טְרָאסְק, צִי בַּיי אַנְשִׁיל בּוּזְשֶׁעבֶּעס, הַא? ... דָא וֶועל אִיךְ פוּן דִיר פַּאסֶעס שִׁינְדֶען לְיֶעוֶעדִיגֶערְהֵייט! דִיא הֶערְסְט שִׁיבֶּענִיק, צִי נַיין?! .... „גִי טָאט טֶעבֶּע ר' אֶלְיָקוּם!" .... אוּנ בַּיי דִיא רֶעד הָאט עֶר פוּן אוּנְטֶער דֶער פָאלֶע אַרוֹיסְגֶענֶעהְמֶען 3 פֶערְזֶעוֶועסְטֶע רִיסְטֶער, הָאט מִיךְ שׁוֹין טַאקֶע אַרִיבֶּערְגֶעלֶעגְט אִיבֶּער אַ בֵּיינְקֶעל אוּנ הָאט מִיר דֶערְוַוייל גֶעגֶעבֶּען אֵיין אָדַארָאף ... אוּדַאי אַ שְׁייגֶער בָּרוּךְ הַבָּא לְכָבוֹד יוֹ"ט ... מֶע קֶען אַנְדֶערְשׁ נִיט רֶעדֶען ... אַזַא בָּרוּךְ הַבָּא זָאל עֶר נָאר הָאבֶּען אוֹיף יֶענֶער וֶועלְט „רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם!

נישמעדהר ... יהס״א

נישמעהר וואס קענן מען מאכען? — מע מוז זיך האלטען אונ שווייגען דערפאר האב איך דעם שמחת-תורה אזוי אבגעוואיעוועט, פאר הארץ-וועהטיג, אז איך האב ממש איבערגעקעהרט דיא וועלט הארע-קארען, פונקט וויא דער בוהיי צעבריקעוועט זיך עטליכע מינוט פאר דער שחיטה ....

יאקאס, דער ליעבער סוכות איז אוועק; וויא א ליטוואק פון ווייב אונ קינדער .... וויא א זוממערדיגע פרעפראנס-נאכט .... וויא דער לעטצטער אויגענבליקק פון א פאלשער האפפנונג .... פון דיא שטריימלען איז געווארען גארעסענע מאזניצעס; פון דיא ראצעמארענע זשיפעצעס-פיסטרענע ברישליעקעס, פון שטערענטיכלעך-פערשמאלציוועטע יאמפערקעס; פון זיגען-קרעבצען; פון פריידען-לידען; פון פאנטעפעליך-שקראבעס אונ פון יונגע ווייבליך-אלטע באבעס .... נאר מיר איז נאך פינסטערער פון אללע: מע מוז געהען צו אברהמ'ל חיריק אין חדר אריין, אונ עס העלפט ניט, חאטש שריי חיי וקים! ....

9.

וויא נאך ערגעץ, גיבט עס, וויא פאר נקבות, אזוי פאר זכרים, אזא ערציהענג, אזא לעהרנען, וויא אין דיא פולישע חדרים?!

קוממענדיג אין חדר אריין האב איך דעם רבי'ן ניט געטראפען, ער איז נאך געוועהן אין באד, ציא אין קלויז, אונ מיר האבען אויף איהם געווארט ביז 12 א זייגער. אזוי איז געוועהן אללע טאג, אונ דאך האבען מיר זיך אללע יונגלעך, געפלייסט, צוקיממען תמיד גאנץ פריא אין חדר, ווייל טייללקא זענען דיא 3-4 שעה געוועהן אונזער גאנץ שטיקעל נחמה, פאר'ן גאנצען טאג! לעדיג זענען מיר, ברוך השם, קיין מאל ניט געזעסען: דיא רבי'צען האט שוין תמיד אויסגעזוכט איין ארבייט פאר איטליכען יונגעל: דער פלעג איהר ארויסטראגען דיא פאמעניצע, דער פלעג איהר דערלאנגען דאס ברויט אויף דער לאפעטע; דער פלעג פערקייטען לעהם צום פריפעטשיק אונ דער פלעג געהען קלויבען צעפליקעס פינ'ם רבי'נס מיידעל וועגען ... אויף מיר איז כמעט תמיד דער גורל געפאללען, צושארען דאס אש פון דער הריבע אונ, זוממער-צייט, אפלעשען דיא האלאוועשקעס פינ'ם אויוועז אין דער פאמעניצע: אונ טאקע דעריבער פון איך נאך היינט אזוי קלאהר אונ צעבטיג, אז ס'איז ממש אין מיין צורה ניט אריין צוקיקען ....

פונקט 12 איז דער רבי געקוממען פינ'ם דאווענען מיט א פאאר פערפלאמטע באקקליך — מן הסתם פון גרויס התלהבות ביים „אחד“ .... אונ אפשר נאר

פין א קאפ תיקון ? ···· דיא רבי'צען האט נאר וואס ארויסגענעהמען רעטשענע
פלעצעליך מיט מאן פינ'ם אויווען, אונ דער רבי האט איהר א וויגק
געטיהן, זיא זאל אונז פערקויפען צו 2 גראשען א פלעצעלע, מיר זאלעו-
געטיהן, וואס צוטיהן ביז ער וועט אבעססען אונ זיך אויס-
א פנים-האבען, וואס צוטיהן ביז ער וועט אבעססען אונ זיך אויס-
שלאפען ···· דאס מאדעל האט געחאפט דעם קויטיגען האנדטוך, וואס
דיא זיבעטע בלאטע איז אויף איהם געליגען, אונ האט איהם גענרייט
צום טיש, אונ ער האט זיך געזעצט עססען אנבייסען אליין, אהן דעם
בני-בית, כדרך כל החסידים ···· א טבע האט ער געהאט צו עססען
פיג'ם זאד — עס ברידהט דאך אבער? פלעג ער, טאקע איין אמת, פער-
קריכען מיט זיין טראך-עטאזשנע לופ ביז העכער א האלבער דערוושעלע ····
דיא מינים תנועות אונ הויות, וואס ער האט געמאכט ביים עססען אונ ביים
בענטשען, פלעגען אויף אונז ווארפען אזוינע פחדים, עפים נאר וויא
א בייזער משוגע'נער הונד זאל אויף אונז אנפאללען ···· נאכ'ן בענטשען
האט ער זיך געלעגט שלאפען מיט'ן פנים צו דער וואנד אונ מיט דיא
פערגעהלטע, טערקישע-לאווענטענע-התחתונים אין שטיב ארויס ···· ארום
2 אזייגער האט ער זיך אויפגעחאפט מיט איין אנגעקוועטשטען שטערען,
וויא א געפיאמנעוועטער אונ פין דער טראך-עטאזשנע לופ האט איהם
געסלינעט איבער'ן צאפען-בערדעל, נאר וויא איינער קיממט פין א וועג
אין א ברענענדיגען פראסט ···· ער האט זיך טיעף אויסגעבראקעט,
אויסגעשנייצט, אבגעווישט זיך מיט'ן קויטיגען ברייטען ארבעל פינ'ם
העמד, געטיהן א טרינק וואססער, זייענדיג טאקע אויף דעם זעלבען
ארבעל ···· גענעהמען דאס פעפעראווע ציבעכעל אין דער האנד אונ
זיך אנידערגעזעטצט אויווענאן. באלד האט מען געעפענט דיא גמרות,
אויפגעמישט דעם דף, אונ חאטשע דער דף איז געוועהן אויסגעפאצקעט
פין חלב אונ פערגעהלטע טאבעקע-פלעקען — דאך, אז מע נעהמט זיך
ארוים דיא אויגען — קענן מען, וויא עס איז אנטאפען ···· ער האט
א קלאפ געטיהן מיט'ן ציבעכעל אין טיש ארייין אונ האט אנגעהייבען:
„נא, קינדער, זאגט!“ „היה רוכב על גבי בהמה“ צווישען דיא יונגלעך איז
געווארען א געשריי, נאר וויא צווישען גאנז, וואס מע טראגט אויף דער
קאראמעסלע צום שוחט! — דער רבי האט אנגעהייבען קלאפען מיט'ן
ציבעכעל: „שאט! א רוח אין אייערע מאמעס ארייין! — נאך א מאל:
„היה רוכב על גבי בהמה“, אז ראובן האט געריטען אויף א בהמה,
(עפים האט זיך אונז פארגעשטעללט אזוי ווילד אונ משוגע: נא דיר
גאר אויף א קיא רייטען ···· ? [דאס ווארט „בהמה“ ווייסען מיר נאר אויף
דער קיא ····] אונ נאך ווער? ···· ראובן! ? יעקב אבינו'ס עלסטער זיהן,
דער בכור פין דיא 12 שבטים, רייט גאר אויף א קיא! ? ····) „וראה את
המציאה“ אונ האט דערזעהן א מציאה!“ — איין יונגעל האט זיך פער-

שפעטיגט מיט'ן נגון, האט זיך געהארט, וויא ער האט אויסגעלאזט:
אונ וויל דרייען דיא רצועה" אונ א צווייט יונגעל האט איהם פערעכט:
„דיא גוי'עץ! — אונ וויל געהן אין דער פאליציע" .... איך האב מיך
גאר וואס געוואלט אנגריהפען: „אונ האט געלאזט א ראציע" — נאר דער
רבי האט שוין געקנעפט דיא 4 קנייטשען אונ צעשפארט דיא גאזלעכער,
אונ האט אונז אללע מכבד געוועהן מיט א ציבעכעל איבער דיא אקסלען:
„א מציאה! א ווה אין אייערע פאטער אונ מוטטער אריין! א מציאה!
א מציאה!" — „אוי, אוי, אוי! רבי'ניוא, א מציאה, א מציאה!" אונ
אזוי האבען מיר אבגעקאנטשעט דיא גאנצע וואך, ביז פרייטאג
פארנאכט. — שבת נאכ'ן שלאף האט דער טאטע געהייסען מיר ברענגען
דיא גמרא, ער זאל מיך פארהארען; איך בין געגאנגען אין חדר נאך
דער גמרא, אונ ביים אוועקגעהען האט זיך דער רבי מיישב געוועהן, ער
געהט אויך מיט מיר צום טאטען, אנגעזאגט האט ער מיר אזוי: אז
דיא וועסט עפעס ניט וויסען בשעת פארהארען, זאלסטו א קיק טיהן אויף
מיר, וויא אזוי איך וועלל מאכען מיט'ן מויל, צי מיט'ן פינגער, אונ
זאלסט באלד ביי מיר אויסכאפען דיא ווארטער, גלייך וויא דיא האסט
אליין געטראפען ...." מיר זענען געקוממען א היים, איך האב מיך גע-
זעטצט לייבען טאטען, דער רבי האט אויפגעמישט דעם דף, אונ איך
האב אנגעהייבען אויף א געלענקעל „היה רוכב על גבי בהמה" אז ראובן
האט געריטטען אויף א בהמה .... איך האב נאר אויסגערעדט דיא
עטליכע ווארטער, טיהט מיך פליצעם דער טאטע א חאפ: „זאג נאר,
וואס איז היינט?" — דעם שבת איז גראד געוועהן ביי חיה ריקלען — מיינס
א געשוועסטער קינד — פארשפיעל; אזוי האב איך איהם באלד געאנטווארט,
אזוי מטאקענדיג: „היינט איז פארשפיעל ביי חיה ריקלען!" „א דיר
אכטציג שווארצע יאהר! — האט דער טאטע אגעשריי געטיהן — חיה
ריקעל'ס פארשפיעל ליגט דיר אין קאפ, ניט דיא גמרא! הא?" .... א דא
האב איך שוין אנגעהייבען קוקען אויפ'ן רבי'ן, זעה איך וויא ער
קוועטשט זיך: „אז געכטען איז געוועהן פריי .... נא ....?" איך האב דיא
רגע אונטערגעכאפט „פרייטאג!" — נא ....? — קוועטשט זיך דער רבי —
איז זיך היינט ש...." איך האב ווידער דיא מינוט אויסגעכאפט ביי
איהם פונ'ם מויל „שבת!" אונ האב זיך גאר געשאלצען, וואס איך
טרעף אזוי געשווינד .... „נא? — זאגט דער טאטע — אום שבת מאג
מען רייטען?" — יא! — האב איך אויסגעשריגען מלא שמחה — איך האב
היינט אפילו אליין געזעהען דעם רבי'נס יונגעל פאהרען רייטענדיג אויף
א צאפ!" .... דער רבי איז שטארק מבויש געווארען אונ האט מיר קלאמערשט
א קניפ געטיהן אין באקקעל, אז ער האט מיר שיר א שטיק פלייש
אבגעריסען: נא, נא, — זאגט ער — מיין יונגעל וועל איך שוין דערפאר

מְקַיֵים פְּסַק זַיין, נָאר דִיא זָאלְסְט ווִיסְסֶען, אַז אוּם שַׁבָּת טָאָ···" אִיךְ הָאבּ מִיךְ בַּאלְד אָנְגֶעשְׁטוֹיסֶען, אוּנ הָאבּ אוֹיסְגֶעשְׁרִיגֶען מִיט אַ גְמָרָא נִגוּן: טָאר מֶען נִיט רַייטֶען!" — „אַז מֶע טָאר נִיט — זָאגְט דֶער טָאטֶע — ווִיזְשֶׁע קִימְמְט רְאוּבֵן רַייטֶען אוּם שַׁבָּת?" אוֹיף אַזַא קְלָאטְץ־קַשְׁיָא הָאבּ אִיךְ מִיךְ שׁוֹין כְּלָל נִיט גֶערֶעכֶט, אוּנ הָאבּ שׁוֹין אוֹיסְגֶעגְלָאגְצְט דִיא אוֹיגֶען אוֹיפ'ן רֶבִּי'ן, זֶעה אִיךְ, ווִיא עֶר הִיקְקֶעט: „דְהַיְינוּ, אַז רְאוּבֵן הָאט גֶערִיטֶען אִין דֶער ווָא··· „אִיךְ הָאבּ בַּאלְד אַ חַאפּ גֶעטְהָן: „אִין דֶער ווָאסְקָאבּוֹיגֶע אַרַיין!" ···· דֶער טָאטֶע אִיז גֶעזֶעסֶען מָלֵא כַּעַס וְחֵמָה, אוּנ דֶער רֶבִּי הָאט מִיר, מִיט אַ גִיפְטִיג־פֶערְבִּיססֶען שְׁמֵייכֶעלֶע אַ זָאג גֶעטְהָן: „בִּיסְט זִיךְ אַ ווָאיל יוּנְגֶעל ···· הֶאר זִיךְ צוּ, ווָאס דִיא רֶעדְסְט! נָאךְ אַ מָאל: דְהַיְינוּ אַז רְאוּבֵן אִיז גֶע···" — אִיךְ הָאבּ בְּאֵין עֶנְיָן־וְאוֹפֶן נִיט גֶעקֶענְנְט פַאללֶען, ווָאס עֶר מֵיינְט, אוּנ נָאךְ אַ פָּאאר מִינוּט שְׁווַייגֶען אִין אֵיינֶע אַנְגְסְטֶען, אִיז מִיר אַלֵיין אַרַיינְגֶעפַאללֶען דֶער אֱמֶת'דִיגֶער תֵּרוּץ אוֹיפ'ן טָאטֶענְס קַשְׁיָא, אוּנ אִיךְ הָאבּ אוֹיסְגֶעשְׁרִיגֶען מָלֵא שִׂמְחָה: דְהַיְינוּ, אַז רְאוּבֵן אִיז גֶעווֶעהְן אַ גוֹי ····" — „אוֹי, אַ רוּחַ אִין דַיין טְרַייף פַארְצֶערוּא אַרַיין!" — הָאט דֶער טָאטֶע אַ גֶעשְׁרֵיי גֶעטְהָן אוּנ הָאט מִיר אָבְּגֶעלָאזְט [2] פֶּעטְשׁ, אַז אִיךְ הָאבּ שִׁיר אַלֶע צֵאן גֶעקְלִיבֶּען· אוּנ דֶער רֶבִּי הָאט, ווִיא עֶרֶענְסְט, אַ זָאג גֶעטְהָן: „אַ פָּנִים, יָאסְקִי, בִּיסְט טַאקֶע גֶערֶעכְט: חַיָה רִיקְעל'ס פַארְשְׁפִּיעל לִיגְט אִיהם אִין קָאפּ! ווַייטֶער אִיז עֶר דַייקֶע נִיט קֵיין בָּאךְ ··· לָאז שׁוֹין זַיין אוֹיף אַיין אַנְדֶערְס מָאל" אוּנ דֶערְבַּיי הָאט עֶר צוּגֶעמַאכְט דִיא גְמָרָא אוּנ דֶער טָאטֶע הָאט מִיךְ אַרוֹיסְגֶעווָארְפֶען פוּן אִינְטֶערֶען טִישׁ.

מִילָא פוּן פַארְהָארֶען נָאךְ אַמָאל בִּין אִיךְ שׁוֹין כִּמְעַט בֶּעווָאהְרֶענְט גֶעווֶעהְן: דֶער אָססֶען הָאט זִיךְ צוּשְׁפִּיעל'ט מִיט אַלֶע פִּישְׁטְשֶׁעווָקֶעס, רֶעגֶענְס אוּנ ווִינְדֶען אוּנ אַ עֶססֶערִיגֶע קָאלְט; דֶער טָאטֶע הָאט שׁוֹין פֶערְלוֹירֶען אִין דֶער בְּלָאטֶע אַ פָּאאר פַאנְטֶעפֶעל מִיט אַ שְׁטִיוועל; אִין דֶער הֵיים שְׁטַארְבְּט מֶען פַאר הוּנְגֶער אוּנ קֵיין מַעֲמָדוֹת־גֶעלְט גֶעהְמְט זִיךְ נִיט צוּנוֹיף אַ גְרָאשֶׁען! אִין מִיטְטֶען־דֶערְאִינֶען הָאט מֶען נָאר דֶעם צַדִּיק גֶעטְרֶעפֶעוֶועט אִין דֶער גוּבֶּערְנְיֶע אַרַיין ···· אוּנ דֶער טָאטֶע גֶעהְט אַרוּם אוּנְטֶער דִי־ר־עַרְד ··· הַיינְט ווִיא אִיז אִיהם שׁוֹין אִין זִינֶען מַיין פַערְהָארֶען ···? נִישְׁטֶעהְר מִיר אִיז דֶערְמִיט, נִיט נָאר גְרִינְגֶער גֶעווָארֶען ··· נָאר נָאךְ אַ סַךְ עֶרְגֶער ווִיא פְרִיעֶר! — רֹאשׁ־חוֹדֶשׁ חֶשְׁוָן, פַערְשְׁטֶעהְט אִיהר מִיךְ, הָאבֶּען מִיר אָנְגֶעהֵייבֶּען גֶעהֶען בֵּיינַאכְט! אוּנ דָאס הָאט שׁוֹין נָאר אַרוֹיסְגֶעגֶעהֶען דָאס דָם הִתְמְצִית פוּן מַיינֶע בֵּיינֶער! ···· דִיא [3] קָאפִּיקָאוֶו־לֶעכְטְלִיךְ, ווָאס אִיטְלִיכֶער יוּנְגֶעל פְלֶעג בְּרֶענְגֶען, אַ מָאל אִין דֶער ווָאךְ, אִין חֵדֶר אַרַיין אוֹיף בֵּיינַאכְט, פְלֶעגֶען, כִּמְעַט תָּמִיד, זַיין אוֹיסְגֶעשְׁמִירְט אִין בְּלָאטֶע אוּנ צֶעבְּרָאכֶען אִין דְרַייעֶן, ווָארֶען ווֶעלְכֶעס יוּנְגֶעל אִיז נִיט

געפאללען 13 מאל אין בלאטע, איידער ער איז געקימען, אין חדר אריין ···· ? היינט, אז דער רבי האט דאס מין לעכטעל אריינגעשטעללט אין א צושפאלטען לעהמענדיג לאכטערעל, אדער פשוט גערעדט: אינ׳ם „לעהמעל“, וועלכעס ס׳איז ארימגעקאפעט געוועהן מיט חלב אונ אנגעשפיגעוועט מיט שנויטצען, (דיא מעשינע לייכטער זענען געשטאנען אויסגעריבען לכבוד שבת.) קעננט איהר זיך שוין פארשטעללען, וויא לעכטיג אונ וויא פריילך ס׳איז אונז געוועהן אויף דער נשמה... ?

10.

פריי זיין נאך מיטטאג, פיהרט מען נאר אין די שקאלעס אויס; ביי אונז לעהרנען — איז לעהרנען! ביז די נשמה זאל ארויס!...

שטעללט אייך, רבותים, פאר: א העננ, נידריג זעמליאנקעלע; פארנע, הייס אונ דישנע; 12 יונגלעך הערום א קערין, שמאהל טישעל, איבער 4 לאנגע גמרות, פין ביידע זייטען טיש, אויף 3 יונגלעך א גמרא, אזוי אז דיא גמרות האבען שטענדיג געהאלטען אין איין בוצקען זיך ···· אונ מיט יעדען בוצקע האט זיך דאס זיססע לעהמעל איבערגעקערט אויף איינער פין דיא גמרות, אונ דאס לעכטעל האט זיך פערלאשען ···· דיא עטליכע מינוט, וואס ס׳פלעגט שוין יא ברעננען, האט עס געהאלטען אין איין שפריצען, אז ניט איין מאל פלעג מיר ארייין א שפריין חלב אין איין אויג אריין אונ קיין איינציג יונגעל האט ניט געוואללט אויסלעקקען דאס אויג ···· ווארען ס׳איז דאך טרייף ··· אט ביי דער מין ליטענאציא, וואס האט א סך זעניגער געשיינט, וויא דיא שטאדט-קאליזשע אקענען דער שיין פין א לעכט אין א פענסטער — זענען מיר געזעסען אין דרייען געבויגען, צוגעשפארט מיט דיא הארצער צו דיא גמרות, מיט אויסגעספארטשעטע אויגען וויא דיא באנקעס ···· אונ האבען נאך געמוזט אויסזינגען דעם סקיטשנע, אומענדיגען גמרא-נגון, וואס האט זיך אבגעגעבען ביי נאכט נאר וויא דאס וואיען פינ׳ם ווינד אין א קוימען, אונ מיט איטליכען שאקעל אונזערען, זענען דיא שטן׳ס, פין אונזערע קאפליך מיט׳ן רבי׳נס טראך-עטאזשנע-לופ-טא זיך אויסגעלעגט אויף דיא גמרות, טא זיך אויסגעצויגען איבער דער סטעליע ביז דער הויזענטיער, אזוי אז אפט פלעג זיך אונז אויסוויזען, אז מיר זענען עפעס רוחות אין א פינסטער מיהל, אונ עס פלעג אויף אונז פאללען א אימת-מות פאר זיך אליין! ···· אונ צו דערעכען זיך פין א דעם טויט-שרעקליכען ברעד פלעגען מיר זיך נאר, בעת דער רבי פלעג

אנצינדען דאס פארלאשענע לעכטעל און פלעגט א געשריי טיהן: „זאגט כלבים, עכברושים! וואס זענט איהר עס פערשטימט געווארען! ....“

היינט, אז מע האט בעדארפט, נאך אזא אויפדערנאכט, געהען אליין א היים אין א בלאטע, א חשכות, חאטש די אויגען ארויס־געהמען! .... א! .... וויפיעל שרעקק און אנגסטען איז אויף מיר גע־פאללען, געהענדיג א היים ביינאכט! .... וואָרען א חוץ די מעשות, וואס איך האב געוויססט פון די פריערינע חדרים — איז דאך מיר דא נאך 3 מאל אזוי פיעל צוגעקוממען .... און וואסערע מעשות? — מעשות, וואס קענען דעם אשמדי אליין איבערשרעקען אויף טויט .... אברהמ'ל הירק האט מיר נאר מודיע געוועהן די מעשה פון דעם אבהייבען דעם בר-מינן, וויא אזוי די שטרוי שטעכט דאס מת וויא מיט נאדלען און ער שרייט מסוף עולם ועד סופו, נאר קיינער הערט ניט דאס קול, חוץ א שווארצער האן און א משוגע'ן קעלבעל ....; היינט די מעשה פונ'ם חבוט הקבר: וויא אזוי דער מלאך-דומה צושפאלט דעם מת דעם בויך און רייססט ארויס די קישקעס מיט די געדערים און ווארפט זייא איהם אין פנים ארויין ..; וויא אזוי ער שטיפט אריין דעם מת אין די אחורים א קאטשעלקע האלב אייז — האלב פייער .... וויא אזוי ער חאפט איהם אויף א שפיז ביים שפיטץ נאז און טיהט איהם א שליידער פון עק וועלט ביז עק, און דערנאך ווארפט ער איהם אין שאול תחתיה אריין, און דארטען קאכט מען איהם אין א קעססעל אזוי לאנג, ביז ער ווערט אויסגעלייטערט פון אללע זיינע חטאים .... און נאך זאלכע שרעקליכע קארטינעס פון גלגול, פון עולם-התוהו, פון שבעה מדורי-גהנים, וכדומה, צו די אללע מעשות דארף זיך נאך מאכען, אז צוריק מיט א פאאר וואכען איז געשטארבען נחמן-טראסק און ס'איז אריים א קלאנג אין שטאדט, אז ער געהט ארום אויפ'ן עולם-התוהו, דאס אללעס אינאיינעם פלעגט זיך מיר פארשטעללען געהענדיג ביינאכט א היים, און דא איז מיר נאך תמיד אויסגעקוממען צוגעהען פערביי דער שיהל .... אזוי איז ניט איין מאל פלעג איך קוים א לעבעדיגער אריינפאללען אין שטיב אריין, און בין עד היום געבליעבען א שרעקקענדיגער האז מיט א מסוכן'ער נערווען-קראנקייט, וואס אללע מינוט בלייב איך אויסען און מיין לעבען איז מיר נאר א לאנגער געמיטשעטער טויט! ....

אזוי בין איך אויסגעניקערט געווארען ביז חנוכה, ווען איך בין אויף אכט טאג אביס'עלע אויפגעלעבט געווארען: די אכט טאג האט מען אין חדר נאר געלעהרענט ביז צוויי א זייגער, אי דאס, ניט קיין גמרא! היינט פלעגען מיר שפיעלען מיט'ן רבינ'ס יונגעל אין דריידעל און אין ציגעל .... אמת ער האט אונז אללע אבגעדאצט ביז אין לעצטען גראשען, ווארען דער רבי פלעג דאך איהם, כלומערשט אונטערוויי'ליכס

ציטערייזען אונ אונטערהעלפען ···· נישמעחר, מיר אליין האבען איהם באהבה צוגעלאזט דעם קאהן, כדי ער זאל אונז אויפהערען מסור'ן ביים רבי'ן ···· ביים אוועקגעהן פונ'ם חדר ווארעמעס-פריי פלעג אונז שוין דער רבי נאכשרייען מיט א געלעכטערעל: „ברענגט, קינדער, מארגען אויך געלט, וועט איהר ווייטער אביססעל שפיעלען ···" פערשטעהט זיך, אז איך האב שוין בעדיי ארויסגע'גנב'ט דעם לעטצטען גראשען ביי דער מאמען — אביא שפיעלען! ···· אונ טאקע פון דעמעלט אן האב איך ליעב בעקימען צו שפיעלען אין געלט, אזוי אז שוין נאך חנוכה אפילו, פלעג איך אויך שפיעלען מיט דיא יונגלעך, טאקע ביא דער גמרא, אונטערען טיש, אונ אביא דעם רבינ'ס יונגעל האט געוויזען, פלעגט זיך שוין דער רבי נאר אויף צוקלאמערשטען בייזערען ···· אונ פלעגט שוין באלד א שמייכעל טיהן: „איי, ווייסע חברה'ניקעס איינע! נא, נא, שפיעלט אייך א האלבע שעה, שפיעלט אייך! נאר זעהט זשע, דערנאך צו דער גמרא מיט חשק! ····" א כלל, איך האב מיך שוין אויס־געלערענט אין רעשעטע-אדלער; אין האלבער-צוועלעף, אין איין-אונ-דרייסיג, אין קאשעק, אונ שפעטער, שפעטער אין א קארטעל אויך! אז נאך היינט ברענן איך צו'ן א קארט וויא א העלליש פייער! ···· אזוי, אזוי, ווערט מען א לייט איבער א סך אונזערע יודישע מדות אין פוילען! : פון א דריידעל ווערט מען א קארטיאזשניק; פון תקון אין קלייזעל — א שכור; פון ארויסנעהמען א טיכעל אויף קאטועס — א גנב, פון חסיד'שע לשון הרע'ס אונ רכילות'ן — א מסור ···· אונ אזוי ווייטער! ···

נאך חנוכה וויעדער דער וויסטער „ביינאכט" נאר וועניגסטענס חאטש דיא בלאטעס פטור געווארען! איי דיא קרידעס צו מיינע קאזלאווע שיכלעך מיט דיא האלב-פאפירענע פאדעשוועס? ···· איי דיא ביטערע פרעסט צו מיין זיסען הולך! ·· עט! א טפשות! איבער דיא קרידעס בין איך דאך אפטער געפאללען — האט דאס מיך אללע מאל פארטערעראמעט פון דיא פחדים ביינאכט ···· נא, אונ מכח דיא פרעסט איז דאך אודאי ניטא וואס צו רעדען: א פערפרוירענער פיהלט ממילא קיין קעלט ניט! ···· דער וויל האט זיך אנגערוקקט דער חודש אדר, האט דער רבי אנגעהייבען אפטער נעהמען אביססעל בראנפען: „משנכנס אדר מרבין בשמחה" ···· אודאי זענען מיר אביססעלע פרייער געווארען ···· איך פלעג מיך אפט ארייננחאפען אין באד, הארען דיא חברה מאכען דיא פורים-שפיעל; פון דער באד זיך אביססעל גליטשען אויפ'ן טייך אונ בינו לבינו איז דער וויל געקימען דער ליעבער פורים! א, א וועלט מיט קליינע וועלטעליך! איך קויף פורים-גרייט; איך שלאג המן'ען; איך גנב'ע המן-טאשען ביי דער מאמען; איך לויף נאך דיא פורים-שפיעלער; איך שיקק שלוח מנות מיינע חברים: חיים-ברוך'ן שיקק איך א רעטעכעל מיט א פאקעלל — שיקקט ער

מִיר אָפּ אַ פּאַקעלל מִיט אַ רֶעטֶעכֶעל ; אָשֵׁר-יוֹנָה'ן שִׁיקְק אִיךְ אַ פִּידֶעלֶע מִיט אַ קָאפְּהָאן — שִׁיקְקְט עֶר מִיר אָפּ אַ קָאפְּהָאן מִיט אַ פִּידֶעלֶע. וֶועלְכֶעס יוּנְגֶעל עֶס שִׁיקְט מִיר בַּאלְד נִיט אָפּ קֵיין שָׁלוֹחַ מָנוֹת — לוֹיף אִיךְ צוּ אִיהם אַ הֵיים אַלֵיין נֶעהמֶען מַיין שָׁלוֹחַ-מָנוֹת, אוּנ אַז עֶר גִיט נִיט — רַייס אִיךְ אִיהם בַּאלְד אַרָאפּ דָאס הִיטְטֶעל ···· אוֹיף דֶער נַאכְט זֶענֶען צוּ אוּנְז גֶעקוּמֶען דִיא פּוּרִים-שְׁפִּיעלֶער : אַ שִׁיסְטֶער-יוּנְג אִיז אַחַשְׁוֵרוֹשׁ ; אַ רוֹפֵא-יוּנְג — הָמָן ; אַ פֶּערְשְׁטֶעלְט מְשָׁרֵת'ל אִין אַ הִיפֶּע מִיט אַ שְׁטֶערֶענְטִיכֶעל אִיז גֶעוֶועהן אֶסְתֵּר ; אַ בֵּייגֶעל-טְרֵייגֶער אִין אַ בּוּנְדֶע מִיט אַ צָאפּ — וַשְׁתִּי, אוּנ דֶער בָּאד-יוּנְג אִין אַ קַאפְּטֶען מִיט אַ סְפָּאדֶעק אִיז גֶעוֶועהן מָרְדְּכַי, אוּנ הָאט גֶערֶעדְט אוֹיף אַלֶע שִׁבְעִים לְשׁוֹנוֹת, נָאר קֵיין פְּרָאסְט יוּדִישׁ הָאט עֶר נִיט גֶעקֶענְט ···· אַ כְּלָל, ס'אִיז גֶעוֶועזֶען שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה אוֹיפ'ן הֶעכְסְטֶען אוֹפֶן, אוּנ תֵּיכֶף נָאךְ פּוּרִים הָאט מֶען אוֹיפְגֶעהֶערְט גֶעהֶען בַּיינַאכְט אוֹיךְ ! — שׁוּשַׁן-פּוּרִים בַּייטָאג הָאט אוּנְז דֶער רֶבִּי גֶעהֵייסֶען, מִיר זָאלֶען זִיךְ צוּנוֹיפְלֶעגֶען אוֹיף אַ סְעוּדָה בַּיינַאכְט ; אִיטְלִיכֶעס יוּנְגֶעל הָאט גֶעבְּרַאכְט אַ פִּיטָאק מִיט אַ הָמָן-טַאשׁ, דֶער רֶבִּי הָאט גֶעקוֹיפְט בְּרָאנְפֶען מִיט דַארֶע קִישְׁקֶעס, דִיא רֶבִּי'צֶען הָאט אָבְּגֶעבַּאקְקֶען רֶעטִשְׁעגֶע פְלֶעצֶעלִיךְ, דֶער רֶבִּי הָאט גֶעטְרוּנְקֶען לְחַיִּים אוּנ פוּן דֶעם טְרָאפֶּען אוֹיפ'ן דְּנָא, הָאט עֶר אוֹיף אִיטְלֶעכֶען יוּנְגֶעלְס אַרוֹיסְגֶעשְׁטֶעלְעפֶּעטֶע צִינְג אוֹיסְגֶעזִיגֶען אַ טְרָאפֶּען, אוּנ גֶעגִיבֶּען אַ רֶעפֶּטֶעלֶע דַארֶע קִישְׁקֶע, אַזוֹי דִין, וִויא אֵיין אָבְּגֶערִיבֶּענֶער גִילֶען, צוּ פֶערְבַּייסֶען, אוּנ יֶעדֶען אַ הַאלְבּ פְלֶעצֶעלֶע אִין קֶעשֶׁענִי אַרַיין ···· בַּיים אַוֶועקְגֶעהֶען הָאט עֶר אוּנְז אָנְגֶעזָאגְט, אַז אוֹיפ'ן וֶועג אוּנ אִין דֶער הֵיים זָאלֶען מִיר זִיךְ כְּלוֹמֶערְשְׁט מַאכֶען שִׁכּוֹר ···· נָא, נָא ! וִויא מֵיינְט אִיהר ? אִיךְ בִּין דָאךְ תָּמִיד אַ מַזָּל'דִיגֶער הָאז — אַוַדַּאי דַארְף אִיךְ אָנְטְרֶעפֶען, זִיךְ שִׁכּוֹר מַאכֶען אוֹיף אַ גְלִיטְשׁ, אוּנ זָאל פָאלְלֶען אוּנ זִיךְ אוֹיסְבְּרֶעכֶען אַ פִיסס ···· מֵילָא, מִן הַסְתָּם אִיז מִיר אַזוֹי בֶּעשֶׁערְט ! ···· אִיךְ בִּין אָבְּגֶעלֶיגֶען אוֹיפ'ן פִיסס קַארְגֶע אָנְדֶערְהַאלְבֶּען יָאהר, וֶוען ס'אִיז מִיר אַבִּיסֶעל גְרִינְגֶער גֶעוֶועהן דֶער וֶועהְטִיג, פְלֶענ דֶער טַאטֶע מִיט מִיר אָבְּרִיקֶען אַ פֶּרֶק-מִשְׁנָיוֹת, אַ בְּלֶאטֶעל עֵין-יַעֲקֹב, אוּנ אַזוֹי בִּין אִיךְ פַּאוָואלִי אַלְט גֶעוָוארֶען 9 יָאהר ; פוּן קֵיין חֶדֶר אִיז שׁוֹין גָאר קֵיין רֶעדֶע נִיט גֶעוֶועהן : אִיךְ הָאבּ גֶע'שֵׁם'ט אִין שְׁטָאדְט פַאר אֵיין עִלּוּי, אַ חֲרִיפוּת'דִיגֶען קָאפּ ···· וָוארֶען, וָואס אַ גְרֶעסֶער שֵׁייגֶעץ, אַ וַויסֶער-חֲבְרָה'נִיק דָאס פּוֹילִישֶׁע יוּנְגֶעל אִיז, אִיז דָאס אַלְץ מֶעהר סִמָּן, אִין פּוֹילִין, אוֹיף אַ חָרִיף, אַ ווִילְדֶען בַּר-שֵׂכֶל !

11.

אִין קְלויז וֶוערְט מֶען אַ מַאנְסְבִּיל, אַ זָכָר ;
אַרוֹיס פִין „יוּנְגֶעל״, אַרַיין אִין „בָּחוּר !״

אִין אֶמֶת אַרַיין שְׁמֵיעֶסְן, הָאט מִיר טַאקֶע מַיין קָאפֶּעל, קֵיין עַיִן-הָרָע, אַזוֹי גֶעשְׁפִּיעלְט, אַז נִיט אֵיין מָאל גָאר הָאט מֶען עֶס בֶּעדַארְפְט אוֹיסְשְׁמִירֶען מִיט שְׁארֶע-זַאלְב ···· וּבְכֵן, אַז קוֹים אִיז שׁוֹין פַאר מִיר קֵיין מְלַמֵד נִיטָא — דַארְף מֶען דָאךְ שׁוֹין אָנְהֵייבֶּען גֵעהֶען אִין קְלויז אַרַיין, צוּ-רַייבֶּען זִיךְ צְווִישֶׁען דִיא סְקַארְבָּאוֶוע קְלויזְנֶער בַּחוּרִים, וֶועלְכֶע פָאהְרֶען שׁוֹין בָּחוּר-וַויִיס צוּם רֶבִּי'ן אוֹיף שַׁבָּת-תְּשׁוּבָה, אוּנ קוּמֶענְדִיג אַ הֵיים מוּזֶען זֵיי זִיךְ עֶפֶּעס סוֹד'עְן מִיט'ן רוֹפֵא ···· אִיךְ בִּין אַרַיין אִינ'ם טָאטֶענְס אַ פָּאאַר פַּאנְטָאפֶעל ; אַ חַאלַאטֶעקִיל הָאט מֶען מִיר אִיבֶּערְגֶענֵייט פִינ'ם אוּנְטֶערְשְׁלַאק, וָואס פִין דֶער מָאמֶעס הִיפֶּע ; אַ יַארְמֶעלְקֶע הָאבּ אִיךְ גֶעהָאט, וָוארֶען אוֹיף רֹאשׁ-הַשָּׁנָה הָאט דֶער רֶבִּי גֶעגִיבֶּען דֶעם טָאטֶען זַיין אַלְטֶע וַוייסֶע יַארְמֶעלְקֶע — הָאט מִיר דֶער טָאטֶע אַוֶועקְגֶעגִיבֶּען זַיין שְׁוַוארְצֶע יַארְמֶעלְקֶע ···· זִיא אִיז אֲפִילוּ גֶעוֶועהְן צוּ גְרוֹיס אוֹיף מִיר, נִישְׁמֶעהר קֵיין גְרוֹיסֶער חֶסְרוֹן אִידָאס נִיט גֶעוֶועהְן, וָוארֶען דֶער פַּארְךְ אִיז נָאךְ גְרֶעסֶער גֶעוֶועהְן ···· נָא ? וָואס נָאךְ הָאט מִיר גֶעפֶעהלְט ? — אַ פָּאאַר לַאנְגֶע גְרַייזֶעלִיךְ מִיט אַיין אוֹיסְגֶעצוֹיגֶען גֶערְגֶעלֶע — דָאס הָאבּ אִיךְ בַּיי קֵיינֶעם נִיט בֶּעדַארְפְט לַייֶען ···· וּבְכֵן, מַיינֶע לִיעבֶּע לֶעזֶער, מַאג אִיךְ שׁוֹין בֶּעזָפֶּעטְשֶׁנֶע, דַאכְט זִיךְ, גֵעהֶען אִין קְלויז אַרַיין ? הַא ? — יָא ?! — נָא, וָואס זָשֶׁע מִיר אַ גִיטֶען טָאג ! אִיךְ גֵעה שׁוֹין טַאקֶע אִין אַ גִיטֶער שָׁעָה, מִיט'ן רֶעכְטֶען פִיסּ ! אִיךְ בִּין שׁוֹין טַאקֶע אִין קְלֵייזֶעל !

גֶעקוּמֶען בִּין אִיךְ הֶערוּם 1 אַ זֵייגֶער ; קֵיין גְרוֹיסֶער עוֹלָם אִיז שׁוֹין נִיט גֶעוֶועהְן, נָאר עֶטְלִיכֶע יוּנְגֶע-לַייטְלִיךְ זֶענֶען גֶעזֶעסֶען אוּנְטֶערְן עַמוּד בַּיים אָרוֹן-קוֹדֶשׁ אוּנ הָאבֶּען גֶעטְרוּנְקֶען לְחַיִים ···· אִיהר מֵיינְט חָלִילָה וָואס ···· ? אָסוּר, נִיט קֵיין נֶסֶךְ ! פָּשׁוּט אַבִּיסֶעל בְּרָאנְפֶען ! ···· נָאר וָואס דֶען ? דָאס אִיז גֶעוֶועהְן אַבִּיסֶעל מִצְוָה-מַשְׁקֶה ; אוֹיף דֶעם בְּרָאנְפֶען הָאבֶּען זִיךְ צוּנוֹיפְגֶעלֶעגְט 2 קְלויזְנֶער בַּחוּרִים, פִין וֶועלְכֶע אֵיינֶער הָאט זִיךְ גֶעקְלָאגְט, אַז שׁוֹין פִין אַ צַייט מַאכְט זִיךְ אִיהם, אַז וֶוען עֶר זָאגְט שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, שְׁטֶעלְט זִיךְ אִיהם, רַחֲמָנָא לִצְלַן, פָאר אַ צֶלֶם, אוּנ דֶער אַנְדֶערֶער הָאט זִיךְ נֶעבִּיךְ מִתְנַצֵל גֶעוֶועהְן, אַז נֶעכְטִיגֶענְדִיג יֶענֶע נַאכְט אִין קְלויז, הָאט זִיךְ אִיהם גֶע'חָלוֹם'ט, אַז דִיא עֲרֵילוּת, וָואס הָאט גֶעשְׁמִירְט דִיא קְלויז, אִיז אִיהם תּוֹבֵעַ ···· דַארוֹיף קוֹיפֶען זֵיי אַבִּיסֶעל תִּקוּן, בִּכְדֵי דִיא קְלִיפּוֹת אוּנ מַחֲשָׁבוֹת-זָרוֹת זָאלֶען צוּ זֵיי קֵיין שְׁלִיטָה נִיט הָאבֶּען ··· דְרַיי יוּנְגֶע לַייטְלִיךְ הָאבֶּען זִיךְ הֶערוּמְגֶעדְרֵייט אִין קְלויז ; אֵיינֶער מִיט

א לילקע-ציבעבעל אין מויל — א סימן, אז ער איז זיך ערשט מכין צום דאווענען ··· אונ 2 מיט דיא טליתים אויף דיא אקסעל, אונ דרייענדיג אלץ דיא ציצית, אזוי וויא דער ראטהמאנן דריט דעם גראבען קיטעס פון זיין זיידענעם חאלאט, בעת איין ארימאנן וועינט איבער איהם, ער זאל ביי איהם נאר נעהמען 10 קערבליך פאר אהאלב-יאהריגען פאספארט . . . ביידע זענען אלץ געגאנגען הין אונ צוריקק, שטארק פערטיעפט אין אשמים, אין וועלכען איינער דעם אנדערען שפארט אלץ איבער אונ דרינגט איהם אויס מיט'ן גראבען פינגער, אז ס'איז פונקט קאפויר ! — איך בין דא ביי זיך שטארק געפאללען געוועהן · זעהענדיג, אז איך בין עפיס בטול ומבוטל ביי אללע כקליפת-השום — האט זיך מיר זעהר פערוואללט הארען זייער שמים, בכדי מאמער וועלל איך עפעס נאשען פון זייא, אונ האפען דעם כתריא פון קלויזנער ··· א דא האב איך עס מיך פער-קליבען עט אין ווינקעלע, ביא דער הריבע, אונ האב אנגעשטאללט א פאאר אויערען וויא א האז — וויא איך האר, מאכט אזוי דער עלטערער צום איינערען :

„גלעב מיר, פרויקע, אז דיא שוויגער איז דא בסך הכל גאר ניט שולדיג ! אט פרעג קינד אונ קייט, וועט יעדער זאגען, אז העלקע דיא טיקערין איז א כשר'ע יודענע אונ א מזג-טוב ; נאר וואס דען ? פשוט אין פשוט : דאס ווייבעל אליין איז טאקע א גרויסע כלב'טע! אונ פון וואנעט דאס גענומט זיך ? — וועלל איך דיר זאגען : זיא איז, פערשטעהסטי מיר, געוועהן א פאקאיאווע ביי ר' שמואל סירקעס, אונ ר' שמואל'ס לעהרער — ימח שמו וזכרו זאל ער ווערין — קענסטי דאך מן הסתם ! נא, נא ! וויא מיינסטי, פרויקע ···· ?

— וויא הייסט ? — האט זיך פרויקע אהאפ געטיהן וויא איין אב-געבריטער — האט זיא דען חלילה עפיס חוטא געוועהן מיט'ן לעהרער ! ? אי פע, גדליה, בנאמנות ! מענסט זיך שעהמען, אז דיא ברענגסט גאר פאר מיר אזעלכע ווארטער פאר'ן מויל ! ···"

„חס ושלום -אנטווארט גדליה—איך זאג דיר דען חלילה, אז זיא האט עפעס פיר געהאט מיט'ן לעהרער ! איך מיין עס גאר עפעס אקעגען איין אנדער ענין ; איך בין דאך אסופר — מאכט זיך מיר אפט, אז איך שלאג אליין צו מזוזות ביי דיא יודישע גבירים. א מאל האט זיך עס מיר געמאכט ביי ר' שמואל סירקעס אליין — אונ דעמאלט האב איך פון איהר געזעהען א זאך, וואס געהער ניט צו קיין יודישער טאכטער ! ····

— וואזשע האסטי עס פון איהר אזוינס געזעהן, גדליה ? אדרבא, לאם איך הארען וואס איז אזוינס ?"

„דיא קשיא אויך דיא איינענע מעשה — זאגט גדליה — וואס זאל איך דא אויסבעהאלטען פון דיר : אודאי טיהט מיר טאקע זעהר וועה

מיין

טײן הארץ אויף דיר קיקענדיג — נאר אויך דיא אײגענע מעשה: אז מע רעדט-דערערדט מען זיך צו עפעס ···· איך דערצעהל דיר, פרויקע, מעשה כהנה: איך קוםם פאר א יאהרען אריין צו ר׳ שמואל׳ן אין חדר׳ל צו־שלאגען א מזוזה — טרעף איך דעם זיסטען לעהרער בײם טיש איבער א טרף-פסול אונ זיא, דײן יפהפיה, זיטצט אונ הײצט דיא הרובע אונ װײנט ···· װאס פריהער איז געװעהן, װײסס איך ניט! נאר אויף דיא רעד פין איך אנגעקימען, װיא זיא זאגט אזוי: „טאקע נאר איך בין אין אזא פינסטער מזל געבוירען געװארען: איך האב געמײנט, אז נאכ׳ן אבדיענען עטליכע יאהר, װעלל איך מיך קענען צו שלאגען צו עפעס א רעכטען שדוך, אז איך זאל שוין פארשפארען דיענען אונ הארעװען אויפ׳ן שטיקעל ברויט — צום סוף האט מיך דיא מאמע פערשלײערט פאר א חניאק, א פליאסקעדריגע, װאס װײסט נאר קװעטשען דיא באנק אין קלויז, אונ טויג ניט אויף דער װײסער װעלט! אונ ערשט איטצט װעלל איך דארפען אויסגעריסען װערען אונ פערשװארצט װערען, איך זאל איהם נאך הארעװען, װאס ער װעט מיר פאק אנטיהן א מענטליך אויף יענער װעלט מיט זײן פלעסקין בײם דאװענען אונ טאנצען בײם רבי׳ן ···· אוי, אז אך אונ װעה איז צו מײנע יונגע יאהר!“ — בײ דיא רייד האט זיא זיך אזוי צעהלופעט, אז איך װײס ניט כ׳לעבען צי האב איך נאך א מאל אזוי געװײנט יום-כפור בײם ונתנה תוקף ···· נא, פרויקע, הײנט װעט דיר שוין ניט זײן קײן חידוש, פאר װאס זיא זאגט דיר חסרונות אויף דער מקוה? הא ···?“

— גװאלד! — זאגט פרויקע מיט הארץ-װעהטיג — איך װײס דאך אבער פארט, אז מיך גופא האט זיא כ׳לעבען גאר ניט פײנד ····“

„װאס טויג מיר דיא פוסטע נדולות — זאגט גדליה מיט פעראכטונג — אזעלכע דבורים זאגען, כ׳לעבען, נאר א בזיון פאר א חסיד׳שען יונגען־מאנן! װאס מיר ליעב, פײנד! א חרפה בנאמנות! ···· איך זאג דיר, פרויקע, אז זיא איז ניט פאר דיר: ····

— װאזשע קימט מיר צוטיהן, נאך דײן חות-דעת נאך? פרעגט פרויקע װיא פערלוירען.

„װאס הײסט „װאס?“ — זאגט גדליה — ס׳איז שוין גאר בײ יודען קײן תרופה ניטא צו׳ן א װײב, א מרשעת! ···· איך װײסס, װען איך האב אזא סחורה, װאס זאל מיר זאגען דעות אין יודעשקײט ארײן, װאללט איך מיט איהר א מינוט ניט געװאױנט ····“

— װיא הײסט? — זאגט פרויקע, װיא אײנער בעטט זיך געביך בײ א גזלן — זיא זאגט מיר דען חלילה דעות אין יודעשקײט? — גלאטט, זיא װילל ניט איך זאלל מיך שװענקען אללע טאג אין מקוה, צי איך זאל טראגען א טלית-קטן מיט דיא ציצית ביז אין דיא פאנטעפעל

אַריין, צי איך זאל ניט נאלען דעם קאפ ביז אין דער הויט, וויא אַ-נ-אַריסטאַנט ···· נאַ, וואָזשע קימט איהר דערפאַר, גדליה, הא? ····

„אַזוי גאָר, פרויקע? האָט גדליה אשפּרינג געטיהן אַ שפּאַנן אינטער זיך — ביסטי זיך טאַקע גיט אין דער אַרבייט! — וואָס רעדסטי, יונגעל; ס'איז נאָך אַ שאלה, צי דאָס איז יודעשקייט!? ···· וואָס דען איז יודעשקייט אַז ניט דאָס? ···· נישמעהר, איך זעה, אַז דיא האַלסט שוין גאָר ווייט ···· נאַ, הויב אַזוי — איז שוין רעכט אַרום און אַרום! ····“

— יאָ רעכט — ניט רעכט! — זאָגט פרויקע מיט אַ ביטטער געמיטה — נאָר איבער אַזוינע קליינינקייטען גט מען זיך נאָך ניט! ···· דיא האָסט פאַרגעססען, גדליה וואָס דיא הייליגע גמרא זאָגט, אַז פין שלום-בית וועגען מאָג מען אפילו אַ שם הויה אָבמעקען! ובפרט אַזעלכע דקדוקי סופרים ···

„קליינינקייטען“? — האָט גדליה אויסגעשריגען, מיט אַ פּאָאר אויסגעסטאַרטשעטע אויגען און מיט אַגיפטיגען לאַך — נאַ, נאָ, היינט געפאַללט איהר ניט דיין מקוה, מאָרגען וועט זיא לאַכען פין דיינע זמירות און איבערמאָרגען — וועט זיא דיר זאָגען חסרונות אויפ'ן רבי'ן, און ווייטער, ווייטער, ביז זיא וועט דיך טרייבען, זאָלסט געהן קויפען אַ מעסטעל תבואה אויפ'ן מאַרק! ···· אַוודאי ביסטי אויף אַ שאַנעם גראַד! ····“

— נאַ, וואָזשע מיינסטי, גדליה — זאָגט פרויקע וויא מיט איין איינשטעלעניש — ס'איז אפשר שלעכט, אַז מע ווייסט אי דאָס אי יענץ···? זאָגט דאָך דיא משנה „טוב תורה עם דרך ארץ“ — פין אַ מעסטעל תבואה קויפען ווערט מען מיט דער צייט אַ סוחר — איז זשע דען ניטאָ אונטער חסידים גאַנץ פיינע בכבוד'ע סוחרים? איך זאָל נאָר אַזוי פיהל יאָהרען לעבען אין נחת, רבונו של עולם! — אַט קוק אָן חאַטש אַהרעלע, ר' שמואל'ס איידעם, כ'לעבען, ער זאָל נאָר וועללען — וואָללט דאָך איהם זיין שווער באהבה געגעבען אייביגע קעסט — פריטאָם, זעהסטי דאָך, וויא ער האָרעוועט יומם ולילה אין געשעפט, פאָהרט אַרום, קויפט אויף תבואות ביי דיא פריצים, דינגט פיהרען — און ווען ער האָט נאָר צייט, מכי-תיתי, קיקט ער אין אַ ספר אַריין אויך, און לעדהרענט אַ בלאַטט גמרא אויך, און איז צווישען חסידים זעהר אַ טהייערער יונגער-מאַנן!

איך האָב מיך פיינד צו נאַרען, גדליה דאָס איז דען אַ תכלית, אָפּ צו זיין אין קלויז און בראַטטען קאַרטאָפליעס? — ס'איז נאָך ניט וואָס דיא שווינער גיבט דערווייל קעסט; זיא איז דאָך אָבער שוין ניט קיין יונג מענטש ···· נאָ, וואָס וועט זיין שפּעטער? ···· האָר נאָר אויס, גדליה! כ'לעבען, מע האָט דיא ווייבער אויך ניט וואָס חושד צו זיין! אַז מע וויל זיך נאָר ניט בעקלעהרען, ווערען זיי געניג אויסגעריססען ביי אונז! און וואָס? זיי וועללען האָבען עולם-הבא פין אונזער העפּפּען אין איינע תחתונים ביים רבי'נס מלוה-מלכה? ···· איך ווייסס ניט,

כ'לעבען! נישמעהר וואס דערנאך וועט שוין זיין — דערווייל וויל זיא מיט די קינדערליך געביך עססען; א פאאר שיך דארף זיא אויך האבען, און חאטש א מאל אין א יאהר, עפעס א שטיקעל מלבוש, — נאקעט קענן מען דאך פארט ניט געהען! ···· און א דאס אללעס וועללען זיי, פון מקוּדוּת און מלוה־מלכות, געוויסס ניט האבען! אז אויף מיר איז פאק א שמחה, אז איך טאנץ אזש אין איינע תחתונים — וועט זיא דערמיט זאטט זיין? ···· ניין, כ'לעבען! —

„א־א־א, פרויקע! — זאגט גדליה מיט א פערביססענער גיפטיגער מינע — שנייטסט דיא זיך א פנים, אויף דעם בערלינער דרך! ···· דער מאנן זאל הארעוועט און דאס ווייב זאל זיטצען אין דער היים וויא א פריצה! ···· נא, נא! טאמער וואלסטו איהר שוין מאקע בעצייטענס צוגעגעהמען א דיענסט אויך, זיא זאל זיך ניט איינרעכטען דיא הענדעליך ביים פריפעטשיק ···· הא? ····

— אוי, אוי, אוי, — זאגט פרויקע בעהארצט — איך זאל נאר האבען פאר עפעס — וואלט איך איהר אודאי, מיט אללע כבוד'ן צוגענעהמען א דיענסט! — דיא היילינע גמרא זאגט דען ניט „חיב אדם לכבד את אשתו יותר מגופו“? שא, שא, גדליה, דער רבי איז דאך א צדיק יסוד עולם, א יא? אוודאי ניט פון דיא בערלינער, להבדיל באלף אלפי אלפים הבדלות! — נא, פיהרט ער דען ניט דיא רבי'צען וויא א מאנארכיניא — הא? — איך זאל עס נאר דערלעבען זעהען, אהן איהר שאדען, א טויזענד־חלק אויף מיין ווייב, רבונו של עולם! ····

„חא, הא, חא! — האט גדליה אויסגעשאססען א גיפטיגען לאך, וויא דער בכור שטן אליין — א דיא שייגעץ איינער! דיא ארצע פליאסקע, עזות־מהוצף־פנים איינער! דיא גלייכסט זיך צום רבי'ן להבדיל, און דיין יפהפיה — צו דער רבי'צען!? ···· א זאסיע, דיא אפיקורוס איינער! איך וועלל דיר שוין ווייזען, שייגעץ, ווער עלטער איז! ····“ און ביי דיא ווערטער האט ער אנגעמאכט א ליארעם צווישען אללע אין קלויז אזוי, אז מע האט באלד פרויקע'ן אריבערגעלעגט איבער'ן טיש, און מע האט איהם אריינגעווארפען אפשר א מאה הייסע פאנטעפעל, אז ער איז כמעט א טויטער געבליבען אונטער דיא האנד ···· געשמיססען האט מען איהם מיט מיינע פאנטעפעל, און פון דער מינוט האב איך מיך איינגעקויפט אין דער חברה, און בין געווארען דער גלאווגע שאלאטען־שמש ביי דיא סקארבאווע בחורים ····

12.

מַיינֶע הָפְצִית אִין קְלויז מַאכֶען מִיר אַשֶם בַּיי לַייטֶען אונ כַּלות רֶעדְט מֶען מִיר פִּין אַלֶע זַייטֶען!

דָאס עֶרְשְׁטֶע שְׁלִיחוּת מַיינָס אִיז גֶעוֶועהן אויף אַזַא-נ-אוֹפֶן: אַיין אַלְטֶער סַקָארְבָּאוְוֶע בָּחוּר, אֶפְשֶׁר פִּין אַ יָאהר 18···· רִיהְפְט מִיךְ פְּלִיצֶעם אַזוי צִי אונ פְּרֶעגְט מִיךְ: דִיא וֵוייסְט, וִויא טְרַייגְע דִיא סֶעדְעכֶע וָואינְט?" „יָא, — הָאבּ אִיךְ גֶעאַנְטְוָוארְט — אִיךְ וֵויים!" — „טָא גֶעה זְשֶׁע צוּ טְרַייגֶען אַהֵיים — זָאגְט דֶער בָּחוּר — אונ זֶעה, אויבּ קֵיינֶער אִיז דָארְט נִיטָא אִין שְׁטִיבּ חוּץ אִיהר מֵאדֶעל, זָאלְסְטִי אִיהר זָאגֶען — ס'הֵייסְט דֶעם מֵאדֶעל — אַז זִיא זָאל דִיא מִינוּט בְּרֶענְגֶען עֶפֶּעל אִין קְלויז אַרֵיין; אונ אויבּ דִיא מוּטֶער וֶועט יָא זַיין אִין דֶער הֵיים — זָאלְסְטִי גָאר נִיט זָאגֶען מִבּוּחַ עֶפֶּעל, נָאר זָאלְסְט זִיךְ זֶעהֶען בְּרֶעהְ'ש אוּים דְרֵייעֶן ···· דִיא פֶערְשְׁטֶעהְסְט, צִי נֵיין? ····" — „אָ! אִיךְ פֶערְשְׁטֶעה זֶעהר גִיט! — הָאבּ אִיךְ גֶעאַנְטְוָוארְט — אִיךְ וֶועלל זָאגֶען טְרֵייגֶען, זִיא זָאל אָפְּשְׁפְּרֶעכֶען דֶער מָאמֶע מַיינֶער אַ-נ-עַיִן הָרָע ····" — פְּלָאוֹת, בְּנָאֶמָנוּת! — הָאט דֶער בָּחוּר אויסְגֶעשְׁרִיגֶען מִיט אַ פֶערְבִּיסְסֶען שְׁמֵייכֶעלֶע — בִּיסְט אַמָאלָאדֶעץ! נָא גֶעה זְשֶׁע אונ מַאךְ קֵיין פְּלֶעק!" ····אַז אִיךְ בִּין שׁוֹין גֶעוֶועהן פִּין יֶענֶער זַייט טִיהר, אִיז עֶר מִיר נָאכְגֶעלָאפֶען, אונ הָאט מִיר נָאכְגֶעשְׁרִיגֶען אויף אַ פֶערְדוּמְפֶּען קוֹל: „אַז דִיא וֶועסְט זֶעהֶען, זִיא נֶעהְמְט שׁוֹין מִיט דִיא עֶפֶּעל — זָאלְסְטִי אַרֵיינְגֶעהֶען צוּם דַיִן, אונ אִיהם פְּרֶעגֶען פִּין מַיינֶעטְוֶועגֶען: וִוען מֶע הֵייבְּט אָן זָאגֶען „טַל וּמָטָר"? ···· גִיכֶער זְשֶׁע גֶעה וָוארֶען דִיא חֶבְרָה וֶועלֶען נָאךְ אָנְקוּמֶען — וֶועט נִיט סְטֵייעֶן קֵיין עֶפֶּעל ····" אִיךְ בִּין אַוֶועקְגֶעלָאפֶען פִיל אויסֶען בּויגֶען, הָאבּ אַרויסְפְּרָאוָואדֶעט דָאס מֵיידֶעל מִיט דִיא עֶפֶּעל אִין קְלויז אַרֵיין אונ אַלֵיין בִּין אִיךְ אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען צוּם דַיִן. אִין אַ פֶערְטִיל שָׁעָה אַרוּם, אַז אִיךְ בִּין צוּרִיקְגֶעקוּמֶען אִין קְלויז אַרֵיין — הָאבּ אִיךְ שׁוֹין דָאס מֵיידֶעל נִיט גֶעטְרָאפֶען, נָאר דֶער בָּחוּר אִיז גֶעוֶועהן פַארְפַאלְיֶעט וִויא אַ שְׁנֵיידֶערְיוּנְג פִינְ'ם צֶעךְ אַרוּים ···· אונ עֶר הָאט זִיךְ עֶפֶּעס אַזוי צוּגֶעלָאזְט צוּ מִיר, גְלֵייךְ אִיךְ וָואלְט אִיהם עֶפֶּעס אויסְגֶעקוּיפְט פִּין גוֹי'עשֶׁע הָאנְד! ····

קֶערְץ, אִיךְ בִּין מִיט אַלֶע בַּחוּרִים אונ יוּנְגֶע לֵייטְלֶעךְ גֶעוָוארֶען אַ גַאנְצֶער פַּאנִי-בְּרָאטְצִיֶע: זַיי הָאבֶּען מִיט מִיר פֶערְשְׁטִיפְט אַלֶע לָאכֶער, אונ זֶענֶען שְׁטֶענְדִיג פִּין מִיר הֶעכְסְט צוּפְרִיעדֶען גֶעבְּלִיבֶּען! — אַ מָאל הָאט מֶען בֶּעדַארְפְט צוּשְׁנֵיידֶען דֶעם גַבָּאִי'ס סִדוּר אויף לָאקְשֶׁען; אַ מָאל-

דֶעם טָאלְנֶער מְלַמֵּד'ס סְטֶענְדֶער צוּבְּרֶעכֶען ; דָאנֶערְשְׁטָאג, בַּיים אִיף זַיין בַּיינַאכְט, הָאט מֶען בַּאדַארְפְט גַנְבָ'נֶען פַּארֶען, קָאוֶוענֶעס, צִי דִינְגֶעס בַּיי דִיא גוֹי'עֶשֶׁע פֶּערֶעקְעפְּקֶעס ; אַ מָאל-אַרַיינְוַוארְפֶען אֵיינֶעם דָאס אָנְטִיהְן אִין מִקְוֶה אַרַיין ; צוּנוֹיפְקְנִיפֶּען דִיא טַלֵּתִים, בְּעֵת שְׁטֶעהְן שְׁמוֹנָה-עֶשְׂרֵה, וּכְדוֹמֶה ···· אוּנ צוּ'ן אַלְלֶעמֶען בִּין אִיךְ גֶעוֶועהְן אַ חְוַואט ···· אוֹיף אַיין זַאךְ נָאר וֶועלל אִיךְ אֵייבִּיג חֲרָטָה הָאבֶּען – נָאר סְ'אִיז שׁוֹין פָארְפַאלְלֶען ! :

דִיא חֶבְרָה הָאט זִיךְ אַ מָאל, אִין אַ דָאנֶערְשְׁטָאג בַּיינַאכְט, פֶערְלֵעגְט, מֶע זָאל אָבְטִיהְן אַשְׁפִּיצֶעל דֶעם אַלְטֶען לֵייבְּצִי ר' נַפְתָּלִי'ס, דֶערְפַאר, וָואס עֶר לָאזְט נִיט רֶעדֶען בַּיים דָאוונֶען ···· הָאבֶּען זֵיי זִיךְ מְיַשֵּׁב גֶעוֶועהְן, סָאמֶע בַּיי חֲצוֹת, וֶוען לֵייבְּצִי קִימְמְט תָּמִיד אִין קְלוֹיז אַרַיין — אוּנ הָאבֶּען מִיךְ אָנְגֶעטִיהְן אִין אַ טַלִּית מִיט אַ קִיטְטֶעל אִיבֶּערְן קָאפּ, הָאבֶּען מִיךְ אַנִידֶערְגֶעשְׁטֶעלְלְט אוֹיף דֶעם בַּעלֶעמֶער, אוּנ מִיר גֶעגִיבֶּען אַ שׁוֹפָר אִין דִיא הֶאנְד אוּנ הָאבֶּען מִיר אָנְגֶעזָאגְט, אִיךְ זָאל שְׁטֶעהְן אוֹיסְגֶעצוֹיגֶען וִויא אַ מֵת, אוּנ וִויא לֵייבְּצִי וֶועט זִיךְ נָאר יָאוֶוען אוֹיף דֶער שְׁוֶועל-זָאל אִיךְ אַ בְּלָאז טִיהְן מִיט'ן שׁוֹפָר אוּנ אַרָאפְּשְׁפְּרִינְגֶען פִינ'ם בַּעלֶעמֶער גְלַייךְ אוֹיף אִיהם אַרוֹיף ···· כַּךְ הֲוָה ; זֵיי הָאבֶּען אַלְלֶע לֶעכְט פֶערְלָאשֶׁען, אַ חוּץ אַ קָאנְגֶעצֶעל אוּנְטֶערֶען עָמוּד, אוּנ וִויא לֵייבְּצִיא הָאט זִיךְ נָאר גֶעיָאוֶועט — אוּנ אִיךְ הָאבּ אָפְּגֶעמַאכְט דִיא קוּנְץ – אִיז עֶר בַּאלְד גֶפַאלְלֶען, אוּנ חַלָּשׁוֹת גֶעבְּלִיבֶּען ! — מִיר זֶענֶען זִיךְ אַלְלֶע צוּלָאפֶען פִין דֶער קְלוֹיז, אוּנ עֶרְשְׁט צוּם טָאג הָאט מֶען אִיהם קוֹים מִיט צָרוֹת אוּנ דָאקְטוֹרִים, אָבְגֶערַאטֶעוֶועט, נָאר עֶר הָאט דֶעם שְׁרֶעקְק נִיט גֶעקֶענְט אִיבֶּערְטְרָאגֶען אוּנ, נָאךְ אַ צְוֵויי-חֳדָשִׁים'דִיגֶער מְסוּכָּנְ'ער קְרֵיינְק, אִיז עֶר גֶעשְׁטָארְבֶּען ····

נְשָׁמֶעהר, וָואס דַארְף אִיךְ צָרוֹת הָאבֶּען דֶערְפוּן, אַז אִיךְ וַוייס אַז אִין קְלוֹיז הָאט זִיךְ עֶפֶּעס בֶּעסֶערְס דֶערְפִין אָבְגֶעטִיהְן, אוּנ קֵיין הָאן הָאט אֲפִילוּ קֵיין קְרֵיי נִיט גֶעטִיהְן ···· דֶערְוַוייל בִּין אִיךְ אִין קְלוֹיז כָּל וָלַד, אוּנ דִיא חֶבְרָה לֶעקֶען פִין מִיר דִיא פִינְגֶער ! ···· בֵּינוּ לְבֵּנוּ בִּין אִיךְ גֶעוָוארֶען אַ בָּחוּר פִין 11 יָאהר אוּנ שַׁדְכָנִים פוּן אַלְלֶע זַייטֶען שְׁלָאגֶען מַמָּשׁ אָב דִיא טִירֶען בַּיים טַאטֶען ! — דֶער קִימְמְט מִיט אַ שִׁדּוּךְ פִין שְׁפִּינְקֶעוִויץ : אַמֵיידֶעל פִין אַ יָאהר 9, נָאר אַ בְּלִינְדֶע אוֹיף אַ-נְ-אוֹיג ; קֵיין נְדָן אִיז נִיטָא אַ גְרָאשֶׁען, נָאר וָואס דֶען ? — זָאגְט דֶער שַׁדְכָן — : דֶער מְחוּתָּן הָאט בִּירוּשָׁה פִינ'ם גְרוֹיסֶען ר' גָאדִי'ן זַיינֶע אַ פָּאאר פַאנְטֶעפֶעל, פַאר וֶועלְכֶע אַלְטֶע חֲסִידִים הָאבֶּען אִיהם שׁוֹין גֶעוָואלְלְט גִיבֶּען 30 רוֹיטֶע רֶענְדְלִיךְ, אוּנ עֶר הָאט עֶס אֲפִילוּ נִיט אִין דֶער לִינְקֶער פִּיאַטֶע ···· אַצִינְד וִויל עֶר אַיין פַאנְטָאפֶעל אַיינְלֶעגֶען נְדָן, אוּנ דֶעם אַנְדֶערֶען פֶערְזֶעטְצֶען אוֹיף הַלְבָּשָׁה אוּנ הוֹצָאוֹת-הַחֲתוּנָה, אָבֶּער בִּתְנַאי, אַז דֶער חָתָן אִיז אִיהם מְחוּיָב אוֹיסְצוּלֶעזֶען, אוּנ טָאר זֵייא בֵּיידֶע אֵייבִּיג נִיט פֶערְקוֹיפֶען פַאר כָּל הוֹן דְעַלְמָא ! — דֶער טַאטֶע אִיז שׁוֹין אֲפִילוּ בַּאלְד מוּסְכָּם גֶע-

ווארען, נאר דיא מאמע האט זיך שוין דא ארויסגעשטעללט פאר'ן עזות-פנים אונ האט געזאגט, אז בלויז זאל דא אפילו פערנאססען ווערען, וועט דאס קיין שדוך ניט זיין! —

א צווייטער שדכן האט פארגעשטעלט א שדוך פין טראסקעוויציע א מאדעל פין א יאהר 18-19, א יתומה אהן א טאטען, א ווילדע מיוחסת געלט האט זיא אויך ניט נאר א גארדיראבע-בגדי-מלכות! דהיינו: זיא האט געירשה'ט דער קלאטשקעוואטער רבי'צענס א וואטאווע לייבטיקע־נאשעל אויף העקעליך מיט איין איילקיטייענער קערטקע אין א פאסקעלע, אונ א ברוסטיך מיט שפאניער האט זיא נאך פין דער קאלטענעוואטער מאגיד'קע; נאר בתנאי, אז דער טאטע זאל בעצאהלען דאס שניידערגעלט פאר'ן איבערנייען אויף איהר מאאס, אונ דער פאר וועט מען מיר שיקען א מתנה דעם פאטערס א פאאר רבינו-תם'ס-תפלין, וואס ער האט זייא נאך פיג'ס דרעליוועקער סופר זצ"ל. דעם טאטען איז דער שדוך זעהר שטארק געפאללען. נאר ער האט פשוט ניט געהאט צובעצאהלען דערוייל דאס שניידערגעלט ····

א מאל, וויא איך זיטץ מיר אזוי אין קלייזעל אונ שפיעל א ציעגען־וואלף, קיממט צולויפען מיין ברידערעל פערסאפעט אונ טראגט מיט זיך דעם טאטענס שבת'דיגע זשיפעצע „נא — זאגט ער מיר — טיה זיא אן גיכער אונ קיממ א היים, ווארען ס'איז געקיממען א שדכן מיט א פריזער דיך פארהארען!" ···· עס העלפט ניט, מע מוז געהען! נאר וויא אזוי איך האב מיך אין דער זשיפעצע פערשלעפט א היים ···? ווייסט איין גאט דעם אמת! מיט יעדען שפאן האב איך אין איהר אויסגעזעהען נאר וויא דיא זשאבע, וואס שטעקט ארויס דיא פיסלעך פין דער טשערעפאכע ארויס ···· איך בין יאקאס געקיממען א היים, אונ וויא איך בין נאר אריין אין שטיב, מאכט אזוי דער פריזער צום טאטען: „אט דאס איז אייער יונגעל?" — „יא" זאגט דער טאטע. „אזוי?" זאגט דער פריזער, אונ אומקערענדיג זיך צו מיר, האט ער מיך שוין א פרעג געטיהן: „וואזשע פאר א מסכת לערענסטי הייגט?" — איך האב איהם אזוי געקענט געפינען א תרוץ אויף זיין קשיא, פינקט וויא דער סאלדאט, וואס קריכענדיג אויפ'ן בוידעם עפיס צו גנב'נען, פאללט פליצעם אין סוכה אריין, אונ מע פרעגט איהם „טשטא טעביע נאדא?" ···· קוים מיט צרות האב איך מיך דערמאהנט, וואס איך האב נאך פאר 4 יאהרען געלערענט אין חדר, אונ האב איהם אין איינע אנקסטען געאנטווארט: איך לערען מסכת שבת" — „א נא — זאגט ער — ווייז נאר א הער דיא גמרא!" — איך בין וויא א פריטשמעליעטער אוועקגעגאנגען נאך דער גמרא, אונ אונטערוויילעכם האב איך געהארט, וויא דער שדכן באזערט זיך אביסעל אויף דעם פריזער, פאר וואס ער שלאגט מיר אזוי ראפטעם

אײן קאָפּ אַרײן? דאָס האָט מיר זעהר גיט געגומצט ···· אונ בּרענגענדיג דיא גמרא, האָבּ איך אָנגעהײבּען קוקען אויפ'ן שדכן מיט אַ רחמנות פּנים, ווי אַ נעבּעכעל ···· (איך האָבּ דאָך דעמאָלט קײן שכל ניט געהאַט צו בּערעכענען, אַז דער שדכן מײנט ניט אַזוי מיך, ווי דאָס שדכנות־געלט ····) דער פריוער האָט אַ עפּעס געטיהן דיא גמרא, אונ ס'האָט זיך אויפגעמישט דיא משנה „כּירה שהסיקוה בּקש ובגבבא" — דער שדכן האָט אַ קיק געטיהן אויף מיר, אַז איך בּין טויט ווי דיא וואַנד, האָט ער אַ חאַפּ געטיהן פאַר מיר: „נאָ זאָג מײן קינד: כּירה שהסיקוה בּקש ובגבבא — אײן אויווען, וואָס מע האָט איהם פריטאָג אויסגעהײצט מיט שטרויא אונ מיט שפּענדליך —" — ווי דער שדכן האָט נאָר אויסגערעדט דיא עטליכע ווערטער, האָט איהם שוין דער פריוער אַ האַפּ געטיהן אויפ'ן בּאָס מיט אַזאַ קלאָטץ־קשיא, אַז ער איז געבּליבּען שטעהן, דאָטש מעלק איהם אויס ···· אָ דאָ האָט זיך עס דער טאַטע אַרײנגעמישט אין דער מיטט, אונ צווישען דיא דרײ איז געוואָרען אַ געקוועטשערײ מיט אַ געדרינגערײ, מיט אַ מין טיטצען דיא גראָבּע פינגער אין אַללע זײטען, אַז, אין דעם געטומעל, האָט מען גאָר לחלוטין פערגעסען אין מיר ···· דער פריוער שטיפּט דעם גראָבּען פינגער אַרויף אונ שרײט „אָ דאָס איז דער קוועטש פון דער משנה!" ···· דער טאַטע קוועטשט דעם אײגענעם פינגער אַראָפּ אונ לעגט גאָר אײן דיא וועלט: „סטײטש, איז דאָך קשיא דיא מציעתא! ····" אונ דער שדכן ציהט אויס אַללע 4 לאַנגע פינגער ווי אַ בּאָבּע אונ דרינגט אויס „פונקט קאַפּויר! איז דאָך דער חתן געװעכּט! ····" בּינו לבינו האָבּ איך אויך עפּעס אַרײנגעװאָרפען אַ וואָרט, אונ בּין געבּליבּען דאָס „וואָילע יונגעל ····" אונ מע האָט געמאַכט אַ וואָרט ···· נדן האָט מען צוגעזאָגט 50 רו"כ בּאופן, אַז האַלבּ זאָל מען משליש זײן תיכף אַתר החופּה ···· אונ דיא אַנדערע העלפט — נאָכ'ן בּרית, אם ירצה השם ···· מתנות האָט מען מיר שוין געבּראַכט גרײטע, היינו: דעם אַלטען ר' אײבּיש'ס אַ פּיקסען מיטצעל, וועלכעס דיא גאַנצע וועלט ווײסט, אַז ס'איז, 18 יאָהר נאָך ר' אײבּיש'ס פטירה, אַלײן אַרומגעקראָכען אויפ'ן טיש ···· (דיא לבני־הדור האָבּען אַפּילו געזאָגט, אַז ס'איז אָנגעשלאָגען געוועהן מיט לעבּעדיג חיל פון דער דריטטער מכה ···· נישמעהר ווער פרעגט אויף דיא אַפּיקורסים ····) אונ אײן אַלטען צעטריפּעטען גאַרטעל, נאָך פונ'ם גרויסען מגיד זצ"ל ···· חוץ לזה האָבּען זײא געבּראַכט פונ'ם מחותן אַלײן אַ יחוס־בּריף, אַז ער איז שוין 52 דורות כּסדר פון לויטער מקבּלים ···· אויף דער כּלה האָט מען ניט אָנגעהײבּען פרעגען, וואָרען דיא מתנות האָבּען אַזוי פאַרבּלענדט דיא אויגען, אַז ס'איז שוין כּלל גאָר ניט נאָטהיג געוועהן דאָס איבּעריגע ···· אונ אַזוי בּין איך, צוא מזל, אַ חתן געוואָרען פון

קראסעדילעווסע

קְרָאקֶעדִילֶעוְוקֶע״! — דִיא חֲתוּנָה הָאט מֶען אָפְּגֶעלֶעגְט אוֹיף 2 יָאהר, זִיא זָאל אוֹיסְקִימֶען אִינְאֵיינֶעם מִיט דֶער בַּר-מִצְוָה, כְּדֵי אִיךְ זָאל שׁוֹין אַרַיין אִין דִיא תְּפִלִּין מִיט׳ן טַלִּית אִינְאֵיינֶעם...

13.

דֶער טִימְזֶעל „חָתָן״ הֵייבְּט מִיר מַיין מוֹחַ:
אִיךְ בִּין כָּל וָלָךְ אוּן פֶּעדְרִיעֶן שׁוֹין גֶעלְט אוֹיךְ!

צִינְד בִּין אִיךְ שׁוֹין אַ פָאלְגֶע מֶענְטְשׁ! אִיךְ טְרֵייט שׁוֹין אַרַיין אִין צֶעטִיל פוּן אַלֶע סְטַאטְסְקִי, סְקַארְבָּאוֶוע בַּחוּרִים אוּן הָאבּ שׁוֹין בֶּעקִימֶען דִיא אַלֶע פְרַאוֶועם וָואס זֵיי, לְמָשָׁל: אַוֶועקְשִׁיקֶען אַ שַׁ״ס-גְמָרָא פוּן דֶער קְלוֹיז אִין שֶׁענְק אַרַיין אַ מַשְׁכּוֹן פַאר אַ שְׁקַאלִיק בְּרָאנְפֶען; אַרוּמְגֵעהְן מִיט אַפַּאפִּירָאס אִין מוֹיל וֶוען דֶער גַאנְצֶער עוֹלָם שְׁפְּרִינְגְט קְדוּשָׁה; וַוארְפֶען דֶעם שַׁמָשׁ דִיא שְׁמָאטֶע פִינ׳ם קוֹימֶען אִין פָּנִים אַרַיין; אוּנְטֶערְשְׁלָאגֶען אַ בָּחוּר דִיא הַאנְד, בְּעֵת תְּפִלִּין-לֵעגֶען, עֶר זָאל אַרָאבְּלָאזֶען אַ תְּפִיל, כְּדֵי עֶר זָאל דַארְפֶען פַאסְטֶען, אָדֶער זִיךְ אוֹיסְלֵעזֶען מִיט אַ הַאלְבֶּער אָקֶע בְּרָאנְפֶען... אַיינְטִינְקֶען אַ יַארְמֶעלְקֶע אִין וַואסֶער מִיט סַאזְשֶׁע אוּן אוֹיס־שְׁמִירֶען אַ שְׁטָאדְט-בַּעַל-הַבַּיִת דָאס פָּנִים; צוּשְׁטֶעלֶען בַּיי נַאכְט אַפָּאמֵיי־נִיצֶע מִיט אַקַאטְשֶׁערֶע בַּייא דֶער טְהִיר, כְּדֵי דֶער דִין זָאל זִיךְ נֶהֱרָג׳ן בַּיים אַרַיינְגֵעהְן אִין קְלוֹיז; אִים תִּשְׁעָה-בְּאָב וַוארְפֶען בּוּזִיקֶעס אַלְטֶע יוּדֶען אִין דִיא בָּארְד אַרַיין; הוֹשַׁעְנָא-רַבָּא וַוארְפֶען דִיא אָפְּגֶעשְׁלָאגֶענֶע הוֹשַׁעְנוֹת גְלַייךְ אִין דֶער פָּאהן, וָואס אִין מִזְרַח-וַואנְד, אוּן נָאךְ אַזֶעלְכֶע טוּיזֶענְטֶער פְרַאוֶועם... הֵיינְט בִּין אִיךְ שׁוֹין גֶעוָוארֶען אַיין עוֹסֵק-בְּמִצְוֹת; אַלֶע פְרַייטָאג בִּין אִיךְ, מִיט נָאךְ אַסְטָאטְסְקִי בָּחוּר, אַרוּמְגֶעגַאנְגֶען אִין שְׁטָאדְט נָאךְ נְדָבוֹת; וִויפִיעל מִיר הָאבֶּען גֶעמַאכְט, הָאבֶּען מִיר אָבְּגֶעגִיבֶּען דֶעם סְטַארְשֶׁע, סְקַארְבָּאוֶוע בָּחוּר, וֶועלְכֶער הָאט זִיךְ דֶער מִיט שׁוֹין מִתְעַסֵק גֶעוֶועהן נָאךְ זַיין חַוַּת-דַעַת נָאךְ... נָאר דָאס וַוייסְס אִיךְ, אַז וֶוען ס׳אִיז נִיט גֶעוֶועהן קַיין בִּיסֶעל תִּקּוּן אִין אַיוֹמָא-דְפַגְרָא לְמָשָׁל: פוּרִים-קָטָן, פֶּסַח-שֵׁנִי, זֹאת-חֲנוּכָּה, כ״ט כִּסְלֵיו, חֲמִשָׁה-עָשָׂר-בִּשְׁבָט, ל״ג בָּעוֹמֶר, כ׳ סִיוָן, חֲמִשָׁה-עָשָׂר-בְּאָב, דִיא נְשִׂיאִים, וְכַדוֹמֶה — פְלֶעג עֶר קוֹיפֶען תִּקּוּן פוּן דִיא נְדָבוֹת-גֶעלְטֶען... אוֹיךְ בַּייא אַגְרוֹיסֶער נוֹיטָה, הָאט עֶר מִיט דֶעם גֶעלְט אַרוֹיסְגֶעהָאלְפֶען, לְמָשָׁל: אַז חֶבְרָה הָאבֶּען זִיךְ גֶעשְׁלָאגֶען אוּן הָאבֶּען צוּבְּרָאכֶען אַ טָאפְלֶע אִין קְלוֹיז, צוּ אַיין אַנְדֶער שָׁאדֶען גֶעמַאכְט... אַז אַ בֵּייזֶע סֶעדֶעכֶע הָאט בְּאֵין אוֹפֶן נִיט גֶעוָואלְט אָפְּטְרֵייטֶע פוּן דֶער קְלוֹיז,

ביז מע זאל איהר, אהן תרוץ, בעצאהלען פאר דיא גנבה'שע קאוועגעס ביי נאכט ... אז ס'איז שוין געוועהן אסתר-תענית נאך מנחה, אונ מע מוז שוין, אהן תרוץ, אויסלעזען דיא פערוועטצטע מגילה אין שיינק ... אז איין ערילות האט זיך ארומגעטראגען אויף א מארק-טאג מיט א בחור'ס א טלית-קטן צי א יארמעלקע, צו פערקויפען ... וכדומה אזעלכע קלויזנער טיינעס, וויא עס שמעקט מיט א-נ-ען-הרע ... אדער חלול-השם ... אזוי האב איך פריילאך אונ טיממעלדיג פערבראכט דיא צייט ביז ראש-חודש ניסן.

ראש חודש ניסן האבען מיר, קלויזנער בחורים, זיך אנגעהויבען פערזאגען מיט לאפעטקעליך אויף שמירה-קלויבען: אללע יראים ושלמים אין שטאדט פלעגען ברענגען זייערע טארבעליך מצה-שמירה-ווייץ מיט דער מאאס אונ וואג, אונ מיט סמנים, אויף דיא טארבעלעך, וועהמען יעדעס געהער? אונ איטליכער בחור האט אויף זיך גענעהמען איבערצו-קלויבען ניט ווענינער פין א טאפ שמירה א טאג. אויף דיא לעטצטע 2 טאג איז אויף מיר אויסגעקוממען צוקלויבען דעם דיי'ס 2 טאפ שמירה, במקח א גראשען פאר יעדער ציבוללקע אונ 2 גראשען פאר יעדען זריסט. אינ'ם דיינ'ס שמירה האב איך אויסגעקליבען 122 ציבוללקעס אונ 16 זריסטען — איז מיר נמצא, פין איהם געקוממען 154 גראשען; איך בין מלא שמחה געלאפען מיט דער כשר'ער מציאה צום דיין אהיים, איך זאל שוין בעקוממען מיין שכר ... אונ וויא איך האב איהם שוין אבגעצעהלט דיא ציבוללקעס מיט דיא זריסטען — האט ער זיך מיט א פערביסטענעם שמייכעל צובאזערט אויף מיר: „א דיא קונדס איינער, ביי מיר ווילסטו אויסנארען געלט אומזיסט!?... א נא, צעהל נאך א מאל איבער!" איך האב נאך א מאל געצעהלט, אונ ער באזערט זיך אליין אונ הייסט אליין נאך א מאל צעהלען... קורץ איך האב אפשר א מאל צעהן אליין איבער געצעהלט פין מיין האנד אין זיין האנד אריין, (זאל איך זאגען, אז דאס האט ער אליין אונמיסטען דורכגעלאזט דורך דיא פינגער א סך זערנעס, באופן איך זאל ניט בעמערקען?...) ביז צום לעטצטען מאל איז איננאנצען אויסגעקוממען בסך הכל 50 ציבוללקעס מיט 3 זריסטען, אונ פין דעם מספר וויל ער מיר נאך גלאטט אבברייסען עטליכע גראשען... מיך האט עס פשוט אנגענעהמען ביים הארצען, אונ איך האב שוין נאר וואס געוואלט אפירנעהמען מיין עזות-פנים — פליצעס ריקקט זיך פינ'ם אלקעריל ארויס א גרויסער ספאדעק, אונטער וועלכען עס שיינט ארויס א פנים'ל וויא א פייג... איך פרעג דעם דיין: ווער אידאס? — זאגט ער מיר: דאס איז א בעל-שם'סקי איינינקעל; ער פארט נעביך ארום אויף חתונה מאכען זיינע א בת יחידה, מיט'ן רבי'ן ר' מלך'ס איין איינינקעל, נאר א צאצקי, א יונגער מאנן!" — דאס איינינקעל איז צוגעקוממען צום טיש, אונ מאכט

אַזוֹי מִיט אַ זְלִידְנִישׁ שְׁמֵייכֶעלֶע : „הָאָרְט אוֹיס, ר׳ צֶמַח סֶערְדֶצֶע , אִיהר דַארְפְט זִיךְ מִיט דֶעם בָּחוּר׳ל גָאר נִיט שְׁפָּארֶען ! דָאס בָּחוּר׳ל זָאגְט , אַז עֶר הָאט אִין אַייעֶר שְׁמִירָה אוֹיסְגֶעקְלוֹיבֶּען 122 צִיבּוּללֶקֶעס מִיט 16 זְרִיסְטֶען , אַיי , אַיי , אַיי , מָרָא דְעָלְמָא כֻּלָּא ! אִיהר זֶעגְט דָאךְ , ר׳ צֶמַח , גָאר פִין דִיא גְרוֹיסֶע חֲשׁוּבִים בַּיי קוּדְשָׁא-בְּרִיךְ-הוּא , אִין דֶעם מִסְפָּר זֶעהְט מֶען בֶּע־שַׁאנְפֶערְלִיךְ וִויא דִיא הַשְׁגָּחָה עֶלְיוֹנָה בֶּעהִיט אַייךְ פִין אַ מַשֶּׁהוּ חָמֵץ אוּם פֶּסַח , אוּנ אִיז נָאךְ מְרַמֵּז , אַז דָאס מֵיינְט זִיא טַאקֶע בְּפֵרוּשׁ נָאר אַייךְ ! אוֹי , לֶעבֶּעדִיגֶער פָּאטֶער ! אַיי , אַיי , אַיי ! נָא , יָא , נָא , אַזוֹי אִידָאס טַאקֶע : 122 אִיז טַאקֶע בְּגִמַטְרִיָא „בָּצָל“ , ס׳הֵייסְט דִיא צִיבּוּלֶקֶעס , אוּנ אִינְאֵיינֶעם מִיט דִיא 16 זְרִיסְטֶען אִידָאס בְּגִמַטְרִיָא „צֶמַח“ , צֶמַח הֵייסְט אַ זְרִיסְט , אוּנ צֶמַח אִיז טַאקֶע אַייעֶר נָאמֶען ... הַיינְט אִיז דָאךְ „צֶמַח“ דִיא אוֹתִיוֹת „חָמֵץ“ אַיי אַיי אַיי , גְבוּרוֹת הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא ! דֶער אֵייבֶּערְשְׁטֶער אַלֵיין בַּאהִיט צֶמַח׳ן פִין אַמַשֶּׁהוּ חָמֵץ ! ... וָואס פַאר אַ זְכִיָּה אִיהר הָאט ר׳ צֶמַח סֶערְדֶצֶע , דוּרְךְ דֶעם דָאזִיגֶען בָּחוּר׳ל ! — גִיט זְשֶׁע אִיהם אָב , ר׳ צֶמַח סֶערְדֶצֶע , וָואס אִיהם קִימְט , אוּנ עֶר וֶועט מִיר גִיבֶּען 2 מָאל ח״י גְדוֹלִים אוֹיף מַיין הַכְנָסַת-כַּלָּה ... „מִיר אִיז דֶער גִינְצִיגֶער רֶמֶז זֶעהר גֶעפֶאלֶען אוּנ דֶער דִין הָאט גֶעבִּיךְ בַּחֲרִפוֹת-בּוּשָׁה מִיר גֶעמוּזְט אָבְּגִיבֶּען אִינְגַאנְצֶען מַיין גֶעלְט , פִין וֶועלְכֶען אִיךְ הָאבּ בְּשִׂמְחָה רַבָּה אַוֶּועקְגֶעגִיבֶּען דֶעם אֵיינִיקֶעל דִיא ב׳ פְּעָמִים ח״י , אוּנ בִּין גֶעלָאפֶען אַהֵיים מִיט אַזַא שִׂמְחָה אוּנ אַזוֹי פֶערְטִיעֶפְט אִין מַיין בִּיסֶעל מִינְץ , אַז שׁוֹין כִּמְעַט בַּיי אוּנְזֶער שְׁטִיבּ הָאבּ אִיךְ מִיךְ , פִין אִימְפֶּעט אָנְגֶעשְׁלָאגֶען מִיט׳ן בּוֹיךְ אִין אַ דִישְׁעלל , אַז אִיךְ הָאבּ שִׁיר גֶעטְרִיסֶנֶעט אוֹיפ׳ן אָרְט , אוּנ עֶרְשְׁט אִין אַ 10 מִינוּט אַרִים הָאבּ אִיךְ מִיךְ סְפָּאמְנֶייעֶנְטֶעט אוּנ הָאבּ דֶערְזֶעהֶען עֶפִּיס אַ דְרָאבִּינֶע מִיט אַ קְלְיַאטְשֶׁע לֵייבֶּען אוּנְזֶער טָהִיר ... אוּנ אִין דֶער מִינוּט הָאבּ אִיךְ דֶערְהָאֶרְט דֶער מָאמֶעס קוֹל פִין דֶער שְׁטִיבּ אַרוֹיס : „אִיצֶעקֶעל , אִיצִיקֶעל ! קוּם גִיכֶער אִין שְׁטִיבּ אַרַיין !“ — אִין שְׁטִיבּ הָאט מִיר דִיא מָאמֶע מוֹדִיעַ גֶעוֶועהְן , אַז דָאס הָאט מֶען גֶעשִׁיקְט נָאךְ מִיר פִין קְרָאקָאדִילֶעוְקֶע אַ פִיהר מֶע זָאל מִיךְ נֶעהְמֶען צוּ דֶער כַּלָּה אוֹיף פֶּסַח ... „אָט אָ דִיא דְרָאבִּינֶע ?“ הָאבּ אִיךְ נָאר וָואס אוֹיסְגֶערֶעדְט , הָאט זִיךְ פְלִיצֶעם , פִּיג׳ם טַאטֶענְס אַלְקֶעריל , גֶעוָואוְועט עֶפִּיס אַיין אַלְטֶער יוּד מִיט אַ בַּיימְשׁ אִין דֶער הַאנְד אוּנ מַאכְט אַזוֹי צוּ מִיר , וִויא אֵיינֶער קְרִימְט זִיךְ נָאךְ : „אַזוֹי חָתָן׳יוּ „אַ דְרָאבִּינָא“ זָאגְסְטִי ? — גֶעפֶאלְט דִיר אַוַדַאי נִיט , הַא ? — זָאלְסְט אָבֶּער וִויסֶען מִיט וִויפִיעל צָרוֹת דִיא דְרָאבִּינֶע אִיז אָנְגֶעקִימֶען בַּיי אַזַא סְלְיַאטֶע אִין דְרוֹיסֶען ? אַ גְלִיקְק , וָואס דֶעם לֶעדֶערְם וַוייבּ הָאט אַמִיתָה-מְשׁוּנָה אַיינְגֶענֶעהְמֶען — וַוייטֶער וָואלְט אַ דִיא דְרָאבִּינֶע אוֹיךְ נִיט גֶעוֶועהְן !“ „וָואס קֶעהר זִיךְ אָן בּוֹידֶעם מִיט לָאקְשׁ“ הָאט אִיהם דִיא מָאמֶע גֶעפְרֶעגְט . „עֶס קֶעהר זִיךְ מְשׁוּנָה אָן ! — זָאגְט דֶער אַלְטֶער — וַוייל זִיא אִיז גֶעוֶועהְן מְחִילָה אַגְרוֹיסֶע הוֹילְטַייקֶע ,

איז תמיד געגאנגען מיט דיא אייגענע האאר און איהרע שרצים קיין מאל ניט געריהפען מיט קיין יודישען נאמען, נאר „מארקיס און „פיפע" און „ליזע" און „קלאהרע", אפילו דעם מאנן איהרען, דעם ימח-שמוניק האט זיא אויך נאר געריהפען „וויקטאר"···· און נאך אזעלכע שאנע חפצית····— אודאי, אז דער וואס לעבט אייביג האט א נס געטיהן, וואס זיא האט פליצעם א מיתה משונה איינגענעהמען — האט קיין שום קריימער ניט געוואללט פערקויפען קיין שוועביש איהר אויף תכריכים; זיי זאגען, אז זיא איז ניט קראנק צוליעגען אין א רעדנע ···· אודאי האט דער זיססער מאנן איהרער געמוזט דינגען א פיהר און שיקען אהער, קיין וצוני, נאך תכריכים, און דערוויל איז דעם מחותן געראטהען מיך צושיקען, אין איין וועגס, נאך דיר חתן'ין, אויף יום טוב ···· פערשטעהסטו שוין, וואס פאר א דראפינע דאס איז? ···· דאס איז א ····" נאר איידער ער האט אויסגערעדט דאס איבריגע, האט מיך דער טאטע פליצעם ארידף געטיהן צו זיך אין אלקער אריין און איך האב געמוזט דיא מינוט אוועקגעהן.

14.

צו א מענטשען, וואס שרייבט לשון קודש אזוי זיסס, מאג מען שוין לויפען, כלעבען אפילו צו פיסס!

אריינקימענדיג צום טאטען, האב איך איהם געטראפען זיטצענדיג איבער א בריעף, און וויא ער האט מיך דערזעהען, האט ער מיך א חאפ געטיהן ביים ארבעל מיט דיא ווארטער: „נא פראבעס, זעה א לשון-קודש-בריעף פינ'ם מחותן זאל לעבען, אז ס'איז מיר נאר א חרפה, א בושה, דיך צו שיקען צו אזא למדן מופלג בתורה, וויא ער איז, אז איך וויים וואס פאר איין עם-הארץ דאוריתא דיא ביסט, אז דיא קענסט אפילו קיין יודיש ווארט ניט אנשרייבען וויא מע דארף!" — „וואשע בין איך שולדיג? — האב איך אין איין פלאטערניש, געאנטווארט דעם טאטען — האסטו מיך געוואלט אבגיבען צו יעקעל, דעם לעהרער, וואלט איך אויך געקענט גלייך מיט אנדערע יונגלעך ····" — „צו יעקעל'ן! — האט דער טאטע א געשריי געטיהן ניט מיט זיין קול — א דיר אבציג שווארצע יאהר!— צו יעקעל'ן זאגסטו? זאלסט געוועהן ווערען אזא תכשיט וויא ער, הא? ... זאלסט אויך, וויא ער, געהען מיט א קודלע פון אונטען, און שבת אין שיהל אריין מיט געוועקסעלטע שטיוועל און מיט א טלית'ל אויפ'ן האלז, וויא א שארפע? הא? ···· זאלסט אפשר אויך טראגען לאנגע פאנטאלאנעס

מיט קערצע פאה'קעליך, א היטטעל מיט א דאשעק אונ צוגעבינדען דעם האלז וויא א חארט! .... יעקלען וואללסטי געוואללט, דיא פראפעס איינער, א דיר אבציג שווארצע יאהר! ....“ — „נא—האב איך איהם אין איין ציטטערניש געאנטווארט — האסטי מיך אליין געוואלט לעהרנען שרייבען ....“ — „איך! ? — האט ער א געשריי געטיהן מיט רציחה — איך בין א שרייבער? ! מיינע אבות אבותינו זענען קיין שרייבערס ניט געוועהן! נאר וואס דען? — וויפיעל א יוד דארף — האבען זיי עם אויס געלעהרענט פין זיך זעלבערט, אונ איך אויך דאס אייגענע .... פאר וואזשע האסטי זיך, פראפעס, אויך ניט געזעהען אויסלעהרנען פין זיך אליין ....?“ — אפשר האט איהר, רבותים, עפעס א תרוץ אויף א דער קלאטץ־קשיא, מכי־תיתי אנטווערט איהר! איך האב אויף איהר קיין תירוץ ניט, חאטש דער'הרגה'ט מיך אויפ'ן ארט .... נאר וויא איך בין דא אזוי געבליבען שטעהען וויא א גולם מיט אויס געגלאנצטע אויגען — טיהט ער מיך א שלעפ צום טיש, חאפט דאס בריוועל אין דיא האנד אונ טיהט א געשריי: „הער, פראפעס! לאם איך דיר האטש איבערלייענען זיין בריעף, טאמער וועסטי זיך האטש א מוסר נעהמען דערפין, אונ וועסט זיך אויך סטארען עפעס צו קעננען ....“ אונ מיט דיא ווארטער האט ער מיר אנגעהייבען לייענען דעם מחותן'ס בריעף, פין וועלכער איך בין אזוי נתפעל געווארען, אז נאך עד היום שטעהען מיר דיא ווארטער כאר דיא אויגען אות באות, פין אל'ף ביז תי'ו .... אונ ס'איז כדאי, בנאמנות, מפרסם צו מאכען אזא טהייערען דאקומענט — לאזען דיא דייטשונעס, דיא געבולבעטע זעהן, וויא אזוי, אהן זייערע דקדוק אונ אהן זייערע לעהרערס קענן מען קיממען צו אזא הויך לשון־קודש, אז זיי אליין מעגען זיך נאך לעהרנען ביי דיא חסידים אזא טהייערען סגנון שרייבען, מיט אזא זיסס אויסלעגעכטס! .... אט איז דיא בריעף אות באות:

ב"ה יום ד' פרשה צו פה ק"ק קראקעדיליוקע. *)

אל יד מחותני המופלג בתורה וביראה, וותיק וחסיד, כש"ת מו"ה יאסקי נ"י. אני משלח פה סוסי־עגלה (א פערדעו־וואגעלע) ששלמתני לפניה (וואס האב בעצאהלט פאר איהר) אחר־חצות־צפרים, (אנדערהאלבען פויגלען־קערבליך־) כדי שתידעתם, (אום איהר זאלט וויססען) שלא קמצנתני מדרכי בתי־החתן (איך האב ניט געקארגט פין מיין טאכטערס חתן וועגען). לכן נח ונה, שתשלחתם לו לי (איהר זאלט מיר איהם שיקקען). זאת רגע עם כותלי־מטה, (מיט'ן בעטגעוואנד)

באשר

*) פאר פראסטע מענשען שטעלל איך דא נקודות מיט שטרעכלעך, אונ גיב דעם איבערזעטץ אויף ושארגאן.
הכותב.

באשר שלא יש לו כותלי-מטה לנתן לו על שכיבה, (ווײל איך האָב ניט קײן בעטגעוואַנד איהם צו גיבען אויף אַנגעלעגער) וד״ל .... גם שלא תשתכחם (איהר זאָלט ניט פערגעסען) עם-לנתן אליו (איהם מיטצוגיבען) את המיטצעל של ר׳ איביש זצ״ל, מפני בלאוו המיטצעל, הוא יהיו יש פנים כחוזק .... (וועט ער האָבען אַ פּנים וויא חוזק) גם שתנתנתם את זקן מוכ״ז (איהר זאָלט גיבען דעם אַלטען) טוב משתה י״ש בעד הדרך (אַ גיטען טרינק בראָנפען פאר׳ן וועג).

נאום מחותנכם, אשר ימשאלותכם (וואָס ווינשט אײך) כל טוב עם הפסח כשר, ושהייתכם בריא עם פלוניתתכם ובית-בריאכם, (איהר זאָלט זײן געזונד מיט אײער ווײב אונ מיט אײער הויז-געזונד) שרגא פייוויש בן שמריה כ״ץ זללה״ה.

„אַט אַ לשון קודש! — האָט דער טאַטע אויסגעשריגען מיט אַ ברענגענדיגען התפעלות — איך ווײסס גאָר גיט בנאמנות, וויא קיממט עס צו אַזא ירא ושלם וויא ער איז?!....“

אַ קיצור מע דאַרף פאָהרען! קײן קעסטעל, קײן זאַק, קײן קלימעק איז בײ אונז, אין אונזער גאַנצען גבול ניט געוועהן! וואָס טוהט מען....? נאָר דיא מאַמע, זאָל מאריך ימים זײן איז געפאַללען אויף אַ שכל: זיא האָט אַרויסגענעהמען פינ׳ם קעהלער דאָס לײדיגע פעסכעל פון דיא געוויירטע אײנגערקעם, אונ האָט מיר דעראינגען אײנגעפאַקקט דאָס גאַנצע בעטגעוואַנד פינ׳ם קינד׳ס וויעגעלע, מיט אַללע מײנע בגדי-שבת-ויום-טוב (איהר ווײססט דאָך זײ שוין אויסענווענדיג....) מיט נאָך דאָרטען שאר ירקות.... אַ כלל, אַללעס פיקס אונ פערטיג כדבעי! נאָר אינ׳ם עיקר האָט מען גאָר פערגעסען: סטײטש, אונ דאָס מיטצעל?! וויא איז דאָס מיטצעל?.... „יאַ יאַ — זאָגט דער טאַטע — דאָס מיטצעל!“ — „דאָס מיטצעל....? — זאָגט דיא מאַמע — אַט וועלל איך עס גלײך געהען אויסזיכען!“ — „יאַ יאַ, — זאָגט דער אַלטער — דאָס מיטצעל, חתן׳יו זאָלסטו מיטנעהמען!“ — „נאַ, מאַמע, וויא איז דאָס מיטצעל?“ — „נאַ?“ — שרײט דער טאַטע — דיא גיסט שוין אַ מאָל דאָס מיטצעל!?....“ — נאַ דיר אַ מיטצעל אויף מײן קאָפּ! — זאָגט דיא מאַמע, זיכענדיג דאָס מיטצעל — דאַכט זיך ערשט ניט לאַנג געזעהן — אונ וויא אין דער ערד אַרײן דאָס מיטצעל!....“ „אפשר אידאָס ערגעץ אַוועקגעקראָכען — פרעגט דער אַלטער — ס׳איז דאָך ר׳ איביש׳ס מיטצעל!....“ מײלאַ מיטצעל אַ הין, מיטצעל אַ הער — ניטאָ דאָס מיטצעל! אויס מיטצעל!....—

(דערווײל האָט מען דאָ אָנגעמיטצעלט 15 מאָל מיטצעל, אונ ווען דאָס בעל-שם׳סקי אײניקעל וואָללט דאָ געוועהן — וואָללט ער שוין געמאַכט אַ רמז, אַז 15 מאָל מיטצעל אויף מספר קטן, איז בגמטריא „וכובע-

ישועה

ישועה"···· אונ איך וואללט איהם געזאגט, אז 15 מאל מיטצעל איז בגמטריה „צילינדער-הוט" מיט דיא אותיות ···· אונ נמצא, אז א צילינדער-הוט איז דער אמת'ר כובע ישועה!····) פליצעם, וויא מע טיהט א קיק: דאס מיטצעל קריכט פינ'ם אונטערען אויווען ארויס, אונ דיא מאמע האט זיך געביך געמוזט מודה זיין, אז נאך איינגעבעטען האט זיא מיט'ן מיטצעל צוגעדעקט דעם פארעווניק מיט סעראוועטקע; דער טאטע האט זיא גיט אויסגעזידעלט דערפאר, אז זיא וועט שוין, דאכט זיך, פערזאגען דעם צעהנטען···· אונ מע האט יאקאם דאס מיטצעל פאר-פאקקט אין פעססעל אריין, אונ איך פאהר שוין אין אגיטער שעה צו מיין כלה אויף פסח.

פאהרענדיג אויפ'ן וועג האט זיך דער אלטער שטארק צוגעלאזט צו מיר אונ מאכט אזוי: „וויא דיא קוקסט מיך אן, חתנ'יו, בין איך א גאנצער חשוב אין קראקאדילעווקע! דאס גאנצע שטאדטעל וואללט פאר מיר קיין זאק בארשט גיט גענעהמען! א יא, דיא שמייכעלסט צי, חתנ'יו? דיא האלטסט מיך פאר א פראסטען שמייסער, הא?···· זאלסט אבער וויסען, וואס פאר א ראליע איך האב א מאל געשפיעלט, וואללסטי גאר אנדערש געקוקט אויף מיר! – איך בין, פערשטעהסטי מיך, אללע מיינע מיטעלע יאהרען געוועהן פאקטער ביים שמירעווקער דוכס אונ האב געשמאלעט וועלטען···· צו 20 יאהר האב איך התונה געהאט אויפ'ן קראקאדאלעווקער סבארשטשעקס א מאדעל, א יפת-תואר אין דער וועלט, נאר דער איבערשטער האט מיך געשטראפט, איך האב מיט איהר קיין קינדער גיט געהאט, אונ דאס האט מיך אפגעקאסט מיין גאנץ פערמאגען, וואָרען ס'איז ניט געוועהן דער גיטער-יוד, וואס איך בין צו איהם ניט געפאהרען מכות קינדער, אונ יעדען האב איך געגעבען מיט דער פיללער האנד···· נאר ס'האט גאר ניט געהאלפען! — דעם זאדקיוועצער אליין האב איך איבערגעגעבען אפשר מאה פעמים ח"י רו"כ אונ ער האט מיר אלץ פין יאהר אויף יאהר אזוי וויא מבטיח געוועהן א קינד — אבער אלץ ניט מיט'ן פיללען מויל···· מן הסתם האט ער, מיט זיינע לעכטיגע אויגען, ארויסגעזעהן, אז ס'איז נאך ניט דיא צייט!···· איך האב כוף כל סוף א קיק געטיהן, איך בין שוין א יוד פין אריבער שלשים אונ קיין קינד איז ניטא — אונ דא געהען מיר פשוט אוים פינ'ם חיות נאך א קינד, האב איך מיך מיישב געוועהן, איין מאל איבער אללע מאל, אונ האב גענומען מיין יפת-תואר מיט זיך, אונ וואלטיי גלייך צום זאדקיוועצער בנוסף, אז מיר זאלען איהם ניט אבטרייטען, ביז ער מוז אונז גיבען א קינד!···· מיר זיינען בשלום געקוממען צום רבי'ן, איך האב איהם אנידערגעלעגט מיין לעצטע ביססעל קאפיטאל א פדיון י"ד פעמים ח"י וחצי רו"כ, אונ איך מיט

מיין פלונית'טע האבען זיך צורעוועט אויף א קול וויא קליינע קינדער:
„רבי! מיר וועללען אייך ניט אפטרייטען, איהר מוזט אונז גיבען א
קינד!...." אונ ביי דיא ווארטער זענען מיר איהם געפאללען צו דיא
פיסס, אבער טאקע אזוי וויא איך זאג דיר, חתן'יו, ממש צו דער ערד
געפאללען, אזוי וויא איך ווייז דיר, אט אזוי א...." אונ ווייזענדיג מיר
זיין פאללען דערמעלט — איז ער אזוי אראבגעפאללען פון דער קעלניע
אונ האט זיך פערפלאנטעט אין דיא שלייעס, אז נאך אויף איין האאר,
וואלט ער צוטרייטען געווארען אונטער דער קליאטשע מיט דיא רעדער!
צום גליקק האט זיך דיא אלטע קליאטשע אויך בענוטצט מיט דעם צו-
פאלל, אונ איז אויף דער מינוט געבליבען שטעהן, אונ ביז דער אלטער
האט זיך ספאמניעט אונ ארויסגעראטשקעוועט פון אונטערען וואגען
ארויס, איז דערווייל דער שמים איבערגעריססען געווארען אויף א פערטעל
שעה, אונ איך, פון איינמיהדעכטס מיט'ן ארויס העלפען דעם אלטען,
בין דערווייל אנדרימעלט געווארען.

15.

לעבען אונ טויט איז נאר אינ'ם רבי'ן געווענד — נאר דאס אללעס טוהט זיך דורכ'ן גבאי'ם הזמנד...!

דורך א שטארקען סטיק מיט דיא רעדער איבער א שטיין, האב
איך מיך צו דערכאפט, אונ דער אלטער האט זיך אומגעקעהרט צו זיין
פריערינגען ספור המעשה —: „אזוי אזוי, חתן'יו, האבען מיר זיך ממש
מוסר-נפש געוועהן, אונ דער, וואס לעבט אייביג האט, סוף כל סוף,
רחמנות געהאט אויף אונזערע יונגע יאהר: דער רבי האט אונז געהייסען
אויפשטעהן; האט פערטייטש געלייענט אונזער קוויטטעל אונ האט אלץ
געקוקט, מיט זיינע לעכטיגע אויגען, טא אויף מיין פלונית'טע, טא אויף
חלאוונע, דעם לייב-גבאי, וואס איז געשטאנען ביים אנדערען עק
טישעל, ביז ער האט זיך, ענדליך, געווענדעט צו מיר בזה הלשון:
„האר זשע נאום, לעמעל! איך זעה באספקלריא המאירה, אז דער מדת-
הרחמים רייסט זיך בכל מאמצי כחות צו מיר, נאר עפעס איז דא מעכב
אינ'ם פדיון! איי, איי, איי! או ווא, או ווא, איין עכוב אין'ם עולם
הנשמות דארט!.... (דער רבי האט ער פערגלאנצט דיא אויגען ממש בכלות
הנפש, אז ס'איז אונז פרחא נשמתא געווארען, קוקענדיג אויף זיין הייליגער
צורה....) יא יא, יא! צום פדיון פעהלט נאך ב' פעמים ח"י מיט א ניי

(חס"א) זילבערזי

זילבערנע קערבעל···· אמת אמת! וועט אויסקומען דער מספר 298 דאס איז בגמטריא „רחמים" איי איי איי! און דאס זילבערנע קערבעל, כסף טהור, בחינות לבנונות, ס'הייסט המתקת-הדינים בסוד „הלבן חטאינו"... יא, יא, יא, אזוי אידאס! לעג זשע נאך, לעמעל, צו ב' פעמים ח"י מיט א רובעל כסף טהור, דער מדת הרחמים זאל גובר זיין דעם מדת הדין און דיין פדיון זאל עולה יפה זיין····" — הערענדיג מפיו הקדוש אזוינע ריינע ווארטער, בין איך דיא מינוט אוועקגעלאפען אויף מיין אכסניא, (מיין פלונית'טע האט דער רבי דערוויל געהייסען חלאוונע'ן אריינלאזען אין זיין יהידות-שטיבעל אריין, זיא זאל דארט מהרהר בתשובה זיין, ביז איך וועל מיך אומקעהרען····) איך האב נאך אויסגעזוכט עטליכע טהייערע חפצים וועלכע ס'איז אויך געוועהן ר' אייביש'ס מיטגעל זצ"ל, וואס ער האט עס מיר, נאך בחור-וויים, געשיינקט פאר א סגולה, איך זאל נושא-חן זיין ביים שמירעוונקער דוכס, (נישט קשה, דיא סגולה האט מיך אבגעקאסט מי יודע וויפיעל!··· נאר ר' אייביש זצ"ל איז ווערטה געוועהן, וואס קיין מלכות קענן ניט בעצאהלען!····) און האב געהאפט אויף זיי, טאקע ביים בעל אכסניא גופא דיא ב' פעמים ח"י מיט א נייע זילבערנע קערבעל, און בין געלאפען צום רבי'ן. איינס מיט'ן אנדערען האט עס געדויערט א פאאר שעה, און קוממענדיג האב איך געטראפען מיין פלונית'טע וויא פערשלאפען און עפעס ווילד צוטראגען, אז זיא האט עפעס גאר ניט געוויסט, וויא זיא איז אין דער וועלט···· איך האב באלד פערשטאנען, אז דאס האט זיא, א פנים, דער צדיק געבראכט אין א בחינת איינגערפלעט, בכדי איבערצובייטען איהר נשמה פון עקרה אויף א נייער נשמה···· און כך הוה! כ'האב אנידערגעלעגט דעם פדיון, דער רבי האט געהאט עלית נשמה און פליצעם האט ער געעפענט דיא אויגען, און האט מיך אנגעהאפט ביי דער האנד, און האט מיר האסטיג א זאג געטיהן: לעמעל! פאהר אהיים, דיין פלונית וועט אי"ה גאר אין גיכען נפקד ווערען מיט א זרע חיא וקיימא!"···· דוא הערסט, חתנ'יו, ווארטער!?···· כך הוה! איך בין נאר געקוממען א היים איז מיין פלונית נפקד געווארען און האט מיר צו 9 חדשים···· געהאט א מאדעל צו מזל!····

מיילא דאס, וואס איך בין אויסגעבראכט געווארען צוליעב א קינד האבען, אזוי אז פון דעמעלט אן האב איך שוין ניט געקענט צו מיינע בוחות קוממען, און האב מיך שוין געמוטשעט אויפ'ן שטיקעל פרנסה וויא אויפ'ן טויט, און דאס, וואס מיין פלונית האט עפעס אנגעהייבען טשאכנען און איינגעהען וויא א לעכט···· האב'ך נאך מקבל-באהבה געוועהן צוליעב דעם קינד — נאר וואס דען? עפעס דאס קינד גופא איז מיר עפעס תמיד געוועהן וויא א שטיין אויפ'ן הארץ···· איך האב

געוויסט, אז איך האב עס מיט געוואלד אויסגעבעטען ביים רבי'ן..
און עס האט זיך מיר עפּעס שטענדיג געשראקען מיין הארץ... ווער
שמיסט, אז זיא איז אלט געווארען אפּאאר יאהר און מיר האבען
דערזעהן, וואס פאר א יפת-תואר דאס איז, אז ממש ס'איז אין איהר
צורה ניט צוזוקקען — האט עס אונז נאך מעהר עפּעס געשראקען...
און וזה ראיה: וואס זיא איז אלץ עלטער געווארען — האט זיא עפּעס
אלץ מעהר ארויסגעוויזען אזעלכע מיני תנועות און פּארטעלען, וואס
מע זעהט עס גאר ניט ביי קיין שום יודעש קינד אין פוילען... למשל:
אז זיא איז שוין אלט געוועהן א יאהר 5, געדענק איך, אז מע האט
זיא א מאל אויף צוקאוועסט א פרעג געטהון: „וועמען ווילסטו בעססער,
קריינדעלע, (אזוי האט איהר דער רבי א נאמען געגיבען, נאך דער אלטער
רבי'צען ז"ל.) פאר א חתן, דעם חזן צי דעם דאקטאר?" אודאי האט זיא
זיך פערגינט אנטווארטען: „פּע דער חזן! איך וויל דעם דאקטאר!...."
און דער חזן, מאהל דיר, איז געוועהן א יונגערמאנן א תכשיט פינ'ם
רבי'נס הייסע חסידים... היינט פערשטעהסטו שוין, פאר וואס מיך
האט דאס קינד אלץ ניט געלאזט רוהען...? א כלל, וואס א טאג
עלטער זיא איז געווארען — מעהר שלעכטער איז זיא געווארען! דאס
האט זיך איהר גאר מיט יונגלעך געוואלט שפּיעלען אין גיסס; דאס
האט זיא זיך נאכגעקרימט דער פירזאגערען וויא זיא צערעפּעט דעם
פּיסק ביי דיא קנייטליך לעגען; אט האט זיא זיך פּליצעם, פאר א
גאנצער שטיב מענשען, צולאכט פון דער מאמעס שלייער און האט
פּשוט געזאגט, אז דיא שרייבערקע געהט א סך שאנער פארפּיטצט דעם
קאפּ... אט האט זיא גאר אינמיטטענדעראינגען אויסגעלאכט דיא
חסידים און האט זייא געריהפען פליאסקעדריגעס... וכדומה אזעלכע
שטוקעס, וואס געהער ניט צו קיין יודעש קינד, און נאך א מאדעל!...
איך פלעג אפּילו אפט דיללען דעם רבי'ן וועגען דעם, און חלאווענע פלעג
מיר שטארק ציהעלפען דערציא; ער האט זיא עפּעס אזוי ליעב געהאט,
אז ער פלעג זיך ממש אוועקלעגען פאר איהר ביים רבי'ן! איך זאג
דיר, פּשוט וויא איין אייגען קינד!... נאר דער רבי פלעג אלץ
אנטווארטען: „ווארט, לעמעל, אויף אללעמען קוממט זיין צייט! איהר
עזות קוממט איהר נאר פון איהר שאן פּנים'ל... ווארט זשע ביז דער
אייבערשטער זאל עפּעס א נס טוהן, זיא זאל פערליערען איהר גדלות..."
איך האב עס זעהר גיט פערשטאנען, אז ס'איז טאקע גאר איבער איהר
ווילדען שאנקייט, און עס האט מיך געקריינקט אין שיעפען הארצען!
כ'לעבען, וואס טויג דאס שלעכטע ביער אינ'ם שאנעם פאסס...?
און זיא ווערט וואס א טאג ערגער!...

קערין, זיא איז אלט געווארען 10 יאהר; זיא בליהט ממש וויא
ארויז

א רויז, אונ ווארפט ארויס אזוינע שטוקעס, אז ס'איז גאר ניט צום אויסהאלטען!... מאהל דיר, אז זיא האט זיך געקענט פערגינען זאגען אונז עלטערען אין דיא אויגען: „איי איז דער יונגער דוכם אזא שאנינקער, אז מע מאג איהם אויסקישעו איטלעכם אבר!...“ נא, פערשטעהסטי שוין, וואס דאס איז געוואקסען?... אז איך אונ וועה איז מיר, אז איך, טאטע אליין, דערצעהל דיר דאס אללעס! נישמעהר, ציגד דער־צעהל איך עס שוין אין פריידען! ווארט, וועסטי הארען דעם איבערשטענס נסים דורך דעם צדיק, מאריך ימים ושנים זאל ער זיין! — האר א מעשה: ויהי היום ווערט זיא פליצעם עפעס ניט געזונד; עס געהט אוועק א טאג — ס'איז ערגער, אונ אויפ'ן דריטען טאג איז זיא שוין געליגען אין איין פייער, אז זיא ווערט ממש פערברענט! מע האט איבערגעטיהן אללערליי באבסקי רפואות — עס העלפט ניט! דאס קינד ברענט וויא א העלליש־פייער! — א קיצור איך האב געריהפען דעם דאקטאר; ער האט זיא ניט בעטראכט אונ האט געזאגט, אז דאס גליהט זיא אויף פאקקען, אונ זיא איז אין א גרויס געפאהר, דערפאר וואס מע האט עס גאנצע[3] מעת־לעת פערלאזט. איך האב דאס נאר דערהארט — וואליי קיין זאדקיוועץ צום רבי'ן; איך האב אנידערגעלעגט א פדיון אונ אין קערצען איבער געגיבען דעם רבי'ן דעם דאקטערס רעד, אונ האב מיך זעהר שטארק צוועינט. דער רבי האט זיך ווילד פערטיעפט אין עולמות — אונ מאכט אזוי צו מיר פליצעם: „הערסטי, לעמעל! מע האט מיר געוויזען מן השמים דאס ווארט „אש“ אונ דיא ווארטער „פנה הדה — פנה זוה“. איי, איי איי! רבונו דעלמא כלא!: „אש“ איז בגמטריא „פאקקען“ אונ דיא ווארטער „פנה הדה פנה זוה“ איז אויך בגמטריא „פאקקען“ מיט'ן כולל... איי איי! קלויב דיר אויס, לעמעל, איינס פין דיא ביידע: אדער זיא זאל חלילה פערברענט ווערען איבער איהר אש זרה... אדער זיא זאל אנוואהרען איהר שאן פנים'ל“ איך האב אין איין ציטטערניש געאנטווארט: „רבי! לאז שוין זיין, וואס ס'וויל זיך — אביא זיא זאל מיר לעבען בלייבען!“ — „נא — זאגט דער רבי — דערפאר, וואס דיא ביכט איין עומד בנסיון, וועט דיין מאדעל אם ירצה השם האבען א רפואה שלמה; פאהר זשע דיא, לעמעל, באלד א היים, אונ לא יאוחר פין איבערמארגען, פינקט ווען דיא פאקקען וועללען שוין אללע זיין אנגעפוללט, וועלל איך צושיקקען מיין חלאווניע'ן קיין קראקאדילעווקע צו דיר מיט מיינע סגולות אונ מיט מיינעם אלחש נאך פינ'ם זיידען זצ"ל, מיט וועלכען ער וועט משביע זיין אללע שדים, מזיקים אונ כוחות רעות, זיי זאלען זיך אבטיהן פין דיין קינד... אונ וועט איהר אויפהענגען מיינע א קמיע אויפ'ן האלז... נאר זעה, לעמעל, זהיר וזהיר, אז בעת אויפהענגען דיא קמיע, זאל קיין בן־אדם

גיט זיין אין שטיב, חוץ חלאָװנע מיט׳ן תולה!... פאָהר געזונד און השם־יתברך װעט איהר צושיקען אַ רפואה שלמה בתוך שאר חולי ישראל". — איך בין אַ היים געקומען און האָב שוין געטראָפען אַללע פּאַקען אויסגעשאָטען און דאָס קינד איז אין אין העללעש־פייער; מיין פּלונית׳טע האָב איך דערצעהלט דעם רבי׳נס װערטער, נאָר מכוח, װאָס דאָס קינד װעט חלילה מוזען איהר שאַנקייט פערליערען... האָב איך איהר ניט געדאַכט אַ װאָרט... אויפ׳ן דריטטען טאָג האָט אפילו דער דאָקטאָר געזאָגט, אַז דאָס געפאַהר איז שוין איבערגעגאַנגען; און אַז מיר זאָלען נאָר אַכטינג געבען, זיא זאָל ניט בעריהרען דאָס פּנים מיט דיא האַנד, זיא זאָל חלילה ניט בלייבען געשטופּעלט... דער דאָקטאָר איז נאָר אַװעקגעגאַנגען איז אָנגעקומען חלאַװנע... איך געדענק׳עס װיא היינט, װיא אַזוי ביי זיין אַריינקומען אין שטיב, איז מיין פּלונית׳טע געװאָהרען טויט און רויטה און איז שיר חלשות געבליבען... אַ פּנים דאָס האַרץ האָט איהר געזאָגט, אַז דעם קינד װעט עפּעס געשעהן נישט קיין גוטע זאַך... קורץ, חלאַװנע האָט אָבגעטיהן אַללע סגולות און השבעות און װיא ער האָט אַרויפגענעהמען דעם רבי׳נס קמיע, בין איך מיט מיין פּלונית׳טע אַװעק אין אַלקער אַריין און טאַקע תוך־כדי־דבור האָבען מיר דערהאַרט אַ שרעקליכען קרעכטץ פונ׳ם קינד... און חלאַװנע האָט שטילערהייט אַ זאָג געטיהן: "שאַ מיין טהייער קינד! (ביי דיא װאָרטער איז מיין פּלונית׳טע חלשות געבליבען...) פאַר דיין שאָן פּנים האָט דיר גאָטט געשאָנקט, פון היינט אָן, אַ גוט האַרץ!..."

מיין פּלונית׳טע האָט מען יאַקאָס דערמינטערט און מיין קרוינדעלע האָט געהאַט אַ רפואה־שלמה, נאָר זיא איז אויף אייביג געבליבען געשטופּעלט װיא אַ רעשעטע, און מיאוס װיא דער טויט... זעהט פאָר אָבער, עהרליך, גוט און פרומם, ממש װיא דיא אַלטע רבי׳צען ז״ל, נאָך װעלכער זיא הייסט... װאָס זאָגסטו, חתן׳יו אויף אַזוינע גבורות הבורא...? נאָר װאַרט! ביסט נאָך ניט פאַרטיג!... לאָס זיך נאָר אויף אַ רגע אָבדאַװענען מנחה װעל איך דיר דערצעהלען דאָס איבריגע... קריך אַראָפּ װעללען מיר זיך װאַשען דיא האַנד און דאַװענען מנחה."

16.

שָׁאן אִיז דֶער טָאטֶע, נָאךְ שֶׁאֶנֶער דֶער זֵיידֶע אוּנ דִיא כַּלָה נָאךְ שֶׁאֶנֶער פִּין זַיי בֵּיידֶע!

נָאךְ מִנְחָה הָאבֶּען מִיר זִיךְ וִויעדֶער אוֹיפְגֶעזֶעטְצְט אוֹיף דֶער דְרָאבִּינַא, אוּנ דֶער אַלְטֶער דֶערְצֶעהלְט וַוייטֶער זַיין מַעֲשֶׂה: „מַיין קְרֵיינְדֶעל — זָאגְט עֶר — אִיז שׁוֹין אַלְט גֶעוָוארֶען 15 יָאהר; פִּין קֵיין שִׁדוּךְ פַאר אִיהר אִיז לֹא יִזָּכֵר וְלֹא יִפָּקֵד: רֵאשִׁית אִיז זִיא גֶעבִּיךְ זֶעהר נִיט שֵׁאן, וְהַשֵּׁנִית הָאבּ אִיךְ אִיהר נִיט צוּ גִיבֶּען אַ גְרָאשֶׁען נָדָן, וְהַשְּׁלִישִׁית הָאבֶּען נָאךְ דִיא הִילְטַייֶעס, דִיא אֶפִּיקוֹרְסִים אוֹיסְגֶעטְרַאכְט אַ שֵׁם — יִמַּח שְׁמָם וְזִכְרָם זָאלֶען זַיי וֶוערֶען! — אַז בּוּצִים מַיין קְרֵיינְדֶעל אִיז גָאר נִיט פִּין מִיר, גָאר פִין חֲלַאוֶוגֶע דֶעם רֶבִּי׳נס... נָא, וָואס זָאגְסְטֵי, חָתָן׳יו, אוֹיף אַזַא חוּצְפִּית, אַזַא חִלּוּל הַשֵּׁם פִּין אַזֶעלְכֶע הִילְטַייֶעס, אֶפִּיקוֹרְסִים!?..

נִישְׁמֶעהר דָאס אַלְלֶסְדִינְג הָאט דַוְקָא גֶעפִּיהרְט צוּם גִיטֶען, וָוארֶען אַז אִיךְ הָאבּ זִיךְ פַארְן רֶבִּי׳ן בֶּעקְלָאגְט אוֹיף דִיא הִילְטַייֶעס, הָאט עֶר מִיר גֶעאַנְטְוָוארְט כְּהַיי לִישְׁנָא: „שׁוֹטֶה שֶׁבְּשׁוֹטִים אֵיינֶער, דָאס דַארְף דִיךְ גָאר פְרֵייֶען, נִיט קְרֵיינְקֶען! — דִיא וֶועלְט זָאגְט אַ וֶוערְטֶעל: אַז דָארְט וִויא הוּנְד בּוֹללֶען — אִיז אַ יִשּׁוּב...! אָט וַוייל זַיי בּוֹללֶען, דִיא כְּלָבִים, וֶועט עֶרְשְׁט דַיין טָאכְטֶער גֶעהֶעבְּט אוּנ גֶעקְרֵיינְט וֶוערֶען בַּיי אַללֶע אוּנְזֶערֶע אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵינוּ... אוּנ זִיא וֶועט אִי״ה בֶּעקִימֶען אִיהר זִוּג, אַז גָאטְט אוּנ לַייט וֶועללֶען דִיר מְקַנֵּא זַיין! אוּנ דֶעמְעלְט וֶועט אִין דִיר מְקוּיָּם וֶוערֶען „לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשׁוֹנוֹ“.. פַאהר אַ הֵיים אוּנ וַוארְט נָאךְ צִיא אַ וַוייל, דַיין זִוּג וֶועט צוּ דִיר אַ הֵיים קִימֶען!..“ דֶער כָּשֵׁר׳ער, פְרוּמֶער חֲלַאוֶוגֶע, זָאל מַאֲרִיךְ יָמִים זַיין. הָאט מִיךְ אוֹיךְ זֶעהר גֶעטְרֵייסְט, אוּנ הָאט מִיר מַבְטִיחַ גֶעוֶועזֶן אוֹיף זַיינֶע הֵיילִ׳גֶע נֶאֱמָנוֹת, אַז עֶר וֶועט דֶעם רֶבִּי׳ן נִיט לָאזֶען רִיהֶען וֶועגֶען מִיר, אוּנ הַשֵּׁי״ת וֶועט אַוַדַאי הֶעלְפֶען עַל צַד הַיּוֹתֵר טוֹב!.. אַ כְּלָל ס׳אִיז אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען נָאךְ 4 יָאהר, מַיין קְרֵיינְדֶעלֶען גֶעהט שׁוֹין דָאס 20־סְטֶע יָאהר אוּנ פִּין קֵיין שִׁדוּךְ אִיז נָאךְ מַאן דָבָר שְׂמֵיהּ... בִּין אִיךְ שִׁיר שִׁיר גֶעהָאט אַרַיינְגֶעפַאללֶען אִין אַ שְׁטִיקֶעל סְפֵקוֹת אִין אֱמוּנַת־חֲכָמִים, רַחֲמָנָא לִצְלַן, כָּאמֶע דֶעמְעלְט, וֶוען מַיין גְלִיקְק אִיז מִיר שׁוֹין גֶעשְׁטַאנֶען כִּמְעַט אוּנְטֶער דִיא פְּלֵייצֶעס! אָט וֶועסְטֵי הָארֶען אוּנ גַאפֶּען!: אִיךְ בִּין מִיט אַ פֶערְבִּיטֶערְט הַארְץ גֶעלָאפֶען צוּם רֶבִּי׳ן מִיט דֶער מַחְשָׁבָה־זָרָה, אִיךְ זָאל אִיהם עֶפֶּעס כְּמוֹ וִויא אַ פָארְוִוירְף מַאכֶען אוֹיף זַיין הַבְטָחָה צוּ מִיר... נָאר וִויא אִיךְ בִּין נָאר אוֹיף זַיין שְׁוֶועלל גֶעקִימֶען, טִיהט עֶר אַזוֹי וִויא בְּרוּגֶז׳לִיךְ אַ מַאךְ צוּ מִיר:

„איי, לעמעל, ביסט שוין אויסגעוועפּט! ביסט שוין געווארען פין די קטני-אמנה ר"ל!? הא? איך האב דאך דיר איין מאל געזאגט, אז דיין זוג וועט צו דיר אהיים קומען — ווילסטי דעם איבערשטען צו נסיון בריענגען...? נישמעהר דיין צער איז מכפר אויף דיין טפשות... לויף זשע שוין טאקע אהיים, ווארען דיין טאכטערס זוג ווארט שוין דארט אויף דיר!"... איך בין נבהל ומשתומם געווארען אויף אזא נביאות פין א איש-אלהים און האב שוין גאר ניט געקמיעט צו פרעגען: וויא אזוי און וויא ווייל איך וויסען דעם בעשערטען זוג? און האב מיך שוין געלאזט אוועקגעהן; נאר חלאוונע האט מיך ארויסבעלייט און האט מיר געזאגט בשם הצדיק, אז פרייטאג אין קראקאדילעווקער מרחץ אויף דער איבערשטער באנק וועט זיין מיין טאכטערס זוג, און איך וועל איהם דערקענען אין די ווערטער, וואס ער וועט אלין שרייען: „איי פארע — נאך פארע! דאס — זאגט ער — איז בגמטריא „לבי שלהבת יה"... אז די וועקט נאר צו איהם צוגעהן, זאלסטי איהם זאגען די [2] ווארטער: „במזל טוב" וועט ער שוין וויסען וואס מע מיינט, ווארען די [2] ווארטער זענען בגמטריא „למ"ד וו"ו... ער איז, פערשטעהסטי מיך, פין די ל"ו צדיקים... פאהר געזונד, און פערשטעה, וואס די האסט צוזיהן..."

כה היה! פרייטאג אין מרחץ האב איך דעם בחור דערקענט, און וויא איך האב איהם אויסגערעדט די [2] ווארטער „במזל טוב"— איז ער געווארען מלא כעס, און האט א געשריי געטיהן: „הא! האט ער מיך אויסגעגעבען, דער צדיק!... נא, פערפאללען!... ער האט מיר אנגעטיהן א ספאדעק און די ווילסט מיר אנטיהן א קריינדעל!?... נאר זאלסט וויסען, אז איך וועל דיין טאכטער ניט נעהמען אהן ר' אייבישס מיטצעל!... די [3] מינים כובע: „ספאדעק, קריינדעל, מיטצעלל" איז בגמטריא „מצנפת בד קדש" יענע מיט די ווארטער און דאס-מיט'ן כולל..."— קענסט פערשטעהן, חתן'יז וויא נבהל-ומשתומם און וויא בטול ומבוטל איך בין געווארען פאר אזא צדיק יסוד עולם אז ס'האט מיר ממש אבגענעהמען דאס לשון און איך האב איהם שוין ניט געקמיעט צו בעטען צו זיך אויף שבת ···· כ'לעבען, וויא קומט אזא מגושם, אזא זונדענער בשר ודם וויא איך צו'ן אזא קדוש-עליון, צו'ן אזא אור עולם! ···· נאר ער האט מיך שוין אהאפ געטיהן בייס ארבעל און האט מיר אזאג געטיהן בהיי לשנא: „נא, קומס צו דיר אויף שבת! און אז דעם בורא עולם איז ניחא איך זאל דיין איידעם זיין — איז מיר אודאי ניחא, נאר זהיר וזהיר, אז די וועסט מיך חלילה פאר איימעצען אויסגיבען ... דעמעלט שפּיעלסט די מיט דיין גאנץ בני-בית מיט'ן לעבען!... קומס זשע גיכער, ווארען דאס בת-קול

שרייט שוין מִסוֹף עוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ „לְכָה דוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה!“ ... „מיר זענען געקומען אַהיים, אָפּגעפּראַוועט דעם שַׁבָּת, און מוֹצָאֵי-שַׁבָּת נאָך הַבְדָּלָה איז געווען תְּנָאִים צו מַזָּל ... נאָר מיין פְּלוֹנִית׳טע ע״ה האָט, אין ניבען נאָך דעם, אָבגעגעבען דעם אייבערשטען איהר כְּשֵׁר׳ע נְשָׁמָה, נאָך אַ לאַנג, לאַנג פערביטטערטעם שטילשווייגען און טשאַכנען אין זיך ... אַ גוּטע מְלִיצָה זאָל זיא דאָרט זיין פאַר אונז אַללע!“

— זענט איהר, הייסט עס דער כַּלָּה׳ס אַ זיידע? האָב איך איהם געפרעגט — „יאָ יאָ!“ — זאָגט דער אַלטער מיט אַ שמייכעלע — און דעם גאַנצען סִפּוּר האָב איך דיר דערציהלט אַקעגען דעם נאַר, מַחֲמַת וועדליג איך זעה אַרוּם בִּסְתָּם נאָך גאָר אַ קִינְדֵס, און אין מיטטען דערצאַהלען קענן דיר נאָך אֶפְשָׁר דיא כַּלָּה ניט געפאַללען ... זאָלסטו וויסען וועער און וואָס דיין מְחוּתֶּנֶת׳טע איז? ... און וְעַ׳ כַּלָּם וועער דיין מְחוּתָּן איז? ... און אַז אַזאַ קְדוֹשׁ-עֶלְיוֹן האָט ניט געקוקט אויף אַ שאָן פְּנִים׳ל — מאַגסטו אַוַדַאי ניט קוקען! ... דיא מיינסטו אֶפְשָׁר, אַז דאָס בריוועלע צום טאַטען האָט דער מְחוּתָּן געשריבען? חַס מִלְּהַזְכִּיר! פאַר כָּל הוֹן דְעָלְמָא וויל ער זיך ניט נִתְגַּלֶּה מאַכען אַליין, ביז דיא רעכטע צייט וועט קומען, ווען ער וועט מִן הַשָּׁמַיִם נִתְגַּלֶּה ווערען ... און דאָס בריוועלע האָט אונזער רַב געשריבען פאַר איהם, אויך אַ ווילדער יָרֵא וְשָׁלֵם, טאַקע דעם רַבִּי׳נס אַ שְׁלִישִׁי בִּרְבִיעִי — דיא פערשטעהסט? ...“ און אַזוי רעדענדיג זענען מיר אַריינגעפאָהרען קיין קראָקאָדילעווקע.

דיא גְמָרָא זאָגט: „אֵיזֶהוּ עָשִׁיר שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ? כָּל שֶׁיֶשׁ-לוֹ בֵּית-הַכִּסֵּא סָמוּךְ לְשֻׁלְחָנוֹ“ — אָט אַ דער שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ איז מיין מְחוּתָּן געוועזען נאָך מיט אַ יֶתֶר שְׂאֵת: ער האָט געוואוינט כּמְעט אונטער דער באָד, טאַקע מַמָּשׁ לעבען דעם עֲשִׁירוּת ... און ניט גאָר איינער, גאָר 12! ... אין שטיב איז ניט בעססער געוועזען וויא ביי נַחְמָן טראָסק אין חֶדֶר, נאָר מיט איניגע שִׁנּוּיִם: דיא סטעלי נאָר וואָס אויף אַיינציוואַלגערען זיך; כּמְעט אַללע טאַפּליעס אויסגעשלאָגען און פערשטעקט מיט פערפּישטע קישעלעך, אַ לאָקשען-טאָפּ, אַ דנאָ פון אַ דיישקעלע און מיט אַ טשו-לענט-ברייטעל; אינ׳ם מיטטעלסטען באַלעק איז געוועזען 4 קרוטשאַקעס, וואָס אויף איינעם איז געהאַנגען אַ וויעגעל, אויפ׳ן אַנדערען — איין איבער-געקעהרט שטריימעל, וואָס האָט שוין אַ פּנים געהאַט פון אַ קרענצעל היפּקע ... אויפ׳ן דריטטען — אַ פּאַר-אַ-יאָהריגער לוּלָב מיט הַדַּסִּים און אויפ׳ן פערטען — אַ טאָרבעלע מַצָּה-שְׁמוּרָה ... דיא דיישקע וואַססער מיט דער פּאַמיינִיצע — דייקע אויף דער טיהר, וואָס צום אַלקעריל ... דער מְחוּתָּן, אין אַ הוֹלֵךְ מַמָּשׁ בִּגְדֵי-מַלְכוּת ... האָט מיר אָבגעגעבען שָׁלוֹם;

דיא געשטיפעלטע מחותנת'טע האט צו מיר א שאקעל געטיהן מיט'ן קאפ, מיט א פערפינסטערטען פערצווייפעלטען שמייכעל אויף דיא טויט-בלויע ליפען; דאס איבריגע בני-בית האבען זיך אויך, וויא עס איז, געגריסט צו מיר אונ איך האב מיך ממש מחיה געוועזען, וואס איך בין אריינגעקומען אין א שטיב פון אללעם גיטען! .... איינס האט מיר נאך געפעהלט: דיא כלה האב איך געוואללט זעהן! — איך ווארף אויגען אויף אללע זייטען אונ איך זעה זיא ניטט .... דער זיידע האט זיך, א פנים, אנגעשטויסען, וואס איך מיין, אונ מאכט אזוי צו מיר: „דיא זיבסט אנדאי דיא כלה, א יא? — אט איז זיא פאר דיינע אויגען!" — אוי, א דונער האט מיך דערשלאגען! שעללט איך פאר: ניט גענוג בין איך קיין עין-הרע געוועזען א בעל-קומה, אפשר גראסער מיט א קאפ פון א הונד .... האט זיא נאך אויסגעזעהן אקעגען מיר וויא א פלייד-ערמויז אקעגען א אדלער! איך זאל געוועהן האבען אין דיא עלענבויגענס אויגען — וואללט איך איהר אפשר געקענט קיקען גלייך אין פנים אריין .... גישמעהר וואס זאג איך „אין פנים אריין"? אז דאס קאפעל איז כמעט געליגען צווישען 2 עוקר'ס, וויא דיא הארבעס ביי א ווערבליוד, אזוי אז מע וואללט עס בסך הכל נאר גאנץ לייכט געקענט דורכסולען דורך א לעכעל פון א זאק-נאדעל .... היינט וויא האט איהר שוין א פנים ....? בינו לבינו מיהט זיא דער זיידע א פרעג: נא, צייטעלע, (עס וואללט שוין גלייכער געוועהן „שרייטעלע" ....) געפאללט דיר עפעס דער חתן?" זאלט איהר געוועהן הערען דעם אויסגעשטעללטען אנטווארט אויף א מין קל'כען, וויא א סקרופ פון א טיהר: „אבי ער געפאללט דעם טאטען!" ... אונ איז באלד אנטלאפען אין קעך אריין; דאס קל'כען מיט דעם אנטלויפען איז מיר פארגעקוממען דיא קארטינא פינ'ס חדר, וויא אזוי עס יאוועט זיך בייגאכט דער לץ, וואס האלט זיך איף אונטער דיא לעטאקעס פון א פיסטער מיהל .... אונ איך בין, אין געהאקטע ווינדען, געבליבען שטעהן, אז איך האב ניט געוויסט, וויא בין איך אין דער וועלט! ?... אונ האב ביא זיך אליין א פנים געהאט, פינקט אשטייגער, וויא א דאס ביכעל מיינס וועט א פנים האבען ביי איין אויסלאנדערשען יודען, אדער אפילו ביי איין געבוירענעם אדעסער יודישען אריסטאקראט, וועלכען, אז מע דערצעהלט יא א מאל פון א פוילישען-גיטען יודען גלאנצט ער אויס א פאאר באלעכעס אונ מיינט, אז מע רעדט עפעס פון א וואלפקולאק מיט הארנער אויף דער פאטוליצע ... ער לאכט אויך גלייך מיט אללע, נאר פרעגט איהם בחרם: וואס ער לאכט? וועט אויסקוממען דאס לאכען פון דער סטריזשעווקער יודענע ביים דערטרינקען... איך זאג אייך דעם אמת, מיינע ליעבע לעזער: איך ווייס ניט באמונות, אין וואס פאר א זכות אזעלכע מענשען לעבען?... וויא אזוי קינדלען זיי

אהן דעם רבי'נס מופתים...? וויא אזוי עקסיסטירען זיי אהן שמירות און קמיעות...? וויא אזוי מאכען זיי מיט'ן פריץ שאבער מאכער אהן דעם רבי'נס הסכמה דארויף...? פון וואנעט נעהמען זיי שפע, ברכה והצלחה, אז זיי האפען קיין מאל ניט קיין שורים מיט א"ב חלות-פייגעלע...? בכלל פערשטעה איך ניט: וויא אזוי איז מען עס יוד אהן א שטיקעל התלהבות, התפעלות, א ברענן, א צופ און א חסידי'שען בריה...! און וואס ווייססען גאר ניט דעם טעם-גן-עדן, דעם תענוג-רוחניי פון א חסיד'עש ריקידל, פון א פאנטאפעל אין א פרעמדען וויא-הייסט-מען-עס... פון א קראטץ אין ביזעם, א טשעבעווע ביי דער הריבע און א ריהר דעם רבי'נס שפיטץ-פינגער... וכדומה...? הייגט וואס פאר א פנים קענן ביי זיי האבען אזא מין ביכעל...? אט, זעהט איהר, ביי אייך, מיינע טהייערע פוילישע יודעלעך, האט דאס גאר איין אנדער ווערטה! אמת מאקע, פון איין זייט, וועט איהר מיר פערשעללטען מיין געביין, און דיא גיטע-יודען וועללען מיך מחרים זיין בזה ובבא, און וועלען זיך אפילו ניט פוילען ארויסצוגיבען א התיר אויף מיין ביססעל וואססעריג בלוטט און א הכשר אויף מיין תם'וואטע נשמה'לע באופן, אז פון מיין פערשטינקען גוף'ל זאל ערגעץ ווערען פליצעם א גל של עצמות... דערגעגען אבער, פון דער צווייטער זייט, וועט מען מיר אנוויגטשען א פיללען פאדעלעק מיט ברכות, און א סך וועלען מיר נאך אפשר טראגען פדיונות מיט קוויטלעך „להתפלל על הצדיקים ועל החסידים ועל הנבאים ועל האיניקליך ועל הרבקעלעך ועל הרבי'צענס, ועל החברה בארשט וכל הנלוים עליהם... זיי זאלען האבען א רפואה שלמה אויף זייער מסוכנ'ם חולי-הנפש און השתוללות-הרוח בתוך שאר חולי ישראל אמן“...

17.

א פסח מיט א תורה נאר פלאות בנאמנות, און צום פערבייסען א פנקס מיט תקנות.

ערב פסח אין מרחץ האב איך מיך איבערצייגט, אז מיין מחותן איז טאקע באמת א נסתר פון דיא ל"ו: בעת איך בין גלייך מיט איהם ארויסגעגאנגען פון דער שוויטץ-באד אין פירהייזעל אריין, זיך אבּ-קיהלען, האט ער עפעס אונטער דיא האנד ניט געשפייעט... און דאס האט ער זיך ארויסגעחאפט אויף א אונטערטיהרעל, אהין, לינקס, אונטער

דער וואַנד אונ האָט זיך דאַרט געשטעלט קוקען אין אַ שפּאַרינע פון אַ פערשאַליעוועט פירוואַנדעל... בוצים ער האָט נקבים קטנים... ערשט חול המועד בין איך געוואָר-געוואָרען, אַז דאָס פירוואַנדעל, קוממט אַריין אין ווייבערשען באָדעל אַריין···· נישמעהר געה ווייסס, וואָס אַזאַ פערבאָרגענער צדיק מיינט דערמיט····? אַ כלל דער פסח איז געוועהן כיד המלך: אין שטיב איז געוועהן ריין חאַטש מיהלשטיינער קלויבען···· אונ פאַר וואָס זאָל דען ניט זיין ריין אין אַזאַ גראַמקייט, אָהן עין-הרע? מאָהלט אייך, אַ שטיב מיט איין אַלקער אַודאַי אַזוי גרויס וויא דיא גרעסטע סוכה אין פוילען···· נאַ? וויפיעל איז דען אינגאַנצען דעם מחותּנ'ס בני-בית געוועהן? דער מחותּן מיט דער מחותּנת'טע, 2 אויס-געניפּענע זיהן מיט זייערע ווייבער אונ 5 קינדערליך, מיין כלה, איך, דער זיידע אונ דעם מחותּנ'ס 3 קליינע קינדער···· נאַ, וויפיעל דאַרף דאָס אַלעס פערנעהמען····? היינט איז דאָך נאָך עפּעס דאָ אַ קעך מיט איין אויפ'ן-זונג-אונטער'ן-אויווען···· אונ וויא איז דער אונטערען-פריפעטשיק····? נאַ, אונ פון [illegible] אונ משקהות איז דאָך אַודאַי ניטאָ, וואָס צורעדען! דער מחותּן איז אַלע פאַר-פסח געפאָהרען מיט'ן רב אויפ'ן פּאָוויעט נאָך מעות-חטים צו דיא רענדאַרעס, אונ אין איין וועגס פלעג דער רב דערוויל אָנבּרענגען, פון זיינעס וועגען, אַ פּאַאר הינדעקעס, עטליכע גאָנזליך, אַ האַלב צעהנדלינג קאַפּהינער אונ אַ פּאַאר קאָרעץ קאַרטאָפּ-ליעס···· מיט'ן דרך הטבע האָט דער רב דעם מחותּן אויך עפּעס אַראָב-געגיבען דערפון···· אַ חוץ, וואָס ער האָט אָבגעלאַטכעט פינ'ם רב בלא ראיה···· אַזוי, אַז קוממענדיג אַ היים פלעג ער אָנברענגען אַזאַ באַרג, אַז ער האָט עס געמוזט אַזש מיט ביידע האַנד, קוים אין איין מאָל פערנעהמען פינ'ם וואָגען אין שטיב אַריין! אונ איהר מוזט וויסען, אַז מיין מחותּן איז געוועהן אַ גבר נאָך מעהר וויא אַ נסתּר····היינט קענט איהר פערשטעהן, וויא אַזוי מע איז, אָהן עין-הרע, צוזעטצט געוואָרען עסענדיג גאַנץ פסח? ···· אַז מע האָט אַזש ניט געקענט מיט דיא פיסט פלאָנטען···· נאַ, אונ ראָזשינקעס-וויין האָט זיך דאָך אַודאַי געגאָססען אויפ'ן שטיין! וואָרען דיא מחותּנת'טע האָט אין גאַנץ קראָקאָדילעווקע געש'ט'ש פאַר דער ערשטער בריה'טע אויף שטעללען ראָזשינקעס-וויין; פון אַ פיגט ראָזשינקעס איז ביי איהר תּמיד אויסגעגאַנגען העכער 5 עמער לויטער, געזונענע, ריינע וואַססער! אַלע מאָנסבּלען אין שטיב האָבען געגעססען שמירה אונ דיא ווייבער-מצה'דיגס, אונ האָטשע אַלע קראָקאָדילעווקער שמירה'ניקעס, אונ מיך אויך אין כלל, האָבען מיר ערב-פסח איינגענעהמען רוצען-אַעל צום אָבפּיהרען דעם חמץ — פריטאָה האָט דעם מחותּנ'ס עלטערער זיהן ניט געקענט אויסהאַלטען אונ האָט, טאַקע דעם ערשטען טאָג פסח, אַרויסגעגנב'עט אַ מצה'דיג קניידעל פינ'ם

זאד , און איז אריינגעלאפען אין בית-הכסא עס אויפעססען, אז פין איילעניש און פין לורקייט איז ער שיר דערוואָרגען געוואָרען! ···· א גליקך, וואס מיין נסתר האט אפגעגעהמען זיין קליגגעל ··· און האט איהם אויסגעריסען בחזקה פינ'ם מלאך-המות האנד ארויס ····

שביעי של פסח האט מיך דער מחותן געפיהרט גוט יום טוב ביטטען צום רב, און דער רב האט אזא זיססע תורה נאכגעזאגט פינ'ם רבי'נס וועגען, אז אייביג וועט זיא מיר פינ'ם זכרון ניט ארויס! ···· הארט און שמונט: „פסח — זאגט ער — איז בחינת חתן „משום שפסח על בתי בני ישראל“ ווייל איטליכער חתן גיעהט זיך הערום געזעגענען פאר דער חופה אין דיא יודישע הייזער נאך דרשה-געשאנק ···· און כלה איז בחינת מצה; מצה איז טייטש „קוכען“ און קוכען בלע"ז הייסט „אהבה“ וויא זייא רופען עס: „קוכאנא“ — דאס איז כלה, בבחינת „אהבת כלולותיך“ ···· פינ'ם יחוד חתן וכלה קוממט הערויס א קינד, בחינת מרור-דאס מיינט מען היינטיגע קינדער, בעונותינו הרבים, וואס געהען אראב פינ'ם אלטען דרך, און פערביטטערען דיא עלטערען זייערע יאהרען ···· און דאס קוועשט דער בעל-הגדה דייקע „זו“: „מרור זו שאנו אוכלים על שום מה“; גלייך וויא עס וואלט געשטאנען: „מה אנו אוכלים שום על מרור זו?“ — צו וואס עססען מיר קנאבעל אויף היינטיגע קינדער ···· ? כידוע על פי הגמרא, אז פרייטאג צו נאכטס דארפמען עססען שום ···· אבער אז היינטיגע קינדער וואקסען דאך אויס גוים—צו וואזשע העססען מיר נאך קנאבעל צוליעב זיי ···· ? איז א תרוץ דאראף: „משום שמררו המצריים את חיי אבותינו“ — ווייל דיא מצריים האבען געמאכט קינדלען (שמררו) אונזער עלטערין, מיט'ן גיבען זיי א סך קנאבעל ···· וויא דער פסוק זאגט „את השום ואת הבצלים ···“ איבער דעם מוזען מיר עס היינט אויך טיהן פאר זכר ליציאת-מצרים ···· און דאס איז ווייטער מרמז דער בעל-הגדה „בחמר ובלבנים אשר עבדו בהם בפרך“ דאס איז געזאגט אויף היינטיגען דור, וואס דיא קינדער דיענען דיא עבודה זרה „בחמר“ — מיט גאללע חומריית „ובלבנים“ און מיט דיא ווייסע מאנישקעס, וואס דאס קוממט נאך פין דעם אלטען זוהמת-מצרים, בחינת „חמור“ און בחינת „לבן הארמי“ ···· נאר מיר האפפען צו קודשא בריך הוא, אז מיר זאלען עס נאך מתקן זיין דורך דיא „רפ"ך“ נצוצות הקדושים, וואס ליגען אין דעם זוהמת מצרים, כידוע ליודעי חן ···· און דאס מיינט מען מיט'ן „בפרך“ ···· און דאריבער לעגען מיר דעם מרור אקעגען דער ביצה, כדי מתקן צו זיין דעם חטא פון „ביצת-ישראל-ממצרים“ ··· נא, פערמאגען אללע זייערע געבוילבעטע און אויפגעלעערטע אזא גילדענע תורה, אזא מהייערען שאטץ?! ···· אסור בנאמנות! ····

אסרו-חג, פאר'ן פאהרען, איז געקוממען צו מיר א גאנצע חאפטע יונגע-לייטליך מיט בחורים, מיט עפעס א מין ספר אונטער דער פאכווע ביי איינעם, און זאגען מיר: באשר, איך וועלל דאך אין גיכען איה"ה ווערען א קראקאדילעווקער יונגער-מאנן (א גדולה אויף מיר! ....) ווילען זיי, איך זאל מיך איינשרייבען אין דעם פנקס פון זייער „חברה אסור לדבר בשבת“.... מיטן דרך הטבע בין איך באלד מוסכם געווארען דארויף, און זיי האבען מיר פארגעלייענט אללע תקנות פון דעם פנקס, אות באות:

פנקס דחבורא אסור לדבר בשבת:

„איתא בזהר הקדוש: כגונא דאינון מתיחדין לעילא אוף הכא איהו איתאחדות לתתא ברזא דאחד“ וכולי .... לכן הסכמתנו כלנו החתומות מטה, שלא לדבר דברי-חול בשבת, כי כל יחוד הולך בשתיקה, כמאמר האר"י ז"ל: „יתפק לה בעלה ובסודא דילה“ .... וד"ל .... וכל העובר על התקנות הנ"ל, יהי' בארור וישכנו נחש!....“

ואלו הן התקנות:

א.) פון נאך לעכט-בענשען ביז נאך הבדלה טאר מען ניט אויסרעדען קיין שום דבר-חול אפילו פון פקוח-נפש וועגען ....

ב.) דיא דברי חול, וואס האפען זיך ארויס ביים דאווענען מחמת התלהבות אין עבודת הבורא, זאלמען באלד נאך זיי אויסשפייען און זיי זאגען אויף לשון קודש, כדומה למשל: דיא ווארטער „טאטע זיסער“ זאל מען זאגען: „אבי מתוק“; „לעבעדיגער פאטער“ — „אבי חיים“ — „אללמאכטיגער גאטט“— „כל מעשה אלקים“ וכדומה....

ג.) דיא גאנצע צייט, וואס מע איז אין מרחץ שבת, איז דאך ניט כדאי צו רעדען לשון-קודש — זאלמען גאר לחלוטין שווייגען, א חוץ דיא ווארטער „מקוה“ „הכנות און „בית-הכסא“.

ד.) אפילו קיין פראסטע נאמען זאל מען ניט רופען אום שבת, א שטייגער „נחומ'צי, איציק, הערשקי, יאסעלע, מעכצי; קריינצי, גאלדע, זיסעל, וכדומה .... זאלמען רופען „אחריו-אל, רותחין, צבי-פרה, הין-סלה, אותי-אל; עטרה, זהבה, מתוקה וכדומה ....

ה.) גאטהיגע ווארטער וויא אין לעבען ארייין זאלמען אויספיהרען אויפ'ן ווינק, און גאר ביי א נויטה מעג מען זאגען „אי נא“.

ו.) אללע שבת'דיגע מאכלים זאלמען אויך גאר רופען אויף לשון-קודש, למשל: „פארפולל, צומעס, לייבערליך, קיגעל“ וכדומה: לפני-מלא, אל-מת, חי-יושר, פרה-מרה א. ז. וו.

ז.) אז א גוי וועט עפעס פרעגען, זאלמען איהם אנטווערען: „אסור לדבר בשבת“; אז ער וויל אבער שלאגען — זאלמען איהם זאגען: „רשע,

שאבעש! ···· אונ איהם ווייזען מיט דיא פינגער אויף דעם מויל ····

ח) אללע חברה לייט זענען מחויב איבערצוגיבען איינס דעם אנדערען אללעס, וואס איימעצען וועט איינפאללען א מין שווערע העתקה פין יודישע אויף לשון-קודש ווארטער אונ מע איז מחויב יומם ולילה צו צוטראכטען א זעלכע ווארטער, וויא למשל: „מויל-מעהל — פה-קמח; אונטער-חזן — חזן-אחור; שטרייטעל — תבן-פרסה; זייגער — יונק הוא ···· וכדומה.

ט) דאס גלייכסטע איז מע זאל זיך גאר אבהיטען פין רעדען אום שבת אפילו לשון קודש אונ גאר זעהען אויסקיממען אויפ'ן ווינק אונ מיט פערשיעדענע סמנים למשל: אפילו אויף „אונטער-חזן“ איז אלץ גלייכער צו האלטען איין האנד אונטערען נארגעל אונ איינע ביים אחור ····

י) נאר דעם רבי'ן מאג מען אונ מע איז מחויב צו ענטווארטען אויף פראסטע יודעש, ווארען שבת איז נאר „אות היא לעולם“ וצדיק יסוד עולם! ····

פאר'ן פאהרין א היים, ביים געזעגנען זיך, האט דער מחותן מיך געגיבען א גרויסען, אבגעבארעטען קעלבערנעם תפלים-זאק, מיט דיא ווארטער: דיא דארפסט דאך באלד חתונה האבען; שיינק איך דיר, מיין קינד, א דעם תפלים-זאק, וואס איך האב איהם בירושה נאך פינ'ם גרויסען ר' גאד'ן, וואס ער האט איהם פון זיינעם איין עלטער-זיידען, וועלכער האט איהם בפרוש געזאגט, אז זיינער איין עלטער פעטער האט איהם אליין געקויפט אין צפת פון א גרויסען קדוש-עליון ···· איך האב באהבה צוגענעהמען דיא זיסע מתנה אונ בין, טאקע מיט דער איינענער דראבינא אן היים געפאהרען, נאר שוין ניט מיט'ן זיידען, נאר מיט א גוי להבדיל··· נאר קיממענדיג א היים איז געווארען א געשריי עד לב השמים: דער גוי מאהנט שכר עגלה אונ שווערט וויא א בארג, אז דער מחותן וועט איהם ניט צאהלען ···· אונ דער טאטע האט ניט א גראשען ביי דער נשמה אונ וויל טאקע פשוט ניט בעצאהלען, פאר אזא-נ-עזות פינ'ם מחותן געגען איהם ···· קערץ, מע האט פערזעטצט ר' אייבישע'ס מיטצעל בתנאי, אז דער מלוה זאל אויך פאהרען אויף דער חתונה, אונ דארט בעקיממען פינ'ם מחותן זיין געלט ··· אונ מע האט בעצאהלט דעם גוי, אונ מע הייבט זיך אן צוגרייטען אויף דער חתונה ····

.18

א 13=יָאהְרִיגֶען בָּחוּר כְּ'לֶעבֶּען שׁוֹין צַייט איהם חֲתוּנָה מַאכֶען—וֶועט עֶר זַיין אַ לַייט!

וָואס זָאגְט אִיהר, מַיינֶע טְהַייעֶרֶע לֶעזֶער? אִיז שׁוֹין צַייט אַ 13=יָאהְרִיגֶען בָּחוּר וויא מִיךְ חֲתוּנָה צוּ מַאכֶען, הַא? ···· יָא? ···· צִי נַיין! ? — אִיהר שְׁוַוייגְט ···· ? מַיין טַאטֶע מִיט'ן מְחוּתָּן שְׁרַייעֶן שׁוֹין נָאךְ צוּרִיקְק מִיט אַ יָאהר, אַז ס'אִיז שׁוֹין צַייט-אוּנ אִיהר שְׁוַוייגְט ···· ? אִיהר זָעגְט זִיךְ עֶרְשְׁט מְיַשֵּׁב, אַ פָּנִים, וָואס צוּ אַנְטְוָוארְטֶען ···· ? הֶארְט זְשֶׁע אוֹיס, מַיינֶע לִיעבֶּע: אִיךְ בִּין אַזוֹי קְלִיג וויא אִיהר כְּ'לֶעבֶּען ···· אִיךְ פֶערְשְׁטֶעה גַאנְץ גִיט, וָואס אַייעֶר שְׁוַוייגֶען בֶּעטַייט ···· ! דָאס הֵייסְט וויא אֵיינֶער רֶעדְט: „קִיק אִיהם נָאר אָן, דֶעם לֵייטִישֶׁען פֶּערְשׁוֹין, וֶועהֶמֶען מֶע גִיט דָא אַ וַוייבּ!? עֶר אִיז דָאךְ נָאךְ פִין דיא קִינְדֶערְשֶׁע שִׁיכְלֶעךְ גִיט אַרוֹיס!" — אֶ יָא דָאס טְרַאכְט אִיהר! ···· אִיז דָאךְ עֶס עֶרְשְׁטֶענְס מְחִילָה אַ גְרוֹיסֶער לִיגֶען: אִיהר וַוייסְט דָאךְ זֶעהר גֶעזוּנְד, אַז אִיךְ גֶעה שׁוֹין אַ פָּאאר יָאהר אִינ'ם טָאטֶענְס פַּאנְטֶעפֶעל בְּמְצִיאָ, אַז אִיךְ בִּין שׁוֹין פִין דיא קִינְדֶערְשֶׁע שִׁיכְלֶעךְ לַאנְג אַרוֹיס ···· אוּנ דָאס, וָואס אִיךְ גֶעפֶעלל אַייךְ נִיט פַאר קֵיין לַייטִישֶׁען פֶּערְשׁוֹין — דָאס אַרְט מִיךְ שׁוֹין נָאר וֶועגִיג וָואס — אַבִּי אִיךְ גֶעפֶעלל, בָּרוּךְ הַשֵּׁם, דֶער כַּלָּה מַיינֶער! אַט פְרֶעגְט זיא אִיבְּמִיסְטֶען — וֶועט אִיהר שׁוֹין הֶערֶען! זיא זָאגְט: „אַ כַּפָּרָה אַלֶע דַאטְשִׁיגֶעס פַאר מַיין מִינְדֶסְט נָאגֶעל!" אַ סִימָן הָאט אִיהר: זיא הָאט אַליין גֶעזָאגְט דֶעם זֵיידֶען, אַז זיא הָאט זִיךְ פֶערְלִיעבְּט אִין מַיין שְׁטֶן ···· אֶ יָא אִיהר לַאכְט? ···· אוּנ בַּיי מִיר אִיז דָאס זֶעהר צוּ גְלֶעבֶּען: אִיהר זָאלְט זִיךְ אַמָאל פְּרִיוֶען צוּקִיקֶען צוּ אַ פּוֹילִישׁ חֲנָיאֶקֶעל, בְּעֵת עֶר גֶעהְט אִין גַאסס וֶוען דיא זִינְן שַׁיינְט אוּנ אַ וִוינְדֶעל בְּלָאזְט אִיהם אַקֶעגֶען פָּנִים — וָואלְט אִיהר, כְּ'לֶעבֶּען, אָנְגֶעקְוָועלְלְט קִיקֶענְדִיג וויא אַזוֹי עֶר לֶעגְט זִיךְ אוֹיס אוֹיף זַיין אֵייגֶענֶעם שְׁטֶן!: וויא דיא 2 לַאנְגֶע גְרַייזֶעלִיךְ, וויא 2 פְלֶעכְטְלִיךְ, פְלִיהֶען אִין דֶער לוּפְט אוּנ דָאס זַאפְּעֶן-בָּארְדֶעלֶע טַארְטְשֶׁעט פָארוֹיס; דיא פָּאלֶעס פִינ'ם קָאפְּטֶענְדֶעל שְׁפְּרַייטֶען זִיךְ אוֹיס וויא 2 פְלִיעגֶעל פִין אַ זְשׁוּרַאוֶועל אַזוֹי אַז מֶע זָעהְט בּוֹלְט דיא פָּאאר לִיטְקֶעס וויא 2 מַאקַאהִיגֶעס אוֹיף וֶועלְכֶע עֶס בָּאמְבְּלֶען זִיךְ דיא בֶּענְדְלִיךְ פִין דיא וַוייסֶע תַּחְתּוֹנִים, אוּנ בַּיי יֶעדֶען שְׁפַּאן מְהַיילְט זִיךְ אַפּ אוֹיפ'ן שְׁטֶן דיא פִּיאַטֶע פִינ'ם פַּאנְטָאפֶעל אוֹיף אֵיין אַרְשִׁין דיא לַאנְג, צְווִישֶׁען וֶועלְכֶע עֶס חַאפְּט זִיךְ אַלֶע מָאל אַרַיין דיא זִינְן ··· אוּנ בַּייא יֶעדֶען מָאל אַנְטְרַייטֶען מִיט דֶער פִּיאַטֶע

צוריקק, קלעמטען זיך אריין דיא פעדערשטע ציצית פינ'ם טלית קטן אין פאנטעפעל אריין אונ דיא אונטערשטע ציצית ציהען זיך אויס אין דעו לופט, פונקט וויא דיא צוויא פיסס פון א טשארנעהוז בעת פליהען ···· אט א דיא גאנצע קארטינא זעהט מען אויפ'ן שטן מיט אללע איהרע פישטשעווקעס ···· נא? קענן מען זיך אפשר ניט פערוויסען אינ'ם שטן פון אזא שאנער, זיסער פיגור ···· ? היינט פערשטעהט, אז אין מיין שטן איז זיך נאך א סך לייבטער געוועהן צו פערליעבען, ווארעו איך בין דאך אליין געוועהן א קליינער אונ געטראגען האב איך א גרויסע פאאר פאנטעפעל מיט נאך א גרעססער מיטצעל אזוי, אז פון מיין פיגור האט מען טאקע מעהר ניט געזעהן וויא א שטן! ···· נא? זנאטשעט שוין עפעם אייער לאבען אומשטיינסגעזאגט? ···· איי וואס? — וואס „וואס“? איהר וועט אפשר זאגען, אז איך וועל קיין פרנסה ניט קעננען גיבען א ווייב? הא? ···· ? — הא, חא, חא! מעהר קיין דאגות זאל איך ניט האבען, וויא דיא דאגה! ···· אודאי פאר דיא, וואס ווערען מגודל אין דיא שקאל'עס אונ קוקען זיך ניט איין דאריבער אין דיא הנהגות פין יערע עלטערען אין שטיב, אודאי איז דאס ביי זיי א דאגה: זיי מיינען אויף דער אמת'ן, אז זייא דארפען הארעווען אויפ'ן ווייב; שלאגען זיך קאפ אין דער וואנד אונ צושטעללען דער פאמיליע פין כל טוב; מיר, חסידי'שע קינדער אבער, ווערען מגודל אין דער היים, אונ מיר זעהען ברוך השם, וויא אזוי טאטע מאמע פיהרען זיך בכל תפוצות ישראל אין פוילען — ווייסען מיר שוין דאנקען גאט וואס הייסט פרנסה גיבען? אט וויא למשל מיין טאטע, זאל מאריך ימים זיין, האט זיך דאס גאנצע לעבען זיינם גאר אפגעגיבען פינ'ם רבינ'ס וועגען, אונ דיא מאמע, זאל לעבען, האט מפרנס געוועהן דיא שטיב, איי פין וואס? — פין וואס ניט ···· ?: פין קגייטליך-לעגען, פין גאארען מעסטען, פין עין-הרע'ס שפרעכען, פין באבבקי סגולות אונ רפואות גיבען, פין מצות קאטשען, זאקען ארבייטען, פין באבערי, פין סארוועריי אונ פין טיקקעריי, אונ דאס איבעריגע פינ'ם קראבעל ···· דערציא נאך פיהרען א שטיב, זייגען אונ ניאנטשען קינדער, קאכען אונ באקקען, מארעזשען אונ לאטען, הייצען אונ טראגען פאמיניצעס, אונ אללעס, וואס צו'ן א שטיב גיהער — אונ נאך דעם אללמען, אז דער טאטע פלעגט, קיממענדיג פינ'ם דאוונען, חלילה אמאל ניט טרעפען פארטיג דעם אנבייסען, האט זיא שוין געהאט איהר עהרליך אויסקימעניש ···· אונ זיא האט עס מקבל באהבה געוועהן, אונ האט איהם נאך דעם גראסטמען כבוד אבגעגיבען: דאס שאנסטע שטיקעלע פיש, דאס בעסטע שטיקעלע פלייש, דאס פייטטע זעמעלע „פין יאסים וועגען!“ אונ אליין געסען שטריי אונ הארהאוועניקעס „אבי קיישקע נאפהאטע ····“ נא? ווייסט איך שוין וויא

אזוי מאנן און ווייב זענען זיך מפרנס אין פוילען ···· ? היינט וואס זאל איך דא זארגען ? ···· וויפיעל מיין פלונית׳טע וועט נאר קענגען — וועט זיא הארעווען און וועט מיך האדעווען מיט דיא קינדערליך ···· און אז זיא וועט אמאל קראנק ווערען אויף אצייטעל, איז אייך ניט קיין אומגליק — דאראף איז דא א רבי אויף דער וועלט, פאהרט מען אוועק צום רבי׳ן אין דער חברה־בארשט, און ווייב און קינדער לאזען זיך דארט אזוי לאנג מיטשען, ביז זיי וועללען זיך איבערמיטשען ! ···· מיר האבען א גרויסען גאטט, וואס שפייזט פינ׳ם ווערעמעל ביז אין וויעזעלטהיער ; ניט איך דארף זייער פערזארגער זיין ! ···· נא, בין איך גערעכט, הא ? ···· נישמעהר וואס האב איך אייך גאר בסך הכל א דעה צופרעגען וועגען מיין חתונה ? איך ווייס, אז פרא אייך, וואללט איך נאך זעהר געמאגט זיטצען א בחור א 5—6 יאהר ···· איי וואס דיא היילינע גמרא מיט דיא מוסר־ספרים ארבייטען מעשים, און לענען גאר איין דיא וועלט, אז מע זאל נאר חתונה האבען צו 12-13 יאהר ···· ? דאס ארט אייך דייקע גאר ניט ! הא ? — נא, אז אייך ארט ניט דאס — ארט מיך ניט יענץ ···· פייף איך מיך אויס אויף אייער לאבען און חוזק מאכען און האב חתונה צו 13 יאהר, אייך אויף צו להכעיס און געהט ריהפט מיך קנאק־ניסעל ! ····

קורין געריט, מע נייט מיר שוין צו מזל חתונה־קליידער ! א גארדיראב, רבונו של עולם, אויף אללע גיטע־יודישע קינדער געזאגט געווארען... 2 טערקיש־ליינוואנטע העמדער מיט 2 פאאר תחתונים : א סיראטשקען קאפטענדעל אויף דער וואכען און א איילקיטייעס אויף שבת און יום טוב ; א וואטאווע פיסטרענע טשאיקע און א ראצעמערען ראזעוואללקעלע, איבערגענייט פון דער מאמעס חתונה־איפע, נאר קיין ארבעל האט ניט געהאפט — האט מען אריינגעשטעללט א פאאר ארבעל פינ׳ם טאטענס א פאאר אלטע אטלעסענע, ווינטערדיגע תחתונים, וואס דער רבי האט זיי איהם געשייגקט צו זיין תופה דרשה־געשאנק... און א בערשידער טלית־קטן מיט א פאאר יאלעוועטשענע פאנטעפעל... אין א דיא בגדי כבוד האט מען מיך אנגעפרינדעט דעם שבת אינדערפריא, וואס פאר מיין בר־מצוה, און מע האט מיך געפיהרט אין קלויז צום אויפריהפענס.... איך געדענק נאך וויא היינט, אז בעת איך בין, נאב׳ן בייטען „יעמוד חתן!" ארויפגעגאנגען אויף דעם בעלעמער, און האב שוין נאר וואס געוואללט מאכען דיא ברכה אויף דער תורה, האט מיך דער בעל קורא, אויף א ווארטעל, א פרעג געטהון : „קענסטו שוין בענטשען מזומן ?" — און פון מבולבלקייט האב איך, אנשטאט דיא ברכה אויף דער תורה, אויסגעשריגען בקול רם „הארט צו רבותים מיר וועלען בענטשען !" — און דער גאנצער עולם האט זיך צולאכט....

מיילא אלסדינג בין איך יאקאס איבערגעקימעמען, נאר איין זאך וועלל איך ווייל איך וועלל לעבען ניט פערגעססען, אונ ווען איך דער־מאהן זיך אין דעם, רייסט מיר מיין הארץ אין טויזענד שטיקקער פין בושה אונ שפלות פאר זיך אליין; מיין לעבען איז מיר דעמעלט איבער־דריסיג אונ פינסטער וויא דער קבר אונ דיא וועלט ווערט מיר הענג אונ קליין אויף צו אנטלויפען פין זיך אליין! .... דעם טאג. וואס פאר'ן ארויס־פאהרען אויף דער חתונה, האט מיך דער טאטע ארויסגעשיקקט מיט'ן שמש, אין מיינע יום-טוב'דיגע בגדים, איך זאל זיך ארומגעהן געזעגענען מיט דיא נגידים אונ שטאדט-בעלי-בתים אין זצוני .... אונ דיא כונה דערביי איז, צו חאפען דרשה-געשאנק .... אזוי זענען זיך אין פוילען, מקדמות דנא אן, גוהג אללע כלי קודש אונ שאנע מקבלים, אונ אזוי האט זיך מיין טאטע אויך נוהג געוועהן .... אוי, פערשאלטען זאל דער טאג ווערען פאר וואס איך בין אין איהם בעססער ניט פריטשאכגעט געווארען אין איין הרף עין, איידער אזא גהנים איבערגעהן קראסטרוי לעבעדיגערהייט! .... מיילא וויא איך בין נאר אריינגעקימעמען אין א נגיד'שער שטיב, האבען זיך אללע ווייבליך אונ מאדליך צולאכט אויף א קול, אז ממש א גריב האט זיך אונטער מיר געעפענט אונ איך בין געפאללען אין א פינסטערען תהום אריין .... ווארען א זוין דאס שאנקייט פין אזא זיסען מנהג, פין אזא מין ארומפיהרען דעם בעער .... בין איך דאך גלאטט זעהר א שיינע פיגורע געוועהן בכלל אונ פאר א חתונה-בחור בפרט ... היינט וויא זאל מען ניט לאכען פין אזא וויסטער קאמעדיע! .... נא, אונ אז דער נגיד, צי דער בעל-הבית אליין האט שוין ניט געלאכט מיר אין פנים אריין גלייך .... האט ער מיר אויך מיט א פערביססען שמייכעלע געאנטווארט: „פאהר געזינד", אונ איך האב נאך געמוזט, אין געהאקטע ווינדען, שטעהען אונ ווילליען אונ מינגען זיך אין אללערליי פארבען ביז ער וועט ארויס מיט'ן דרשה-געשאנק.... איינער האט, פאר רחמנות אויף מיר קיקענדיג, עפעס אריינגעשטיפט מיר אין האנד, אונ 10 האבען געפרעגט: „נא, וואס שטעהסטו נאך...?" נא, אונ דיא גאסס דערעכגעהען מיט דיא בגדי יו"ט אונ מיט'ן שמש, וויא אללע קראמערס קראמערקעס, משרתים אונ דערעכגעהער, האבען זיך אויסגעשטעללט אויף דיא טיהרען, טייטענדיג אויף מיר מיט דיא פינגער אונ לאכען — אין דעם האט איהר דען א מינדסטען בעגריף. וואס דאס הייסט!? .... א... קראסטראי צווישען טויזענט ראזגעס מיט שבעה מדורי גהנים זענען, כ'לעבען, א סך גיטא'ר איידער אזא שאנדליכער שפאציער! .... זהיר וזהיר, זאג איך אייך אן, פולישע חתנים'לעך, לאזט זיך ניט פיהרען אין דיא הייזער געזעגענען פאר'ן חופה-טאג, עס זאל אייך אפילו אבקאסטען אייער לעבען! .... געהט ניט, ברידערליך, געהט ניט!

וואָרען איהר וועט אייביג אייער סאַוועסט ניט קענענען אָבוואַשען פון אַ דער אונמענשליכער שאַנדע, פון אַ דעם נידריגען שפלות און חרפות בושה פאַר זיך אַליין!.... איך זאָל דאָס קענענען פאַרגלאַטטען מיט'ן טויט — וואָללט איך, גלעבט מיר איהם אָקענען געלאָפען וויא צום טאַנץ.... נאָר פערפאַללען, איין נאַרישע מינוט פאַרענטוועָרט שוין ניט אַ גאַנצע עוויגקייט! ....

דיא פיהרען שטעהן שוין גרייט; חוץ עלטערען און נאָענטע קרובים, פאָהרען נאָך אויף מיין חתונה ר' אברהמ'ל חיריק, דער קלויזנער שמש, עטליכע הייסע חסידים פינ'ם רבי'נס מקורבים און דער מלוה פינ'ם מיטצעל... מע האָט נאָך געכאַפּט דאָס לעטצטע ביססעל בראָנפען און מע פאָהרט!...

19.

בְּיַד־חֲזָקָה — וּבְמוֹרָא־גָדוֹל שְׁתַּיִם
האָבען יודען אין זיך נאָך פון מִצְרַיִם:
אַ תַּקִיף און אַ יונקעלע טאַקע מניהו־ביה...
דאָס איז דער סִמָּן פון אַיין אֶמֶת'ן לאַקיי!

אַז יודען, וועָר שמיסט חסידים, פאָהרען אויף אַ חתונה, האָרט מען עפּעס אַ וועלט? הא? מאַהלט איך, איין יוד נאָר, ווען ער פיהלט זיך נאָר עפּעס תקיף ביי זיך, ווערט ער אַ גאַנצער פריץ, אַ מושל און אפילו אַ דעספאָראַט איבער קלענערס און שוואַכערס פון זיך... ובפרט אַ מנין יודען צוזאַממען!... אַוודאי פאָהרט מען פריילך, לעבעדיג און קוראַזשירט, און מע האָרט דיא גאַנצע וועלט וויא דעם קאַטער! : וויא מע בעגעגענט אַ גוי געהען מאַכט מען איהם פון דיא עק־פּאָלעש אַ חזיר'שען אויער... און עטליכע באַטשען אויך... אַ גוי פאָהרען – שלאָגט מען איהם אָב אַ־נ־אַקס, אַ נאַשילניק, אָדער מע וואַרפט איהם אראָב פינ'ם וואָגען... אַ גוי פיהרענדיג עפּעס אין מאַרק אַריין צום פערקויפען — נעהמט עס ביי איהם ציא און מע שעלט איהם נאָך גיט אויס... אַ כלל, מע פאָהרט תקיף „בְּיַד חֲזָקָה“... מע טיהט יעדען פאַקעסט, וויא וייט מען קאַנן און מע זינגט און מע לאַכט בְּיָד רָמָה — אויפ'ן וואָהרהייט!... און אינמיטטען דעראַנגען טראַגט אַן דער רוח אַ גלאַק! און מע האָרט אַ געשריי „סִמָּנִי!...“ אַ גלאַק און סִמָּנִי! — אַ דאָ ווערט פון דיא נאָר וואָס געוועזענע באַגיטעס, פאַקעטטניקעס און תקיפים —

גיובעליך

גיונקעליך, צעטרייטעגע וואָרעמליך, חנופה'ניקלעך און ת... לעקער'ליך — פֿינ'ם „בית-חזקה" ווערט מניה וביה א „ובמורא גדול" חאַטש לעג איהם אין איין אויער אַריין, חאַטש מאַך פֿין איהם מאַנדריש מיט די גלאַקליך!... יאַ, האָרענדיג דעם גלאַק מיט'ן „סטוי", איז אַלע פֿערקיהלט געוואָרען אין פּיפּעק... גלייך זיי האָבען אין זייער לעבען ניט געטשעפּעט אַ פֿליג אויף דער וואַנד און זענען נאָר גאַנץ די נשמה שולדיג און דער יודענע פֿאַר מילך... דער גלאַק איז צוגעפֿאָהרען און מע האָט געזעהען אין דער בריטשקע זיצען [2] איהרע; איינער אין אַ רויטען קאָלנער און דער אַנדערער מיט אַ קאַקאַרדע נאָר ביים קוזשאָק. דער רויטער קאָלנער האָט אַ פֿרעג געטיהן „אָטקודאַ אי קודאַ!?" —

—„וואָס דבר'ט ער" — האָט דער טאַטע מיט אַ פֿלאַטערניש געפֿרעגט דעם עולם.

—„וואָס האָרסטי דעם ערל טמא?" האָט זיך אַברהמ'ל חיריק אַנגע־ריהפֿען אין איין ציטערניש...

—„יודעלעך, זייט מהרהר בתשובה!" האָט דער שמש אַ זאָג גע־טיהן ניט טויט ניט לעבעדיג...

„נאַ, דאַ! — זאָגט דער רויטער קאָלנער מיט אַ פֿערביסענער מונגע פֿין חוזק מאַכען — אַ פּאַספּאָרטוא אז וואָס יעמט?"

—„אַ-אַ-אַ, דיא מעשה?... — האָט זיך אָנגעריהפֿען אַברהמ'ל חיריק און האָט זיך אומגעקעהרט צום רויטען קאָלנער מיט אַ זלידנעש-חנופה'־דיגער מונגע: פֿאַנע, נאַשטשאַ גאַס פּראַשפּאָרט, יאַק מעני סאַם טאַטעטשקע?...

דער קאָלנער איז ווילד אין כעס געוואָרען און האָט אַ קריטץ געטיהן מיט די צאהן: „סטופּיי אוק משאַרטוא, זשידאָווסקאַיאַ כאַראַ טוא, עטאַקאַיאַ! טאַקאי פֿאַרכאַטוא זשיד סטראַיט מעניע אולובעטשקי.. סיאַ מינוטאַי טשטאַבוא בילי מעניע פּאַספּאָרטוא, אַ טאַ יאַ וואַס...! קאַטאַרוי מעזש וואַמי סטאַרשיי?"

—יודעלעך, בעט גאָט! — האָט זיך דער מלוה פֿינ'ם מיטצעל אָנגעריהפֿען, קלאַפּענדיג אַ צאָהן אויף אַ צאָהן — בעט גאָט וואָרען מיר זענען פֿאַרביי!"

„טוי סטאַרשיי!?" — האָט דער רויטער קאָלנער געפֿרעגט, ווענ־דענדיג זיך צום טאַטען.

—„געוואַלד, אַברהמ'ל! וואָס דבר'ט ער?" האָט דער טאַטע קוים אַ לעבעדיגער געפֿרעגט.

—„געהט דעם רבי'נס שמירה אין דער האַנד אַריין — האָט אַברהמ'ל, אין איינע פּחדים, געאַנטוואָרט שטילערהייט, קוים וואָס מע האָט געהערט... ער פֿרעגט דיך אַודאי, ווידיין די פּאַהרסט..."

—„אַ-אַ-אַ··· האָט זיך דער טאַטע איינגעשטעלט מיט'ן לעבען, און האָט, אויך מיט אַ זלידנעיש-זאַווער שמייכעלע, געזאָגט דעם רויטען קאַלנער: פּאַנע נע זנייע יאַק מענוא יחאלע···? מענוא יחאלע נאַ וועסעלע!····“

„אך טוא טשוטשעלאַ גאַראַחאָוואַיע! — האָט דער קאַלנער פערביסען אַ געשריי געמיכן — טוא נאַ סוואַדבאַ יעדיעש? אַ זשעניך גדיע?“

—דער טאַטע האָט איהם אָנגעקוקט מיט פלאַנטערדיגע אויגען, ווי אַ מויז, וואָס פערליערט דיא נאָרע, ניט וויסענדיג וואָס ער מיינט····

„דער חתים, דער חתים!“ האָט זיך אָנגעריהפען דער וואָס אין דער קאַקאַרדע.

—„אַ פּאַנע, — זאָגט אברהמ'ל חיריק, טרעסטענדיג מיט דיא פּאות — דער חתן? — אָט איז ער!“ און האָט אָנגעוויזען דעם קאַלנער אויף מיר.

אין מיר איז פּרחא נשמתי געוואָרען, און דער רויטער קאַלנער האָט אויסגעשאָסען אַ געלעכטער, אַז ער האָט זיך אַזש געהאַלטען ביי דיא זייטען: „טאַק עטאַ מיוואַי זשעניך!? ···· אַטליטשנאַ! ···· אַ גדיע יעוואַ מעמעריטשעסקאַיע סווידיעטעלסטוואַ?“

דער טאַטע האָט ווידער ווי אַ פערווירטער געקוקט אויף אַלע זייטען און פערצויגען מיט דיא אַקסלען···· ביז דיא קאַקאַרדא האָט זיך ווידער אָנגעריהפען: „מעטרוקאַ, מעטרוקאַ!“

—אַ, אַ! דיא מעטריקעס! — האָט זיך אברהמ'ל חיריק אַרויסגעשטעלט מיט אַ זאַווער חנ'דעלע צו דער קאַקאַרדא — זיע בּאָהה פּאַנע יע טאַם וויוו מלימעק! אָט יאַק יאַ מאַיוא באָרד און פּאות!····“

„אָנזקראַיטע וואַש זשידאַווסקי הלאַם — פּאַסמאַטרים!“ האָט געשאַפט דער רויטער קאַלנער, אָנווייזענדיג אויפ'ן מלימעק.

—„שלעכט בּרידערליך! — האָט פלאַטערענדיג דער שמש קוים אויסגערעדט — מיר זענען פאַרביי!“

ווי מע האָט נאָר געעפענט דעם מלימעק איז דאָס ערשטע אַרויסגעפאַלען ר' אייביש'ס מיטצעל — דער רויטער קאַלנער האָט ווידער צולאַכט, אַז ער איז זיך אַזש פערגאַנגען אויף 10 מינוט כסדר····דערנאָך האָט ער מיר אָנגערוקט דאָס מיטצעל איבער דיא אויערען און פרעגט מיך: „עטאַ דליא געוועסטוא····?“ פון שרעקן האָב איך מיך שיר בּ······ און האָב אויסגעשאָסען אַ געוויין···· בּיז דיא קאַקאַרדא האָט זיך אָנגעריהפען צום רויטען קאַלנער: „אוס קיעם טאַט יעמעטע דיעלאַ! אָסטאַוויטיע עטיך דיקאַריי, פוסט סעביאַ יעדוט און טשאַרטוא נאַ קוליטשקי! בררר, גאַדאַסט עטאַקאַיאַ!····“ און דער רויטער קאַלנער האָט אַשמיטץ געטיהן

דאָס

דאס מיטצעל אין דער-ערד אריין , א שפיי געטיהן מיט'ן פיללען מויל אונ האט זיך אריינגעזעטצט צוריק אין בריטשקע אריין .

דער גלאק איז אוועק אונ מיין חסיד'ארניע האט א נעהם געטיהן א פריש צאפעלדיג נגון'דעל מיט דיא ווארטער : „דעם רבי'נס זכות זאל אונז טאקע תמיד ביישטעהען ! ....“

—„האסטי געזעהען, יאסקי, וויא ער האט אנגעקוואללט פין ר' אייביש'ס מיטצעל ?“ — פרעגט אברהם'ל חיריק דעם טאטען .

—„נאך א שאלה, צי איך האב געזעהן ! ? ... זאגט דער טאטע מיט'ן נגון פין בתמיה ....

—„וואזשע איז דא דאס חדוש — פרעגט אזוי ערענסט דער שמש — נאך פאר ר' אייביש'ס מיטצעל זאל אזא ערל ניט בטול ומבוטל ווערען ! ? ....“

—„מיר איז נאר א חדוש — זאגט דער מלוה — וואס ער האט אזוי געלאכט .... !“

—„געלאכט“ ? — זאגט דער טאטע — ס'האט ער געלאכט מיט פיאווקעס ! א סמן האט איהר, אז דאס מיטצעל האט איהם שיר דיא טרפה'נע יד זיינע אויסגעדרייט , אונ ווען ער טיהט עס באלד ניט א ווארף פין זיך — בלייבט ער אהן א האנד ! ....“

—„וואס רעדען ? — זאגט דער שמש — מע האט ניט געזעהען באשאנ פערליך, וויא ער האט שוין בעקימען דיא נכפה, רחמנא לצלן , אונ ס'האט איהם שוין טאקע אנגעהייבען שלאגען דיא טרפה'נע פינגע פיג'ם מויל , אז ער האט זיא קאום אויסגעשפיגען ....“

—„מן השמים איז אזוי ! — זאגט דער טאטע — זיין גליקק , וואס יענער פפרזיצ'יק , מיט'ן קנעפעל אין קאשקעט , האט איהם אבגעראטהען פין א-נ-אוםגליקק ! ....“

—„יענער — האט זיך אנגערוהפען א חניאקעל , וואס איז דיא גאנצע צייט געזעסען וויא א פערשטיינערטער פין שרעקק, האטש לעג איהם א לעבעדיגען אין דר'-ערד אריין .... יענער קענן-אודאי זיין א גלגול פינ'ם אלטענס פאנטאפעל זצ"ל ....“

„נאך דייקע פינ'ם פאנטאפעל ! ? — האט אברהם'ל חיריק געזאגט מיט א באזער — ניט דערלעבען זאל ער עס ! .... אונ אז פינ'ם אלטענס לילקע איז איהם קארג ? ....“

—„או נוא, א שאנע חטיבה ! — זאגט דער שמש מיט א פערביססענעם שמייכעל — דיא ווייסט דען , אברהם'ל , פין וואנעט דעם אלטענס לילקע קיממט ארויס ? .... דעם אלטענס פאטער זצ"ל , פערשטעהסטי מיך , ס'הייסט , דעם גרויסען מגיד זצ"ל , נאך דער פטירה , האט דער מלאך מיכאל געפיהרט צו מתקן זיין דיא נשמות אין גהנים — נאר כפי דער

מגיד זצ"ל האט אנדערש קיין תקון ניט געמאכט סיידען מיט דער לילקע־ציבעק, האט מען באלד פון אהרן'ס שטעקען געמאכט א ציבעק, אונ פאר א לילקע האט זיך פערשטעללט דער פון ממער רבה'לעס נשמה, וואס דאס בעדארפט א תקון דערפאר, וואס א חסיד האט זיא א מאל געזעהן נאקעט בעת זיא איז געגאנגען אין א פאלאנקע אריין פאר'ן חצות אפרעכטען, אונ האט דערמיט געבראכט דעם חסיד לידי הרהור ר"ל··· חאטשע זיא האט גאר ניט געוויסט דערפון! — דיא ווייסט דאך, אז קודשא בריך הוא איז מדקדק מיט דיא צדיקים כחוט השערה··· נא, מילא דער מגיד זצ"ל האט מיט דער לילקעציבעק אבגעמאכט דעם תקון, אונ אויף דער צווייטער נאכט דאט ער דיא זעלבע לילקע (דעם ציבעק האט מיכאל אבגעגיבען אהרן'ען צוריקק למען הכבוד) געבראכט אין חלום דעם אלטען זצ"ל — היינט ווייסטי שוין ווער דיא לילקע איז ··· ?"

—„מאהל דיר אז איך האב דאס גראד ניט געוויסט — זאגט אברהמ'ל תיריק, וויא קאנפוזיעט, פערשטעהט מען עס דען ניט פון זיך יעלבערט, אז אללע בגדים דעם אלטענס, דיא קארעטע, דיא פערד מיט איטלעכס פיטצעלע זיינס, זענען פון נאללע נשמ'ת ? ! ····"

—„א נייעס ···· שרייט אויס דער טאטע מיט א פערביסענער מונגע — ווער ווייטט ניט דיא מעשה, ווען דער אלטער זצ"ל איז א מאל אין א ל"ג־בעומר, געפאהרען אין פעלד אריין שיסען מיט'ן פייל־אונ־בויגען, האט זיך זיין ווייסער אגער עליו השלום געשטעללט דובאם, אונ האט באין אופן ניט דערלאזט דעם אלטען שיסען קיין מזרח־זייט... אונ דער אלטער זצ"ל האט אויפ'ן ארט געזאגט דעם עולם, אז אין מזרח זייט שטעהט דעם אגערס טאטענס נשמה אונ בעטט א תקון... ערשט, אז דער אלטער זצ"ל האט דיא נשמה מתקן געוועהן — איז דער אגער שטילל געבליבען, אונ דער אלטער האט אויסגעשאססען לצד מזרח..."

אזוי האט מען זיך אבגעשפארט אונ געראנגעלט דעם גאנצען וועג, פון וואס דער כפרה'ניק אינ'ם קנעפעל קענן זיין א גלגול... ביז ס'איז געבליבען בהסכם כלם, אז ער מוז נאר זיין א גלגול טאקע פון ר' אייבישעס איין אבגעשיגענער מאזאלי, וועלכע איז איינליך געוועהן אויף אזא מין קנאפעל... אונ אזוי רעדענדיג איז מען פאנזאלי אריינגעפאהרען קיין קראקאדילעווקע. —

20.

אַלֶע ווייבּליך אונ מיידלעך קוקען אויף מיר אונ קוועלען , טאָקע נאָר אַזוינס וויא איך קענן זיי געפעלען !

שוין בּיי דער רענאַטקע האָבּען מיר דערזעהען איין אומגעליםפּערטע דראָבּינאַ מיט 2 קליאַטשעס פאָהרען שוין אַקעגען דעם חתן ; דיא דראָבּינאַ איז געווען , אָנגעשטאָפּט מיט יודען , יונגע-לייט , יונגע-לייטלעך אונ בּחורים , זיצענדיג , ליגענדיג אונ שטעהענדיג אונ שווימענדיג אויף דיא קאָפּ ; אַלֶע מיט אַ געזינגעריי אונ אַ געפּליעסקריי עד לב השמים ! . . . נאָך דער דראָבּינאַ , וויא אַשיפעלע נאָכ'ן קאַראַב , האָט זיך געשלעפּט אַ וועגעלע מיט אַ בּלינדער שקאַפּע , אָנגעזעצט מיט ווייבּער פולל מיט אַ וועָרך , אונ אויף דיא 4 רעדלעך אונ אויפ'ן זאַדאַק אונ פון אונטען בּיים וועגעלע , איז אָנגעשלאָגען געווען מיט אָבּגעריסענע יונגלעך אונ מאַדלעך וויפיעל פליגען אויף אַ צעאַטרעטען טשערעק ···· מיך האָט מען בּאַלד אַריינגעכאַפּט אין דער דראָבּינאַ , צווישען דיא בּחורים , אונ מעהאָט אָנגעהייבּען מאַכען דיא הקפות 7 מאָל אַרים דיא קלייטען ···· „מילא וואָס זאָל איך אייך דערצעהלען : וויא נאָר אַקעך-יודענע , אַ דיענסט-מאַדעל , אַ סעדערע איין אָבּאַראַנאַוניץ ; אַפילו דיא גוי'עשע פערעפּעטקעס זענען זיך צונויפגעלאָפען קוקען אויף מיין בּאַז-ווינדער ! ···· כלי-זמר זענען געגאַנגען פריער אַ שטיק 6 : איינער מיט אַפּויק פון אַ ציבּער מיט 2 קאַטשעלקעס , דער אַנדערער מיט אַ פּאָאַר טאַטצען פון 2 געגלאַזטע פּאַקרישקעס , דער דריטער מיט אַפידעל פון אַ קאַפּיקעס 20 נייערהייט ··· דער פערטער האָט געבּלאָזען אין אַ האָלזעל פון אַ אָבּגעבּראָכענער בּוטעלקי פאַר אַ פלייט , דער פינפטער האָט געטאַרקעט דעם זעקסטען אין דיא אויערען פאַר אַ בּאַסס אונ דער זעקסטער האָט געפּייפט אין דיא זשמעניעס פאַר אַ פאַלצעט ···· טאָמער האָב איך אפשר דיא אינסטרומענטען ניט אַזוי גיט בּעמערקט ? — גאַנץ מעגליך ! נאָר על כל פנים קענן אַזאַ מוזיקא פון קיין אַנדערע אינסטרומענטען ניט זיין ! ··· אַלֶע ווייבּליך אונ מאַדליך האָבּען געקוועלט אויף מיר קוקענדיג אונ האָבּען זיך געווינשען אַזוינע קינדער אונ חתנים וויא איך ···· אַ סימן האָט איהר : זיי האָבּען מיר בּאַלד איין עין-הרע געגעבּען אונ איך האָבּ אָנגעהייבּען געגעצען ····

לאָנג לעבּען זאָלען טאָקע אונזערע פּוילישע ווייבּער , וואָס קוקען ניט אויף דיא לאַנגע פּאַנטאַלאָנעס מיט דיא קערצע סערדעטען , אונ

בעלאדענען זיך ניט, אז מע מאכט זיך פון זיי א פלאסקע קאפעליוש! ···
ניט אזוי וויא דיא געבולבעטע דאממען, וויא באלד זיי בעמערקען
עפעס אזא שאנע תנועה – בעלאדענען זיי זיך באלד! עס שטעהט זיי
זייער טאטען ניט אן, אז אונזערער א יונגערמאנטשיק, א כלי שלמה,
רעדט מיט זיי און טיהט זיך בעת רעדען א קראצען אין ביזעם, צי א
שנייץ דיא נאז אין דער זשמעני, צי אויפ'ן פאל, צי אנגעוען איהר
אין פנים אריין, ווער שמיסט חלילה אשפיי אויף איהר שלעפ ····
און איבערען הונדערטען פאלל חלילה זיך ארויסחאפען מיט ניט אזא-
נ-עדעל וואָרט ··· הייסט ער שוין באלד ביי זיי, וויא ריהפען זיי עס:
„גיוועזש, גראבּיאן, דיקאר“ וכדומה אזעלכע טערקעשע ווארטער ···
זיי האבען נאר ליעב, מע זאל מיט זיי רעדען פאליטישנע, געשליפען
מיט פליטערליך, און מע זאל זיי נאר טאקען קאמפלימענטען און
מאכען חן'דלעך – גליך זיי זענען פריצות, פיינע בריות – ניט
קיין יודישע טאכטער ··· א! אונזערע פוילישע ווייבליך קענען ברוך-
השם, אויף אלסדינג בעשטעהען און אללסדינג פערדייען ··· חאטש
קראצ'ן זיך, חאטש שפיי, חאטש שנייטץ דיא נאז, חאטש גיה מיט'ן
קאפ ארויס און מיט דיא פיסס אראף – איז ניט נאר עס הייבט זיי ניט
אן אהרען, נאר אדרבא: וואס מעהר ווילדע תנועות, וואס מעהר
פאסקידנע הויות – מעהר געפעללט ער איהר, מעהר קוועללט זיא אן פון
איהם ··· און זיא וועט זיין קאפעדיג גערנעלע ניט בייטען אויף אגאנצען
אויסגעצאאגענעם דייטשען! ··· און, באמת, איז זשע דען ניט גיט אזוי? ····
וואס דען? גיה שאפקאווע נאר פאר וואבעריעס, און היטט זיך פאר זיי
מיט איין איבריג וואָרט, איין איבעריגע תנועה! ··· אויך מיר
מענטשען! ··· אי האבקא ליודי! ··· נישמעהר וועהמען האט מען
צודאנקען דערפאר, אז ניט א דיא געבולבעטע דראבעס, הילטייעס און
הפקר-יונגען, וואס האבען איינגערעדט, אז דיא נקבה איז גאר חשוב'ר
פינ'ם מאנסבעל!? ··· „דאס פרויענצימער – זאגען א דיא ימח-שמו'ניקעס –
איז א צארט וועזען, איין עדעל באשעפעניש, א מבין אויף אללעס
עסטעטישעס (שאנס, פיינס און עדעלס) מעהר וויא דער מאנספערזאן,
און נאר זיי בילדען אויס דעם גייסט און דיא געפיהלען פון דיא מאנגער
מיט זייער אונטערהאלטען זיך מיט זיי ··· און דאריבער דארפען זיי
אללע מאנגער בכלל און יעדער מאנן בפרט, שאטצען און עהרען און
זיך היטען פאר זיי מיט א מינדעסטער תנועה, א וואָרט און ניט לאזען
אויף זיי קיין פול, קיין אומטיידערעל פאללען!“ נא, וויא געפאללט אייך
אזא מין מוסר השכל ···? חא, חא, חא! אונזערע עלטערין, דאכט זיך,
אביסעל קליגער געוועהן פון דיא היינטיגע פיינעבריות – האבען זיי
געהאלטען דיא נקבה פאר א פשוט'ר בהמה ··· אזוי וויא דיא היילינע

גמרא זאגט מכות די לייט ···· און טאקע דאריבער האבען ביי זיי די ווייבער תמיד געהארעוועט מיט'ן בלוטיגען שווייס, און ניט געסמיעט אַ נאז אַריינשטיפען דארט, וויא די מאנסבילען האבען זיך אונטער־האלטען צווישען זיך ···· ווער שמיסט חלילה, אַ דעה זאגען, צי אַ וואָרט אַריינטיטצען אין זייערע רעד ־ זאל דער אייבערשטער שומר ומציל זיין! ····

נישמעהר ווער הארט זיי, אַ די נארישע פאליסטראנטען, אַ די געבוילבעטע שוטים!? מיר וועלען זיך, מיט גאָטט'ס הילף, פיהרען אויף אונזער אלטען שטייגער ···· און די ווייבער וועלען אונז קעכלען, דאנקעווען און דעם גרעססטען כבוד אָפּגיבען! ···· מיינט ניט, איהר פערשייטע מתחברים'לעך, אַז מיט אייערע שרייבעכצען וועט איהר עפּעס פועל'ען ביי די פוילישע ווייבער! אסור, בנאמנות! „אַז איהר וועט זיי 9 נאָך טויזענט מאל דערוויזען, וויא אַזוי זיי ליגען ביי די מאנגען איילען אין ד־ר־ערד ···· וויא אַזוי זיי זנאַטשען ביי די מאנגער פינקט וויא די קאטץ אין שטיב ···· וויא אַזוי דער נישטיגסטער, עסליכסטער און לא־יצלח'דיגסטער מאנן איז מושל און דעספּאט איבער דער שאַנ־סטער, פיינסטער אונקליגסטער פרוי, און מאכט פון איהר דאס גרעססטע געלעכטער ···· וויא אַזוי זייער וועלט פערפּליהעט וויא אַ כמארע, אָהן אַ חיי שעה, אָהן אַ פרייער מונגע דאס גאנצע לעבען, און שטארבען אין אַנקהטען, אין דער פינסטער אָהן אַ צייט ·· און נאָך אַזעלכע טויזענטער כימעניקארעס מיט פּוסטע חלומות... איהר מאגט אפילו אָנשרייבען „דאס פוילישע מאדעל" וועט אייך פינקט אַזוי העלפען, וויא אַ טויטען באנקעס! ... וואָרען „איין מאל איבער אַלע מאל" — זאָגען אונזערע פוילישע ווייבער ־־ שטיינער וועלען מיר טראגען, ערד וועלען מיר גראבען, בזיונות וועלען מיר ליידען — און אונזערע מאנגען מיר גראבען, בזי בזיונות וועלען מיר ליידען — און אונזערע מאנגען וועלען מיר מפרנס זיין און דעם גראססטען כבוד אָפּגיעבען! וואָרען אַ בערשידער טלית־קטן מיט אַ צעבראסטעט גערגעלע איז אונז ליעבער פון אַלע אויסגעפּיצטע דייטשען — און דאס שטיקעלע חלק עולם־הבא פון אונזערע חסיד'שע מאנגערס תפלות, מקוהות, מלוה־מלכה'ס, טאנצליך ביים רבי'ן, תקון'ס און הכנות איז פאָרט בעססער און חשוב'ער ביי אונז פון אַלע זייערע תענוגי עולם הזה!..

קורץ, מע איז שוין יאקאם צוגעפאהרען צו דעם פאלאץ, וויא דער חתן מיט די מחותנים דארפען איינשטעהען... ערגער פון מיינע חדרים מיט'ן מחותנ'ס שטיב איז דער פאלאץ דייקע ניט געוועהן... נאר די מעבלירונקע איז אביססעל אַנדערש געוועהן וויא דאָרט: אין מיטטען שטיב איז געשטאנען אַ לאקשענברייט אויף אַ דיישקע ־ פאר אַ טיש און אַ אונטערטהיר אויף צוויי זשליקטעס, פאר אַ באנק; דער טיש איז

גֶעוֶועהן גֶעדֶעקְקְט מִיט דֶער מְחוּתֶּנֶת׳טֶעם אַיין אַלְטֶע שַׁאלל, אוּנ אוֹיפ׳ן טִישׁ לֶעקֶעך אוּנ בְּרָאנְפֶען כְּיַד הַמֶּלֶךְ... אַלְלֶע וָואנְד אִין שְׁטִיבּ זֶענֶען אוּנְטֶען ארוּמְגֶעוָואקְסֶען גֶעוֶועהן מִיט פוּילֶע פִּיטְשֶׁערְצֶ׳עס... מִיךְ הָאט מֶען גֶעזֶעטְצְט אוֹיף אַיין אִיבֶּערְגֶעקֶעהרְט דֵיישֶׁקֶעלֶע, אוֹיוֶוענְאָן, דֶער עוֹלָם אוֹיף דֶער בַּאנְק אוּנ מֶע הָאט נָאר וָואס אָנְגֶעהֵייבֶּען טְרִינְקֶען לְחַיִים — קִיכְמֶעט פְּלִיצֶעם אַרַיין אַ בְּלִינְדֶער אוֹיף בֵּיידֶע אוֹיגֶען מִיט אַ גְרוֹיסֶען אוֹיסְגֶעקְרִימְטֶען שְׁטֶעקֶען אִין דֶער הַאנְד, מִיט אַ שְׁוַוארְצֶער קְרֵייקֶע אוּנְטֶערְגֶעגַארְטֶעלְט טִיעף אוּנְטֶערֶען בּוֹיךְ, מִיט אַ צֶעשְׁפָּאלְטֶענֶעם דַאשֶׁעק אִינ׳ם קַאשְׁקֶעט, וָואס דֶער דֶענִיק אִיז שׁוֹין אַיינְגֶעקְלֵייבְּט גֶעוֶועהן אוֹיף זַיין קָאפּ וִויא אַיין אַלְטֶע יַארְמֶעלְקֶע ... אוּנ מִיט אַ פָּאאר גְרוֹיסֶע צֶערֶעפֶּעטֶע יַאלֶעווִיטְשֶׁענֶע שְׁטִיוֶועל ... דָאס פָּנִים נָאר פִין אַ שִׁכּוֹר׳ן הֶעקְקֶער אִין יַאטְקֶע אוּנ אַ יוּנְגֶעל, אַיין אָבָּארְוַואנְגֶץ פִין אַ יָאהר 15 — נָאר וִויא אַיין אַלְטֶער גַנָב פִין אַיָאהר 50 — הָאט אִיהם גֶעפִירְט בַּיי אַ הַאנְד... צְווִישֶׁען עוֹלָם אִיז גֶעוָוארֶען אַ שִׂמְחָה: „שַׁאט! דֶער בַּדְחָן גֶעהט!" אוּנ עֶר הָאט בְּלִינְדֶערְהֵייט, בַּאלְד גֶעטְרָאפֶען גְלַייךְ צוּם פְלֶעשֶׁעל... הָאט אָנְגֶעגָאסֶען אַ הִיבְּשֶׁע כּוֹסָה אוּנ הָאט זִיא אוֹיסְגֶעזֶעמְצְט וִויא אִין אַ יָם אַרַיין ... דֶערְצוּא הָאט עֶר, וִויא אַ קְרָאקָאדִיל, אַרַיינְגֶעוָוארְפֶען אִין זַיין גֶעשְׁמַדְּעֶן הַאלְז אַרַיין אַ שְׁטִיק קָארֶענֶעם לֶעקֶעךְ אוּנ, קְנַאקֶענְדִיג נָאךְ מִיט דִיא פִּיסְקֶעס, הָאט עֶר שׁוֹין אוֹיסְגֶעשְׁרִיגֶען: „שַׁאט, רַבּוֹתַי! וֶועלל אִיךְ אַייךְ זָאגֶען אַבִּיסֶעלֶע גְרַאמֶם לִכְבוֹד דֶעם חָתָן; אַיי בְּלִי־זֶמֶר, אוֹיפְגֶעשְׁפִּיעלְט!" ... אוּנ מִיט דִיא וָוארְטֶער הָאט עֶר צוּגֶעמְרֵייטֶען צוּם טִישׁ, אוּנ הָאט אָנְגֶעהֵייבֶּען מִיט׳ן גֶעוויסֶען פְלַאקְסִיוֶוע נִגוּן:

21.

אַ חוּפָּה, אַ שִׁידְהל, אַזוֹי ... סְ׳זָאל הָאבֶּען אַ פָּנִים!
אוּנ מוּסָר זָאלְטֶען הֶערֶען פִין פוּילִישֶׁע בַּדְחָנִים ...

חָתָן לֶעבּ, חָתָן לֶעבּ, הֶאר אוֹיס מַיינֶע דִבּוּרִים:
הַיינְטִיגֶער טָאג אִיז בַּיי דִיר יוֹם־הַכִּפּוּרִים!
„כַּפָּרִים" מַאכְט, נָאךְ מַיינֶע פְּלָפּוּלִים.
כָּל פְּשָׁעֶיךָ וְרַחֲמֶיךָ יָהּ מְחוּלִים! (?)
חָתָן לֶעבּ, חָתָן לֶעבּ, חָתָן לֶעבּ!
צוּ גָאטְט אִין הִימְמֶעל טִיה אַ שְׁוֶועבּ,
צֶעבְּרֶעךְ דַיין הַארְץ מִיט הֵייסֶע טְרֶעהֶערֶען,

אז דיין זוג זאל לאנג געוועהרען
מיט דיין כלה אין א גוטער שעה ,
וויא „חתן״ מאכט : חיים תגדלני נא !
חתן ליעב , טוה תשובה אויף דיינע חטאים !
דיא זאלסט האבען א דור פון גאללע תנאים ,
ווייס , וואס היינט איז אויף דיר פאר א טאג :
דיא געהסט צו דער חופה מיט יאמער אונ קלאג .
ווייסטו , מיין קינד , וואס חופה באטייט ?
שאט , רבותים ! שאט נאר שאט !
חופה באטייט אזוי , מיין קינד ,
הער נאר מיינע דבורים אצינד :
חופה קענן מען טהיילען אויף חו-פה
דיא טוה נאר תשובה אויף דער הייסע שעה
וויא „חופה״ מאכט הין אונ צוריק כפלים :
חומר ויוצר פלאות הבט , הללויה פלטני וגם חיים ! (?)
חתן ליעב , היינט איז א שמחה וצהלה ,
געהסט היינט צו דער חופה מיט דיין כלה !
וואס הייסט דען אזעלעכם כלה ? — כלה הייסט —
ווער ס׳האט א זכיה אונ ווער עס ווייסט ?
כלה הייסט — הער וואס איך וועלל דיר זאגען —
אויף אזוינע ווערטער דארפמען קלאגען ;
„כלה״ מאכט אי א היען , אי א הער ,
וויהין דיא וועסט נאר טוהן א קעהר ,
זאלסטו באטראכטען דאס ווארט בשני עיניך :
כלם לך הודו , התשובה למצות כבודך ! (?)
חתן ליעב , הער אוים מיינע לעטצטע ווערטער :
קודשא בריך הוא אליין איז דיין בעשערטער ! (?)
זאלסט נאר צו׳ן איהם דיין פנים ווייזען
וועט ער דיך מיט דיין זוגתי שפייזען
טוה זשע , חתן ליעב , מיט טרהערען א גיסס
אונ געה צו דער חופה מיט׳ן רעכטען פיסס
אונ בעטט גאטט אזוי פאר דיין זוגתי :
אזוי וויא אשה מאכט אנא שמע הבצעקתי !
אונ מיך בעלויען וויא עס קעהר צו זיין
וועט דיין זוג אודאי עולה יפה זיין ! ....

איך האב דיקע זעהר געשמאק געוועגט אויפ׳ן בדחן׳ס קאפ אונ אויף מיין וויסטער דאליע .... מיר איז דער טאג פון מיין חופה דיקע גיט

ניט

פאַרגעקומען וויא יום-כפור, נאר וויא ערב יום-כפור .... פונקט וויא ערב יום כפור עסט היינט דער עולם לעקעך; איך וועל צו מנחה זאגען ודוי, איך וועל אָנטיהן אַ קיטעל; טאטע מאמע וועלען מיך בענשען; נא, אונ אַ כפרה ווער איך דאך היינט אַודאי אויף אייביג פאר מיינע עלטערענס חטאים .... אונ דיא כלה וועט מיין כפרה .... גישט מעהר נאר, וואס ערב יום כפור שלאגט מען מיט נ ו י ס ע כפרות, אונ איך מיט מיין כלה זענען שוואַרצע כפרות .... איין אמת טויגען מיר טאקע ביידע אויף סים סאט כפרות! .... אַי מע שלאגט מיך היינט קיין מלקות ניט .... ? איז ראשית וועלען מיר נאך דיא ווייסעחברה'ניקעס אַריינלעגען אונטער דער חופה קניפ מיט שטעכעלקעס וויפיעל ח"י פעמים מלקות .... והשנית בין איך שוין אזוי דערשלאגען, אַז ס'איז שוין גאר ניטא מעהר וויא הין צושלאגען... קורץ, מע האט מיך אָנגעהייבען אָנטיהן אינ'ם קיטעל אונ צעשפיליען אונ צעבינדען אַלע בענדליך אונ היינגעלעך אויף מיר .... נישט קשה: איין עקס צו דער שחיטה מוז מען בינדען אונ קניפען, אָבער אַ פוילעש חתן'דעל גערהט צו דער שחיטה אַליין פראנק אונ פריי... נאר איין ווינק פינ'ם פוילעשען טאטען — דארפמען שוין קיין אייזערנע קייטען ניט!... וויא מע וויל מיך שוין נאר וואס אַרויספיהרען צום בעדעקענס, האט דער מחותן דערזעהען, אַז איך טראג עפעס איין אַנדער היטעל, אונ האט אַ געשריי געטיהן ניט מיט זיין קול: „וואס אידאס? וויא איז ר' אייבישע'ס מיטצעל?!" — „דאס מיטצעל?" — זאגט דער טאטע — אונ פאר דער פיהר דערמעלט האט איהר בעצאהלט, הא?...." — „עט, איהר זענט אַ שוטה!" זאגט דער מחותן — „עט, איהר זענט אַ טפוש!" זאגט דער טאטע... אַ וואָרט פאר אַ וואָרט ביז ס'איז געפלויגען אין — טאטעס טאטען... אין דיא שטיב איז געגאנגען חאדאראם... ביז מענשען האבען זיך אַריינגעלעגט אונ מע האט געעקט מיט'ן מלוה, ער זאל אָבגיבען דאס מיטצעל אונ פינ'ם דרשה-געשאַנק זאל מען איהם בעצאהלען זיין חוב, אונ מע האט מיך יאַקאם אַוועקגעפיהרט צום בעדעקענס. — דארטען ביי דיא ווייבער האט מען זיך בעזונדער געריסען דיא שלייערס: דיא מאמע איז געוועהן מלא כעס וחמה, וואס מע האט איהר קיין ווייס העמד ניט געשיקקט פאר דער חופה, כנהוג... אונ דיא מחותנת'טע איז געוועהן להרוג ולאבד, פאר וואס מע האט דער כלה קיין פעלענע מושקע ניט געגיבען... אַקצור איך בין אַריין צווישען דיא נשים אונ האב אַ קיק געטיהן אויף מיין יפה-פיה — דער לעטצטער קיק פאר דער שחיטה... וויא זיא זיטצט, וויא דיא מאלפע צווישען אַ חאפטע ווייסע-חברה'ניקעס, אונ 18 ווייבער שלעפען ביי איהר, יעדערע אַ צאפעל צו זיך אַזוי, אַז זיא האט אויסגעזעהן צווישען דיא

אויסגעצויגענע

אויסגעצויגענע צאפלעך , גאר וויא דיא אלטע גרויסע שפונן אין איהרע פערוואָרפענע פּאוועטוניע-פיידעם ···· אונ ווען איך וואָרף דיא רגע אויף איהר ניט אראָפּ דעם דעקקטיך — וואָללט איך שוין געוויסס ניט דער לעבט צו דער חופּה צוגעהען ···· דיא ווייבער האבען מיך בעוואָרפען מיט דיא האָפּפען — כדי דיא ראשטשינע , וואָס טאטע-מאמע פערראשטשינען , זאל אויפגעהען וויא אויף אייזען ... אונ מע האט אונז געפיהרט צו דער חופּה.

עס האט עפּעס גאר ניט לאנג געדאווערט דער גאנג — מע שטעהט שוין טאקע בּיי דער חופּה···· מיר איז אפילו ווילד קשה געוועהן : פאר וואָס מע פיהרט אונז ניט צו דער שיהל ? נאר איך האב מיר געטראכט : פון הכּתּם ווייסט דער מחותּן וואָס ער טוהט···· ? זאל איך מיך רעכטען , אז דאָס שטעהען מיר עס טאקע לייבען א שיהל ! ? ···· מאהלט אייך ; א קליין איינגעצוקערט שטיבעל אונטער א פערגרינטען שטרויענעם דאך מיט איין אויסגעציפּטער סטריכע ; דיא וואנדליך ארומגעשפּארט מיט אויפגעפוילטע פּאדפּארקעס ; אין דיא פעדערשטע 3 פענסטער זענען עטליכע טאפעליעס פערקלעבט מיט געהלע שמות , עטליכע מיט אלטע צעטריפּעטע שטיקלעך פּרוכת אונ עטליכע גאר לחלוטין אויסגעשלאגען ; דיא לעהם אויף דיא וועגד צוטרעסקעט , אונ אויף איינינע ערטער גאר אפּגעפאללען , אז ס'זעהט זיך ארויס דער זאמיט ; דיא דרום-וואנד מחילה מעוברת , היינט מארגען אויף מפּיל זיין ···· אונ אין דער מזרח-וואנד , סאמע אין דער מיטט איז אויסגעבראכען א שטיק זאמיט אויך , דורך וועלכען עס קיקט ארויס א פערפוילט שטיקעל ארון-קודש , פון וועלכען דער שמש גראבעלט אפּט אב מויל-מעהל צו'ן א ברית-מילה ···· א יא , א וואילע שיהל ! ? ···· נאר וויא איך שטעה אזוי פערטימעלט , קיקענדיג אויף דער מין שיהל , הער איך פּליצעם א ווילד געזינגעריי מיט א פּלייעס-קעריי , אז א דאס מעוברת'ע שיהל-וואנדעל פאללט אקערשט ניט איין ! דער טאטע האט א פרעג געטיהן דעם עולם , וואָס דאָס בעטייט : האט מען איהם געאנטוואָרט : „דיא כמארעסטריקעווער חסידים היע האבען געמאכט זייער רבּי'ן א זילבערנעם סאמאוואר פאר 200 רו"כ , אונ היינט באנאכט פיהרען זיי איהם אוועק צום רבּי'ן , לכן האט מען געמאכט א קערמעשעל אין קלויז אונ דאָס נעהט מען פון דער קלויז באלייטען דיא שלוחים מיט דער מתּנה צום רבּי'ן ···· נא , זאלען טאקע ניט לעבען אונזערע פוילישע יודעלעך ביז משוח וועט קיממען ? ···· וויא נאך האט איהר אזא פאלק אין דער וועלט , וואָס זאל זיך אזוי מפקיר זיין פאר צדיקים וויא זיי ! ? ···· אליין דארען אונ קוואָרען , הונגערען אונ פריערען , געהען נאקעט אונ בארפיסס , אפילו א שטיקעל רעכטע שיהל ניט האבען — אביא דעם רבּי'ן א זילבערנעם סאמאוואר , כ'לעבען , פארט א היממעל-

מענטש, דערפֿעמען דאך איהם הייבען דעם מוח... אונ וואס באמת טאקע זנאטשעט א שיהל אקעגען רבי'ן? דער גאנצער יחוס פֿין שיהל איז דאך גאר דאס דאווענען אין איהר... אז דער רבי איז דאך אבער אליין תפלה!... האט זשע דען דער גרויסער ר' הילי ניט געזאגט אויף דער אלטער רבי'צען, בעת זיא איז מעוברת געוועהן, אז זיא טראגט 2 ספר-תורות?... (ער האט געמיינט 2 זיהן, א צוויללינג—...) איי זיא האט גאר געהאט א מאדעל מיט א מאנקאלב...? נא מילא? אבער א קיק איז דאך עס... נא? איז עפעס שייך צו זאגען, אז א שיהל איז ביליגער פֿינ'ם רבי'ס סאמאוואר...! מאהלט אייך פֿאר פֿאדאט צאהלען האט עפעס דער יוד אביססעל מעהר מורא וויא פֿאר דער שיהל... ווארען יענ'ש שמעקט דאך שוין טאקע מיט א רויטען קאלנער, אונ דא איז נאך וויט צום געלעכטער... פֿריטאה, לאזען זיך דיא קראקאדילעווקער יודלעך טאסקען דיא לעטצטע קישעלעך אין סטאן אריין אונ זיך אליין — 18 מאל אין יאהר זעטצען אין קלאטץ, אונ קיין פֿאדאט צאהלט מען פֿארט ניט! ווארען פֿין וואנעט זאל מען נעהמען, אז ס'איז פֿארט נישטא...? פֿין זיך קענן מען דאך ניט מאבען-קיין געלט!... קוים מיט צרות, מיט ליידען, שלאגט מען צונויף א ב' פֿעמים חי' אויף א פדיון צום רבי'ן מיט א שליח מיוחד פֿין גאנצן קהל, אונ דער רבי, זאל מאריך ימים ושנים זיין, איז מבטיח, אז דער פֿאדאטנע-ספראווניק, צי דער סטאנאוואי וועט אראב פֿינ'ם באנקעל... אונ כך הוה: דער אלטער געהט אראב אונ איין פֿיזענט-מאל ערגערער, נייער קיממט אראף... אונ מאכט אין שטאדטעל חורבן-ירושלים — אונ קיין פֿאדאט צאהלט מען טאקע אלץ ניט! נישטא, איז נישטא! וואס קענן מען מאכען...? אז מען קראצט שוין יא אויס, — פֿין דיא לעטצטע בעבעכעס, דיא בידנע פֿאאר הונדערט קערבליך — זאלטען אזא בלוטיג געלט צאהלען פֿאדאט, ציא גיבען אויף א שיהל, אויף א הקדש, אויף א תלמוד-תורה, צי אויף לחם-אביונים פֿאר מענשען, וואס ווערען געשוואלען אין גאסס פֿאר הונגער אונ קעלט...? פֿערקעהרט, אדרבא, איך פֿרעג אייך אליין: זענען דיא אללע זאבען ביליגער פֿין א זילבערנעם סאמאוואר דעם רבי'ן!?... א יא, איהר שווייגט שוין!... נא שווייגט זשע טאקע וויא א... אונ לאזען זיך אונזערע כמארעסטריקעווער חסידים משמח זיין מיט'ן רבי'נס סאמאוואר; לאז זיך דאס מעוברת'ע שיהלעכען אויסטראגען זיין צייט... לאזען זיך דיא קראקאדילעווקער חולים, קינפעטורענס, קאליקעם, אלמנות אונ יתומים דערוויל קוויקען מיט חלשות... אונ לאם איך מיר פאוואלי בעטראכטען מיין וויינענדיגע קאמעדיא אונטער דער חופה!...

22.

מַזָל טוֹב, יוּדֶען! אִיהר הָאט שׁוֹין אַייעֶר פָּאדְיַאקֶע:
נָאךְ אֵיין בָּאלַיאטְשַׁקַא אוֹיף אַייעֶר אַלְטֶער מַכָּה!...

אַ קִיצוּר, דִיא אוּנְטֶערְפִירֶערס הָאבֶּען שׁוֹין גֶעמַאכְט אַרוּם מִיר דִיא 7 הַקָפוֹת מִיט דֶער כַּלָה, אוּנ אִיךְ שְׁטֶעה וְוִיא חוֹזֵק אִין גַן-עֵדֶן... דֶער רַב הָאט שׁוֹין מְסַדֵר-קִדוּשִׁין גֶעוְועזֶען; דֶער חַזָן הָאט שׁוֹין אָבְּגֶעלֶע-הֶענְט דִיא כְּתוּבָּה אוּנ אָבְּגֶעטֶערֶעלֶעקֶעט דֶעם לֶעצְטֶען „מִי אַדִיר“ — וְעַל כֻּלָם: אִיךְ הָאבּ שׁוֹין אָנְגֶעטִיהָן דֶער כַּלָה דָאס קִדוּשִׁין-פִינְגֶערֶעל, אוּנ שׁוֹין אַרוֹיסְגֶעלָאזְט פִין מַיין אַייגֶען מוֹיל מַיין טוֹיט-פְּרִיגָאוָואר מִיט דִיא קְלֵיינֶע 2 גִיפְטִיגֶע וְוערְטֶער „הֲרֵי-אַתְּ“... אוּנ אַלֶעם גֶעהט, דַאכְט זִיךְ, נִישְׁט קָשֶׁה... פְלִיצֶעם דֶערְפִיעל אִיךְ אַ טְרֵייט אוֹיף דֶער מַאזָאלִי, אַז אִיךְ הָאבּ שִׁיר גֶעלָאפְּנֶעט אוֹיפ'ן אָרְט! דָאס הָאט מִיר מַיין יְפֵהפִיָה אַזוֹי גֶעטְרֵיי אָנְגֶעטְרֵייטֶען אוֹיפ'ן רֶעכְטֶען פִיסס, זִיא זָאל אוֹיף מִיר מֶמְשָׁלָה הָאבֶּען נָאךְ דֶער חֲתוּנָה... אַוַדַאי אִיז מִיר נָאךְ דִיא פוּילֶע סְגוּלָה אָבְּ-גֶעגַאנְגֶען דֶערְמֶעלְט צוּ מַיינֶע אַלֶע גִילְדֶענֶע צַייטֶען... אוּנ ס'אִיז דָאךְ, בֶּאֱמֶת, נָאר אַיין אִיבְּרִיגֶע זַאךְ! וְוער וְוייסְט עֶס נִיט, אַז יֶעדֶער פוֹילִישׁ מֵאדֶעל אוּנְטֶער דֶער חוּפָּה, מַאקֶע בְּעֵת זִיא טְרֵייט אָן דֶעם חָתָן אוֹיפ'ן פִיסס, וְוייסְט זִיא, אוּנ וְוִילל עֶס מִיט'ן גַאנְצֶען הַארְצֶען, אַז דֶער מַאנְן זָאל אִיהר דֶערְפַאר דָאס גַאנְצֶע לֶעבֶּען טְרֵייטֶען אוֹיפ'ן קָאפּ!?... נָאר גְלַאטְט, מֶע מוּז נָאךְ טִיהן דָאס אַלְטֶע נַארֶעשְׁקַייט... הַיינְט, מָאהֶלְט אַייךְ, אַז מֶע מוּז נָאךְ מִיט אַזַא פִיסס צֶעבְּרֶעכֶען דָאס גְלֶאזֶעל!... אוֹיךְ אַיין אַלְטֶער מִנְהָג, פַאר אַ זֵכֶר אוֹיף חוּרְבַּן-יְרוּשָׁלַיִם — אוּנ אוֹיפ'ן חוּרְבָּן פִין טוֹיזֶענְטֶער יוּנְגֶע פָּארְלֶיךְ, צוּצֶעקֶעס, וְואס בְּלֵייבֶּען נֶעבִּיךְ אוּמְ-גְלִיקְלִיךְ זֵייעֶר גַאנְץ לֶעבֶּען אוּנ אֶפְשַׁר גָאךְ אוֹיף דוֹר דוֹרוֹת... דַארָאף אִיז בַּיי יוּדֶען קַיין זֵכֶר, קַיין קְרֶעכְצֶען, אֲפִילוּ קַיין מַחֲשָׁבָה נִיטָא!... נִישְׁמֶעהר, אִיךְ בִּין שׁוֹין דָאס אוֹיךְ אִיבֶּערְגֶעקוּמֶען! „מַזָל טוֹב! מַזָל טוֹב! מִיט מַזָל זָאלְט אִיהר לֶעבֶּען!...“ הָארְט מֶען פִין אַלֶע זַייטֶען; אַזוֹי פֶערְלָאזְט זִיךְ אַלְץ דֶער יוּד מִיט זַיין לֶעבֶּען אוֹיפ'ן מַזָל, אוּנ אַלֵיין קַיין הַאנְד אִין קַאלְט וַואסֶער נִיט טִיהן וְועגֶען דֶעם לֶעבֶּען... אוּנ זֵיי פֶערְגֶעסֶען גָאר, אַז דִיא גְמָרָא אַלֵיין זָאגְט „אֵין מַזָל לְיִשְׂרָאֵל“ נָאר „וּבֵרַכְתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה“ — טִיה, וְועט גָאט הֶעלְפֶען!... אַ כְּלָל מֶע פִירְט אוּנְז שׁוֹין גֶעאַרֶעמְט פִין דֶער חוּפָּה, (טַאקֶע נָאר אַיין מָאל אִינ'ם לֶעבֶּען... אִי דָאס פִינ'ם גֶעוְויסֶען סַמְן וְועגֶען...) „מַזָל-טוֹב, מַזָל טוֹב! דָאס „פוֹילִישֶׁע יוּנְגֶעל“ שׁוֹין גֶעוָוארֶען אַ „פוֹילִישֶׁער יוּנְגֶער-

מאַנטשיק״. אַ גדולה, אַ שׂמחה מיט אַ פּויק: מע טאַנצט דעם גאַנצן וועג, מע זינגט, מע פּליעסקעט, און די [2] מחותּנים, מיט זייער כּבוד, אַליין גיהען, אין דרויסען פאַר דער שטיב, אַ קאַזאַטשקע אַזוי . . . פּאַנע-בריה'ש . . . בּנמוס . . . און פּערטיעפּט עט, עט ··· אַזוי וויא אַזוינע
[2] בּעיאַהרטע שווערע הייסע חסידים און געקאָוועטע יודען דאַרפען צו זיין . . .
און אַללע ווייבער פּליעסקען צו, און טהייען ממש קקענדיג אויף די [2] היסטע יראים ושלמים . . . גלייך זיי שלינגען די שכינה וואָס ריהעט אויף זיי ··· ביי דער טהר איז מען אונז אַרויסגעגאַנגען אַקעגען מיט אַ געפּלאָב-טענעם קוילעטש — אַ פּנים צו ווייזען, אַז מיר וועלען זיך שוין קיין מאָל ניט צעפּלעכטען — וויא דער קוילעטש — ביז די צרות און ליידען וועלען אונז ניט אויפּטאַטשען מיט זייערע שאַרפע טיגערשע צאהן און איינשלינגען וויא דער קבר! . . . מע האָט אונז אַריינגעפיהרט אין שטיב, געזעצט אויווענאָן און מע האָט אונז דערלאַנגט די גילדענע יאַך . . . און וויא אַזוי זיא איז שוין געוועהן ניט „גילדענע" און ניט „יאַך" . . . בּין איך שוין דאָך געהערען געוועהן צו חאַפּען האַטש אַ ערייטען לעפעל, כ'לעבען פאַרט נאָך אַ תּענית . . . נאָר חבֿרה חסידים האָבען באַלד אַריינגעמיטצעט די לאַפּעס אין שיסעל אַריין און האָבען זיא אויס-געלעקקט ביז דער שפּענטע.

קורץ גערעדט מע האָט זיך געזעצט צו דער חופּה-וועטשערע, די כּלי-זמר רימפּלען און מאַכלים געהן אויפ'ן טיש נאָר בּגדי-מלכות . . . נאָכ'ן עסען איז מיין בּרחן אַראָף אויפ'ן טיש, האָט אַנידערגעשטעללט אין מיטען טיש אַ גרויסען קאַרענעם טעללער פאַר דרשה-געשאַנק, האָט צושפּרייט די האַנד און האָט אַ געשריי געטהאָן: „שאַט רבּותים! איך וועלל אייך משׂמח זיין מיט אַ שפּיציג פּשט'ל, פאַר'ן דרשה-געשאַנק! אין פּסוק שטעהט „ויקח קרח בּן יצהר" — איז דאָך ממה-נפשך קשה: איז קרח געוועהן אַ נקבֿה — וואָזשע שטעהט „בּן יצהר" — וואָלט דאָך בּעדאַרפט שטעהען „בּת" יצהר . . . ? אלא איז ער געוועהן אַ זכר — וואָזשע האָט ער גענעהמען יצהר'ן פאַר אַ ווייב? . . . אַ בחור מיט אַ זכר שייט זיך דאָך . . . ? דער תּירוץ דערפון איז אַזוי. קרח איז טאַקע געוועהן אַ זכר, נאָר יצהר — אַ נקבֿה און דער „בּן" איז די טייטש „אַלט", ס'הייסט „די אַלטע יצהר" — און אָ דאָס פרעגט טאַקע רש"י די קשיא: „קרח שפּיקח היה מה ראה לשטות זה?": די, קליינער קרח, וויא קיממסטו דאָס נאַרעשקייט טיהן און גענעהמען איין אַלטע מויד . . . ! ? נא, רבּותים, קיממט מיר אַ כּלה . . . ? איי, הריי הריי, חתן'ס צד דרשה-געשאַנק!" — דער טאַטע האָט אַרויסגענעהמען פון דער בּיזעם-קעשעני אַ כּתב מיט חתימות פון אַללע וצוני'ר חסידים, אַז איבער הונדערט יאָהר קעהר מיר די אַגענטור פון'ם רבּי'נס מעמדות

געלט . . . און האט עס אַריינגעוואָרפן אין טעלער אַריין ···· דער איבעריגער עולם פֿון חתנ׳ס צד שווייגט ···· דער בדחן ווערט שיר איבערגעריסען שרייענדיג — מע שווייגט וויא דיא ערד שווייגט ···· אַלואַי אַלדעם באַז זאָל אַזוי שווייגען ···· ענדליך שרייט אויס דער בדחן : איי, הריי, הריי, הריי, כלה׳ס צד, דרשה-געשאַנק !" — דער מחותן האט אַ פֿירגענעהמען פֿין אונטערען געזאַס אַ שטר-חצי-זכר אויף זיין גאַנצען מאַיאָנטעק ···· און אויך אַריין אין טעלער אַריין ···· דער בדחן שרייט ווייטער : „און ווייטער חתנ׳ס צד, צד חתן, כלה׳ס צד, דרשה-געשאַנק !" — אַ שטילשווייגעניש וויא דער טויט ! ···· „איי, מימעס, פעטערס, זיידעס, באָבעס, גיטע פֿריינד, אַלטע שקראַבעס, חתנ׳ס צד, צד חתן, כלה׳ס צד, בייט אויס אַ קאָפּיקע אויף מינץ, דרשה-געשאַנק !" קוים מיט צרות האט זיך אַרויסגעריקט דער קראַקאָדאַלעווקער נגיד און האט אַריינגעוואָרפען 6 אַלטע קופּערנע פּיטאַקעס, אַז דער טעלער האט באַלד געטרעסקעט אונטער זיי ···· און ווייטער אַ שטיל-שווייגעניש, חאָטש ווער צעריסען שרייענדיג ···· צעבראָכען דער טעלער, איז דיא מחותנת׳טע אין כעס געוואָרען ; דיא מחותנת׳טע אין כעס — איז דיא מאַמע ברוגז געוואָרען ; דיא מאַמע ברוגז — האט זיך דער טאַטע אָנגעבלאָזען, דער מחותן אַראָפּגעלאָזט דיא נאָז, דיא אונטערפֿיהרערס פֿערבמורעט, דיא נאָסט — וויא אומגעדרייט ···· אַ כלל, ס׳איז געוואָרען אַ סאַמאַטאַכע מיט אַ קאַלעבאַליק — דערווייל האט דער מלוה זיך מיישב געווען : „גיט אַ קיין דרשה-געשאַנק ···· ?" און ריסט מיר אַראָב דאָס מיטצעל און אַנטלויפט ! ····

שטעלט איך פֿאַר, אין וואָס פֿאַר אַ לאַגע דיא גאַנצע חתונה איז געבליבען און איך נאָך בעזאָנדערס ! ··· און טאַקע ווען ניט חסדא דער קראַקאָדילעווקער שוחט, וואָלט, ווער ווייסט צו וואָס חלילה געקענט קוממען ···· חסדא האט פּליצעם, פֿין דער העלער הויט, אויסגעגאָססען אַ גאַנצע פּאָמיינציע וואַססער איבער דער שטיב, האט זיך אַליין אויסגעטיהן ביז אין דיא אייגנע תחתונים, און דעם גאַנצען עולם אויך דאָס אייגענע געטיהן, און מיט זיין יאַרמעלקע, וואָס האט געוואויגען געוויססע 3-2 פֿינט איבער איהר פֿערשמאַלצעוועטען שווייס און ברוד, האט ער געפּאַטשט דיא אַלטע ווייבער מיט דיא יונגע ווייסע-חברה׳ניקעס, זייא זאָלען אין איין אָטהעם פּליעסקען אָהן איין אויפֿהערינג, און ער מיט׳ן עולם האָבען זיך צוטאַנצט אויף וואָס דיא וועלט שטעהט און מע האט איבערגעקעהרט דיא שטיב אָרע קאַרען . . . אַ ברכה זאָל נאָר אויף זיין קאָפּ קוממען, וויא אַזוי ער האט אונז אַלעמע ממש מחיה געוועזען ! . . . אָט אָ דאָס הייסט אַ כשר׳ר יוד. אַ שוחט ! — וואָס דען ? אפֿשר פּיני דער וצנו׳ר שוחט איז אַ יוד. . . ?

אזא יאהר אויף אללע דייטשען, רבונו של עולם!... נא, נא! אויך מיר א שוחט! — האט איהר נאך געהערט א שוחט מיט געוועקסעלטע שטיוועל, מיט פערקעמטע באָרד און פאות און מיט א מאנטינעגעם קאשקעט און דערצי נאך לייענען און שרייבען מאסקוויטעריש...? הא? — נאר מע זעהט עפעס באשאנפערליך, וויא דיא קליפה, אומשטיינסגעזאגט, איז זיך אזוי גובר, אז מע קען גאר באין אופן צו'ן איהר קיין שליטה ניט האבען!: איז ער, וויא אויף צו להכעיס, איין קינציגער בריה אין שחיטה ובדיקה; איין מכניס-אורח אין שטאדט; איין גיטער מענש אויף א טובה טיהן א יודען ביז מסירת-נפש: איין השוג ביי נאטשאלסטווא איבער זייגע בנימוס'ע תנועות און הנהגות; איין איש אמת, וואס ס'איז ווייט אזעלכעס צו געפינען און איין בר מעלה און בעל מדות-טובות אין דער וועלט! — נא, וואס זאגט איהר אויף אזא סטרא אחרא, רחמנא ליצלן!? ··· דער רב רודפ'ט איהם אפילו ביי קהל און שרייט נאגעוואלד, אז ער איז א קל-שבקלים — נאר צו זיין טרף גליקן קען ער נאך א סך בעססער לעדערנען פינ'ם רב, אז ניט איין מאל חאפט ער איהם אין א שאלה, אזוי... גאר מאוס... און ער מוז געביך שווייגען! אזא כשר'ער יוד, אזא פייערינער חסיד, אזא עולה תמימה מוז געביך בטול ווער'ען פאר אזא מין פיינע-בריה'שען שוחט... א יא, גיטע יאהרען...? זעהט איהר, מיין חסדא איז דייקע ניט קיין איבעריגער בריה אין שחיטות, און אזוי לעדערנען קען ער דייקע גאר ווענינ, כמעט אויפ'ן שפיץ-מעססער... נאר איך וועלל איהם ניט בייטען אויף זייערע 18 שוחטים וויא דער פיני! — וויא פערמאגט יענער גאר אזוינע זיססע תנועות, אזוינע חן'עוודיגע פאכטעמקעס וויא חסדא?... קיין צער! חסדא'ס בראנפען-טרינקען, זיין יארמעלקע פאטשען, זיין משמח זיין דעם עולם מיט אללע זיינע קאטאוועסלעך און אבשניטצלעך... איז דאך ממש א פקוח-נפש, א תענוג צו צוזעהען! ···· ער האט עס פערבראכט מיט'ן עולם דיא נאכט; ער האט עס אבגעוואיעוועט א חתונה, אז ס'איז טאקע גאר געוועדן צום נאפען, וויא איך בין א יוד! ···· ער האט זיך געגליטשט אויף דער נאססער ערד, נאר עפעס וויא א קונדס'ל פין 15 יאהר; ער האט קאמאנדעוועט דיא „שבת-טאנץ“, וויא איין קינצלער אין דער וועלט: ער האט ארויסגעחאפט זיין גרויסע פאטשיילע פינ'ם ביזעם ארוים, איז מיט איהר ארומגעגאנגען פין איינעם צום אנדערען, געהייסען דעם בדחן אלץ אויסרופען, צו דיא כלי-זמר א זוויק — זיי זאלען צושפיעלען און אליין האט ער אללע מאל דערלאנגט איין עק פאטשיילע דער כלה, דעם אנדערען טא דעם יודען טא יענעם, טא דער יודענע, טא יענער, און אליין געהאלטען דיא מיטט און געפיהרט דעם טאנץ ביז ער האט אזוי אויסגעדרייט דיא כלה מיט אללע מאנסבלען

און װײַבער װאָס אין שטיב ... און אין צימבעל אַרײַן איז געפֿאַלען „שבת“ פֿון אַלע זײַטען... אַ פֿינצטערע, גאָר בלתּי שום ספֿק... און פֿון דעם געלט האָט מען אַלץ געקױפֿט בראַנפֿען און װײַטער בראַנפֿען! — ערשט נאָך אַלעמען האָט ער אַ געשרײ געטיהן: „אַלע אין אַ ראָד!“ — און באַלד איז פֿינ׳ם עולם געװאָרען אַ דרײענדיגע ראָד װיא אַ װיכער און חסדא אין דער מיטט...

קורץ, אַ סך זענען אַנידערגעפֿאַלען שלאָפֿען פֿון שכּרות און פֿון מיעדקייט: אײניגע האָבען זיך אָנגעהײבען קלײבען אַהײם, קאָם שלעפּענדיג דיא פֿיסס; דיא מחותּנים און מחותּנת׳טעס האָבען זיך אָנגעהײבען איבערקוקען צװישען זיך ···· און באַלד האָבען דיא אונטערפֿיהרערס פֿערשטאַנען דאָס עסק ···· און, אַרויף — לענענדיג דעם קלאָמץ אויף מיר מיט דער כּלה, האָבען זײ אַ געשרײ געטיהן: „נאַ געניג, חתן-כּלה האָבען הײנט נעביך געפֿאַסט, דאַרפֿמען זײ שוין לאָזען זיך אָפּריהען!“ — בײ דיא װאָרטער האָבען דיא כּלי-זמר אַ שפּיעל געטיהן דאָס „מצוה-טאַנצעל“ ···· דיא אונטערפֿיהרערס האָבען געחאַפּט מיך און דיא אונטערפֿיהרערקעס — דיא כּלה און מע האָט אונז, װיא דיא פּאַימעניקעס, אַװעקגעפֿיהרט ערגעץ אין אַ פֿינסטער קעמערעל, װיא ס׳איז געשטאַנען אַ מין בעטעל... מיט אַ טאַפּטשאַן... שאַט רבותים, לאָז זײן שטילל! מײנע אונטערפֿיהרערס ראַמען מיר אײן עפּעס אַ סוד... אַ גיטע נאַכט אײך, און מיר אַװיסטען תּמיד!...

ענדע דער ערשטער טהײל.

צווייטער טהייל.

1.

אז, ס'איז פין גאטט, ווי עס איז נאך שאן, האט דאך עס טאקע דעם זיבעטען חן!...

אצינד, ליעבע לעזער, אזוי וויא איהר קענגט מיך שוין יעטצט פין מיין געבוירען ביז דער חתונה, אונ איהר ווייסט שוין, וואס פאר א טהייערע כלי איך בין... וויל איך שוין טאקע פאר אייך דערצעהלען כל דבר שורש פין מיין גאנצען לעבען! מכי תיתי, לאז דיא וועלט וויסען, וואס פין פוילישע יונגלעך ווערט אין אונזער געבענשט פוילען?... אונ טאקע פשוט געוואהר-ווערען פין א סך נוטצליכען זאכען אינ'ם לעבען... מאהלט אייך, מה דאך נאך קליינערהייט, אז איך בין נאך גאר געוועהן א שנעק, א סמארקאטע יונגעל — האט מען שוין געהארט אונ געזעהען פיר מיר אזוינע חרושים, וואס ניט איטליכער איז זיי גאר ביכולת משיג צו זיין. מכל-שכן צינד, אז איך בין שוין, ברוך השם, א פאלנע מאנסביל!.. פערקעהרט, זאגט, אדרבא: א סך האט איהר אין פוילען אזעלכע יונגלעך, וואס זאלען אזוי סקלאדנע, אזוי בפרוטרוט בעשרייבען דאס פויליש-יודישע לעבען, וויא איך? (אי דאס האב איך נאך קיין מן המעשר ניט דערצעהלט, וויפיעל ס'איז נאך דא...); ביי א סך פוילישע מאמעס אין בויך איז אים נייטען חודש געווארען פין א מאדעל א יונגעל...? א סך האבען דיא זכיה געהאט צוזעהען מיט זייערע אויגען א שרייטעלע אין א קאפעליושעל, וויא איך...? א סך האבען אזוינע לעכטיגע אויגען געהאט, צוזעהן, וואס דיא בחורים טיהען איבער אין קלויז אונטער דער הריבע אונ אויפ'ן בוידעם... וויא איך? היינט ר' אייבישע'ס מיטצעל, וואס ס'איז דאך באמת איין אנטיק אין דער וועלט, כמעט איין אכטער נאך דיא זיבען ווינדער... איז ווער האט עס? —

איך! ווער האט דעם למ"ד וא"ו'ניקס טאכטער פאר א ווייב? — איך! ווער האט מזכה געווען דיא וועלט מיט אזעלכע היילינע, גרויסארטינע פלאות'ן, וויא מיין מחותן'ס בריעף, דעם רב'ס תורה, דעם איניקעל'ס גמטריאות, דעם פנקס „אסור לדבר", מיט דעם בלינדען בדחן'ס גראמם?... איך! — נא, אונ אקעגען דיא שילורען מיט דיא סקיפענטען בין איך דאך אודאי ווערטה אויף איין שאהל גאלד אונ אויף דער אנדערער מיך!...

זיי נערהמען זיך איבער מיט דיא זילבערנע קנאפ אונ טשעכענע קאלנער — אז ווא! אויך מיר אחריפות, צו געהען וויא א גוי!... געהען וויא איין אמת-עהרליכער יוד, אונ דאך האבען דעם זיבעטען חן — א דאס איז א בריהשאפט! — אונ א דאס בריהשאפט האב איך דאך בעוויזען גאר אויף איין אנדער אויפ'ן! ; איך האב דאך שוין צו ניין יאהר געטראגען דעם הולך פין א 70-יאהריגען חסיד, פא ווסיוא פארמוא... היינט ווער דארף חשוב'ער זיין ביי יודען אונ טאקע אפילו ביי גוים — איך, וואס איך האלט מיך אין דיא בגדי קודש פין מיינע אבות-אבותינו, ביז אין בארג סיני... צי זייא, מיט'ן נאכקרימען זיך יענעם — הא?... א נא, לאמיר אקיק טיהן שער'ן פין אלטע היילינע ספרים, צי אויף דיא עטליכע מזרח'ן אונ פאטרעטען, וואס האבען זיך נאך פארוואלגערט ביי איינינע עהרליכע יודען מדור דורות — וויא אזוי זענען, דארט אויסגעמאהלט משה רבינו מיט דיא יודען בשעת יציאת-מצרים? מן הסתם אין זשיפעצעס מיט לאפענמיטצלעך!... אונ טאקע מרדכי, דער שני למלך אליין, איז ניט אבגעמאהלט אין א ספאדעק, א קאפטען מיט סטראקעס אונ א פאאר ווייסע תחתונים מיט פאנטעפלעך...? נא, אונ דוד המלך, אונ טאקע דער מיללאנשטיק, שלמה המלך, זענען דען חלילה געמאהלט אין סערדעטען מיט קאפעליושען? תם ושלום! אויך אין דיא אייגענע בגדי-קודש, וואס אללע יודען — פערשטעהט זיך, אז זייערע בגדים זענען מן המתם פין צייגען פערנוע סארט: דאס שטריימעל אודאי פין דיא טהייערסטע סאמבירסקי מארדערס ···· דיא זשיפעצע אודאי פין דעם בעסטען מיילאנדער אטלאס ···· דיא תחתונים מן הסתם פינ'ם בעסטען האלאנדסקי וועבעל ···· אונ דיא פאנטעפעל אודאי פינ'ם עדעלסטען טשיגירינער סאפיאן ···· נא, מילא? דאראף זענען זיי דאך מלכותים אונ גרויסע שררות ···· אבער אלץ יודעש! ···· אלא מאי דער רבי, זאל מאריך ימים ושנים זיין, געהט אויך כמעט ניט אין ערגערס פין זיי ··· זיי זענען מלכותים אויף ד-ר-ערד אונ דער רבי אויפ'ן הימעל!····

זיי מאכען זיך פאן איינענער קעשעניע, אונ דעם רבי'ן מאכט דיא וועלט···· וויאזשע זאל דען אנדערש זיין? ··· נישמעהר ניט דאס בין איך דאך אויסען — איך מיין דאך אייך נאר צו דערנייזען, אז נאך משששת ימי בראשית, וויא יודען זענען נענאנט, האבען אללע גליך געטראגען

דיא זעלבע פארמא, דעם איינענעם פאסאן, וואס אללע פוילישע יודען טראגען נאך היינט! .... נמצא, אז מיר זעהען בעשאנפערליך, אז א דעם היילינען קאסטיום האט נאך אודאי דער רבונו של עולם געוויזען משה'ן אויפ'ן בארג סיני און האט איהם אנגעזאגט מיט'ן הארבען ווארט, אז יודען זאלען דאס טראגען אימער און אייביג ביז דיא יועלט וועט אונטערגעהן! און נמצא, אז דער פויליש-יודישער קאסטיום האט נאך אין זיך א סך מעהר קדושה ווי דער משכן; ווארען דעם מאדעל פונ'ם משכן האט דער איבערשטער געוויזען נאר משה'ן אליין, און משה האט, קאם אונטער ששים רבוא יודען, געפינען איין בצלאל'ן, וואס האט פערשטאנען אבצוקאפירען דיא זאך, און פון דעסוועגט אן איז טאקע איין אמת, שוין מעהר ניטא ביי יודען קיין שוהל אין דער וועלט אויף יענעם סטריא — ווייל קיין יוד ווייסט עס ניט .... אבער א דעם היילינען קאסטיום האט דער רבונו של עולם געוויזען אללע יודען גלייך אזוי, ואז בכל דור ודור געפינען זיך, ברוך השם, דייקע פראסטע יודען, שניידערס שיסטערס און קערזשנערס, וואס מאכען נאך דעם מאדעל אות באות, מיט אללע פישטשעווקעס .... נא: אידאס ניט א וועהטיג, אז אזעלכע יונגע שיבעניקעס ווארפען א ראב פון זיך אזא קדושה, אזא שיינדלינג .... און נעהמען זיך נאך איבער מיט זייערע הוזק'דיגע בגדים, מיט זייער משוגע'נעם הלך! ? .... אפילו א בלינדער אויף ביידע אויגען, זעהט, דאכט זיך, אויך, אז דער, וואס טיהט איבער דיא היילינע בארג-סיני קליידער אויף דיא שפאלטען מיט דיא דאשעקעס — פערליערט ער באלד דעם צלם-אלהים און זיין פינטעלע יוד לעשט אויס אויף אייביג! ....

ובכן בין איך דאך טאקע נאר דאס וואילע יונגעל! א יא ....? ווארען אפילו געגען זייערע סך לשונות'ן וועלל איך אויך כלל גאר ניט פערשעהמט ווערען .... און אפשר נאך גאר איבערפוציזוען זיי! ווארען צו וואס טויג באמת דער סך, אז מע קענן דאס אייגענע אבמאכען מיט איינס און א גיטים? — נאט אייך א גראשען פאר אללע זייערע לשונות א קענען איין אברהם'ל חיריק'ס א דבור! .... מיט אברהמ'לס לשון וועלל איך דאך איבעררעדען זייערע שבעים לשונות .... איהר האט געהערט דאס גילדענ'ע לשון — נא? איז דאס ניט גבורות — הבורא! ? .. · הייגט אז איך בין עס יא דער פיינער בחור, פרעג איך אייך, רבותים: פאר וואזשע קיקט עס מיין שוויגער אויף מיר אזוי קרימם און האלט זיך אין דאיגען אויף מיר? .... און פרעגט זיא אליין, פאר וואס? — ווייסט זיא ניט, כ'לעבען! עפעס טראגט זיא אויף מיר א שנאה בלב נאך פון דער חופה-וועטשערע אן: איהר איז עפעס ניט געפאללען, האר וואס איך בין אין קעמערעל באלד אנידערגעפאללען ווי א קנאפ אויפ'ן טאפטשאן,

און בין אזוי אפגעשלאפען ביז אין ווייסען טאג אריין, וויא א געהרגה'טער? .... וויא האט מיך שוין דערפאר מבוזה מבזה געמאכט פאר אללע גבאי'טעס אין שטאדטעל, און האטשע איך פיהר מיך שוין היינט גלייך מיט אללע יונגעלייטליך .... קענן איהר נאך אלץ דאס הארץ ניט אפגעהען אויף מיר! — דער נסתר מיינער האט זיך עפעס תהלת וויא געקרימט אויף מיר דערפאר, און האט מיר אפילו, אזוי, אונטער דיא צאהן א זאג געטיהן: „אי, פע! וויא אידעם א חסיד'שער יונגערמאנן אזוי ווייט פוגם אינ'ם סוד אבא-מאימא...?" נאר שפייטער האט ער לחלוטין פערגעססען און איז מיט מיר שוין אדרבא ואדרבא, און זיא טשעפעט זיך נאך אלץ און זיכט זיך אלטע איבעלעך .... און ס'איז א מעשה אהן איין עק .... זיא האט שוין טאקע געוואלט נחת זעהען פון דער טאכטער ... פשוט זיא עקט זיך א באבע צו זיין! פון דיא זיהן איז איהר קארג; נאך פון דער טאכטער איין אייניקעל! ... געשמועהר אלסדינג טראג איך פון איהר איבער און שווייג — אביא אין איהר מויל ניט אריינצופאללען, נאר איין זאך קאן איך שוין באין ענין וואופן ניט איבערטראגען: דיא רפואות איהרע, וואס זיא ברענגט מיר אללע נאכט פארן שלאף אונטערען פארטעך, פעראיממערט מיר פשוט מיין לעבען! ... איך בעטט מיך ביא איהר אללע נאכט וויא ביי א גזלן — און זיא טרייט מיר גיט אב אזוי לאנג, ביז איך נעהם עס איין און תרעך עס טאקע באלד אויס מיט דער גרינגער גאלל .... און נאך אללע נאכט א נייע רפואה, אז זיא האט מיך שוין ממש פערמיטשעט, וויא איך בין איוד! איהר זאלט אויף ציקאוועכט שטעהען אונטער דער טיהר און הארען איהר דרשה'נען איבער מיר פאר יעדער מאל איינגעהמען — איז, דאכט זיך, נאר פערעלשיטטען זיך פון איהר מויל .... און אין אמת אריין אידאס א סם, א שלאנג, וואס מע דארף נאר שטארקער זיין פון אייזען, אויסצוהאלטען איהרע רעד! .... צום מוסטער וועל איך אייך דא אונמכטען גיבען איינע פון איהרע דרשה'ס — וועט איהר שוין פערשטעהען וואס פאר א מכשפה דאס איז! ? ....

2.

מיין ניט וועסט זיין א פריי פאגעלע, בלאטע!
זאלסט אפילו לאפען, מיזטי ווערען א טאטע!

„דיין שוויגער א שלעכטע! .... א יא, איציקעל? .... אומ.... רבי

יונה שלמה ···· וואס איך ווינטש דיר, זאל עס מיר נאר אין מיין ביזעם אריין! ···· וואס זאל איך שוין רעדען, אדער וואס זאל איך זאגען — אז דיא ביסט נאך גאר א יונג ציגעל׳ אומשטיינסגעזאגט! ···· איך ווייס? דאכט זיך, וואס איך וויל זעהן אין דיר אונ אין צייטעלען, מיינע ביינער זאל זיא מיר איבערלעבען — אלנאי, רבי יונה שלמה, אהן יודישען שאדען, אויף מיר געזאגט געווארען! — אונ אז טרייגע דיא בארעבאליכע שטאפט אונ קראפט פאק איהר אידעם ... פריטאה, א נא: וועהמען איז מען מעהר מקנא — דיר, צי איהם ...? הא? וואס זאגסטי, איציקעל...? ווארען זיא, לאז זיא מיר מוחל זיין — איז פארט פין א גראבען שיירעש (?) האמטשע מיט איהר נגיד׳עשאפט אינאיינעם! דער מאטע איהרער — נאטט זאל מיך גיט שטראפען פאר דיא רעד — (א קלאפ מיט דיא פינגער אויפ׳ן פיסק.) איז פארט כל-ימי (?) געווען מחילה א קישקע-טרייבער אין יאטקע ···· לאז ער זיך שוין דארט מיהען פאר דיא אלטע כאליוועס ···· אונ מיין טאטע — זאל מאריך ימע ושנע (?) זיין, איז נאך בחור-וויים שוין געווען א שמייסער ביים רבי׳ן עריב געצעלע צי עריב (?) געציקעל זכריינעה־ לברכה (א קלאפ איבערען פיסק) איך בין גיט ווערטה זיין הייליגען נאמען צודערמאנען! ... אונ פין מיין חתונה אן ביז היינטיגען טאג, איז ער דאך דער שענסטער מקבל אין שטאדט, ס׳זאל איהם נאר ניט פערשטערט ווערען ... נא, אונ מיין שמריה? איך מיין טאקע דעם שוועהר דיינעם — אויסגעניקערט זאל זיין נאמען ווארען! — ער זאל נאר וועללען, וואללט דאך איהם דיא וועלט נאכגעלאפען! ···· וואס איז, מע ווייסט ניט, אז ער איז פין דיא לאנדוואלניקעס? (למיד וא׳ניקעס) נאר וואס, אומשטיינס־ געזאגט...? אזא נאכליע, וואס טייג ניט, ניט דא באהא, ניט דא ליודיי!... אונ טאקע אין דער אמת׳ן; וואס אומשטיינסגעזאגט איז דער מענטש...? (א קלאפ איבערען פיסק). א ווארעטשעק... דא גיסט מען אן אונ דא רינט ארויס... ווארען אפילו א ווארגעטשקע אין אקרופ איז דאך עך שטארקער פון איהם!... עט! נא דיר א גראשען פאר אללע נגיד׳ע־ שאפטעגישען!... אז פאר וואהר זאל איך טאקע אזוי גאך הארען סופר של-לשוח (?), וויא איך האב נאך פונ׳ם רבי׳ן עריב געצעלע אליין געהארט, אז א יודענע איז געגלעכען צו׳ן א לאקשענטאפ: היינט ריקקט מען איהם אין טשולענט אונ מארגען איז שוין נאכ׳ן קוגעל!... היינט וואס ביסטי מיך דא חושד...? האר אויס, איציקעל: א-נ-אשה איז א קלאפ אבער א... ניט אומזוסט האט זיא אין זיך גיין מאאס רעד... נאר פון איהר קימען דאך אבער פארט אללע צדיקים ארויס!... איז זיא דאך, א פנים, עפעס פארט א שטיקעל חשוב ביי דעם, (א קלאפ איבערען פיסק) איך בין ניט ווערטה צודערמאהנען-וואס לעבט אייביג... דער גאנצער דר-עיקר איז נאר, פין וואנעט זיא קיממט

ארוים ?... וואס טייג דאס גוטע ביער אינ'ם שלעכטען פאסס... ? אייביג לעבט מען דען מיט דער קישקע...? זעה, וואס דער היילִיגער בוהיי (בחיי) שרייבט אינ'ם צאנה-ראינה, אז נאר דורך גוטע קינדער קיממט מען גלייך אין לעבעדיגען גן-עדן אריין... אט פאלג דיין נארישע שוויגער, איציקעל, אונ נאך היינטעגס מאל טוה מיר צוליעב, אונ נעהם איין אט דאס סערעפעל!... וויפיעל איז דא, אומ-שטיינסגעזאגט ?: איין ברידער דעם אנדערען, א לעקק! קיין צער, ניט מעהר!... וואס מיינסטו איז דען דא חלילה אזוינס ? אסור, ניט קיין סם, וויא מיר יודען זאגען... ווייס איך דארט... ס'האט מיר היינט דיא אלטע זיסעל, דיא גאטט'עכע, דערצעהלט, ביים גאארען-מאסטען, אז איהר האט, פאר עטליכע יאהר, דוואסי, דיא בערעכע אליין דערצעהלט, אז נאך אין קליין-קעסארעד האט זיך אזא מעשה פערלאפען... (?) האט דעמאלט דער זילשטוּוער זכריינע-לברכה געהייסען צונויפקאלעפוצקען אביסעל הינדעקאממען מיט א האלב לויט קאטשקע-פוטער אונ פערשיטטען מיט א קאפ קעבעכע אונ עס לאזען פערזידען אין א קליין טעפעלע, אבער טאקע גאר אין א פיטצעלע טעפעלע... אט האסטו דיר דעם גאנצען סוד... אונ דיא מיינסט חלילה, ווער ווייסט וואס ?... אין מיין פאזעכע זאל עס אריין, וואס דיר קענן דא שאטען, רבי יונה שלמה! דיא אלטע דוואסי עלע-שאלע (?) — א גוטער מליץ זאל זיא דארט זיין, — איז א גרויסע מומחה'טע געוועהן! אונ וואס אידאס חדוש?—אזא צדקת, א יודענע! וואס האט זיך אויסגעוואלגערט ביי אללע אלטע צדיקים (א קלאפּ איבערען פיסק) — איך בין זיי ניט ווערטה צודערמאהנען — אונ האט זיך אנגעהארט מיט אלפי אלפין סגולות אונ שפראכען, וואס דיא האאר זענען ניט איהרע!... אז פאר וואהר זאלען מיר טאקע אזוי אין גיכען אויסגעלעזט ווערען, וויא איהר אבשפרעכען פון א נאנהרע (?) פון א בושעכע, פון א אבטיהעכטם אונ פון אלדע באזע רוחות, איז געוועהן, וויא מע נעהמט ממש צי מיט דיא האנד!... היינט, וואס ביסטו מיך דא, איציקעל תושד...? טוה זשע מיר צוליעב, נאך דאס מאל, אונ נעהם איין האטש איין לעפעל!..." אונ מיט דיא רעד, חאפט זיא שוין א פיהר פון אונטערען פארטעך דאס מין טעפעלע... אונ האלט מיר, מיט איין האנד, צי דיא נאז אונ מיט דער אנדערער קעהרט זיא מיר איבער דאס טעפעלע אין מויל אריין, נאך נאך איידער איך אויספייע מיך ארומצוקוקען... פינקט אשטייגער, וויא דיא נייע אפיקורסים'לעך, דערטאפענדיג אין זייער חברה אריין א פולעש יונגערמאנטשיקעל, ריקקען זיי איהם אין מויל אריין א שטיקעל קאלבאס, כדי איהם מחנך זיין צום עסק...

פע! אונזערע חסידים גיבען זיך ניט אב מיט אזעלכע פיסטע מצות!: פרעגט אין גאנץ פוילען, צי שטראבט זיך א חסיד אין דער מצוה, ארייגצוריקקען א דייטש א שטיקעל קיגעל אין מויל, צי קאלטע דריללייעס אין דיא אויזען־קעשענעס אריין?... חס ושלום... פוילישע חסידים געהען, אמת, נאך נאך מצות — אבער וואסערע מצות...? מצות, וואס זענען נאטהיג וויא אין לעבען אריין!... אשטייגער: א מצוה פארן רבי'נס איין אומכבוד'ל יענעם אויסדינגען דיא ארענדע; פאר דער רבי'צענס א חן'דעלע יענעם מסור'ן אויפ'ן לעבען אונ פאר'ן רבי'נס קינדערליכס א קאטאוועסעל יענעם אנשיקען א רויטען האן אויף' דאך... נא, אונ פון דיא מצות אשטייגער: פאר טראגען אייגענע האאר, מאכען א ממזר־בלבול, צי פאר לעהרנען תנ"ך — אריינשטיפע אין געוואנט בעז שטשאט... צי פאר שערען דיא בארד־פאטשען אי באלף מחילות נאכ'ן טויט וכדומה... היינט וויפיעל מצות טיהען פוילעשע יודען נאר מיט'ן אויסרעד „לשם־מצוה"?... אי שווערע פאלש, אי מעסטען אונ וואגען פאלש, אי ראבעווען אונ גזלן'ען, אונ... אונ וואס איהר ווילט!... אונ אלץ „לשם מצוה"... כ'לעבען, דער יוד מוז דאך נעביך פארט האבען אויף טויזענטער מצות, אהן וועלכע מ'איז גאר קיין יוד ניט... מוז נעביך גיבען א פדיון דעם רבי'ן: א מתנה'לע דער רבי'צען; א תיקון דער חברה; א לילקע־ציבעכעל אויף הכנות: אויף ווארעמען דיא מקוה; אויף שמירה; אויף א שאאפען קאפעל; אויף א ווייסען כפרה־האן; אויף א סאדענער שאלל; אויף שמירות, סגולות אונ קמיעות אונ נאך, אונ נאך, אונ נאך... נא, פון וואנעט נעהמט מען עס? . . גיט איז, אז מ'איז א געשעדיגט שמיידיג חסיד'ל. וואס נארר'ט אראב טאקע פינ'ם רבי'נס טיש א זילבערנעם לייכטער, צי טאקע פון דער רבי'צענס האלז אראפ א שנירעל פערעל... נישט תמיד געראטה אבער... נא, מוז מען דאך „לשם מצוה" זוכען עפעס איין אנדער־מצוה קערבעל... אונ דער אייבערשטער בעשערט! אי וואס מענשען ווערען אומגליקליך דורך זיין „לשם מצוה"! נא, איז וואס? דא געהט דאך עפעס אין יודעשקייט... וואסזשע זנאט־ שען דא עטליכע יחידים?... היינט פאר וואס בערעכענט איהר ניט, אז דורך איין אומגליקליכען קוממט ארויס א טובה צעהנער אונ הונ־ דערטער אנדערע, אונ א סך בילכערע פון איהם?... אשטייגער אז א חסיד דינגט אויס ביי א מתנגד, צי אזוי ביי א־נ־עם הארץ, דיא ארענדע, צי ער מאכט נאך דעם פריץ א פאלשען קוויטט, וכדומה... האט דער רבי מיט זיין סוויטע וויא איינצושטעהען, אונ טויזענדער עולי־רגל'ס צום רבי'ן האבען זיך וויא צודערקוויקקען מיט א אומזוסטיג ביסעל בראנפען... פינ'ם קוויט בעקיממט דער רבי מעשר, דיא

רֶבּי׳צְן — אַ חַאפּאַר, דיא קִינְדֶערְלִיךְ מַתָּנוֹת אונ דיא גַבָּאִים לֹא-יֶחֱרַץ-גֶעלְט . . . נָא, אונ דורךְ דֶער יְפֵה פִיָה איז דָאךְ קֵיין רֶעדֶע נִיט : דורךְ איהרֶען אַ גִיט וָוארְט, וויא מֶען דַארְף . . . וֶוער שְׁמֵיסְט אַ חַן׳דֶעלֶע . . . וֶוער שְׁמֵיסְט טַאקֶע אַ-נָ-עֲבֵירָה׳לֶע . . . קֶענְן דָאךְ טַאקֶע אַ מָאל דֶער רֶבִּי מִיט הונדֶערְטֶער חֲסִידִים פְּשׁוּט נִצֹּל וֶוערֶען פון אָסְטְרָאג אונ אֶפְשָׁר פִין סַאמְבִּיר אויךְ ! . . . אָט, אַזֶעלְכֶע מִצְוֹת זֶענֶען כְּדַאי : יֶענֶעם מַאכְט מֶען דֶערְמִיט חָלִילָה נִיט קַאלֶיע אין יוּדֶעשְׁקַייט אַרַיין . . . אונ אַ סַךְ יוּדֶען וֶוערֶען נָאךְ נִתְגַדֵל וְנִתְקַדֵשׁ דורךְ דֶעם . . . אָבֶער נִיט אַזַא מִצְוָה, וויא קָאלְבַּאס רִיקְקֶען אין מויל אַרַיין ! דָאס פֶערְזִינְדֶעגְט דָאךְ אַ יוּדִישֶׁע נְשָׁמָה אויף אֵייבִּיג, אונ מַאכְט איהם אויס יוּד ! . . .

נָאר נִיט דָאס פִּין איךְ דָאךְ אויסֶען ! — הֶערְט, וָואס אַ מְכַשֵׁפָה קֶענְן : מָאהלְט אֵייךְ, אַז זיא הָאט שׁוין אויסְגֶעפִּיהרְט אִיהרְס . . . אונ דיא טָאכְטֶער הָאט שׁוין אָנְגֶעהֵייבֶּען עֶפֶּעס מַאכֶען קְרִימֶעֶ הַוָיוֹת . . . זָאלְט אִיהר עֶס זֶעהֶען, וָואס איךְ הָאבּ אויסְגֶעשְׁטַאנֶען פִּין אִיהר דֶער פַאר ! ? גֶעזִידֶעלְט מִיךְ כְּאַחַד הָרֵיקִים, גֶעשָׁאלְטֶען מִיט דֶער תּוֹכֵחָה, טֵייג-וַוייס מִיר קֵיין עֶסֶען נִיט גֶעגֶיבֶּען, אונ סוֹף כָּל סוֹף הָאט זיא מִיךְ פְּשׁוּט אַרויסְגֶעיָאגְט פִּין דֶער שְׁטִיבּ, אִיךְ זָאל מִיר גֶעהֶען צוּ׳ן אַלְדָע שְׁוַוארְצֶע יָאהר . . . נָא, פְרֶעג אִיךְ אֵייךְ, רַבּוֹתַים הָאבּ אִיךְ פֶערְדִיעֶנְט אַזַא פָּאדְיַאקֶע ? . . נִישְׁמָעהר ס׳איז דָאךְ פַארְפַאלֶלֶען : זיא שְׁטֶעהט וויא אַ פָּאסְטוּי בַּיי דֶער טִיהר אונ לָאזְט מִיךְ נִיט אַרַיין ! . . . נָא, וָואס טִיהט אַזַא יוּנְגֶערְמַאנְטְשִׁיק אין פוילֶען, אַז מֶע טְרַייבְּט אִיהם אַרויס פִּין שְׁוֶוער אונ שְׁוִויגֶער . . . ? מִן-הַסְתָּם איז קֵיין אַנְדֶער עֵצָה נִיטָא וויא נָאר : צוּם רֶבִּי׳ן אין דֶער חֶבְרָה-בָּארְשְׁט . . . אַוַדַאי, אַוַדַאי הָאבּ אִיךְ גֶעחָאפְּט מַיין טְלִימֶעקֶעל אויף דיא פְּלֵייצֶעס אונ וָואלַיי צוּפִיסֶס קֵיין סִירֶקֶעוו, גְלַייךְ צוּם רֶבִּי׳ן אויפ׳ן הויף ! אונ וָואס איךְ הָאבּ דָארְט דֶעם עֶרְשְׁטֶען טָאג אִיבֶּערְגֶעהָארְט אונ אִיבֶּערְגֶעזֶעהן אונ אין זִינֶען אַרַיין גֶענֶעהמֶען — וֶועל אִיךְ אֵייךְ דָא אין קוּרְצֶען בֶּעשְׁרַייבֶּען לְזִכָּרוֹן אויף דוֹר דוֹרוֹת ! :

3.

נָאר אוֹמֵר, נָאר דְבָרִים, נָאר נִשְׁמָע קוֹלָם...
אונ מֶע פְּלַאקֶערְט, אונ מֶע בְּרֶענְט אונ מֶע הִיצְט דֶעם עוֹלָם ! . . .

אום פְרַייטָאג זַייגֶער 12 בַּיי טָאג בִּין אִיךְ אָנְגֶעקוּמֶען צוּם רֶבִּי׳ן

אויפן הויף, און איך שווער אייך ביי מיין יודעשקייט, אז דיא מינוט האט זיך מיר אויסגעוויזען, אז איך בין אין בערדיטשעוו אויף פרעט-שיסטער יאריד! דער הויף איז פולל מיט יודען, יודענעס, יונגעלייטליך און קינדער; א געשריי, געפילדער, א שטיפעריי, נאר וויא דיא פער׳סמ׳טע מייז! מע ווארפט מיט האנד, מע שטעקקט נ׳אבע פינגער, מע טרעמעלט מיט פאות, מע קנאקט מיט פאנטעפעל, מע רעכערט, מע היסט, מע בראקעט, מע שפייט, מע קייט, מע שטיפט עללענבויגענס, מע זידעלט, מע שעלט, מע פאטשט; דיא היטלען פערריקט אויף דיא פאטילעצעס, דיא פאלעס צולאזט אויף אונטען, דיא עק גארטלען אויף דער ערד, א חוואלי א הער, א חוואלי א היען; עס רוישט, עס טומעלט וויא אין 100 פארעוואיע מיהלען און ס׳איז כמעט ניטא וויא א שפיללקע צו ד-ר-ערד ווארפען! ... איך בין געבליעבען שטעהן וויא א פריטשמעליטער און האב ניט געוויסט וואס טיהט זיך עס מיט מיר, און וויא בין איך עס אין דער וועלט. . . ? און נאך א מינוט וואלט איך געוועהן אנידערגעפאללען פון שווינדעל און קאפדרייעניש. . . נאר פליצעם דערהאר איך עפעס א מין הארצרייסענדיג קול מיט א ביטטער געוויין און יאמער עד לב השמים! און קיק מיך אום — דערזעה איך עפעס א דערשלאגענער פערפינסטערטער יוד פיהרט אונטער דיא האנד א מין צעשויבערטע יודענע מיט א ווילד פנים, מיט ארימלויפענדיגע ווילדע אויסגעסטארטשעטע אויגען און פערקרימטע ליפען; דער גאנצער קערפער איהרער ציטערט און פלאטערט וויא אין א שרעקליכעד קאנוואלסיא; זיא שטיפט דעם יודען פאראויס אין איין אומפעט און שרייט מיט א מין רעווענדיג קול: „צום רבי׳ן, צום רבי׳ן, גיכער צום רבי׳ן!“ — נבהל ומשתומם׳דיג פון דער שרעקליכער קארטינא, האב איך מיך געווענדעט צו׳ן א חסיד, וואס איז לייבען מיר געשטאנען, און מיט א ציטטערענדיגער שטימע האב איך איהם געפרעגט, וואס דאס בעטייט? . . . דער חסיד האט זיך צעלאכט מיט א פערווינדערט געלעכטער, און וויא מיט א דערעה-גענעהמענעם קיק אויף מיר, האט ער אויסגעשריגען: „א . . . א געוועקעל! ? . . . וואס פערשטעהסטו ניט, דיא שקץ איינער, וואס דאס זאל זיין? . . . האסט דען קיין מאל פון קיין רבי׳ן ניט געהערט? . . . ביסט געוואקסען אין א וואלד! ? . . . האסט דאך מן הסתם, פאר׳ן פאהרען א הער, עפעס געהערט פון אונזער רבי׳ן, וואס פאר א קדוש עליון, א צדיק יסוד עולם דאס איז, אז מיט זיינע מופתים, נסים ונפלאות איז ער מרעיש אללע עולמות עליונים ותחתונים, וואס קיין צדיק אין דער וועלט איז נאך ניט געקוממען אין אזא הויכער מדרגה פון התגלות-השכינה, וויא ער! . . . היינט וואס פרעגסטו, יונגעל, וואס דאס בעטייט. . . ?“ — איך

בִּין גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֶעהֶען וִויא אַ גֶעבֶּעכֶעל, עֶפֶּעס וִויא אַ חַיָב אִין דֶער גַאנְצֶער מַעֲשֶׂה . . . אוּנ קִיקֶענְדִיג אוֹיף אִיהם מִיט אַ בְּטֵלוּת'דִיגֶער סוּגֶע אוּנ מִיט אַ רַחֲמָנוּת-פָּנִים, הָאבּ אִיךְ גָאר נִיט גֶעוְוּיסְט וָואס אִיהם צוּ אָנְטְוָוארְטֶען . . . מַיין שִׁפְלוּת אוּנ הַכְנָעָה הָאט אִיהם, אַ פָּנִים, גֶערִיהְרְט אוּנ עֶר הָאט מִיר בַּאלְד אַ זָאג גֶעטְהָאן מִיט אַ וַוייכֶער שְׁטִימֶע: „נָא, אִיךְ זֶעה, בִּיסְט אַיין עֶהְרְלִיךְ קִינְד, נָאר בִּיסְט נָאךְ גָאר אַ תָּם . . הֶער זְשֶׁע, וֶועל אִיךְ דִיר מְפוֹרָשׁ זַיין דֶעם גַאנְצֶען עִנְיָן דֶערְפוּן בִּקְצוּר, וָוארֶען אִיךְ דַארְף זִיךְ נָאךְ לוֹיפֶען מְכִין זַיין צוּם דַאוֶוענֶען!" אִיךְ בִּין שִׁיר פוּן דִיא כֵּלִים אַרוֹיס פַאר שִׂמְחָה אוּנ פַאר דַאנְקְבַּארְקַייט, אוּנ עֶר הָאט מִיר אָנְגֶעהֵייבֶּען דֶערְצֶעהְלֶען בְּזֶה הַלָּשׁוֹן: „נָאךְ צוּרִיקְק מִיט אַ יָאהר פִיער, אִיז אַ דִירָאזִינֶע יוּדֶענֶע עֶפֶּעס נִיט גֶעזוּנְד גֶעוָוארֶען; נָא, מֵילָא, מָאלֶע אַ מֶענְשׁ וֶוערְט עֶפֶּעס נִיט גֶעזוּנְד! מֶע הָאט אִיהר גֶעטְהָאן עֶפֶּעס עֶטְלִיכֶע בַּאבְּסְקִי רְפוּאוֹת אוּנ ס'אִיז כְּמוֹ וִויא אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען; נָאר אִין אַ חוֹדֶשׁ אַרוּם הָאט זִיא בֶּעקוּמֶען עֶפֶּעס וִויא אַ מִין סְפַּאזְמֶא, אַז דְהַיְינוּ: פְּלוּצִים פְּלֶעג זִיא עֶפֶּעס אָנְהֵייבֶּען וַוארְפֶען מִיט דִיא הֶאנְד, מִיט דִיא פִיסְּם, אוּנ פְלֶעג דֶערְבַּיי עֶפֶּעס וִויא לַאכֶען אוּנ וַויינֶען אִינְאֵיינֶעם, בִּיז זִיא פְלֶעג אַנְשְׁלָאפֶען וֶוערֶען, אוּנ אִין אַ פֶערְטִיל שָׁעָה אַרוּם פְלֶעג זִיא זִיךְ אוֹיפְכַאפֶּען פְרִישׁ אוּנ גֶעזוּנְד, גְלֵייךְ ס'אִיז גָאר נִיט גֶעוֶועזֶען, נָאר דִיא מִינִים סְפַּאזְמֶעס הָאבֶּען זִיךְ, וָואס וַוייטֶער, אַלְץ אָפְטֶער גֶעמַאכְט, זִיא הָאט אָנְגֶעהֵייבֶּען דַארֶען אוּנ מָרָה-שְׁחוֹרָה'ן, בִּיז צוּם יָאהר הָאט מֶען אָנְגֶעהֵייבֶּען בֶּעמֶערְקֶען אִין אִיהר עֶפֶּעס תְּנוּעוֹת פוּן מְשׁוּגָע . . . (אַזוֹי הָאבֶּען דִיא בֶּערְלִינֶער אִין שְׁטֶאדְטֶעל גֶעזָאגְט — יִמַּח שְׁמָם וְזִכְרָם!), אָבֶּער אִין אֱמֶת אַרַיין אִיז דָאס כְּלָל וּכְלָל קֵיין מְשׁוּגַעַת נִיט גֶעוֶועזֶען, אוּנ אִיהְרֶע עֶלְטֶערְן, דֶער מַאנְן מִיט דִיא קְרוֹבִים אוּנ אַלֶע חֲסִידִים אִין שְׁטֶעדְטֶעל הָאבֶּען גִיט פֶערְשְׁטַאנֶען, אַז דָאס אִיז אַוַודַאי אַ ד . . ." „אַ דִבּוּק! —" הָאבּ אִיךְ אוּנְטֶערְגֶעכַאפְּט זַיינֶע רֶעד מָלֵא שִׂמְחָה אוּנ הִשְׁתּוֹמְמוּת — „אַ! בִּיסְט אַ מַאלָאדֶעץ! — הָאט דֶער חָסִיד גֶעזָאגְט מִיט אַ פֶערְבִּיסֶענֶעם שְׁמֵייכֶעלֶע — מִן הַסְתָּם אַ דִבּוּק, וִויא דֶען!? . . . אַ קִצוּר, דָאס גַאנְצֶע בְּנֵי-בַּיִת הָאבֶּען זִיךְ אַיין עֵצָה גֶעהַאלְטֶען, אוּנ מ'אִיז בְּהַסְכָּמָה כְּלָל גֶעבְּלִיבֶּען, אַז דֶער מַאנְן זָאל זִיא אַוֶועקְפִיהְרֶען אַ הֶער צוּ'ן אוּנְזֶער רֶבִּין, עֶר זָאל אִיהר אַרוֹיסְטְרַייבֶּען דֶעם דִבּוּק! . . . אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה: דֶער מַאנְן הָאט זִיא אַ הֶער גֶעבְּרַאכְט אוּנ אִיז מִיט אִיהר גֶעקוּמֶען צוּם צַדִיק פוּנְקְט וֶוען עֶר הָאט גֶעהַאלְטֶען אִין פִּדְיוֹנוֹת . . . וִויא דֶער רֶבִּי הָאט נָאר אַ קוּק גֶעטְהָאן אוֹיף אִיהר מִיט זַיינֶע הֵיילִיגֶע אוֹיגֶען, הָאט עֶר בַּאלְד גֶעוְוּסְט כּוֹ הַשְׁמִינִית, אַז דָאס אִיז אַ מְטוּנָף שְׁטִיקְקֶעל אַרְבַּייט . . . דִיא פֶערְשְׁפֶּעטִיגְט, וָואס מֶע מֵיינְט? . . . אָט

בִּכְדֵי דֶעם בִּידְנֶע מַאנְן נִיט אִיבֶּערְצוּשְׁרֶעקְען אוֹיף טוֹיט.... הָאט עֶר אִיהם אַזוֹי, כְּלוֹמְרְ'שְׁט בִּנְיחוּתָא, אַ זָאג גֶעטְהוּן: פֶערְלִיעֶר נִיט קֵיין בִּטָחוֹן אִינ'ם אייבֶּערְשְׁטֶען, עֶר אִיז אַ כֹּל יָכוֹל! אִיךְ וֶועל דִיר מִיטְגֶעבֶּען אַ קָמֵיעַ, אוּנ דִיא פָאהר בַּאלְד מִיט אִיהר אַ הֵיים, אוּנ אַז דִיא וֶועסְט קוּמֶען בְּשָׁלוֹם אַ הֵיים, זָאלְסְטוּ אִיהר דִיא קָמֵיעַ בַּאלְד אוֹיפְהֶענְגֶען אוֹיפ'ן הַאלְז, אוּנ דֶער אייבֶּערְשְׁטֶער וֶועט אַוַדַאי רַחֲמָנוּת הָאבֶּען, אוּנ וֶועט אִיהר צוּשִׁיקֶען אַ רְפוּאָה שְׁלֵמָה בְּתוֹךְ שְׁאָר חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל... אַיי, אַיי, אַיי, זִיא דַארְף נֶעבִּיךְ הָאבֶּען רַחֲמִים!...״ דִיא פֶערְשְׁטֵעהְסְט דֶעם אוֹיסְלָאז...? מֵיילָא, דֶער מַאנְן הָאט גֶענֶעהְמֶען דִיא קָמֵיעַ אוּנ אִיז מִיט'ן ווייבּ אַהֵיים גֶעפָאהְרֶען בְּשָׁלוֹם, אוּנ קוּמֶענְדִיג, הָאט עֶר אִיהר בַּאלְד אוֹיפְגֶעהַאנְגֶען דִיא קָמֵיעַ, ווִיא דֶער רֶבִּי הָאט גֶעהֵייסֶען. — הַאר אַ מִין פֶּלֶא וְהַפְלָא: ווִיא עֶר הָאט אִיהר נָאר אָנְגֶעטְהוּן דִיא קָמֵיעַ — הָאט זִיא בַּאלְד עֶפֶּעס אַרוֹיסְגֶעלָאזְט מִינִים קוֹלוֹת, עֶפֶּעס ווִיא נָאר אַ מִין גֶעלֶענְק מִיט טְרֶעלֶען פוּן אַחַזָן, אַזוֹי אַז וֶוער עֶס הָאט נָאר דִיא קוֹלוֹת פוּן אִיהר גֶעהֶערְט — הָאט בַּאלְד גֶעשְׁוָוארֶען, אַז אִין אִיהר אִיז אַ דִבּוּק פוּן אַ חַזָן, וָואס הָאט עֶפֶּעס חוֹטֵא גֶעוֶועזֶען בַּיים לֶעבֶּען, צִי פּוֹגֵם גֶעוֶועזֶען אִין דֶער תְּפִלָּה אוּנ נָאכ'ן טוֹיט הָאט מֶען דִיא נְשָׁמָה זַיינֶע, אַ פָּנִים, אַרוֹיסְגֶעשְׁלֶעפְּט מְחוּץ לַמְּחִיצָה... אוּנ זִיא הָאט זִיךְ נֶעבִּיךְ גֶעוַויכְט עֶרְגֶעץ אַ פְרוּטִילִישְׁטְשֶׁע... בִּיז זִיא אִיז אַרַיין אִין אָ דֶער יִידֶענֶע אַרַיין!... דִיא קוֹלוֹת הָאבֶּען זִיךְ אַלְ'ן אָפְּטֶער גֶעלָאזְט הֶערֶען אוּנ בַּיי יֶעדֶען מָאל הָאבֶּען זִיךְ גֶעהֶערְט דִיא ווָארְטֶער: פִיהְרְט מִיךְ גִיכֶער צוּ דֶעם מֶענְשֶׁען, וָואס הָאט גֶעגֶעבֶּען דִיא דָאזִיגֶע קָמֵיעַ!״... קֶערְ'ן דֶער דִבּוּק הָאט נֶעבִּיךְ דִיא יִידֶענֶע גֶעמוּטְשֶׁעט אוֹיפ'ן טוֹיט בִּיז מֶע הָאט אִיהם גֶעמוּזְט צוּלִיעבּ טְהוּן אוּנ פָאהְרֶען נָאךְ אַמָאל צוּ אוּנְזֶער רֶבִּי'ן.

קוּמֶענְדִיג צוּם רֶבִּי'ן, הָאט זִיא דֶער רֶבִּי בַּאלְד דֶערְקָאנְט, אוּנ הָאט זִיךְ גֶעווֶענְדֶעט צוּם דִבּוּק מִיט דִיא ווֶערְטֶער: „אִיךְ בִּין אוֹיף דִיר גוֹזֵר, זָאלְסְט מִיר בַּאלְד זָאגֶען; וֶוער בִּיסְטוּ, אוּנ ווִיא קוּמְסְטוּ אִין דֶער דָאזִיגֶער אִשָּׁה אַרַיין?...״ — „אוֹי רֶבִּי, אִיךְ שֶׁעהְם זִיךְ מַיין נָאמֶען צוּ דֶערְמָאהְנֶען בִּפְנֵי כָּל הָעֵדָה...״ הָאט דֶער דִבּוּק אוֹיסְגֶעשְׁרִיגֶען מִיט אַ בִּיטְטֶער־רַחֲמָנוּת'דִיג קוֹל — דֶער רֶבִּי הָאט בַּאלְד גֶעהֵייסֶען, אַז דֶער גַאנְצֶער עוֹלָם זָאל אַרוֹיסְגֶעהְן פוּנ'ם חֶדֶר, אַ חוּץ זַיינֶע 2 לֵייבּ־גַבָּאִים... אוּנ דֶערְנָאךְ הָאט עֶר ווִיעדֶער גֶעפְרֶעגְט דֶעם דִבּוּק: „זָאג דִיא מִינוּט, ווֶער אוּנ וָואס דִיא בִּיסְט!?...״ — „עֶס זֶענֶען דָאךְ אָבֶּער נָאךְ גֶעבְּלִיבֶּען 2 פְרֶעמְדֶע מֶענְשֶׁען אִין שְׁטוּבּ״ הָאט דֶער דִבּוּק ווַייטֶער גֶעזָאגְט מִיט אַ קוֹל־תַּחֲנוּנִים. אָ דָא הָאט זִיךְ עֶס דֶער רֶבִּי שְׁטַארְק צוּבֶּעזֶערְט אוּנ מִיט אַ קוֹל־מוֹשֵׁל הָאט עֶר אָנְגֶעשְׁרִיי גֶעטְהוּן:

„שטיא! דיא ביסט דאך אין איין אשה וויא זשע טאר מען עס יחוד מיט איין אישה, אהן א שומר?..." באלד האט דער דבוק א שמאצקע געטיהן מיט דיא ליפען איבער דער גאנצער שטיב... (דיא בארלינער, יבמת שמם, זאגען אפילו, אז דאס האט עס דיא יודענע א שמצקע געטיהן, ווארען א נשמה—זאגען זייא—האט ניט קיין ליפען... נישמעהר ווער הארט זיי, א דיא הפקר יונגען!?...) אונ האט זיך צו-וויינט אויף א קול: „וועה אונ ווינד איז מיר, וואס אזא קדוש עליון איז גוזר, איך זאל מיין נאמען מגלה זיין בין-הבריות! איך בין געוועהן כל ימי חזן אין טארעבארעווקער גרויסער שוהל אונ האב מיט מיין מתיקות אונ מיט מיין תפלה תמיד מעורר געוועהן דעם עולם צו תשובה, אז פון מיין דאווענען פלעג מען צוגאססען ווערען פון געוויין, ווארען איך האב טאקע זעהר פרומנו אונ ערענסט מתפלל געוועהן פאר'ן בורא שמים וארץ מיט אמת יראת-שמים אונ מסירת נפש! אונ הלואי וואלטען מיר נאר באגעשטאנען דיא אללע מלאכים, וואס איך האב בעשאפען מיט מיינע תפלות, וואללט איך מיך שוין פערשפארט מיטשען א דא, ביי דער יודענע אין בויך... נישמעהר דער אייבערשטער האט מיך אבער, א פנים, געוואללט ברענגען לידי נסיון... אונ האט אויף מיר אנגעשיקקט אזא שטן, וואס איך האב איהם באין אופן ניט געקענט ובר זיין, אונ בין רחמנא לצלן, געחאפט געווארען אין זיין נעטץ!.. אונ נאך וויא? — וועה איז צו מיין נשמה! נאך אין פוילישׁ פון דער שוהל!... דאס איז געוועהן דעם שוהל-גבאי'ס א קעכינע, א מבוער'ע יודענע, קיין תקומה זאל זיא נאר ניט האבען, א דיא חצופה איינע, וואס האט מיך פערזינדעגט אויף דער וועלט אונ אויף יענער וועלט, אונ איך מוז מיך איבער איהר ארומוויען אין דעם עולם השפל, נאטש ווייסט וויא לאנג!...?" — „אבער דעם חטא האסטו געטיהן באונס, צי ברצון?" האט איהם דער רבי געפרעגט. „אוי, רבי! האט דער דבוק געשריגען — השי"ת אליין איז יודע דעם אמת, אז איך בין דא איין אונס געוועהן! מיך האט מיין הדרת-פנים געקוילעט ··· אריינגעהענדיג שטענדיג צום שוהל גבאי, האט אויף מיר דיא חצופה געווארפען איין אויג, אונ א מאל אין א פארנאכט אקעגען א האלבע שעה פאר מנחה, ווען קיינער איז נאך אין שוהל ניט געוועהן, יאוועט זיך פליצעס א דיא שפלה אויסגעפוצקעט אין פוילישׁ אריין אונ ריהפט מיך בוצים צום גבאי... אונ וויא איך האב שוין נאר וואס געוואללט געהען — חאפט זיא מיך אן ביים ארבעל אונ איז מיך פשוט תובע בקול רם, אונ זאגט מיר נאך דערביי; „טאמער מיינט איהר אפשר. איהר וועט מיט מיר מאכען דיא שפיעל, וואס יוסף הצדיק מיט דער פוטיפר'שע ··· לויף איך שוין ארויס אונ שרייען קאראוואל, אז איהר

האָט מיך אַ הער פֿערנאַרט און מיך געוואָלט מאַנים זײַן! מיט מיר זאָלט איהר זיך ניט שפּיעלען ···· איך האָב אַ קיק געטיהן, דיא שפּיעל איז פֿאַר'ן טײַוועל און אַט, אַט קומט זיך צונויף דער עולם דאַוונען ···· און דאָ האָט דער יצר-הרע אַ שפּיעל געטיהן זײַנס... וועה און אַך איז מיר, אויף מײַן זינדיגער נשמה, וואָס איך האָב ניט געקאָנט עומד בנסיון זײַן — און בין געהאַפּט געוואָרען!... — האָסטו האָטשע כּל ימיך תשובה געטיהן בלב שלם אויף דעם ביטטערען חטא?" פֿרעגט איהם דער רבי. — וועה איז מיר אויף מײַן בראָך! — האָט אויסגעשריגען דער דבוק — פֿון יענער מינוט אָן, האָט זיא מיך שוין אַזוי אַרײַנגעהאַפּט אין דיא לאַפּקעס אַרײַן, אַז איך האָב שוין אַפּילו ניט אין זינען געהאַט מײַן לעבען אויך, און טאַקע דאָס יאָהר בין איך געשטאָרבען!.. קומענדיג אויף דער אמת'ר וועלט, האָט מען מיך באַלד געבראַכט פֿאַר'ן בית-דין-של-מעלה און מ'האָט מיר אַרויס-געגעבען אַ פּסק, אַז מע זאָל מיך אַ קײַלעכדיג יאָהר וואַרפֿען אויף כּף הקלע פֿון איין עק וועלט אין דער אַנדערער, און דער נאָך זאָל איך הערומגעהן אויפ'ן עולם התוהו, ניט וויסענדיג אַז איך בין אַ מת... אַזוי האָב איך מיך אין צרות און אין לײַדען ארומגעוויִעט 3 יאָהר כּסדר און צו לעצט [3] יאָהר האָט מען מיר מן השמים מודיע געוועזען, אַז איך בין אַ מת און אַז איך שוועב אַרום אין עולם-התוהו... אָ דאָ האָב איך מיך זעהר דערשראָקען פֿאַר דער לעבעדיגער וועלט... און האָב מיך באַהאַלטען ערגעץ אויף אַ הייליג אָרט צווישען יונגע קברים'ליך... און האָב מיר אַלץ געזוכט אַ פּריטולישטשע... ויהי היום איז דיא דאָזיגע ידענע געקומען אויף דעם הייליגען אָרט, צו איהרען אַ קינד אויף קבר אבות — און כּפי זיא איז דעמאָלט געוועהן אין איהר אומרײַנער צײַט... האָב איך באַקומען דעם רשות פֿון אויבען, איך זאָל אַרײַן אין איהר און דאָרטען געפֿינען מײַן מקום מנוחה פֿון דעם פֿינסטערען עולם התוהו און פֿון דיא אַללע מלאכי-חבלה, וואָס רודף'ן מיך אויף יעדען שפּאַן..."

באַלד האָט זיך דער רבי ערוואַכט וויא פֿון אַ אינערפּלעט, און האָט אַ געשריי געטיהן: „בשם כּל אבותי הקדושים והטהורים בע-שווער איך דיך, זאָלסט דיא מינוט אַרויס פֿון דער אשה אין דײַן ריהע אַרײַן!"... דער דבוק שווײַגט..." בשם כּל הצדיקים קדושי עליון, בעשווער איך דיך, זאָלסט באַלד אַרויס פֿון דער אשה!" האָט דער רבי ווײַטער אויסגעשריגען — נאָר דער דבוק שווײַגט וויא דער טויט... דיא פֿערשטעהסט אַ העזה... דער רבי האָט דאָס דריטטע מאָל אויס-געשריגען מיט אַ קול שאגת-אריה: „איך בעשווער דיך, דבוק, בשם הקדוש והטהור, ר' קהצי סירקעווער! (דאָס האָט ער געמיינט זיך אַליין...)

כּהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן, זָאלְסְט דִיא אוֹתוֹ רֶגַע אַרוֹיס פוּן דֶער אִשָּׁה, אִין דַיין רִיהָע אַרַיין!..." הָארֶענְדִיג דֶעם דָאזִיגֶען נָאמֶען, אִיז דֶער דִבּוּק פֶערְצִיטֶערְט גֶעוָוארֶען מִיט אַלֶע אֵבָרִים... אוּנ הָאט אָנְגֶעהֵייבֶּען רֶעוֶוען וְויא אַ טִיגֶער: „פַאר אַייךְ רֶבִּי אִיז גָלוּי וְיָדוּעַ, אַז אִיךְ וָואלְט אַלֵיין גֶעוָואלְט אַרוֹיס פוּן אַזַא אוּמְרֵיינֶער נֵייסְט, נָאר גֶעוָואלְד! וָואס זָאל אִיךְ טִיהְן, אַז דֶער שְׁרֶעקְלִיכֶער מַלְאַךְ-דוּמָה, שְׁטֶעהְט פַאר דֶער אִשָּׁה אוּנ פֶערְסְטָאמְפֶּעט מִיר דֶעם וֶועג...!" דַארָאף הָאט אִיהם דֶער רֶבִּי, מִיט אַ קוֹל תַּחֲנוּנִים גֶעזָאגְט „גֶעה אַרוֹיס פוּן אִיהר, אוּנ אִיךְ וֶועל שׁוֹין מִתְפַּלֵל זַיין פַאר דִיר, זָאלְסְט בֶּעקוּמֶען אַ תִּקוּן עוֹלָם..."

דַארָאף הָאט זִיךְ דֶער דִבּוּק צִיוֵויינְט מִיט אַ יָאמֶער אוּנ קְלָאג: „אוֹי טְהַייֶערֶער רֶבִּי! גַאנְצֶע שֵׁייקֶעס מַלְאֲכֵי חַבָּלָה מִיט רוּחוֹת רָעוֹת שְׁטֶעהֶען אוּנ וַוארְטֶען דִיא מִינוּט, וֶוען אִיךְ וֶועל נָאר אַרוֹיס פוּן דַאנֶען, זֵיי זָאלֶען מִיךְ וְויא חַיוֹת רָעוֹת צוּרַייסֶען אוֹיף שְׁטִיק-שְׁטִיקְלֶעךְ אוּנ מִיר אָנְטִיהְן כָּל עִנוּיִים קָשִׁים שֶׁבָּעוֹלָם!..." (דִיא בֶּארְלִינֶער, יִמַח שְׁמָם מַאכֶען זִיךְ דֶערְפוּן אַ לֵיצָנוּת'ל „שְׁטַייטְשׁ-זָאגֶען זַייא-אוּנ פוּן דִיא אַלֶע שֵׁדִים רוּחוֹת אוּנ מַלְאֲכֵי-חַבָּלָה בֶּעהִיט אִיהם אַ שְׁוַואכֶער פְרוֹיעֶן-קֶארְפֶּער?... נִישְׁמֶעהר וָואס פֶערְשְׁטֶעהֶען אַזֶעלְכֶע מְגוּשָׁם'ע עַמֵי-אֲרָצִים?...) דַארָאן אִיז שׁוֹין דֶער רֶבִּי פוּן דִיא כֵּלִים אַרוֹיס, אוּנ הָאט אַ גֶעשְׁרַיי גֶעטִיהְן: „אַרוֹיס עַזוּת מְחוּצַף פָּנִים, אִיךְ הַיים!..." דֶעמָאלְט הָאט דֶער דִבּוּק אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען זַיין רוּחַ-הַטוּמְאָה אוּנ מַאכְט אַזוֹי „אַז אִיהר זֶענְט אַזוֹי גוֹזֵר — וֶועל אִיךְ אַנְדֶערְשׁ נִיט אַרוֹיס פוּן אִיהר, בִּיז אִיךְ וֶועל זִיא מַזִיק זַיין אִין אֵיינֶעם פוּן אִיהרֶע אֵבָרִים אוּנ דֶעמָאלְט אִיז זִיא מְסוּכָּן!..."

אַ דָא הָאט דֶער רֶבִּי אַ גֶעשְׁרַיי גֶעטִיהְן צוּ דִיא גַבָּאִים: „פִיהרְט אַרוֹיס אָ דֶעם חוֹטֵא, דֶעם הָצוּף פוּן מַיין שְׁטִיבּ! עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אָהְן תְּשׁוּבָה — לָאזְט מֶען אִיהם מִן הַשָּׁמַיִם קֵיין תְּשׁוּבָה נִיט טִיהְן: זַיין תִּקוּן אִיז זֶעהר אַ שְׁוֶוערֶער עִנְיָן!—" דִיא פֶערְשְׁטֶעהְסְט אַ קִיק פוּן אַ צַדִיק יְסוֹד עוֹלָם!... „שְׁוֶוער"... אָבֶּער דָאךְ מֶיגְלֶעךְ!... אוּנ אַזוֹי, שׁוֹין בַּאלְד אַ יָאהר, זִיטְצְט זִיא מִיט'ן מַאנְן דָא אִין קִירְקֶעוו, אוֹיפ'ן רֶבִּי'נְס קֶעסְט, אוּנ אַלֶע טָאג טְרַייבְּט זִיא דֶער דִבּוּק צוּם רֶבִּי'ן אִין קְלוֹיז אַרַיין, וְויא זִיא פֶערְגִיסְט בְּכִיוֹת אִינ'ם אָרוֹן קוֹדֶשׁ פַאר דֶעם זוּנְדִיגֶען חָזָן'ס נְשָׁמָה, זִיא זָאל אִינ'ם זְכוּת פוּנ'ם הֵיילִיגֶען רֶבִּי'ן, בַּאקוּמֶען אַ תִּקוּן צְווִישֶׁען אַלֶע נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, אוּנ זָאל מַכְנִיס וֶוערֶען תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה... נָא, מִן הַסְתָּם אִיז דָאס נָאךְ נִיט קֵיין תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה... נָאר יָבוֹא יוֹם..." דָאס אַלֶעס הָאט מִיר דֶער חָסִיד דֶערְצֶעהלְט מִיט אַ מִין הִתְלַהֲבוּת אוּנ הִתְפַּעֲלוּת, אַז אִיךְ הָאבּ מִיךְ אוֹיךְ, אַזוֹי וְויא עֶר, דֶערְוַוייל פֶערְגֶעסֶען אִינ'ם עִיקָר: אַז דֶעם דִבּוּק הָאט דָאךְ טַאקֶע דֶער רֶבִּי פָארְט נִיט אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען... אוּנ בִּין אוֹיךְ נִתְפַּעֵל

געוואָרען גלייך מיט איהם . . . אונ האָב שוין דעם נאָטליכען מופת הונדערט מאָל איבערדערצעהלט אַנדערע, איטלעכם מאָל מיט נייע צוועטצליך אונ אויפטיהעלעך . . . אונ אַללע היטצען מיר זיך אונ צו־פלאַקערען זיך . . . אונ פליהען אין הימעל אַריין . . . אונ קיינער גיט זיך עד היום קיין חשבון ניט אָב: אין וואָזשע בעשטעהט דאָ דער מופת? . . .

6.

דאָרט מעשה מלכות מיט אַללערליי תענוגות:
אַ עולם־הזה אַזוי זיסם, וויא מילך אונ האָניק;
דאָ שפלות, ענוות, געמיינע אינטריגעס,
מיט געמאַכטען התלהבות אויף אַ שנאַפּס מיט אַ רעטשאַניק...

איך האָב מיך אָנגעהייבען ריקקען אין דיא פּוצונעס, וויא דער רבי געפינט זיך דאָרט: איך קום אין דער ערשטער שטיב אַריין, כמעט נאָר הױלע 4 וואַנד, אָהן אַ פּיטצעל מעבעל . . . אַ גרױסע שטיב געפּאַקקט מיט חסידים, יונג אונ אַלט, ווייבער אונ קינדער . . . אַללע שפּאַרען זיך צו דער פערשלאָססענער טיהר אין דרום זייט; אַ גע־פּילדער, אַ גוגעריי, אַ זידלעריי אַ שעלטעריי! מע היסט מע ניססט, מע שנייצט, מע שפּייט, אונ ביי יעדען האַלבען אָפּפען פון דער פער־שלאָססענער טיהר, פליהען, פון דיא טיהר־גבאים צום עולם, פּעטש מיט סטיסאַקעס מיט טאַטענס־טאַטען . . . יונגע חסידים׳לעך פליהען וויא דיא האַלעשקעס, אָרומע ווייבער פאַללען צו דער ערד, קינדער טרייט מען מיט דיא פיסס, אַפילו אָרומע לומדים אונ כלי קודש געהען זיך אויך ניט אויס אָהן אַ זידעל, אַ שטופּ פון דיא גבאים . . . פּאַקעוואַנעט עס געהען ניט איבער פריער אַללע נגידים, פּאַטשטאַרען, רייכע רענ־דאַרעס, בעל־טקסא׳ס, פּידראַטשיקעס, גובערענסקי האַדאַטייעס וכדומה פיינע־בריות . . . צווישען דעם געמיינעם עולם, האָב איך מיך אויך יאַקאַס אַריינגעשטיפּט אין דער פערשלאָססענער טיהר אונ האַטשע איך האָב טאַקע געלעזט גוטע עטליכע סטיסאַקעס אין האַלז־אונ־נאַקען אַריין — איז דאָס אָבער כדאי געוועהן, דערפאַר וואָס פון דעם חדר איז שוין נאָר געוועהן איין טיהר צום רבי׳נס חדר . . . אין דער שטיב איז שוין יאָ געשטאַנען עטליכע באַנקליך פון אַנשים מכובדים וועגען . . . אונ ביי דער מזרח־וואַנד, ניט ווייט פון דער טיהר, איז געשטאַנען אַ

אומגעלומפערטע שאפע, פילל מיט אללערליי מאכלים און משקאות, און דאס איז געווען דער בופעט פאר די גבאים און העכערע משרתים דעם רבי'נס... די לעצטע טיהר איז שוין געווען פערקייטעלט פון דער זייט, און 2 גבאים ביי ביידע ביישטידלעך; איינער פון זיי — א דארער א ברייטביינערינער מיט אייזערנע מוסקעלעס — האט ניט אבגעדרייטען פון דער טיהר א רגע, און דער אנדערער א בויך מיט א געפאלדעהטען רויטען קארק, מיט 2 גראבע גרויסע בערישע לאפעס — האט אקט אבגעטרייטען אין פערשיעדענע זייטען און על פי רוב צו דער שאפע... דאס איז געווען דעם רבי'נס טיש גבאי, מעכציע, און דער ראש איבער אללע גבאים, א חוץ דעם רבי'נס לייב-גבאי...

ווען איך בין אריין אין דער שטיב, האב איך מעכציע'ן געטראפען שטשיפען די פיש אין שאפע... וויא איך האב מיך אזוי אנגעהייבען אונטערוויילעכס צישארען צו דער לעטצטער טיהר — איך ווייס ניט פון וואנעט און פון וואס...? פליהעט פליצעס פון מעכציע'ן א פלעם מיר אין דער מארדע אריין, אז איך בין אויף דער שטעלל אניטער געפאללען וויא א פרישמעליטער צו דער ערד — און ער האט זיך ווייטער גענעהמען צו די פיש... איך האב מיך אביסטעל ספאמניענטעט און האב מיך פאוואלי צוגעריקט צו מעכציע'ן, און האב איהם אריינגעריקט א צווייער, וועלכען איך האב אלץ אויסבעהאלטען נאך פינ'ם דין'ס שמירה קלויבען — און מעהר האב איך טאקע ניט געהאט א גראשען ביא דער נשמה... ער האט מיר, שמייכעלדיג נאך דערלאנגט א פאאר באכענציעס און האט מיר געאפענט די טיהר צום רבי'ן אין חדר...

וואס זאל איך אייך, ליעבע לעזער, אויסמאהלען דעם רושם, וואס אויף מיר — ארום, זלידניעש, פוילעש חניאקעל — האט געמאכט דער פראכט און גלאנץ וואס מיינע אויגען האבען דערזעהן, אריינקוממענדיג צום רבי'ן!... איהר פערשטעהט אליין, וואס אינ'ם אבגעריסענעם בעטטלער נעהט פאר, אז ער דערזעהט זיך פליצעס אין א זאאל מעשה מלכות...! דער רבי איז געזעססען ביא א זילבער-געגילטען קאפע-סערוויז מיט אללערליי טהייערע געבאקקסען, אויף א מין וויים-אמאלירטער שטיהל מיט פערגאלדעטע פיסס און פארענטשעס, און מיט פישנעס רויטען סאמעט זעבעט, לייבען א קיילעכדיג מאינעווע טישעל מיט פערשיעדענע טאקעריי און שניצעריי, און אליין אין סאמעט, אטלאס און זייד פון אויווען ביז אראב, חוץ די פאאר לאקירטע פאנטאפעלעך מיט זיידענס בעברייטע גרויסע, לאנגע טוליגע זאנאוועסען מיט אויסגעשטיקטע אויזארען אויף געטאקטע פערגילדעטע שטארען איבער אללע טיהרען און פענסטער; מעבלען מיט גארניטורען אונטער זיידענע און סאמעטענע מאטעריעס בעשלאגען, מיט 2 גאלדענע וואנד-שפיגלען, פון דער סטעלי ביז אין דער

פידלאגע; אין דער מיטט סטעליע א קאנדילאברע אין 3 שטופען לעכט־ראהרען אויף בראנז־געגילטע קייטען און איבער דער גאנצער פידלאגע א פישנע פערסידקע קאוויאר מיט פערשיעדענע פיגורען און אוזארען, און עט ארויף צום ווינקעל, איין צוגויפגעלעגט אמאלירט־פערגאלדעט בעטעל מיט פעדאווע בעטגעוואנט אין זאמשענע איינשיטען מיט בלוי־זיידענע ציכען; אין די 4 ווינקלען און אויך די לאמפער־טישלעך מהייערע פערצעלייענע וואזאנעס מיט פערשידענע זילבערנע און גילדענע חפצים. — די רבי׳צען איז דעמעלט גראד געשטאנען אויף דער טיהר, וואס אין ספאלניא אריין, און אין דער מינוט האט מיר געגיבען א בלישטש אין די אויגען איהר ציהערינג א סך מעהר וויא מעכציעס פאטש... און אפשר נאך מעהר פון א שטארקען בליץ אין א שטאק־פינסטערער נאכט... א האלז מיט די גרעסטע ארליאנער פעריל, אפשר 20־שניירלעך פאר א מציאה, און אין דער מיטט א בריליאנטענער בראש מיט א רובין אין דער מיטט פון א געווים ווערלישען ניססעל די גרייס; א גאלד־געשטיקט ברוסטיק מיט פערעל און דיאמאנטען בעלעגט; א שטערענטיכעל, א פארמואר מיט א ציטטערשפילקע־לויטער בריליאנטען און פערעל, און א פאאר אוירינג, אין יעדען א בריליאנט פון א גרויסס האזען ניססעל די גרייס, חוץ פינגערליך אויף אללע פינגער פון בריליאנטען, שמוראקען און רובינען און א פאאר סאמעטענע גאלדגעשטיקטע טופליעלעך מיט פערעל און דיאמאנטען געזעטצט... א כלל, עושר, כבוד, גדולה און כל תענוגים שבעולם אזוי, אז דער עולם הזה רינט אריבער דעם בעכער!... — איך האב אין גיכען אבגעחאפט פינ׳ם רבי׳ן דעם שלום־עליכם און האב מיך, וויא איין אהנעבריהטער, קוים ארויסגעחאפט, און ערשט אויפ׳ן הויף האב איך מיך קוים ספאמניענטעט פון דעם אללעמען, וואס מיינע אויגען האבען געזעהן...

אז איך בין שוין צו זיך געקומען האב איך דערזעהן, לינקס אויפ׳ן הויף, דעם רבי׳נס קלויז און האב מיך געלאזט אין קלויז אריין, אריינקומענדיג אין קלויז, האט זיך פארגעשטעללט דער היפך, וואס ביים רבי׳ן: א קבראד אבגעריסענע אבגעשליסענע צעכראסטעטע, שמוציגע און קויטיגע שלעפערס, מיט פערגעהלטע אויפגעצויגענע פנים׳ער, מיט געגאלטע קאפ און קלאטשעוואטע צונויפגעשלאגענע בארד־און־פאות. פייערבררענענדיגע שווארצע אויגען טיעף אין קאפ אריין, וויא ביי משוגעים... פערמאטערטע, אויסגעמארבעטע, ערנידריגטע און פעראכטעטע — נאר זייא פיהלען עס ניט, און היטצען זיך נאר דורך געקינצעלטע התלהבות פון א ביססעל תיקון; פון סדורי מעשיות איבער צדיקים בכלל און איבערען רבי׳ן בפרט. פון א רקוד׳ל; פון א ניי מופת׳ל, וכדומה... א כלל: נשמות אהן גופות און שטי׳ם

אהן א זינן, וועלכע שוועבען און שטרעבען און קראזשען זיך און דרייען זיך און וואקלען זיך און טאנצען און שפרינגען און פליהען הערום עפעס א מין לעבט, וואס ווייזט זיך זייא נאר אויס... דעם לעבט דיענען זיי, איהם פערשקלאפען זיי זיך, פאר איהם זענען זיי זיך מוסר נפש און צוליעב איהם זענען זיי זיך אליין מבטל כעפרא דארעא און משפיל עד שפל-המדרגה!... אריינקוממענדיג בין איך שיר זאלישעט געווארען פון רויש און געטיממעל: א חוואלי זקנים, יונגע לייט און יונגע-לייטליך שלאגט ארויף קיין מזרח-וואנד און א חוואלי, אראב, צו דער טיהר... דיא יארמעלקעס אויף דיא פאטי-ליצעס, דיא טלתים אויף דיא קאפ, אויף דיא אקסלען, אויף דיא עלענבויגענס אקערשט זיי פאללען אונטען אראב און ביי א טהייל שלעפען זייא זיך שוין איינגאנצען אויף דער ערד, נאר נאך בייא איין כנפה פערהאלטען זיי זיך אין א האנד ··· איינער לויפט מיט א של-ראש אין איין האנד און א רעטשאניקעל אין דער אנדערער; איינער פליהעט סטרוס-האלאוואי און דיא רצועה של יד שלעפט זיך איהם נאך איבער דער גאנצער קלויז; איינער זיטצט איבער א זוהר און קלינגט און האלט צי מיט דער האנד א גלעזעל-בראנפען אין סטענדער; ניט ווייט פון איהם שטעהט איינער, אין טלית איבערן קאפ, מיט'ן פנים צו דער וואנד און שאקעלט זיך און אויפ'ן טלית, אקעגען דיא באקקען, דערקענט מען, אז ער קייט עפעס ··· איינער שאקעלט זיך באקאם. איינער-מיט'ן קאפ אין סטענדער, דער פאטש מיט דיא האנד אין דער וואנד, און דער קנאקט מיט 2 פינגער אין דער לופט; איינציגע לויפען נאך ארום מיט דיא לילקעס און ציגארען, און לאזען בייגעליך און שלאנגליך פון רויך; דער שלעפט ביי דעם א פאטשיילע פון דער קעשעני בסוד, און דער קניפט צונויף 2 טלתים ביי 2 חסידים, וואס שטעהן שמונה-עשרה... ריידליך שטעהן און אמפערען זיך; יונגעלייטליך לויפען הין און הער אין התלהבות פינ'ם דאווענען און מאכען מיט דיא קאפ וויא טאבונסקי פערד... טויזענטער געלענקליך, טויזענטער תנועות, טויזענטער הויות!... פון דעם הארט מען פלאקערען: „ישמחו השמים ותגל הארץ“ און דער קלינגט „לאסור מלכיהם בזיקים“, א דריטטער קרייט: „שחיטתן בצפון“, א פערטער שרייט: „א ח... ד!“, א פינפטער וויינט: „אל מסתתר“, א זעקסטער בריממט: „והאלילים כרות יכרתון“ וכדומה... אללעס אין א שום, א זשימערייא מיש-מאש, און אט פליהעט איינער דרך וויא א וויכער, בעת אבוויקלען דיא רצועה, און שרייט: „נא, און מיין חלק שליש!?...“ —

איך האב מיך געשטעללט אין א ווינקעלע, געלעגט טלית ותפלין און אנגעהויבען דאווענען פון פארענט, וויא איך קיק מיך ארום, זעה

איך

איך וויא א זייטען טיהר אין דרום-וואנד, איז אביסעל אפפען; איך האב נאך דערמעלט ניט געוויסט, אז דער רבי האט אין קלויז א „יחידות-קלייזעל“ אדער „התבודדות-שטיבעל“, וואס קיינער וואגט ניט אהין אריינצוגעהן... האט זיך מיר תחלת נאר געוואלט א קיק טיהן דורך דער אפפענער שפארינע, וואס איז דארט אזעלעכס? — אונ אז איך האב שוין דערזעהן א שאן, לעכטיג, ריין חדר מיט א טהייער ארון-קודש׳ל אונטער א גאלדגעשטיקטע סאמעטענעם פרוכת אונ א טהייערן פאליטורטען טיש אין דער מיטט אונטער איין אויסגעשטיקט פארטשעווער טישטעך מיט גילדענע פראנזען אונ לייבען איהם א סאמעט-געבעטער פאטעל מיט זילבערנע האנדליך -- האט זיך מיר שוין פערגליסט טאקע אריינגעהען אינעווייניג... איך האב מיך הערומגעקיקט אויף אללע זייטען... אונ האב זיך יאקאס אריינגעהאפט אהין אומבעמערקט... באלד האט זיך מיר געווארפען אין דיא אויגען א גרויסע שאנע שאפע ספרים, אהן טיהרען; איטלעכס ספר אין א שפאגעל-נייער סאפיאנענער בינד מיט פערגאלדעטע ריקקענס אונ טאוולען אונ מיט זילבערנע האקען אונ דיא בלאטטער גאלד-שניטט, איך בין א בהלן געוועהן אנקיקען תאמש איין ספר אינעווייניג -- נאר הארט א פלא: וואס פאר א ספר איך נעהם ניט ארויס — זענען דיא בלאטטער איינגעקלעבט איינס אינ׳ס אנדערען, אז ס׳איז אוממעגליך זיי צונעהמען... גלייך אללע זענען ערשט פריש פינ׳ם איינבינדער געבראכט... אפילו דיא מאוולען לאזען זיך גרינג ניט אפפענען, גלייך קיין האנד האט זיך נאך ניט צוגערירט צו זיי... א דא האב איך באלד פערשטאנען, אז דאס איז געוויסס א מופת פינ׳ם רבי׳ן, אז קיין בן-אדם זאל אין זיינע היילינע ספרים ניט קיקען... אונ האב מיך שוין, וויא איין אבגעבריהטער, געוואלט אבטראגען פין דאנעט, נאר דאס לעטצטע ספר האט זיך מיר פערטשעפעט מיט׳ן האק אין ארבעל, אונ וויא דער טאוועל האט זיך עטוואס געאפפענט, איז ארויסגעפאללען א בעשריבען בייגעלע פאטשט-פאפיער פין ביידע זייטען; איך בין זעהר נייגעהירעג געוועהן דאס צולעזען, מיינענדיג, אז דאס איז געוויסס עפעס סודות התורה פינ׳ם רבי׳ן... אונ האב עס יאקאס, אין פחד, איבערגעלייענט... לאזט זיך אויס: דאס איז א רשימה פין א נסיעה דעם רבי׳ס אויפ׳ן פאוויעט... אונ דאס איז זיא אות באות, מיט מיינע איבערזעטצען אין איינינע ארטער:

5.

דער סדר הדרך פינ'ם רבינ'ס א נסיעה נאך מעות; דיא בילקעס, דעם רבינ'ס טיש און מעשות גאר פלאות!

אויפ'ן ערשטען צעטעל פינ'ם ביינעלע פאפיר איז פערצייכענט געוועהן מיט'ן רבינ'ס כתב-יד:

«סדר הנסיעתי:

.ביום ג' פרשה ואתחנען הנני לצורה-נוסע (וועל איך ארויס פאהרען) על העולם בסדר הזאת: מפה אנסע אל כל ראשון (צום אללעם ערשטען) להבקר-יבש (צום רענדאר) מאשקע מארבע, ובאם הוא נותן לי חי פעמים חי צפרים (קערבלעך) אני מבטיח לו בן-זכר עם הפלוניתטע שלו, ובאם פחות מזאת — אזי אני מבטיח לו רק בת, ובשאם לא נותן לי פדיון כלל, אז עשיתי ממנו תל... נם שלא שכחתי ללוקח אצלו את הכסף-משתין-פרה שלו (זיין זילבערנע פישקי) אל אחוזה בת (צו האלטען אין איהר) את אתרוגי. משם אני נוסעתי לבעל-הפזמון (צום פאטשטאר *)) ללוקח אצלו את סוסו-השבה (זיין נראוו-פערד) שיהין לי להזוג וגם ב' פעמים חי על פדיון, ממנו אנסע רחוק-הוא (ווייטער) בכפר סטוקעלקע, לעשות לעמפעל להפריץ דשם, מפני זאת שאני יודע... משם אני נוסע-תוך (אריינפאהרען) לק"ק וצוני בבראקק גדול, ושם עשיתי להרב דשם סוף-שחור, (אשווארצען סוף) שלמה לא בא אצלי על שבת-חנוכה, ושם מחיב אני לעשות סך אלף וחצי צפרים. משם לק"ק מערענאוו, לעשות שם לא פחות מסך אלף צפרים, גם ללוקח את הקארעטע אצל הגביר דשם. גם אנסע לק"ק טשולענט ולק"ק ווייסבראל ולק"ק פילאוועץ לעשות ביחד סך שלש אלפים וחצי צפרים, ואפשר אנסע גם לק"ק אלטאב, שנותנו לי כתב-מנידות, ומשם לק"ק קראקאדילעווקע, לקרוע (אויסרייסען) את הקהל דשם, שלמה שלחני לי בשנת היום (היינטינס יאהר) רק רי"ש-צפרים מעות-מעמדות ולא ר"ן צפרים, כמדובר. משם אני נוסעתי לק"ק זאדקיוועץ, לשקץ (אויסשיינעצע) מעט את אחי היהודי-טוב, שלמה ישקול עצמו (פאר וואס ער דערוואגט זיך) לנוסעת במתחתי? (איז מיין שליסעל — פאוויעט). גם את הסמאגאוואי דשם אזרוק מן הספסל בתקיפת רספראוניק, כידוע לי... וכלם יקחו זאת לפני מופת פרא... (אללע וועלען עס אנגעהמען פאר א ווילדען מופת...) ומשם החזרתי לביתי».

אויף

---

*) ווייל איך דערצעהלען א «פאטשטש» זאגט מען א «פזמון» — קלערט איך, אז אזוי מיינט אודאי דער רבי ..

אויפ'ן צווייטען זייטעל איז געשריבען געווען מיט שליאמקע, דעם לייב-גבאי'ם, האנד בית הלשון:

„סדר לקיחותי בדרך“:

„אצל טארבע מחיב אני לקבל שני שישים ביהים (2 שאק אייער) וצאן אחד חמאה (אשעפעל פוטער) ושנים אוזאים (גאנז) ורענדעל אחד אדמוני תחת — מכה (מיט א רויט רענדעל אונטערגעשלאגען). אצל הפלונית'טע של בעל הפזמון צריך אני ללוקח כובע אחד מתיקות (א היטעל צוקער) עם אחד וחצי צפור. אצל הבקר-יבש'טע (רענדארקא מסטוקעלקע — אחד זוג אחוז-לך (א פאאר הינדיקעס, ס'הייסט „האלטדיר“ וואס הינדיקעס מאכען...) ושנים עשרונים שבויתין (2 צעהנדליג הינער), גם שני'ם צפורים מהקשר שלה (פין איהר קניפעל). אצל הפלונית'טע של הבעל-טקסא בוצנני צריך אני ללוקח ח"י זהובים ואצבע'לע אחד שעל אמצע אצבעתה (אפינגערעל פין איהר מיטטעלסטען פינגער) משום טעם הידוע לי... אצל הזונה בטשולענט אקרע (וועל איך רייסען) סך ח"י צפרים ואת מחט-הרעדה (דיא ציטטער-שפילקע) שגנב החסיד התלני מזונתיו ונתן לה לפני ישקני אחד, כידוע לי מפהיתה... (פין איהר מויל), את המסור מפילאוועץ והנפקא באלטאב אני לפני ערבים (וועלל איך פערוועדבעווען — פין „ערבי“ נחל...) לפני חסידי רבינו (פאר'ן רבי'נס חסידים) כי צריך אותם אל הרעמעל... בכל הערים אני קורע ממות ומחיים (וועלל איך רייסען פין טויט און פין לעבע. ינ) כי שליאמקע אני!...“ איבערלייענענדיג א דיא 2 רשימות האב איך ערשט דערזעהען דאס גדולות פינ'ם סירקעווער צדיק מיט'ן תקיפות פין שליאמקען... און מיט א שרעקליכען בטלות האב איך א טראכט געטהון: איי, וויא העלפט מיר דער אייבערשטער, איך זאל א מאל זוכה זיין צו שליאמקעס מדרגה!... און עפעס וויא דאס הארץ האט מיר געזאגט: ווארט! אויף אללעמען קוממט א צייט!... איך האב זיך יאקאס בשלום ארויסגעהאפט פינ'ם רבי'נס יחידות-קלייזעל ווען ס'איז שוין אין קלויז קיין פיסס פין א חסיד ניט געשטייעט. איך האב אויף גיך אבגעדאוונט, אבגעלעגט טלית-ותפלין און בין ארויס אויפ'ן הויף. איך טיה א קיק: פאר דער קעך-טיהר א כמארע חסידים, יונג און אלט, און מע האפט בילקעס פין דער קעך-יודענע אויף שבת... איך האב מיך מיט כל מאמצי כוח אויך צוגעשלאגען צו דער טיהר, נאר אומזיסט! דיא קעך-יודענע האט מיך אפילו אין פיאטע ניט אין זינען ···· (איך האב דאך נאך דעמעלט ניט געוויססט. וויא אזוי מע דארף האנדלען מיט'ן רבי'נס שפחות...) נאר צו מיין גליקק האט דער

חָסִיד, וָואס לֵייבֶּען מִיר, גֶעהָאפְּט שׁוֹין אַ צְווייטֶע בִּילְקֶע בַּיי דֶער קֶעכְֿעְן, (אִיךְ ווייס נִיט אִין וועלְכֶען זְכוּת?..) אוּנ הָאט זִיא גֶעוָואלְט אַרַיינְלֶעגֶען צוּ זִיךְ אִין קֶעשֶׁענִי, אוּנ פֿוּן גְרוֹיס הֶענְגְשׁאפְּט הָאט עֶר זִיא אַרַיינְגֶעשְׁטוּפְּט צוּ מִיר אִין קֶעשֶׁענִי ···· אִיךְ הָאבּ זִיךְ בַּאלְד אָבְּגֶעטְרָאגֶען צוּרִיקְק אִין קְלוֹיז אַרַיין, אוּנ שְׁטֶעלְט אַייךְ פָּאר מַיין שְׁטוֹינֶען אַז צוּזַאמֶען מִיט דֶער בִּילְקֶע אִיז נָאךְ גֶעלֶעגֶען בַּיי מִיר אִין קֶעשֶׁענִי אַ זִילְבֶּערְנֶע נָאדֶעל-טֶעשֶׁעל מִיט אַ שְׁנִירֶעל קְרֶעלְעְן ···· צִיא הָאט עֶס דֶער חָסִיד בִּגְנֵבָה אַרוֹיסְגֶענֶעהְמֶען בַּייא דֶער קֶעכִינֶע פֿוּנ'ם בֵּיזֶעם, בְּעֵת חָאפֶּען דִיא בִּילְקֶע, צִיא דִיא קֶעכִינֶע — הָאט עֶס אִיהם אַלֵיין גֶעגִיבֶּען מִיט אִיהר גִיטֶען ווילְלֶען צוּם אֵייבִּיגֶען גֶעדֶעכְֿעְנִישׁ...? דָאס הָאבּ אִיךְ בְּאֵין אוֹפֶן נִיט גֶעקָאנְט טְרֶעפֶען ···· נָאר שְׁפֶּעטֶער בִּין אִיךְ עֶס מִמֵילָא גֶעוָואר גֶעוָוארֶען...

קוּרְ'ן, ס'אִיז גֶעוָוארֶען נָאכְט דֶער גַאנְצֶער עוֹלָם אִיז זִיךְ שׁוֹין צוּנוֹיפְגֶעקוּמֶען פֿוּנ'ם מִרְחָץ אוּנ פֿוּן דֶער מִקְוָה, מֶע הָאט אָבְּגֶעדָאוֶוענְט מִנְחָה, מֶע הָאט מְקַבֵּל שַׁבָּת גֶעווֶעהן אוּנ מֶע הָאט אָנְגֶעהֵייבֶּען גְרֵייטֶען דֶעם טִישׁ אִין קְלוֹיז; זָאלְט אִיהר עֶס גֶעווֶעהן זֶעהֶען, וויפֿיעל זִילְבֶּערֶען מֶע הָאט אָנְגֶעשְׁטֶעלְט אוֹיפֿ'ן טִישׁ: 36 דְרַייאַרְעהְרֶענְדִיגֶע בִּיז צֶעהְנְאַרֶעהְרֶענְדִיגֶע לַייכְטֶער, 12 הַייסְגֶעגִילְטֶע בֶּעכֶער, 2 זִילְבֶּערְנֶע הַייסְגֶעגִילְטֶע וַואזֶעס, 3 אַנְעלְכֶע שִׁיסְסֶעל, 4 פָּאלִיטֶעסְקֶעס, 10 טוּטִין זִילְבֶּערְנֶע לֶעפֶּעל אוּנ גָאפֶּעל-מֶעססֶער אָהן אַ שִׁיעוּר ···· חוּץ פָּערְצֶעלַיינֶע אוּנ קְרִישְׁטָאלֶענֶע קְרִידֶענְצֶען, מַמָּשׁ מַעֲשֶׂה מְלָכוֹת! הַיינְט קֶענְט אִיהר פֶערְשְׁטֶעהְן, וויפֿיעל אִין שְׁטִיבּ אִיז נָאךְ גֶעבְּלִיבֶּען...? וָוארֶען מֶע הָאט דָאךְ פָּארְט מוֹרָא, אַז אַ חָסִיד זָאל עֶפֶּיס נִיט אָבְּטְרָאגֶען פֿוּנ'ם טִישׁ... זָאל נָאךְ אַזאַ חֵפֶץ בְּלַייבֶּען אִין שְׁטִיבּ. דֶער טִישׁ אִיז פֶערְטִיג גֶעוָוארֶען אוּנ מֶען הָאט אָנְגֶעהֵייבֶּען וַוארְטֶען אוֹיפֿ'ן רֶבִּי'ן צוּם קִדוּשׁ. גֶעוַוארְט הָאט מֶען אַפִילוּ נִיט קֵיין סַךְ, אִינְגַאנְצֶען אַ שָׁעָה 4—5 ···· אַלְלֶע הָאבֶּען אַנְדֶערְשׁ נִיט גֶעדֶענְקְט, נָאר אַז דֶער רֶבִּי דָאוֶוענְט אָדֶער לֶערְנְט, אָדֶער עֶר אִיז פֶערְטִיעפְט אִין עוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים אַזוֹי לַאנְג... נָאר אַז אַ לַאנְגֶער צַייט הֶערוּם בִּין אִיךְ גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען, אַז דָאס שְׁלָאפְט עֶר זִיךְ פָּשׁוּט אוֹיס אַלְלֶע פְרֵייטָאג צוּנַאכְטְס, פֿוּן דֶעם אָנְמִייעֶן זִיךְ מִיט דִיא הוּנְדֶערְטֶער אוֹרְחִים וָואס קוּמֶען אוֹיף שַׁבָּת פֿוּן דֶעם גַאנְצֶען שְׁלִיססֶעל הֶערוּם.. אוּנ צוּם אֱמֶת מַאכְֿעְ, וויא קָאן אַזאַ רוּחָנִיוּת אִיבֶּערְטְרָאגֶען אַזאַ-נָ-אַבִּוּזֶע פֿוּן הוּנְדֶערְטֶער מֶענְשֶׁען אַיין טָאג, אוּנ דֶער נָאךְ נָאךְ פְּרָאוֶוען אַ טִישׁ כִּמְעַט בִּיז אִין ווַייסְֿען טָאג אַרַיין...? אַוַודַאי מוּז עֶר זִיךְ אִיבּוּטְמֵאל אָבְּרוּהֶען... בִּישְׁטֶערְהָר אִינ'ם שְׁלָאף רִיהְעְט עֶר שׁוֹין דֶען? מֶע ווייסְט שׁוֹין זַייעֶר שְׁלָאף... אוֹתִיּ'ע עֲלִיַּת נְשָׁמוֹת, וּבִפְרַט נָאךְ נָאךְ קַבָּלַת שַׁבָּת מַלְכְּתָא!...

נאָ, מיילא — אין דיא עטליכע שעה וואַרטען האָט דערווייל דער עולם, רעדליך־ווייס, באַלאַקעט פון פערשיעדענע חכמות און וויססענשאַפטען: איין רעדעל האָט גערעדט מכוח ארץ־ישראל באַקסערען, פון דיא רויטע יודלעך, פון דעם סמבטיון און פון באַזע חלומות... איין אַנדער רעדעל האָט טראַקטירט מכוח דעם רבי'נס קאָרע פערד און מכוח קאָרעפּינער אתרוגים... דאָרט אַ רעדעל האָט גערעדט פונ'ם רמב"ם'ס מעשה, וויא ער האָט צישניטען אַ מענשען אברים־ווייס און געלעגט אין אַ טלוי, און אין 6 יאָהר אַרום איז דער מענש געוואָרען גאַנץ און לעבעדיג — אַ טהייל האָבען שטיללערהייט געשעפּטשעט פון דער רביצינס פלימעניצא, פון רחב הזונה און פון דעם גובערנסקי האַדאַטיי... גאָר אין אַ ווינקעלע איז געשטאַנען אַ קיפּקעלע יונגטשען און האָבען זיך פערטיעפט גאָר אין הויכער חקירה.. איך האָב מיך צוגעשאַרט צו זיי, האָב אויפגעשטעלט מויל און אויערען און וואס איך האָב נאָר געקענט פערשטעהען, וועל איך אייך דאָ, רבותים, איבערגיבען אות באות. איהר מאָגט אייך טאַקע לאַכען פון היינט ביז איבער אַ יאָהר, און איך זאָג אייך פאָרט, אַז אַזעלכע טיעפע חקרנים, וויא צווישען חסידים געפינען זיך — איז טאַקע ווייט צו זוכען! אט וועל איך אייך דאָ אויפשרייבען זייערע חקירות איבער דעם בית הקטור און איבער דער עלעקטריא — וועט איהר זיך שוין איבערציינגען אין מיין אמת! . . . אַ חוץ לזה, וויל איך טאַקע פשוט, אַז דער המבין־עם זאָל אויך עפּעס געוואָהר ווערען, וואס הייסט טעלעגראַף, אייזענבאַהן און אַללע אַנדערע דאַמפף־מאַשינעס בכלל, וועלכע קיינער איז זיי ביז אומשטאַנד צו ערקלערען אַזוי ריין, אַזוי קלאָהר, וויא אונזערע פוילישע חסידים!... אַנגעהויבען האָבען זיי דערפון: צי קענן אַ שד'ל'ע האָבען אַ צווילינג?... דערפון זענען זיי אַראָפּגעקומען אויף איינערשלעטש, דערנאָך אויפ'ן גור אריה'ס ענגל... און ווייטער ווייטער, ביז מע איז אַראָפּ אויפ'ן טעלעגראַף... אט האָרט און שטוינט!

ידען קראַטצען אויס רמזים מיט כּונות,
אַז אַללע נייע המצאות זענען אין דער תּורה געדאַכט.
און לא די ס'איז חוזק און לצי לצנות
געפינט מען זיי נאָך תּמיד, ווי אַללעס איז שוין געמאַכט!...

דער חסיד'שער טעלעגראַף.

„פּשיטא! — ריהמט זיך אַז אַ באַטאַגטער חסיד, קרימענדיג דעם פּיסק — אודאי פערשטעהסטו אַ סך זאַכען!... איך זאָג דיר בפירוש, אַז אַללע חכמות חיצוניות זענען נאָר פון דער סטרא אחרא, און ניט מעהר!... און דאָס איז דער טעלעגראַף זייערער אויך!... ס'איז מעהר ניט, וויא דער כח הטומאה, וואָס איז זיך, בעונותינו הרבים, אַזוי מתגבר אויף דער וועלט; און דער יוד, וואָס איז אויסגעהילט פון אַללע תּאוות עולם הזה, און קיממט אין דער מדרגה פון אמת'ן התפּשטות-הגשמיות, וויא דער רבי אַשטייגער — זאָל מאריך ימים ושנים זיין — דער קענן אודאי שולט זיין אויף דער קליפּה, און קענן מבטל זיין דיא אַללע חכמות אין איין הרף-עין!... נאָר וואָס דען? — אַזעלכע קדושים מאַכען זיך אינמיסטען בלא ידע, כּדי זיי זאָלען אַרויסשלעפּען דיא ניצוצות הקדושים פון דעם כּוח הסטרא-אחרא... ומאליו נפל!...„עט, ביסט איין אַלטער שטיא! — טיהט אַ באַיאהרטער לאַנגער חסיד אַ מאַך מיט דער האַנד — אמת טאַקע, דאָס אַלסדינג געהמט זיך פון'ם רוח-הטומאה, דאָס איז בלתי שום ספק!... נישמעהר, ס'איז זייא ניט אַזוי גרינג מבטל צו זיין, וויא דיר דאַכט זיך אויס! — קאָרג האָט זיך שלמה המלך געמיטשעט איידער ער האָט געכאַפּט דעם אַשמדאַי!... קאָרג האָט ר' יוסף דעלאַרלייניש איבערגעליטען איידער ער האָט דערטאַפּט דעם רעכטען בחור!... קאָרג האָט זיך דער בראַסלעווער געבראַניעט אַקעגען דער קליפּה אין ירושלים!... אי דאָס איז שלמה געכאַפּט געוואָרען... ר' יוסף איז ניזק געוואָרען און דער בראַסלעווער איז, רחמנא לצלן, נאָר פון'ם וועג אַראָב... היינט וואָס פּלוידערסטו אַזעלכע שטותים... האָר אויס: ס'איז שוין איין אַלטער כּלל, אַז דער כּוח-הטומאה איז זיך כּמעט תּמיד גובר איבער'ן כּוח הקדושה, בסוד „ואני אקשה את לב פּרעה"... און דיא

נִצוֹצוֹת הַקְדוֹשִׁים וֶועט מֶען אוֹיךְ קֵיין מָאל נִיט אוֹיסְשֶׁעפֶּען פִין דֶער מִין סִטְרָא אַחְרָא, וַוייל יוּדֶען זֶענֶען עֶם מְחַזֵק אוּנ דֶערְפִין בֶּעקִימֶמְט זִיא אַלֶע מָאל נַייֶע נִצוֹצוֹת קְדוֹשִׁים . . . אַיי , וָואס דֶער עֶצֶם טֶעלֶעגְרַאף גוּפָא אִיז אַזְעלְכֶם . . . ? וֶועלל אִיךְ אַייךְ זָאגֶען גָאר פָּשׁוּט : כְּשֵׁם אַזוֹי וִויא דֶער רֶבִּי אִין דֶער סִטְרָא-דִקְדוּשָׁא — אַז אַ חָסִיד רִיהְרְט נָאר אָן דִיא קְלַיאמְקֶע פִין זַיין טִיהר — ווייסְט עֶר שׁוֹין , וָואס מִיט אִיהם הָאט זִיךְ אִיבֶּערְגֶעטִיהן מִיוֹם הוּלְדוֹ וְעַד יוֹם מוֹתוֹ — אַזוֹי לְהַבְדִיל בְּאֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים הַבְדָלוֹת דֶער טֶעלֶעגְרַאף מִיט זַיין כּוֹחַ-הַטוּמְאָה — אַז מֶע רִיהְרְט זִיךְ נָאר צִי צוּ אִיהם , זָאגְט עֶר שׁוֹין יֶענֶעם אַללֶסְדִינְג , וָואס דֶער טְרַאכְט , וַוייל דִיא בֵּיידֶע זֶענֶען זִיךְ בְּעֵת מַעֲשֶׂה , גְלַייךְ מִתְכַּוֵן אוּנ מִתְדַבֵּק אִין אֵיין רוּחַ-הַטוּמְאָה . . . נָא , וָואזְשֶׁע הָאט מֶען דָא נִיט צוּפֶערְשְׁטֶעהְן . . .“ — „עֶט , דִיא רֶעדְסְט שׁוֹין נָאר מְחִילָה ווִיא אַ מַאנְקָאלִיעֶנְעק ! — רִיהְפְּט זִיךְ אָן אֵיין אַלְטֶער חָסִיד , פִּינ׳ם רֶבִּי׳נְס אִינְוַואלִידֶען — הֶערְר זִיךְ נָאר צוּ וָואס דִיא רֶעדְסְט : מָאהל דִיר , זָעלְטֶעם אַנְדֶערְשׁ זַיין , אַז דֶער טֶעלֶעגְרַאף אִיז גֶעגְלֶעכֶען צוּם רֶבִּי׳ן לְהַבְדִיל — וָואלְט דָאךְ פִינ׳ם רֶבִּי׳נְס קְלַיאמְקֶע בִּיז זַיין שְׁטִיהל אוֹיךְ בַּאדַארְפְט שְׁטֶעהֶען סְטוֹיפֶּעס מִיט דְרָאטֶען ! ? . . .“ — „אַיי , אַיי , אַיי — הָאט אוֹיסְגֶעשְׁרִיגֶען אַ הַיים , דַאר חָסִידֶ׳ל מִיט שְׁפִּיצְעכְדִיגֶע פִינְגֶער — אִיהר זֶענְט שׁוֹין , אַ פָּנִים , גָאר אוֹיסְגֶעוֶועפְּט מְחִילָה ! . . . וִויא הֵייסְט ? — אַ דָאס מֵיינְט מֶען דָאךְ טַאקֶע . . . הֶערְטְטִי ! וַוייל דִיא קְלִיפָּה מוּז אִין עֶפֶּעס הָאבֶּען אֵיין אַחִיזָה , אוּנ דִיא קְדוּשָׁה הַאלְט זִיךְ אִין זִיךְ זָעלְבֶּערְט ! . . . אִיהר הָאט שׁוֹין פַארְגֶעסֶען ווִיפִיעל דֶער רֶבִּי הָאט זִיךְ גֶעבָּארְעט מִיט׳ן דִבּוּק פִין דֶער וְצוֹגִי׳ר יוּדֶענֶע , עֶר זָאל אַרוֹיס פִין אִיהְר גוּף , אוּנ דֶער דִבּוּק הָאט אַלֶץ גֶעאַנְטְוָוארְט , אַז עֶר הָאט מוֹרָא פַאר דִיא שֵׁדִים , רוּחוֹת אוּנ מַלְאֲכֵי-חַבָּלָה , וָואס עֶרְוַוארְטֶען דִיא מִינוּט , עֶר זָאל נָאר אַרוֹיס פִין דֶער אִשָּׁה — וֶועלְלֶען זִייא אִיהם צִישְׁפְּרַייטֶען אוֹיף שִׁבְעָה יָמִים ! . . . זֶעהְט אִיהר דָאךְ שׁוֹין בַּאשַׁאנְפֶערְלִיךְ , אַז דִיא קְלִיפָּה מוּז הָאבֶּען אִין עֶפֶּעס אֵיין אַחִיזָה . . . לָאז זַיין אַפִילוּ אַ קְרַאנְקֶע יוּדֶענֶע — אַבִּיא אַ שְׁטִיקֶעל אַחִיזָה . . . אָט דַארִיבֶּער מוּז דֶער טֶעלֶעגְרַאף הָאבֶּען דִיא סְטוֹיפֶּעס מִיט׳ן דְרָאט , פִין אַיךְ אַחִיזָה וֶועגֶען . . . וְהָא רְאָיָה : מִיר הָאט דֶער פָּאטְשְׁטַאר פִין סְטוּקֶעלְקֶע אַלֵיין דֶערְצֶעהְלְט , אַז עֶר הָאט עֶס מִיט זַיינֶע אוֹיגֶען אַלֵיין גֶעזֶעהֶען , וִויא , אַז ס׳הָאט זִיךְ אַ מָאל , נָאר פִין אֵיין סְטוֹיפּ , אָבְּגֶערִיסֶען דֶער דְרָאט — הָאט שׁוֹין דִיא קְלִיפָּה פֶערְלוֹירֶען אִיהר כּוֹחַ , בִּיז מֶע הָאט נִיט אִיבֶּערְנַייעֶס פֶערְקְנִיפְּט בֵּיידֶע עֶקֶען דְרָאט . . . נָא , אִיז דָאס עֶפֶּעס אַ גְלַייכֶען צוּם רֶבִּין . . . ?“ — „אַיי שׁוֹטִים שׁוֹטִים ! — הָאט זִיךְ אָנְגֶערִיהְפֶען אַ בֶּעוַואקְסֶענֶער חָסִיד מִיט אַ מְשׁוּנֶה אוֹיף דֶער גְרָאבֶּער נָאז — אִיהר פֶערְקְרִיכְט נָאר אוּמְזוּסְט צוּ

אלדע שווארצע יאהר! דער טעלעגראף איז גאר א גאנץ פשוט'ר ענין! דיא גאנצע זאך דערפון איז נאר א דרך־הטבע! פשוט איז פשוט: אז מע טיוט א טרעסעל מיט'ן דראט דא — טיהט ער זיך ממילא שוין א טרעסעל דארט אויך, אונ אזוי ווייסט איינער דעם אנדערן אין עק וועלט! . . ." — "שאט, שאט! — האט אויסגעשריגען נאך גאר א יונגער, גאר א ציקאווע ברענענדיג חסיד'ל — איהר פארשפארט זיך גאר שפאארען לבטלה. אט נעהמט דאס פשוט'ע תהלים'ל — געפינט איהר דארט דעם גאנצען טעלעגראף מיט אללע פישטשעווקעס! . . . וויא אזוי זאגט ער דארט, נאך אמאל? . . . יא: "והיה כעץ שתול על פלגי מים, אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח" א דא ליגט דער גאנצער טעלעגראף! ; "והיה" — ער וועט זיין — "כעץ שתול" — וויא סטויפעס מיט שיזעלעך — "על פלגי מים" — וואס געהט האלב אין וואסער — (וואס אודאי האלב דראט ליגט אינ'ם אקינוס . . .) [פינ'ם לשון "פלג־גוף" ס'הייסט "האלב" —] "אשר פריו" — וואס זיינע בריעף — (פינ'ם מכון "פרי־עט", ס'הייסט דיא פריבטע פון דער פעדער) "יתן בעתו" — גיט ער מיט זיין פעדער [גלייך ס'זאל שטעהען "בעטו" ווארען א ת'י'ז מיט א ט'י'ת פערביטען זיך אין דיא אותיות "ד. ט. ל. נ. ת".] "ועלהו" — אונ זיין יאך — ס'הייסט, זיין שטענדיג ארבייטען; "לא יבול" — ווערט ניט מיהעד" — "וכל אשר יעשה" — אונ אללע מאכען עס הייגט אב — (אנשטאט שיסעלעך) "יצליח" מיט גלאזלעך . . . (פינ'ם לשון "צלוחית") נא, הייגט וואס האט מען זיך נאך צושפארען אומזוסט איבער אזא טפשות? . . . אזוי איז דער טעלעגראף, אזוי איז דער אייזענבאנד אונ אזוי זעהען אללע זייערע מאשינעריען . . . וואס איז? עס שטעהט דען ניט אין שיר השירים "לא סוסתי (?) ברכבי פרעה" — אז אין פרעה'ס רייטוואגען איז קיין פערד ניט געוועהן? איי וויא אזוי איז מען געפאהרען אהן פערד? — א דאס זאגט טאקע ווייטער דער פסוק "נרדי נתן ריחו" — דיא קוילען האבען געגעבען פארע . . . ("נרדי" מיינט מען אודאי קוילען! ווארען וואס דען . . .?) אונ טאקע אין איין מינוט איז מען געפאהרען פון "צרור המור" ביז "עין־גדי" . . . אט האט איהר דעם גאנצען אייזענבאנד וויא אויף דער דאלאניע . . ." אונ אזוי רייידענדיג איז דער רבי אריין אין קלויז אונ האט זיך באלד געשטעללט צום קידוש. אללע שניר אונ טאכטער אונ דיא רבי'צען בעהאנגען אין פערעל, גאלד אונ בערליאנטען פון קאפ ביז פיסס, אונ אללע — חוץ דער רבי'צען — (וויל זיא איז שוין אלטלעך געוועהן) — געקליידעט נאך דער לעטצטער מאדע אזוי, אז איך וואללט אין לעבען ניט געגלייבט, אז דאס זענען יודישע קינדער! . . . נאכ'ן קידוש האט זיך דער רבי געזעטצט אויוועגאן צום טיש, דיא זיהן מיט דיא איידעמס פון ביידע זייטען, נאך זיי

דיא ווילדע מקורבים, דער נאך דיא פעטטע רענדארעס, "אמשטא־רעס וכדומה און גאר צולעצט דיא רבנים, דיינים, שוחטים און אנדערע כלי־קודש . . . אללע כלי־סקעס און חברה־בי־רעט זענען געשטאנען אויף באנק איבער דיא קאפ, איטליכער א געוואשענער מיט זיין בילקע אין דער האנד . . . אז אללעס איז שוין געווען אין דער ארדנונג — איז ערשט אריינגעקוממען מעכציע און איז גלייך ארויף מיט דיא זאקען אויפ'ן טיש, און האט גאר איבערגייענט אנגעהויבען פארדעווען דיא ארטער . . . דאס ערשטע האט ער זיך צוגעטשעפעט צו א רבי'ל פון א קליין שטאדטעל, ער זאל זיך נאר אראבריקקען, און אבטרייטען זיין ארט דעם סטוקעלקעל רעברער . . . דעם רבי'ל האט זיך געביך זעהר ניט געוואלט אבטרייטען, און האט איינמיסטען געקיקט אויפ'ן רבי'ן מיט א רחמנות פנים, טאמער וועט ער זיך אננעהמען פאר איהם לכבוד התורה . . . און חאטשע זייערע ביידע בליקקען האבען זיך בעגעגענט, האט זיך דער רבי דיא רגע וויא פערטיעפט מיט פארגלאנצטע אויגען, גלייך ער האט גאר כלל ניט אנגעהייבען זעהען וואס דא טיהט זיך . . . און מעכציע האט זיך צושריען אויפ'ן רבי'ל "אראב, דיא עזות'ניק פון דאנעט, תרבות ווייסטו ניט! הא? נא דיר גאר, האט זיך פערזוערשעוועט אין ארט, גלייך ער איז ביים טאטען אין ווייגהויז! . . ." גאר דאס רבי'ל האט נאך אלץ געוויליעט, טאמער וועט זיך דער רבי פארט אנריהרען, און האט נאך אלץ ניט געוואלט אבטרייטען, ביז מעכציע האט איהם אנגענעהמען ביים בארדעל און האט איהם א שליידער געטיהן אונטער זיך, אז ער איז אראפגעפאללען פון דער באנק ארונטער און האט זיך בחרפות־בושה אבגעטראגען פון דער קלויז — און דער רבי איז פערטיעפט . . . און שווייגט . . . נא, מן הסתם האט דאס רבי'ל געדארפט אבקוממען עפעס פאר א חטא . . . וויא דען קענן מען אנדערש זאגען — הא? . . . אזוי האט אלץ מעכציע מאשטירט דעם עולם: דעם גאטיהגען ארויף, דעם גישטנאטהיגען אראב . . . דעם אין טאטענס טאטען, יענעם א פאטש און וועהמען גאר וואן פון אונטערען טיש ארויס . . . עפיס איין אלטען, גרייז־גראווען דין פון א שטאדטעל האט ער אראבגעריססען דאס שטריימעל און ארויס־געווארפען דורכ'ן פענסטער — און דער רבי איז נאך אלץ פערטיעפט . . . זאגט מעכציע שרייט אויף א געמבע: "עזות־פנים'ר א רוח אין אייערע פאטער און מוטער אריין, וואס זענט איהר מבלבל דעם רבי'ן!? . . ." וואס ס'האט געקענט אפילו א טויטען אויפוועקען . . . נישמעהר וויא קענן מען גלייבען טויט צו עלית־נשמה? . . . קורץ מע האט דערלאנגט דיא פיש — האט זיך דער רבי צודרעבעט און האט

«אריינגעטיהן דיא פינגער אין פאלימעסיק (דיא צדיקים עססען מיט דיא האנד, ניט מיט קיין גאפעל, כדי דער תקון זאל קיין מחיצה ניט האבען . . .) אונ האט זיך אבגעגעבען אקעגען א פערטיל שעה . . . אללע חסידים, וואס איבער דיא באנק האבען אנגעהייבען קלעטערען איבער'ן-עולם, וואס ביים טיש; דער האט זיך געשטעלט אויף יענעמס פלייצע, דער אויפ'ן קריזש; איינער איז אריין מיט ביידע פיסס צום אנדערען אין דיא קעשענים אריין אונ האט איהם אבגעריססען 2 פאסעס זשיפעצע ביז אראב; איך האב דיא גאנצע צייט ניט אראבגעלאזט איין אויג פונ'ם רבי'ן, אונ האב אלץ געזעהען וויא עס גליסט זיך איהם עפעס ניט ארויסנעהמען דיא האנד פונ'ם פאלימעסיק פיש .... אונ ווידער האב איך בעמערקט, וויא ער טינקט אלץ קוילעטש אין בראנפען ... וואס ער האט געמיינט דער מיט-קענן איך עד היום ניט משיג זיין!... קורץ ער האט ארויס-גענעהמען דיא האנד, אונ תוך כדי דבור איז דער גאנצער עולם, וויא דיא איישערעקען, אריין מיט דיא זשמענים אין פאלימעסיק אריין אונ ס'איז געווארען א ראסקעריי מיט א שלאגעריי, נאר וויא צווישען מוזשיקעס הארום א צעלעכטעס פאס בראנפען אינמיטטען דער נאסס. . . מע האט זיך איינס דאס אנדערע געריססען האנד, ארבעל לאטצען; אויסגעדרייט דיא פינגער, פארפאצקעט דיא זשיפעצעס, געלעקקט דיא זשמענים, געמאכט זיך וויא דיא רוחות אונ געשטיפט אין דיא פיסקעס, מיט אזא לורקייט אונ התלהבות אונ מסירת נפש, גלייך אין דעם ביינדעל, צי אין דעם ברויזען, וואס ער האט געהאפט, ליגט עפעס א געוויססע רפואה שלמה אויף אללע אברים, צו אללע צרות אונ ליידען, צוגעשריבען אויף א רעצעפט פונ'ם מלאך רפאל אליין!... נישמעהר וואס רעד איך אזא טפשות..? וואס זאטשעט דען דעם מלאך רפאל'ס א רעצעפט פונ'ם מקור-החיים אליין, א קעגען דעם רבי'נס א ביססען שיריים!?... אזוי איז געוועהן ביא דיא לאקשען, ביים געפילעכץ, ביים פלייש אונ ביים ציממעס, אונ נאך אללעמען האט דער רבי פארגלאנצט דיא אויגען, פארווארפען דעם קאפ ארינטער, אויף דער פארענטשע פון זיין שטיהל, אונ האט אין זיך אנגעהייבען קרעכטצען א נגון'דעל, קאם וואס מע האט געהערט — אונ ס'האט דאך בוקע רקיעים געוועהן... אונ דורך-אונ-דורך-גענעה-מען אללע הארצער... באלד האט דער כת-מנגנים דאס נגון'דעל א חאפ געטיהן אויף זייערע געמבעס, קאטשענדיג זייערע האלבע גופות אראב אונ ארויף איבער'ן טיש, נאר וויא דיא האממערס אין דער האממאניע, מיט פערשטעקטע האנד אין דיא גארטלען, דיא פאות צוטרעסעלט, דיא ווערכעס פון דיא שטריימלען צוהוידעט,

די פנים'ר אנגעצויגענע וויא אין קראמפפען און אללע אברים איין קאנוואלסיע, מיט א מין שרייען און מערעלעקען אויף פערשיעדענע וואריאציעס מיט דיא אללע מיניס אויסשפראכען פון „אכטי-דעבאכטי", „דענענעם-דענענעם", „טים-טע-דע-ראמטאם", „טריי-ליי-ליי" „טא-דע-ראדע-רידאם", „טע-רי-באם-בים-באם" וכדומה און דער עולם האט' ציגעפאקקעט; ציגע... מיט דיא פינגער אויפ'ן טיש; ציגעקנאקט, ציגעהירזשעט, ציגעבר...מט און ציגעזשומזעט, אז ממש ס'האט פערהילעכט דיא וועלט, זאלישעט דיא קאפ, נאר וויא אין א קרעפטשאמקע אויף ... מיהלשטיינער . . . נאר פליצעס האט דער רבי צוריק אויפגעהויבען דעם קאפ און האלב געעפענט דיא אויגען — און אין איין הרף עין איז דער שטורם פערשטומט געווארען וויא דער טויט ! . . . דאס איז געוועזען א סיגנאל, אז דער רבי וויל עפעס זאגען א תורה — אללע געהירען האבען זיך איינגעשרימפען, אללע אויערען אנגעשטאהלט, אללע אטהעמס וויא פערשלאגען, אללע אויגען אויסגעגעס ארטשעט אין איין פונקט אריין . . און אללע פנים'ר מיט אפפענע מיילער וויא אין א מין גאפען און ערווארטען עפעס א חוץ מדרך הטבע ! . . . און דער רבי האט געעפענט זיין פיו הקדוש און אנגעהויבען זאגען אויף א קול דממה דקה, וואס ס'האט דאך געבוירעט דיא אויערען און געלאכערט דיא הארצער ! . . . אט פערשרייב איך אייך דיא תורה אות באות:

7.

דעם רבינ'ס תורה א פלא, דער ווייןנפלאות, נאר דעם רבינ'ס מעזינעקעל — נאר פלא־פלאות !

„איי איי איי ! האט דער רבי אנגעהויבען מיט'ן קול פון א חולה ביי דער גסיסה — א יוד דארף וויסען, אז דער גאנצער ענין דער פון, ס'הייסט, דער גאנצער תכלית-הבריאה פינ'ם יודען איז נאר, מע זאל זיך אויסטיהן פון תאות-החומריות מכל וכל, בחינת התפשטות-הגשמיות עד קצה האחרון ממש ! נאר בכדי צו קימען צו'ן אזא מדרגה, מוז מען זיך פריער משפיל זיין בתכלית השפלות, בחינת בטול היש, בחינת „ונחנו מה" . . . נאר באופן, אז מע זאל גאר ניט

וויסען, אז מע איז א גאר-ניט, ווארען קאם ווייסט מען ביי זיך, אז מע איז גאר-ניט — איז מען דאך שוין עפּעס . . . און דאס קענן שוין פירען לידי גאוה רחמנא לצלן, ס'הייסט גאות-ענוות, בחינת „ופלגשו ושמה ראומה“: אזא ענוות, אזא פאלש בטלות איז גיט מעהר ווי א פלגש „ושמה“, וואס זיא רופט זיך אן „ראומה“, גלייך ווי ראומה מיט איין אלף, בסוד אל״פין ועי״נין דמתחלפין . . . דאס הייסט „ראו-מה“: זעהט, אז איך בין בחינת „מה“ אז איך בין איין עניו, איין עפר ואפר, א גאר-ניט! ···· א דאס הייסט ענוות מתוך גאוה — טובל ושרץ בידו . . . און איבער אזא ענוות מדומה, איבער דעם אויספּיינען זיך „ראו-מה“, קיממט ארוים: „ותלד לו את טבח את גחם ואת תחש ואת מעכה“ דאס איז מוליד אין איהם תאות היצר, הוא השטן, הוא מלאך-המות, הוא הטבח, וואס קוילעט דיא נשמה, בחינת „וטבח לו בבוגדים“ — א שחיטה אויף דיא וואס פאלשען אין עבודות הבורא דורך זייער ענוות מדומה . . . און דיא תאוה ברענגט לידי „גחם“ לשון חמימות, פין „ובחם יחמתני“ „ואת תחש“ בחינות צבועות, כתחש הזה המלא גוונין . . . און דער סוף איז: „ואת מעכה“ פינ'ם לשון „ומעוך וכתות“, אז מיט אזא פאלש ענוות איז מען נאר „מעכ-ה“ ס'הייסט, מע איז ממעך דיא „ה“, דאס „אתא קלילא דלית ביה משמשותא“ ס'הייסט, דעם אמת'ן „בטול היש“, וויא דאס אות ה', וואס האט לחלוטין קיין שום ממש ניט אין זיך, נאר דאס אמת'ע ענותנותו של הקדוש-ברוך-הוא . . . און נאר איבער איהר בטלות בתכלית השפלות, עד קצה בטול היש — האט דער בורא ברוך הוא מיט איהר נאר דיא וועלט בעשאפען „בהבראם“ — ב ה' — בראם . . . און דאס מיינט מען „מגביה שפלים עדי מרום“ . . . און דער עניו-מדומה ברענגט נאר צו „משפיל גאים עדי ארץ“, אז במשך הזמן פאללט ער לחלוטין אריין אין בחינת ארציות, בחינת תאות-הגשמיות, און בלייבט נאר ביים התערותא — דלתתא — התעוררות החומרית, אהן א שום התער תא-דלעילא . . . איי, איי, איי, אזא עבודה איז פגול; דאס איז דיא עבודה פין דיא מתנגדים, עבודה שלא לשמה, בחינת ברכות — הנהנין: מע דיענט דעם איבערשטען פין איינענער הנאה וועגען . . . פין התערותא-דלתתא . . . ער דאווענט, ער לערענט, ער היט אללע מצות מעשיות, נאר פין זיין הנאה וועגען. און דאריבער מיינען א דיא לייט, הני כלבי דחצופין, אז זייא האבען שוין אנגעטיהן גאט א מענטליק מיט זייער תורה-ותפלה, צדקה ומעשים טובים, און גלעטטען זיך דיא בייכליך: „מיר האבען היינט אבגעדיענט דעם איבערשט'ן על צד היותר טוב! א סך געדאווענט א סך געלערענט! מיר האבען אמת יוצא געווען אונזער חוב

בשלמות

בשלמות ! . . ." אוי לאותה בושה ולאותה כלימה ! . . . אוי לנו מעלבונה של תורה, אוי לנו מעלבונה של תפלה ! . . . דאס איז דיא אמת'ע עבודת-אלילים, אש זרה במקדש השם . . . איין אמת'ר צדיק, איין עובד השם מאהבה, פיהלט זיך קיין מאל ניט בעגעניגט אין עבדות-הבורא-ברוך-הוא ; קיין מאל ניט יוצא פאר גאטט ! אדרבא, וואס מעהר ער דאווענט, וואס מעהר ער לערנט — ווייסט ער, אז ער האט נאך ניט אנגעהייבען דאווענען, ניט אנגעהייבען לערנען ! . . . א יוד דארף תמיד זיין א הולך מדרגא לדרגא, בחינת „לכו ונלכה" — ניט צושטעהען תמיד אין איין דרגא, בחינת „מצות אנשים מלמדים" . . . נאר בתנאי אז דער הולך זאל זיך חלילה ניט איבערנעהמען קיין מאל מיט זיין „ילכו מחיל אל חיל", אונ זאל ניט מאסטען דיא עליות המדרגות פין זיין הליכה, ווארען קאם „שיר למעלות אשא עיני" . . . אזוי איז שוין נאר „מאין יבוא עזרי ! ?" . . . איי איי איי ! „אם אסק שמים" — אז איך וועל ווייסען ביא זיך, אז איך געה לעילא ולעילא, ביז אין הימעל אריין — איז גאר „שם אתה" : ביסטו גאר, גאטט, דארט ערגעץ ! גאנץ ווייט פין מיר . . . אבער : „ואציעה שאול" — אז איך וועל מיך מיט מיין גאנצער עבודה, אליין רעכנען פאר א שפל בתכלית השפלות עד שפל המדרגה התחתונה — ערשט דעמאלט „הנך" ! : אט ביסטו ! . . . ובכן דארף א יוד זיין תמיד א הולך נאר ניט ווייסען דערפין, אונ קאם פיהלט ער עס אין זיך — אזוי איז „וילך חרנה" — דיא הליכה ברענגט צו חרון אף השם . . . אונ א דאס מיינט דער דער פסוק, איי, איי, איי ! „לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך-ויגרשהו וילך" דוד איז בחינת כללות-נשמות-ישראל, כידוע ליודעי חן . . . זאגט ער אז דיא נשמה חזורט איבער איהרע מעשים, ס'הייסט, ווען זיא ווערט . א מרא-דחושבנא „לפני אבימלך" פאר'ן אבי-מלכו-של-עולם, דארף זיא זעהען, אז „ויגרשהו וילך" — פערטרייבען דעם „וילך" ס'הייסט, ניט רעכענען זיך פאר א הולך אין עבדות-הבורא ברוך הוא . . . ווארען דיא גאנצע עבודה דורך תורה אונ תפלה דארפמען גאר כלל ניט מיינען זיך ! מיר בעטטען ניט דעם איבערשטען פאר זיך, פאר אונזערע פליישיגע חסרונות, וואס אונז פעהלט אינ'ם עולם הזה, כי „מה אנו מה חיינו !" — מיר דארפען נאר מתפלל זיין אויפ'ן „עמו אנכי בצרה . . . ." ס'הייסט, אויף גלות השכינה כביכול . . . ווייל, אז יודען זענען שרויי בצער, איז כביכול דיא שכינה בצער „קלני מראשי-קלני מזרועי" . . . אבער קאם מיינט א יוד, אז מיט זיין תורה ותפלה טוהט ער אן א מענטליק דעם איבערשטען, אויף דעם געהט דער מאמר „איזהו

חָסִיד הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ" פִּיג'ם לָשׁוֹן „אֵי" — נִיט — אַזוֹי וְוִיא „אֵי-כָּבוֹד„ אוּן דָאס מֵיינְט מֶען „אֵי-זֶהוּ חָסִיד" — נִיט דָאס אִיז אַ חָסִיד, וָואס „הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ" — וָואס מֵיינְט אַז עֶר טִיהְט דֶעם אֵייבֶּערְשְׁטֶען אַ חֶסֶד מִיט זַיין תּוֹרָה וּתְפִלָּה . . . אַחֲרֵי כָּל אֵלֶּה זֶעהֶען מִיר, אַז דֶער גַאנְצֶער תַּכְלִית הַמְּכֻוָּן פִין אַ יוּדֶען אִיז נָאר הִתְפַּשְּׁטוּת-הַגַּשְׁמִיּוּת עַל יְדֵי בִּטּוּל הַיֵּשׁ לְגַמְרֵי! אוּן אַז מֶע פָאלְלְט חָלִילָה אַ מָאל אַרַיין אִין בְּחִינַת גֵאוּת דוּרְךְ אַ סַךְ תּוֹרָה וּתְפִלָּה — זָאל מֶען בַּאלְד לוֹיפֶען צוּם צַדִּיק-הַדּוֹר, וָוארֶען גַאֲוָה נֶעהְמְט זִיךְ נָאר פִין קְלִיפַּת אֲחוֹרַיִים, בְּחִינַת מַעְיָן-נוּקְבָן — אוּן דֶער צַדִּיק הַדּוֹר אִיז דֶער שְׁלוּחָא-דְמַטְרוֹנִיתָא, בְּחִינַת דוּכְרָן, בְּחִינַת מַשְׁפִּיעַ, וָואס אִיז מְהַפֵּךְ נוּקְבְתָא לְדוּכְרְתָא דוּרְךְ אַ פִּדְיוֹן כֶּסֶף, בְּחִינַת לַבְנוּנִית, בְּחִינַת רַחֲמִים, הַמְתָּקַת הַדִּינִים. . . בְּסוֹד „אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ . . ." —

נָאךְ דֶער תּוֹרָה אִיז זִיךְ דֶער רֶבִּי ווִיעדֶער פֶערְגַאנְגֶען אוֹיף אַ פֶערְטֵיל שָׁעָה אִין עוֹלָמוֹת, אוּן דֶערְנָאךְ הָאט עֶר גֶעאָפֶּפֶענְט דִיא אוֹיגֶען אוּן הָאט צְוִוישֶׁען דִיא צֵיין אַ זָאג גֶעטִיהְן: „וַויין". אַ דָא אִיז מְעַכְצִיא וַוייטֶער אַרוֹיף אוֹיפְ'ן טִישׁ אוּן הָאט אָנְגֶעהֵייבֶּען אוֹיסְרִיהְפֶען אוֹיף זַיין גֶעמְבֶּע: „הַגְּבִיר מוֹצְנִי, לִכְבוֹד דֶעם רֶבִּי'ן מִיט זַיין טִישׁ אוֹרְחִים! (עֶר הָאט זִיךְ אַ בֵּייג גֶעטִיהְן צוּם גְבִיר, אוּן יֶענֶער הָאט אִיהם גֶעזָאגְט, וויפִיעל בּוּטֶעלְקֶעס וַויין) ב' פְּעָמִים ח"י בּוּטֶעלְקֶעס יַיִן טוֹב דְּטוֹב! — הַפַּרְנָס חוֹדֶשׁ מִקְּרָאקָאדִילֶעווְקֶע (אַ בֵּייג.) ג' פְּעָמִים ח"י בּוּטֶעלְקֶעס יַיִן טוֹב! — הַפָּאטְשְׁטֶאר מֵחַרַאבָּאחְקֶע (אַ בֵּייג.) אֶלֶף פְּעָמִים ח"י בּוּטוּלְקֶעס יַיִן טוֹב דְּטוֹב וּשְׁנֵי הִין יַיִן פָּשׁוּט! — הַרֶענְדַאר מִסְטוּ-קֶעלְקֶע (אַ בֵּייג) חֲצִי ח"י בּוּטֶעלְקֶעס יַיִן טוֹב דְּטוֹב וּשְׁלֹשָׁה הִין פָּשׁוּט! — הַבַּעַל-טַקְסָא דְחַאבַּארֶעווְקֶע (אַ בֵּייג) ב' פְּעָמִים ח"י בּוּטֶעלְקֶעס יַיִן טוֹב וְהִין אֶחָד יַיִן פָּשׁוּט! — הַגַּבָּאִי דְחֶבְרָא קַדִּישָׁא מִק"ק וְצוֹנִי (אַ בֵּייג.) ג' פְּעָמִים ח"י בּוּטֶעלְקֶעס טוֹב דְּטוֹב וּשְׁלֹשָׁה הִין פָּשׁוּט! דָאס אִיז פַאר אַיין לֶעהְרֶער, וָואס הָאט הַיינְטִיגְס יָאהר אַ מִיתָה-מְשׁוּנָה אַיינְגֶענֶעהְמֶען, אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם, צוּם נַייעֶם יָאהר, אַז נָאךְ אַ פָּאאר לֶעהְרֶערְס וֶועלְלֶען מַאכֶען דִיא שְׁפִּיעל, וָועט עֶר שְׁטֶעלְלֶען כֶּפֶל כִּפְלַיִם! אַ יָא, ר' נָחוּם?... וִויא זָאגְט אִיהר רֶבִּי . . . ?" (דֶער רֶבִּי הָאט מִיט אַ זַאנֶעפְּט שְׁמֵייכֶעלֶע אַ זָאג גֶעטִיהְן צְוִוישֶׁען דִיא צֵיין: „גֶעה שׁוֹין גֶעה, דִיא לִיג אֵיינֶער!..." — אַזוֹי הָאט עֶר כִּמְעַט אַלְלֶע אוֹרְחִים בַּיים טִישׁ אִיבֶּערְגֶערִיהְפֶען, בִּיז צוּם סוֹף הָאט עֶר אַ גֶעשְׁרַיי גֶעטִיהְן: „אַלְלֶע פְרֶעמְדֶע יוּנְגֶעלַייטְלִיךְ שְׁטֶעלְלֶען צוּ 2 בּוּטֶעלְקֶעס יַיִן טוֹב וּפָשׁוּט! וֶוער עֶס ווִילל נִיט, לָאז אוֹיסְשְׁרַייעֶן „גַיין" מִיט זַיין נָאמֶען . . ." פֶערְשְׁטֶעהְט זִיךְ, אַז קֵיינֶער הָאט עֶס נִיט גֶעוַואגְט בְּפוּמְבֵּי אַקֶעגֶען רֶבִּי'ן . . . עֶר הָאט אֲפִילוּ נִיט גֶעמָאנְט הָאבֶּען אוֹיף הוֹצָאוֹת אַ הַיים פָאהְרֶען . . . חֲבֵרָה בָּארְשְׁט אוּן אַזוֹי

אללע

אללע פלאסקעדרייוקעס האט ער ניט זאטשעפעט... נאכ'ן אויסריהפען האט ער א שאף געטיהן צום רבי'נס וויינשיינקער: (דעם רבי'נס עלטערער זיהן האט טאקע אליין געהאט א וויינקעהלער ביים רבי'ן אויפ'ן הויף פין אללע טיש-אורחים וועגען . . . .) „מענדעל! טראג ארויף דעם וויין!" — פין דיא אללע סך וויינען, וואס ס'איז ביים טיש געפאללען — בלי גוזמא 20 מאל ה"י בוטעלקעס טוב אונ טוב דטוב אונ 20 עמער פשוט — האט מען צום טיש קאם דערלאנגט אפשר א האלב מאל ח"י בוטעלקים טוב דטוב, פינ'ם רבי'ן מיט דיא קינדערם וועגען, אונ ב' פעמים ח"י בוטעלקים יין טוב אונ איין עמיר 10 ממש דייזשע בארשט... אונ מוצאי-שבת האט מען שוין געריססען ביי דיא אורחים פאר אללע אויסגעריהפענע ווינען צו 2 רו"כ א בוטעלקי טוב דטוב, אנדערהאלבען רו"כ א בוטעלקי טוב אונ 3 רו"ב איין עמער פשוט.... דער וויין ווערט צוגאסטען אין גלאזער פין דיא טיש-אורחים וועגען אונ אין גלאזליך, דער דייזשע בארשט, פין דער חסיד'רניא וועגען... איטליכען בעזונדער ניט דער רבי דיא גלאז פין זיין האנד אונ גיט איהם, בעת מעשה, דיא האנד לחיים — קענגט איהר שוין פערשטעהען, וואס פאר א שטיפערי מיט א זידלערי מיט א ווארפערי עס ווערט דעמעלט צווישען דיא באנק-חסידים כמעט אויף סכנות נפשות! ווארען איטליכער וויל דאך אלין זיך ארויסשטעללען אין פראנט, דער רבי זאל איהם פריער פין אנדערע דערזעהן, אדער ער זאל איהם חאטש לפחות ניט פערזעהן חלילה לגמרי!... איך האב מיך א מאל צעהן געהרג'ט פין דער באנק אראפ, אונ געלעזט קלעפ מיט קניפ מיט באבענציעס, וויא פיעל ס'איז אין מיר ניט אריין... גישמעהר, ס'איז עפעס א תרוץ אויפ'ן רבי'נס לחיים...? אונ ווען אפילו אומקימען אויף קדוש השם, וועט א חסיד לאזען פערלירען דעם רבי'נס לחיים? חס וחלילה! אהנ'ם לחיים איז ער דאך איין אומגליקליכער אויף זיין גאנץ לעבען!... נא, מיילא. מן הסתם איז איטליכער געגאנגען אויף מסירת-נפש, אויף קדוש השם, אונ קיין איינציגער איז ברוך-השם ניט פערפעהלט געווארען! אללע האבען געטרינקען צום רבי'ן לחיים, אונ יעדער האט זיך געפיהלט איבער גליקקליך, גלייך ער איז אין זיבעטען הימעל אריין — וואס איך האב מיך דעמעלט איבערגעהערט פין דיא חסידים וועגען דעם רבי'נס האנד...? איז כ'לעבען ניט צו בעשרייבען!.. וואס דארפט איהר מעהר? אז איינער האט עפעס א זאג געטיהן „ס'איז ממש" כאשר ירים משה את ידו"... האט איהם א צווייטער וויא מיט כעס געאנטווערט: „אזוי? טפוש אויף גראססער האסטי גאר קיין השגה ניט?!...., איך זאג דיר, שוטה, אז זיין האנד איז ממש „וירא ישראל את

הַיָּד הַגְּדוֹלָה!" . . ." — קוים מע האָט אָפּגעבּענטשט, דער רבּי איז אָנטקעגענגעגאַנגען אין זיינע פּוצונגעס און די חסידים זענען זיך צעקראָכען, אַ טהייל צום עלטערען, אַ טהייל צום אינגערען זיהן, אַ טהייל צו די איידעמס און אַ טהייל צום רבּי'נס מעזינעקעל, אַ קינד פון אַ יאָהר 8.

דאָס איז טאַקע געוועהן נאָר אַ מלאך אלהים! — מע זאָל מעהר ניט זעהען פון אַ קינד נאָר שטענדיג בּלאַטטערען ספרים און אָפּרייסען די טאַוולען! . . . נאָר אַזוי פיעל גוטע יאָהר זאָל איך האָבּען, וויפיעל זקנים פון 60—70 יאָהר האָבּען איהם גערופען „רבּי" און געבּויגען פאַר איהם די קאָפּ, ער זאָל זייא בּענטשען! אַרענדאַרעס פּלעגען בּיי איהם עצות פרעגען מכּות זייערע פּריצים; פּאַטשטאַרעס — מכּות זייערע פערד; בּעל-טקסא'ס — מכּות זייערע אָקסען; סוחרים — מכּות זייערע געשעפטען און חסיד'רניא — מכּות מחשבות — זרות. . . . אֵיי. וואָס ער האָט געענטווערט? — דאָס מאַכט דאָך ניט אויס! — וואָס ער זאָל ניט ענטווערען, איז דאָך עס אַלץ פּלאות-הבּורא! . . . אַ מאָל פּלעגט ער ענטווערען ווי אַ קינד, אַ מאָל ווי אַ משוגע'נער, און אָפט איז זיין אַנטוואָרט געוועהן: אַ צופּ בּיי דער באָרד, אַ ציהע בּיי דער פּאה און אַראָבּרייסען דאָס היטעל . . . איך שווער אייך בּייא אַללעם הייליגען, אַז די וועלט קלינגט מיט הונדערטער מופתים פון אַ דעם 8-יאָהריגען מעזינעקעל, פון אַ דעם מלאך-אלהים, און גאַנץ פּוילען בּענטשט זיך אין איהם און ווינשען זיך אַזוינע קינדער ווי ער! . . .

דערווייל געהט איהם שוין דאָס נייטע יאָהר, און ער קען נאָך, בּנאמנות, רעדט עבריי ניט זאָגען! . . . נישמעהר וועד ווייסט, צי די מלאכים קענ'ען יא עברי . . . ? נישמעהר, וואָס האָבּ איך צו רעדען פון דעם טהייערען מעזינעקעל? — ער האָט שוין אַבּיססעל שאַנערע און בּעססערע הסכּמות ווי מיינע! הלואי וואָלטען אַללע יודישע מחבּרים פערמאָגט דאָס, וואָס זיינע מתּנות טרעפען אָן, וואָלטען זיי שוין פערשפּאָרט בּעטטען בּייא די ציבּעלעוירטע סוחרים שטעללעס, האָטש פאַר 10 רובּעל אַ חודש . . . און יענע זאָלען ענטווערען: „פּאַרדאָן, וויא קאָנגען זיע צו עטוואס געשעפטליכעס טויגען — ווען זיע איין פּערפאַססער זינד? . . ." נאַ? איז ניט גלייכער בּיים רבּי'ן אַ מעזינקעל זיין און רייסען ספרים, איידער אַ טאַטע פון קינדער, און שרייבּען ספרים . . . ? נישמעהר, לאו כּל אדם זוכה!. . .

קוים דער שבּת'דיגער טאָג איז ניט ערגער געוועהן ווי דער פרייטאָג צונאַכטס . . . דעם רבּי'נס תּורה בּייטאָג, וועד שמיסט זיין תּורה בּיים שלש-סעודות, צום בּני-היכלא, איז גישט צום בּע-שרייבּען, ווייל זיא בּרעכט דעם מוח און פיהרט זיך עפּעס אויף אַ מין

שפראך נאר בחינת אברהם'ל תיריק . . . נא , און פון דער מלוה-מלכה איז דאך אוודאי ניטא , וואס צו רעדן : איין ביין פינ'ם רבי'נס מלוה-מלכה-בארשט פארענטפערט דאך אללע זייערע מעדני-מלכים ! . . . א כלל , אויב דער גן-עדן איז אזוי ניט וויא שבת ביים רבי'ן — האב איך , כ'לעבען רחמנות אויף דיא אפיקורסים , וואס זייא וועללען נעביך פערשפילען אזא תענוג נצחי ! . . .

8.

אהן מדות , אהן מוסר , אהן תורה , אהן תפלה , און דאך אזוי גיך בין איך עולה לגדולה !

איך בין מיט דער צייט יאקאס היימישער געווארען אין קלויז ; איך רעכען מיך שוין פאר א מהויב אין דער חברה-בארשט , יך בין שוין א שטיקעל מחותן מיט'ן רבי'נס משרתים און דיע-סטען און כמעט צום יאהר , בין איך מיט דיא גבאים שוין אויך געווארען א שמואל שמעלקי : זיי האבען מיך שוין בענוטצט צו איינינע שליחות'ן , אשטייגער איך זאל געהען אין דער נאסעדארער קלויז און דארטען שעלטען זייער רבי'ן אין טאטען אריין . . . דאס האט אפילו געשמעקט מיט א היימעלע — נאר איך האב עס , מיט נאטס הילף אויסגעפיהרט בשלמות : איך זאל נאכגעהען ביינאכט אין שטאדט-נארטען דעם קאזיאנע רב , ווען ער שפאצירט דארט , און איהם אבשערען אונטען א האלבע קודלע ; איך זאל ערגעץ ביינאכט דערטאפען דעם לעהרער אליין און איהם געבען צוויי פעטש , וכדומה . . . דורך דיא מיני שליחות'ן , וואס זענען מיר כמעט שטענדיג אבגעראטהען — האב איך מיך שוין אביסעל איינגעקויפט אין דער לאסקע ביים רבי'נס קינדער ; זעלטען שוין געהערט א ווארט פון דער רבי'צען אויך , און א מאל , א מאל — א שמייכעלע פינ'ם רבי'ן אליין אויך . . . א כלל איך בין געווארען א שטיקעל טיהער ביים רבי'ן אין דיא פוצונעס . . . און ווייטער ווייטער , טאקע א שטיקעל בן-בית אויך אזוי , אז מע האט זיך שוין פאר מיר ניט געהיט מיט א ווארט און אפילו ניט מיט א סוד אויך . . . דערציא איז מיר נאך געראטהען , וואס טאקע אין סירקעוו גופא האט עפעס געוואינט נאך א מין אלטער פארשלעפטער גיטער יוד , ר' אברהם'לע , וואס פלעג נאך זעלטען חאפען א פדיון'דעל

און אונטערגעוויילעכט אַרויסוואַרפֿען אַ מופֿת'ל — און דאָס האָט דעם רבּי'ן ניט געשמעקט. . . אַוודאַי בין איך געוואָרען דער רכילות — פֿיהרער פֿון דעם ר' אַבֿרהמ'לע צום רבּי'ן . . . און דאָס האָט דער רבּי גאָר ניט פֿיינד געהאַט . . . מן הסתם האָט ער געוויסט וואָס ער טהוט . . . נאָר דערוויילע בין איך בייא איהם דער פֿאַר אַלין מעהר חשוב געוואָרען: איך פֿלעג איהם שוין אַ מאָל צושטעלען דיא פּאַנטאָפֿעלעך צום בעט, אַריינרופֿען איהם דיא רבּי'צען; פֿער־געהמען דיא קוויטלעך פֿינ'ם פּדיונות־טיש אַללע פֿאַר'ן שלאָף — אַיין אָרט פֿאַר זייא איז שוין געווען מאַקע אינ'ם רבּי'נס בית־הכּסא, וועלכער איז שטענדיג געווען אונטער אַ שלאָסס. . . וכדומה אַזעלכע שאַפֿעכטצען . . .

אַז דאָס מזל שפּיעלט — שפּיעלט עס מיט אַללעמען! דאַרף דער רוח אַנטראַגען פֿון אַלדע שוואַרצע יאָהר 2 ווייבער מיט אַ מאָל זאָלען זיך צי מתשפּען צו מעכציע'ן, אַז ער איז זייערע ביידענס מאַנן, און האָט זיי שוין אַ יאָהר 15 אַוועקגעוואָרפֿען מיט קליינע קינדערליך; איינע איז פֿון חירעוואָקע און דיא אַנדערע פֿון לאַזעקיוואָקע, און ביידע ווייזען זייא דאַרויף בריעף פֿון רבּנים מיט עדות, און רייסען אַיין דיא וועלט, ער זאָל זיי, אָדער גיבען גט און כּתובה, אָדער ער זאָל זיי גיבען ספּוק אויף צו לעבען מיט דיא קינדער, און ביידע טרייטען איהם ניט אָב. . . און דאָ האָפּט דאָס היימישע ווייב זיינס, און פּלאָנטעט זיך איהם אַריין אין דער באָרד, מיט אַ געשריי עד לב השמים: „גט, אַ רוח אין דיין טאַטענס טאַטען אַריין, זאָלסטו מיר דיא מינוט גיבען! דיא אַלטער הילל'טיי איינער, וואָרען איך וועל דיר דאָ דעם גאַרגעל דייגעס אויסרייסען, מיין טויט און דיין טויט זאָל זיין! . . .

גט, דיא אַלטער נואף, אַ רוח אין דיין טאַטען! מעהר וויל איך שוין דיין טרייף פֿאַרצערו ניט אַנקוקען ווייל איך וועלל לעבען! דיא מינוט זאָלסטו גיבען תּקיעת־כּף פֿאַר'ן רבּי'ן, אַז היינט גיסטו מיר אַ גט, אַלא ניט, לאָז איך דיך ניט אָפּ פֿון דאַנעט, אַ רוח אין דיין טאַטענס טאַטען אַריין, דיא אַלטער עכּבּריש איינער! מיינסטו איך ווייס ניט, וואָסערע וועלטען דיא האָסט אַפֿילו דאָ געפֿיהרט, הא? . . . אויס בושה, אַ רוח אין דיין טאַטען!: וויא איז דאָס זילבערנע נאָדעל־טעשעל מיט'ן שנירעל קרעלען פֿון דער רבּי'נצס פּאַקעיאַוועע, וואָס דיא האָסט אונזער איינגעהערען געשענקט . . . און האָסט עס מאַקע אַליין ביי איהר צוריק אַוועקגע'גנבֿה'ט, הא? . . . דאַסס מיר נאָר ניט אויף דאָס מויל, דיא אַלטער שיבעניק איינער! איך ווייס דאָך, דיא האָסט פֿערטאַכליוועט דעם זילבערנעם כּ . . . (צוריק מיט אַ האַלב יאָהר האָט מען אַראָב גע'גנבֿה'ט דעם כּתר פֿינ'ם רבּי'נס ספֿר־תּורה אין קלויז).

גיב זשע מיר דיא מינוט א גט, און לאָז איך דיך ניט ברענגען אויפ'ן פייער!" — קורץ און גוט: ער האָט דעם הימישען ווייב געמאַכט געבען א גט און איז, פאַר בושה, מיט דיא צוויי ווייבער אַוועק — און איך בין אויף זיין אָרט געוואָרען דעם רבי'נס טיש-גבאי!... — אין א ביטער א מזל'דיגער שעה האָב איך אָנגעהייבען פראַווען דעם רבי'נס טישען, און האָב זעהר גושא חן געווען ביים רבי'ן מיט זיין גאַנצען בני-בית, און בין אַזוי געגאַנגען לעילא ולעילא, ביז דער אייבערשטער האָט א נס געטהון: שליאַמקע דער לייב-גבאי איז פּליצעם געשטאָרבען פון א דערשרעק ··· און איך בין, צו מזל, געקריינט געוואָרען פאַר'ן רבי'נס לייב-גבאי!

ימח שמם וזכרם זאָלען זייא ווערען, דיא באַרלינער, וואָס זאָגען, אַז ברוך טאַלנער האָט אונזער שליאַמקען בוטע געהאַפט מוצאי יום כפור מיט זיין ווייב און האָט איהם אָבגעשלאָגען דיא לינג-און לעבער, פון וועלכען ער איז געשטאָרבען ··· שקר כּנאמנות! זייא לאָקען אין זייער וויטען האַלז אַריין! דיא מעשה איז אַזוי געוועהן: שליאַמקען עליו השלום האָט זיך נעביך זעהר געוואָלט, אַז ברוך שיינעניק'ס שניר, (ניט זיין ווייב.) א ווילדע יפת תואר, זאָל ווערען דעם רבי'נס א חסידה, כ'לעבען, מע דאַרף א מאָל אַ נפש פון א טובה וועגען ביי נאַטשאַלסטוואַ ··· אַוודאי האָט ער זיך נעביך געלעגט אין דער ברייט און אין דער לאַנג און אַזוי לאַנג געאַרבעט מיט איהר, ביז ער האָט זיא ערב יום כפור צו כל נדרי (ניט מוצאי יום כפור . . .) פערנאַרט דאַווענען אין דער רביצענס שיהלעכען אַריין, און געהענדיג אַ היים האָט ער זיא באַלייט ביז אין איהר שטיב, און האָט אַלץ נעביך גערעדט וועגען רבי'ן, און איז יאַקאָס מיט איהר לגמרי פאַרטיג געוואָרען, און פון גרויס שמחה איז ער מיט איהר אַריינגעגאַנגען אין שטיב אַריין, כפי איהר בני-בית איז נאָך געוועהן אין טאַלנער קלויז און פון גרויס התלהבות און חדוה, וואָס ער האָט זיא געמאַכט פאַר'ן רבי'נס חסידה, האָט ער זיך מיט איהר אַזוי פערטיעפט אין דעם ענין, אַז זיי האָבען זיך גאַר ביידע פערגעסען, וויא זייא זאָגען אין דער וועלט, און אינמיטען דער־ינען איז אָנגעקומען דער מאַנן מיט'ן שווער גלייך צום ווייבעל אין אַלקער אַריין. . . סאַמע ווען זייא זענען ביידע געוועהן גאָר עט, עט!... אַוודאי האָט ער זיך נעביך דערשראָקען אויף טויט און איז נעביך אָבגעליעגען 10 טאָג כסדר אין א שרעקליכער קאָנוואַלסיאַ, ביז ער האָט נעביך הושענא-רבה אין דער פריא אָבגעגעבען דיא כשר'ע נשמה אויף קדוש השם... פערשטעהט איהר שוין, וואָס היל־טייעס קענען אויסטראַכטען, אַבי צו לעגען דעם רבי'נס כבוד!?... נאָר

דער

דער טויט האָט דאָך בעוויזען דעם אמת: דער רבי אַליין איז געגאַנגען צו זיין לויה, און הושענא רבה בייס טיש האָט ער פון איהם גאָר אַ גוזמא גערעדט מיטן עולם, און האָט אויסגעלאָזט בזה הלשון: „אַז וואַ, אַז וואַ! אַ ווילדער ירא שמים געוועהן! און כל ימיו ריין פון דער מעשה ווי אַ תנוק בן יומו! . . .“ נאַ? האָט מען שוין וואָס מסופק צו זיין?... ניטשמעהר, יאָ ריין-ניט ריין, אַביא איך בין דעם רבי׳נס לייב-גבאי! . . .

דאַרפען נאָך אַ גליקקלעכערען מענטשען פון מיר, האַ? — גאָר אַזוי אימלעכען מזל מוז זיך צימישען אַ חלק שלימזל אויך! דאַרף זיך מיר מאַכען אַזאַ ציפּאַלל, וואָס איך וואָלט מיך אין לעבען ניט געריכט דאַרויף; און איך בין שיר שיר פון מיין גדולה אַראָב! ....

און וואָס מאַכט עס אַלץ? — ניט געניטעטשאַפּט! האָרט אַ מעשה, וואָס די באַרלינער זענען קאַפּאַל צוטיהן אַביא מחלל השם זיין און לעגען דעם רבי׳נס כבוד! ....

איך זיטץ מיר אַזוי, אין אַ פרייטאָג גאַנץ פריא, אינ׳ם רבי׳נס פאַרשטיבעל, קיינער איז ניטאָ, און איך שרייב אַ בריעף צום חירעוויקער קהל, זייא זאָלען, למען השם, זעהען וויא ניכער פער׳מסור׳ן דעם דאַרטיגען לעהרער, און פאַר וואָס זייא שיקען שוין ניט ציא דאָס גילדענע חנוכה-לעמפּעל, וואָס זייא האָבען מבטיח געוועהן דעם רבי׳ן אַ מתּנה? — און וויא איך וויל זיך שוין אויפגעהויבען, אַריינצוטראָגען דעם בריף צום רבי׳ן, ער זאָל איהם אונטער׳חתמה׳נען — קלאַפּט אימעצער אַזוי האַסטיג אין טיהר: איך ווייס, אַז אין דער צייט קימט מען זעהר זעלטען צום רבי׳ן, שוין בייא סכנות-נפשות-זאַך . . . און האָב באַלד געעפענט די טיהר; איך זעה עפּעס וויא אַ יונג ווייבעל אין אייגע צרות, און בעטט מיך מיט ביטטערע טרעהרען, אַז כּפי זיא איז ניט קיין היעגע און מוז נאָך היינט אָוועקפאָהרען, לכן זאָל איך זיא באַלד אַריינלאָזען צום רבי׳ן; נאַ מילא: זיא האָט מיר אָנגידערגעלעגט אַ דרייוועלשטיק פאַר דער טובה און איך האָב איהר אָנגעשריבען אַ קוויטעל אַזוי וויא זיא האָט מיר געדוקטעוועט, און וואָס, מיינט איהר, איז געשטאַנען אין קוויטעל? — אַ די עטליכע וואָרטע: „בתיה בת אסתר, להתפלל עליה, שהשד על-ישמע (זאָל אויפהערען) לתבוע לה כל לילה וגם אשר תוכל לעשות טהור לבעלה... וכמו איה (און אַזוי וויא) היא יש מעוברת ינתן לה השי״ת זרע חייא וקימא בתוך כלל ישראל“ — אַ דאָס איז גאָר! — און האָב זיא אַריינגעפיהרט צום רבי׳ן, דער רבי האָט איבערגעלייענט דאָס קוויטעל, האָט געקרעכצט און פערגלאָנצט די אויגען, האָט מיט איהר אַקעגען אַ מינוט 10 גערעדט, און האָט איהר מבטיח געוועהן, איהרע אַללע דריי בקשות . . .

און הָאט זִיא גֶעבֶּענְטְשְׁט — אִיךְ הָאבּ פָּשׁוּט גֶעקְוָועלְט, וָואס דֶער פִּדְיוֹן אִיז אַזוֹי גְרִינְג אוּן גְלַאטט אָפְּגֶעגַאנְגֶען, און הָאבּ פֶערְשְׁטַאנֶען, אַז ס'אִיז דֶעמָאלְט אַ ווִילְדֶער עֵת-רָצוֹן גֶעוֶוען בַּיים צַדִיק!... נָאר נָאכ'ן בֶּענְטְשְׁען טִיהט זִיא אַזוֹי דֶער רֶבִּי אַ פְרֶעג: „פִין וָואנֶעט בִּיסְטוּ?" — „פִין תִּירְעווֹקֶע" — עֶנְטְפֶערְט זִיא „פַאר וָואס אִיז דַיין מַאנְן נִיט גֶעפָאהְרֶען צוּ מִיר?" פְרֶעגְט דֶער רֶבִּי — „מַיין מַאנְן?" — אַנְטְוָוארְט דָאס ווַייבֶעל — בַּא, בַּא, בַּא! אִיךְ זָאל הָאבֶּען אַ מַאנְן!... דָאס אִיז דָאךְ מַיין אוּמְגְלִיק, וָואס אִיךְ הָאבּ קֵיין מַאנְן נִיט!..." — אַ דָא אִיז דֶער רֶבִּי גֶעקוּמֶען ווִיא אִין אַ מְבוּכָה און פְרֶעגְט זִיא: שׁוֹין לַאנְג...?" — „שׁוֹין אַ יָאהר דְרַיי, אַז אִיךְ בִּין נֶעבִּיךְ אַ ווִיסְטֶע אַלְמָנָה!"... הָאט זִיא גֶעעֶנְטְפֶערְט. „סְטַייטְשׁ — זָאגְט דֶער רֶבִּי — דִיא שְׁרַייבְּסְט דָאךְ אִין קְוִויטְעל, אַז דִיא בִּיסְט מְעוּבֶּרֶת...!?" — „אַ דָאס — זָאגְט זִיא אִין טְרֶעהְרֶען — אִיז דָאךְ טַאקֶע דָאס גַאנְצֶע אוּמְגְלִיק מַיינְס!..." און אִיז גֶעפַאלֶען צוּ דִיא פִיסְס... אִיךְ הָאבּ זִיא, אוֹיפ'ן רֶבִּי'נְס אַ ווִינְק, בַּאלְד אַ חַאפּ גֶעטִיהְן בַּייא דִיא הַאנְד און הָאבּ זִיא קָאם מִיט צָרוֹת אַרוֹיסְגֶעשְׁפֶּערְט אוֹיפ'ן הוֹיף אַרוֹיס זִיא זָאל זִיךְ גֶעהֶען צוּ'ן אַלֶדְע שְׁוַוארְצֶע יָאהר... גָאר זִיא הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַ גְוואלְד, אַז ס'זֶענֶען זִיךְ אָנְגֶעלָאפֶען אַ פִילֶער הוֹיף מֶענְטְשֶׁען, און פְּלוּצֶעם חַאפְּט זִיא און הַייבְּט זִיךְ אָן אוֹיסְטִיהְן בִּפְנֵי כָּל עַם וְעֵדָה... און ווִיא זִיא הָאט נָאר אַרָאפְּגֶעווָארְפֶען דָאס אֵייבֶּערְשְׁטֶע בֶּגֶד פִין זִיךְ — מֶע טִיהְט אַ קִיק: אוֹי, אַ דוּנֶער הָאט מִיךְ דֶערְשְׁלָאגֶען! ס'אִיז גָאר אַ יוּד מִיט אַ גֶעגָאלְטֶער בָּארְד!... אַ דָא זֶענֶען מִיר, אַלֶע גַבָּאִים, צוּגֶעפַאלֶען צוּ אִיהם ווִיא דִיא בִּינֶען, און מִיר הָאבֶּען אִיהם נָאר גֶעוָואלְט צוּרַייסֶען אוֹיף שְׁטִיקֶלֶעךְ... נָאר אִין דֶער מִינוּט הָאט עֶר עֶפֶּעס גֶעגִיבֶּען אַ הִילְעכְדִיגֶען פַייף, און תּוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר הָאבֶּען זִיךְ גֶעוָואוֶועט פִין'ס רֶבִּי'נְס גָארְטֶען אַרוֹיס אֶפְשַׁר 10 דִיסַאטְנִיקֶעס מִיט אַ קְוַוארְטַאלְנֶע, און מֶע הָאט אוּנְז גֶע'הַרְגֶה'ט גֶע'מֵמִית'ט און עֶטְלִיכֶע אִין פָּאלִיצִיֶע אַרַיין גֶענֶעהְמֶען, און דֶער רָשָׁע מְרוּשָׁע הָאט נָאךְ גֶעהֵייסֶען דֶעם קְוַוארְטַאלְנֶע אָפּנֶעהְמֶען בַּייא מִיר דָאס דְרַייעֶרֶעל און בַּיים רֶבִּי'ן דֶעם פִּדְיוֹן חַי' רו"כ, (פְּלָאוֹת, בֶּאֱמָנוּת: ווִיא גְרוֹיסֶע הִילְטַייעס זַייא זֶענֶען, אַזוֹינֶע גְרוֹיסֶע מְשֻׁמָּדִים זֶענֶען זַייא ווִיעדֶער... וֶוען דָאס אֵייגֶענֶע אוֹיף אוּנְזֶערֶע לַייט — וָואלְט עֶר דָאךְ שׁוֹין, עַל כָּל פָּנִים, גֶעזָאגְט תְּהִלִּים דְרַיי מָאל אַזוֹי פִיעל, וֶוען נִיט 10 מָאל!... און מִיר וָואלְטֶען עֶס דָאךְ גֶעגִיבֶּען בְּשִׂמְחָה-רַבָּה... אַז אָךְ און וֵועה אִיז טַאקֶע זַייעֶר נַארִישׁ-הִילְטַייסְקֶע-אָרֶענְטְלִיכְקֵייט!)... און דֶער רֶבִּי אִיז שִׁיר אוּמְגְלִיקְלִיךְ גֶעוֶועהְן — וֶוען דֶער קְוַוארְטַאלְנֶע אִיז נִיט אַ גִלְגוּל פִין... ווַייסְסְט אִיהר זֶשֶׁע ווער דָאס אִיז גֶעוֶועהְן, אַ דֶער

הילטייאיסקע ? — טאקע דער חירעווקער לעהרער אליין ! . . . נאר וויא לאנג קריינקט ער , וויא לאנג ער האט דעם רבי'ן אבגענארט ! — דער רבי האט דער נאך בפירוש געזאגט מיט זיין היילינ מויל, אז אין איהם איז טאקע א ווייבירשע נשמה , א גלגול פין א ווילנא'ר מתנגד'קע . . . אז אך אונ וועה איז איהם ! . . . נאר דערוויל איז דער רבי אויף מיר ווילד ברוגז געוועהן , אונ שיר וואללט איך געהאט איין העברה פין נבאית, ווען איך טראכט ניט צי עפעס א גיט מיטטעל דערצי ! . . . אזעלבע מיטטלען זענען אפילו ניט קיין נייעס ביי אונז חסידים . . . נאר ניט תמיד פאללט דאך איין אזא לעכטיגע מחשבה ! נאר ציגוד אידאס מיר גראד געקיממען אויפ'ן זינגען , אונ איך האב זיך דערמיט ארויסגעראטעוועט פין מיין אומגליק ! טאקע נאר א סייעתא דשמיא , בנאמנות ! הארט א מעשה :

9.

מעכצ'ים קארק מיט שליאמקעס בויך טויג אויף כפרות ! א קלעפקע אין קאפ — א דאס העלפט פין אללע צרות . . .

נאך מיט א יאהר 3—4 פאר מיין קיממען קיין סירקעוו , האט אנגעהייבען דער צעפליקער פאטשטאר פאהרען צום רבי'ן 2 מאל אין יאהר, אויף ראש השנה אונ אויף פורים , אונ האט איהם יעדעס מאל געגיבען א פדיון 100 רובעל , חוץ מתנות, אונ פלעג איהם אלץ בעטטען וועגען א בן-זכר , אונ דער רבי פלעג איהם אלץ מבטיח זיין , נאר עס איז שוין 2 יאהר אוועקגעגאנגען אונ דיא הבטחה איז ניט מקוים געווארען — מן הסתם איז דיא מניעה געוועהן מצד הפאט-שטאר . . . אונ דאך איז ער אלץ ווייטער געפאהרען צום רבי'ן אונ געשאסטעט מיט געלט כמקודם , אונ האט נאך א מאל זיין פלוגית'טע אויך געבראכט מיט זיך צום רבי'ן. מילא ביי דיא חסידים איז דאס כלל קיין חדוש ניט געוועהן , וואס אזא קאלטער יוד , וויא דער פאטשטאר פאהרט אלץ צום רבי'ן אונ גיט איהם אזעלבע רייכע פדיונות ? . . . „אדרבא — האבען דיא חסידים געזאגט — א דא זעהט מען ערשט דעם רבי'נס כח מיט זיין גדולות , אז אפילו אזעלבע קאלטע נשמות ציהעט ער אויך צי צו זיך תאמשע זייא זענען פין

איהם ניט מקבל טובה אויף א האאר! . . . " נאר ביי דיא מתנגדים און דיא בערלינער איז דאס א ווילד חדוש געוועהן, און ניט איין מאל האבען זיי איהם געפריוט אפשלאגען פינ'ם רבי'ן — נאר ער האט זיי געהארט וויא דעם קאטער — האטשע ער איז מיט זיי אויך געוועהן א גיטער — ברידער — און איז טאקע ווייטער געפאהרען! . . .
וואס נאך? — אויפ'ן דריטטען יאהר האט ער נאך אנגעהייבען פאהרען צו ⁴ מאל אין יאהר, חוץ א 2—3 מאל אין יאהר אזוי דורכפאהרענדיג אויף א טאג, צוויי, און יעדעס מאל געשאסטעט אויפ'ן רבי'ן מיט'ן בני-בית מיט דיא נבאים כיד המלך, חאטשע קיין בן-זכר האט ער טאקע אלין ניט! . . . א יא, א פלא? — נא, אדרבא; פאללט איהר, דייטשונעס, אויף דעם שכל, וואס דאס קאנן בעטייטען . . . ? א יא, אייך וועט עס גאר קיין מאל ניט איינפאללען? — און מיר, חסידים זענען באלד דערגאנגען דעם סוד דערפון. פשוט איז פשוט, ביי דער רבי'צען איז געוועהן איהרע א פלימעניצע א מיידעל פון א יאהר 13, נאר קיין עין-הרע א געוויקסיגע און א יפת תואר פון דער וועלט . . .
נא? וואס נאך גלאנצט איהר דיא אויגען, נארישע דייטשונעס? — מן הסתם האט דער פאטשטאר אויף איהר געווארפען איין אויג — כ'לעבען, א שאנער, געזונדער מענש, רייך אויך, און א שטיקעל דייטש אויך דערצוא — און א ווייב, וואס זעהט איהם אוים כמעט א מאמע, און האט נאך קיין זכרים אויך ניט — נא? . . . דיא קשיא: לאז זיך חלומ'ן אזא נאלדען מאדעל . . . מיט דער צייט וועט עס אפשר זיין א כשר'ער טאפ מיט א כשר'ען לעפעל! . . . און בך הוה: מיט זיין פיגור און מיט זיין שאסטען מיט געלט און מיט זיינע ווייבע חנ'עוודינע אייגעליך, איז ער דעם מאדעל שטארק געפאללען, און צו 15—16 יאהר האט ער מיט איהר אנגעהייבען סודות . . . און ווייטער, ווייטער, ביז אויף איהר 18-טען יאהר האט זיא אנגעהייבען בעקוממען פאסטעוועקעס . . . איך האב פון דער גאנצער אינטריגע יעהר ניט געוויססט. וואס דער פאטשטאר האט ניט בעצאהלט פאר שווייגען *) און צווייטענס האט עס מיר טאקע פשוט אזוי געטויגט צו מיין פלאן . . . נאך איין זאך מוז איך אייך זאגען, אז ווען דיא פאטשטארקע איז געוועהן ביים רבי'ן, האט דיא רבי'צען געזעהען אויף איהר א בראש מיט אוירינג, אודאי פון 7—8 טויזענד רובעל דיא ווערטה, און זיא

איז

*) שפעטער וועט איהר געוואהר ווערען, אז איך אליין האב א מיאוס'ן טעות געהאט! דער פאטשטאר האט טאקע נאר אמת ליעב געהאט רחל'ען, א ריינע, אומשולדיגע ליעבע, און האט נעביך געמיינט, אז זיא איז איין אונשולדיגער מלאך . . .

איז ממש פערקאכט געוואָרען נאָך זייא . . . אונ פֿון דעמעלט אָן גיהט איהר דער פאטשטאַרקעס ציהרינג פיג׳ם מוח ניט ארויס אזוי, אז זיא וואָללט דיא נשמה דעם רוח אבגעגעבען, אביא דעם בראש מיט דיא אוירינג צו בעקיממען ! . . . פֿון דיאביידע סודות, וואָס קיינער האָט זיא ניט געוויססט, איז חוץ מיר, איז בייא מיר פערטיג געוואָרען אין מוח אזא פלאן : וויא דער פאטשטאַר איז נאָר געקיממען צום רבי׳ן, האָב איך איהם אוועקגענעהמען אויף א זייט אונ האָב מיט איהם געמאַכט א שמים וועגען דער פלימעניצא . . . אונ אז איך האָב ביי איהם אויסגעטאַפט זיין הארץ, אז ער האָט זיא טאַקע פשוט ליעב אהבת-נפש אונ איז נאָטאוו מיט איהר חתונה האָבען — האָב איך איהם, כלומר׳שט וויא כלא ידע, א פרעג געטיהן : נאָ, אין וואָס זשע איז דאָ דיא מניעה ? — „וויא הייסט „אין וואָס“ ? — האָט ער פערוואונדערט געענטפערט — אונ איהר פערשטעהט עס דען ניט ? עפעס האָב איך דאָך א ווייב ! וואָס טיהט מען מיט איהר ? . . .“ — עט ! זאָג איך איהם ווייטער, וויא כלא ידע, דיא מניעה איז א קלייניגקייט ! — אויב איהר מיינט נאָר צו נעהמען דיא פלימעניצא מיט׳ן גאַנצען הארץ — איז דיא מניעה נאָר פֿון דיא קלענסטע . . . „וויא הייסט צי איך מיין מיט׳ן גאַנצען הארץ ? — זאָגט דער פאטשטאַר כמעט מיט טרעהרען אין דיא אויגען — איך זאָג דאָך אייך, אז אין איהר הענט מיין לעבען ! אונ ווען איך זאָל עס נאָר קאָנגען אויספֿיהרען, שפיעלט ביי מיר קיין ראָללע ניט, עס זאָל מיך אפילו אבקאָסטען מיין האַלב פערמאָגען ! . . . נאָר וויא אזוי זשע, ר׳ איציקעל, קען איך פטור ווערען פֿון מיין ווייב . . . ? זיא וועט דאָך ביי מיר קיין גט ניט נעהמען פאַר כל הון דעלמא ! ?“ — איי, האָט מיר קיין פעראיבעל ניט, ר׳ קלמן סערדצע, האָב איך געזאָגט דעם פאטשטאַר כלומר׳שט וויא מיט איין פערטיעפטער אומריהיגער מינע — איהר רעדט אלץ פֿון אייער ווייב, אונ מיך אַהרט עפעס א סך בילעכערס דערפֿון ! . . . אלוואי וואָללט עס שוין נאָר דערביי געהאַלטען . . . איז שוין דער גט גאָר פֿון דיא קליינע זאַכען ! עך, דיא מעשה, אויב פֿון אייער זייט זענט איהר זיא פעסט בעשלאָססען צו גט׳ן . . . „גוואַלד ! ר׳ איציקעל — האָט ער אויסגעשריגען מיט הארץ — מיט וואָזשע נאָך זאָל איך אייך דערנייען מיין אמת ? — פערקעהרט אדרבא : גיט מיר נאָר א מיטטעל, וויא אזוי זיא זאָל בייא מיר מוזען נעהמען גט ? — וועט איהר זעהען, צי וועלל איך עס ניט אויספֿעלגען, עס מאַג זיין מי יודע וואָס פאַר א מיטטעל ! . . . אביא רחל׳ען נאָר צובעקוממען פאַר א ווייב ! . . . וואָרען אָהן איהר וועל איך מיר נאָר חלילה א מעשה אָנטיהן ! . . . .“ — עט, ר׳ קלמן לעב, זאָג איך איהם כלומר׳שט מיט עגמת-נפש, האָט מיר קיין

פעראיבעל ניט, ס'איז נאר געזאגט אויף דער הייסע שעה . . . איך קענן
ראך אייך, ר' קלמן, איהר זענט דאך א וועלטליכער יוד און האט ליעב
יוצא זיין פאר אללע . . . איך מיין פאר דיא דייטשען אויך! — און אז
ס'וועט טאקע קוממען דערציא — וועט איהר ניט וועללען אבידען אייער
ווייב . . . זאג איך אמת, צי ניין . . . ? — „וויא הייסט — זאגט דער
פאטשטאר ניט פערשטעהענדיג מיין כונה — איך מיין זיא נאר בפרוש
ניט צו אבידען; איך וועלל איהר באהבה אבגיבען אפילו מיין האלב
פערמאגען! עס וועט מיר נאך, ברוך השם, בלייבען גענוג, אזוי
וויט". (דערביי האט ער געוויזען מיט דער האנד איבער'ן קאפ.) —
ניין! זאג איך איהם, ר' קלמן לעב, דערפין איז קיין רעדע ניט!
דאס קענן איך אייך פאר א גיט הארץ . . . נאר איך מיין, אז
בכדי זיא זאל נעהמען ביא אייך גט, וועט דאך אפשר מוזען
קיממען דיא זאך לידי בזיון פאר איהר כבוד . . . און אפשר נאך
וועט עס בעריהרען אימעצען פין יענע לייט . . . כ'לעבען, ביי
א גויטה קענן מען דאך ניט וויססען, וויא א זאך מאכט זיך? . . .
און דעמעלט קעננט איהר וועללען ארויסווייזען אייער אמביציע, און
קאליע מאכען דיא גאנצע שפיעל . . . און איך זאג דאך אייך,
ר' קלמן, אלץ מיינס: אז ס'איז נאך עפעס דא א סך א גרעסערע
מניעה פין אייער ווייב . . . „ציינד — זאגט דער פאטשטאר מיט
פעסטער בעשלאססענהייט — האט שוין איהר מיר, ר' איציקעל קיין
פעראיבעל ניט, וואס איהר הייבט ניט אן צו קעננען פיהלען יענעמס
הארץ! נאר נאט אייך מיין האנד תקיעת-כף — אבער פאר א-נ-עהר-
ליכען יודען קענט איהר דאך מיך — אז קיין מיטטעל וועט מיך ניט
אבהאלטען דערפין צוליעב רחל'ען! גיט מיר שוין נאר דאס מיטטעל —
וועט איהר שוין ארוים זעהן מיין אמת הארץ . . . מיילא, איהר
לעבען שפיעלט דאך דא חלילה מיט גאר ניט! נא, איז וואס, אז
זיא וועט פאק מוזען איבערטראגען א שטיקעל בזיון? . . . דאס הייבט
מיך ניט אן אהרען, כ'לעבען! און מכוח יענע לייט, וואס איהר
זאגט — איז זיך עס גאר א שטות! — איך שפיעל נאר, מכי תיתי,
א ראללע געגען זייא — אבער פרא מיר מאגען זייא אפילו הונד
צוטהיילקיממען . . . ובפרט נאך פאר מיין רחל'ען! . . . זאגט שוין
נאר דאס מיטטעל, ר' איציקעל — וועט שוין איה"ה זיין רעכט . . .
נישמעהר יא, וואס מיינט איהר עם אלץ מיט אייערע דבורים, מכוח
עפעס איין ערגערע מניעה . . . ? איהר מיינט אודאי דעם רבי'נס
הסכמה דארויף? . . . נא . . . ! דאס פערשטעה איך אליין גאנץ
גיט, און איך ווייס מיט וואס דאס שמעקט — נא מיילא, איז נאך
פינף מויזענט רובעל . . . און רחל'ע זאל זיין מיינע! . . ." ביי דיא

וָואַרְטֶער הָאט עֶר מִיר גֶעגִיבֶּען דִיא הַאנְד תְּקִיעַת כַּף, אַז וִויא אַזוֹי
אִיךְ וֶועל דִיא זַאךְ אָפְּמַאכֶען, וָועט עֶר מִיר נִיט דֶערְוִוידֶער זַיין אוּנ
וֶועט מִיר נָאךְ זַיין צוּ הִילְף . . . פוּן דֶעם אַללֶעמֶען הָאבּ אִיךְ שׁוֹין
גֶעוְוּיסְט, אַז מִיט אִיהם בִּין אִיךְ פֶערְטִיג אוֹיף אַלֶץ . . . . אוּנ הָאבּ
אִיהם מִיט אַ פֶערְבִּיסֶענֶער מִינֶע אַ זָאג גֶעטִיהן: מֵיילָא דֶער רֶבִּי
יַאק דֶער רֶבִּי! דָאס זֶענְט אִיהר דַייקָא, ר׳ קַלְמָן, גֶערֶעכְט: אִיז
גָאךְ אַ אֶלֶף׳ר! . . . דָאס אִיז נִיט פוּן דִיא גְרוֹיסֶע זַאכֶען . . . נָאר
דָא שְׁטֶעקְט אָבֶּער, ר׳ קַלְמָן לֶעבּ, גָאר אַיין אַנְדֶער שְׁפִּילְקֶע! אוּנ
פוּן דֶער שְׁפִּילְקֶע אִיז טַאקֶע גֶעוֶוענְדֶט אַייֶער וַוייבּס גֶט אוֹיךְ . . .
סְ׳הֵייסְט: פוּן דֶער שְׁפִּילְקֶע גֶעוֶוענְדֶט זִיךְ דָאס מִיטֶעל, וָואס אִיךְ
מֵיין צוּ טִיהן, אַז אַייֶער וַוייבּ זָאל מוּזֶען נֶעהמֶען גֶט, אוּנ נָאר
דוּרְךְ אִיהרֶען אַ בִּזָיוֹן . . . אוּנ אִיהר בִּזָיוֹן ווִיעדֶער מוּז בֶּערִיהרֶען
אַיינֶעם פוּן יֶענֶע לַייט . . . „אַיין עֶק! — הָאט דֶער פָּאטְשְׁטַאר
אוֹיסְגֶעשְׁרִיגֶען מִיט אוּנְגֶעדוּלְד — אִיךְ הָאבּ דָאךְ אַייךְ שׁוֹין גֶעגִיבֶּען
אַ תְּקִיעַת כַּף! זָאגְט זְשֶׁע, שׁוֹין, ר׳ אִיצִיקֶעל, וָואס אִיהר מֵיינְט? . . .“
— פֶערְשְׁטֶעהט אִיהר, ר׳ קַלְמָן לֶעבּ, הָאבּ אִיךְ אִיהם מִיט אַ
עֶרֶענְסְט-מָרָה-שְׁחוֹרָה׳דִיגֶע מִינֶע גֶעזָאגְט, בִּכְדֵי אִיהם אַלֶץ מֶעהר
פַארְאִינְטֶערֶעסִירֶען אִין דֶער זַאךְ, עֶר זָאל אַלֶעס טִיהן, וָואס אִיךְ
וֶועל אִיהם הֵייסֶען . . . . פֶערְשְׁטֶעהט אִיהר, דִיא שְׁפִּילְקֶע שְׁטֶעהט
אַייךְ אִין וֶועג וִויא אַיין אַייזֶערְנֶע וַואנְד! נָאר אִיךְ הָאבּ אַ מִיטֶעל,
דוּרְךְ וֶועלְכֶען אִיהר זָאלְט, נִיט נָאר דֶערְגְרֵייכֶען אַייֶער צִיעל, נָאר
סְ׳זָאל נָאךְ גָאר אַזוֹי גֶעשְׁוִוינְט וֶוערֶען אַייֶער כָּבוֹד, אַז דִיא רֶבִּי׳צִין
זָאל אַייךְ נָאךְ אַלֵיין בֶּעטֶען, אַז אִיהר זָאלְט אִיהר אַיידֶעם זַיין . . .
נָאר . . . (דָאס אִיבְּרִיגֶע הָאבּ אִיךְ אִינְמִיטֶען נִיט דֶערְזָאגְט, כְּדֵי
זַיין אַמְבִּיצִיָא אַלְס מֶעהר אַרוֹיס צוּרִיהפֶען . . .) „מֵיין כָּבוֹד, זָאגְט
אִיהר, זָאל גֶעשְׁוִוינְט וֶוערֶען?! — הָאט עֶר מִיר מִיט אַ עֶרֶענְסְט-שְׁטוֹינֶענְ-
דִיגֶער מִינֶע גֶעפְרֶעגְט — וִויא הֵייסְט? אִיךְ פֶערְשְׁטֶעה נִיט! מִיט וֶועלְכֶען
הָאבּ אִיךְ דֶען דָא חָלִילָה פֶערְדִיעֶנְט צוּ הָאבֶּען אוּמְ׳כָּבוֹד?! גִישְׁמֶעדֶר,
אִיהר קֶעהרְט אַוַדַאי מֵיינֶען, אַז אִיךְ זָאל קַיין פָּנִים נִיט הָאבֶּען עֶפֶּעס
פוּן אַ יוּנְגֶעלֶע, בֶּעטֶעטֶענְדִיג, בַּיי דִיא יָאהרֶען אוּנ בַּייא מֵיין שְׁטַאנְד,
אַ בְּתוּלָה׳כֶען פָאר אַ וַוייבּ, מַחְמַת אִיךְ הָאבּ זִיא לִיעבּ . . .? אַוַדַאי
הֵייסְט דָאס פָאר מִיר אַיין אוּמְ׳כָּבוֹד, מֶע קָאן אַנְדֶערְשׁ נִיט רֶעדֶען! —
אַ יָא, אַ דָאס מֵיינְט אִיהר? אַוַדַאי וֶועל אִיךְ אַייךְ, ר׳ אִיצִיקֶעל, דָאס
אֵייבִּיג נִיט פֶערְגֶעסֶען, אַז אִיהר וֶועט מִיר דָא מֵיין כָּבוֹד דֶערְהַאלְטֶען
בְּאוֹפֶן, אַז אִיךְ זָאל מִיךְ נִיט דַארְפֶען מַשְׁפִּיל זַיין וִויא עֶפֶּעס אַ
בָּחוּר׳ל! . . זָאגְט זְשֶׁע שׁוֹין, ר׳ אִיצִיקֶעל, גִיכֶער: טַאקֶע דָאס מֵיינְט
אִיהר? הַא?“ — אִיךְ הָאבּ אַ קִיק גֶעטִיהן, אַז עֶר רֶעדְט עֶפֶּעס אַזוֹי

בתמימות . . . בין איך עפעס וויא אין א ספקות אריין: ציא ווייסט ער טאקע ניט פון גאר ניט צוזאגען . . . ציא פידערט ער עס געגען מיר אויך זיין אמביציא אונ מיינט מיך אפשר אבצוטיציען . . . ? אונ האב מיך באלד, במחשבה, גענעהמען אויף איין אנדער סטריא. . . אונ האב איהם, וויא כלא ידע געאנטוואָרט: לאָז זיין דאס! . . . ער האט עס אנגענעהמען פאר איין אמת, אונ פאללענדיג מיר אויף׳ האלז פאר שמחה, האט ער מיט הארץ אויסגעשריגען: „זאלל איך נאר גאט אזוי מחיה זיין, וויא איהר האט מיך דערמיט מחיה געוועזען! נישמעהר, וואָזשע מיינט איהר, ר׳ איציקעל, מיט׳ן „נאר״? . . . דעם „נאר״ מיין איך, אז איהר וועט מוזען שענקען דער רבי׳צען אייער ווייבם אוירינג מיט׳ן בראש; אונ וויא אזוי דאס אבצומאכען אגיל ואשמח? — זאלט איהר מיך נאר פאלגען, וועט אללעס זיין רעכט על צד היותר טוב! — אט האָרט, ר׳ קלמן, דיא גאנצע איבטריגע אין דעם ענין, מיט מיין פלאן דערציא אונ טיהט וויא איך וועלל הייסען! . . .

10.

טאקע זעהר ריכטיג דער יעזואיטישער מיטעל: „דער צוועק היילגט דאס מיטטעל“!

פערשטעהט איהר, ר׳ קלמן לעב, דא איז אזא מעשה: ר׳ מהונציא דעם רבינ׳ס עלטסטער זוהן, האט אויך ליעב רחל׳ען צום שטארבען! (דער פאטשטאר האט אזש א ציטטער געטיהן ביי דיא ווארטער). נאר אזוי וויא זיין ווייב פאדערט ביי איהם ך׳ אלף רובעל פאר גט׳ען זיך מיט איהם, האט ער זיך שוין באשלאססען ר״ח אדר א פאהר צוטיהן אויף דער מדינה, אונ מאכען געלט אויף צו גט׳ן זיין פלונית׳טע אונ נעהמען רחל׳ען. . . . דער רבי ווייסט נאך דערפון גאר ניט, נאר דיא רבי׳צען ווייסט עס יא, אונ — וויא א מאמע — טיהט איהר זעהר וועה דאס הארץ אויף זיין שרעקליכען פלאגען — זיך נאך רחל׳ען. . . נאר, פון דער אנדערער זייט איז איהר, אי א בושה דער גאנצער ענין, אי א וועהטאג, דער גט מיט׳ן רבי׳ן ר׳ חנינא׳לעס טאכטער, עס וועט דאך אויפרייצ׳ען דיא וועלט! . . . אונ, ועל כלם, וויל זיך

איהר זָעהר נִיט זַיין נְסִיעָה נָאךְ גֶעלְט, וַוייל, רֵאשִׁית, וֶועט דֶער רֶבִּי
אַרְבּייטֶען מַעֲשִׂים אוּנ קֶענֶן אִיהם נָאךְ חָלִילָה אוּמְבְּרֵיינְגֶען מִיט זַיינֶעם
אַ קִיק . . . וְהַשֵּׁנִית וֶועט טַאקֶע פָּשׁוּט אָ דִיא נְסִיעָה אַ שְׁטַארְקֶען
פַֿאדְרִיוו מַאכֶען דֶעם רֶבִּי'ן מִיט אִיהר אִין דִיא פִינַאנְסֶען . . . דֶערְוַוייל
שְׁטֶעהט אַזוֹי דִיא זַאךְ פֶּערְשְׁפִּיעלְיֶעט: ר' מְחוּנְצִיא אִיז פֶּעסְט בֶּע-
שְׁלָאססֶען צוּ פָאהְרֶען, אוּנ דִיא רֶבִּי'צֶען וֵוייסְט דָא נָאר נִיט, וָואס
זִיא זָאל טִיהְן . . ? צִינְד פֶּערְשְׁטֶעהְט אִיהר אַז אִיךְ וֶועלל אִיהר,
אִין אָ דֶער מְבוּכָה, פָארְשְׁלָאגֶען דֶעם שִׁדּוּךְ מִיט אֵייךְ — וֶועט דָאךְ
אִיהר שׁוֹין לֶעכְטִיג וֶוערֶען אִין דִיא אוֹיגֶען, וַוייל דוּרְךְ דֶעם וֶוערְט זִיא
אוֹיף אֵיין מָאל פָּטוּר, אֵי פוּן דֶעם זִיהְנִם שֶׁעגְדֶלִיכֶען גֶט, אֵי פוּן
זַיין נְסִיעָה, אֵי פוּנ'ם רֶבִּי'נְס רוֹגֶז חַס וְשָׁלוֹם . . . נָאר בִּבְדֵי נָאךְ
צוּטְרֵייסְטֶען אִיהר מוּטֶטֶערְלִיכֶען שְׁמֶערְץ אוֹיף אִיהר קִינְד'ס פְּלָאגֶען
זִיךְ . . . אִיז מַיין עֵצָה, כְּפִי זִיא עֶקְט זִיךְ גָאר נָאךְ אַייעֶר וַוייבְּס
אוֹירִינְג מִיט'ן בְּרֹאשׁ, פוּן זִינְט זִיא הָאט זַיי אוֹיף אִיהר דֶערְזֶעהְן בַּיי
אֵייעֶר זַיין מִיט אִיהר חִיע, לָכֵן זָאלְט אִיהר אִיהר דָאס שֶׁענְקֶען בְּמַתָּנָה
גְמוּרָה, וֶועלל אִיךְ שׁוֹין פּוֹעֵלְ'ן, אַז זִיא וֶועט אֵייךְ אַלֵיין בֶּעטֶען
אִיהר זָאלְט זִיךְ מְשַׁדֵּךְ זַיין מִיט אִיהר פְּלִימֶענִיצָא, אוּנ דָאס זָאל
נָאךְ אָבְּגֶעמַאכְט וֶוערֶען אוּם שַׁבָּת שִׁירָה, דֶער זִיהְן זָאל גָאר נִיט
וִויסְסֶען פוּן וָואנֶעט סְ'אִיז גֶעקִימְמֶען . . . לָכֵן פָאהְרְט בַּאלְד אַ הַיים
גֶעזוּנְדֶערְהֵייט, אוּנ אִיךְ וֶועלל שׁוֹין אִי"ה אַלֶעס פַארְפֶערְטִיגֶען עַל צַד
הַיּוֹתֵר טוֹב, אוּנ וֶוען אִיהר וֶועט בֶּעקִימֶען פוּן מִיר אַ בְּרִיעף,
בִּפְקִידַת הָרַב, זָאלְט אִיהר מִיט אֵייעֶר וַוייבּ קִימֶען אוֹיף שַׁבַּת-שִׁירָה
צוּם רֶבִּי'ן מִיט'ן גַאנְצֶען צִיהִירִינְג אִיהְרִם ···· אוּנ עֶפֶּעס אַ מַתָּנָה'לֶע
דֶעם רֶבִּי'ן, וָואס זָאל אוֹיךְ לִיגֶען צְוִוישֶׁען דֶעם צִיהִירִינְג . . . אוּנ
דֶער עִיקָּר אִיז, אַז דֶער צֶעפְּלִיקֶער לֶעהְרֶער מוּז אוֹיךְ דָא זַיין דֶעמֶעלְט
אוֹיף שַׁבָּת, אוּנ דָאס קֶענְן מֶען אוֹיסְפִירְהֶען נָאר בְּנָקֶל: קִימֶענְדִיג
צִינְד אַ הַיים, זָאלְט אִיהר אִיהם, אַזוֹי, בְּהַעֲבָרָה בְּעָלְמָא, זָאגֶען, אַז
אִיהר קִימְט פוּן דֶער גוּבֶּערְנְיֶע, אוּנ דָארְט אִיז אַ גְרוֹיסֶער מַאנְגֶעל אִין
לֶעהְרֶערְס, אוּנ אַז קָאם פָאהְרְט עֶר זִיךְ דֶּרֶךְ אַהִין אוֹיף אֵיינִיגֶע
טָאג — וֶועט עֶר דָארְט גֶעוִויסס בֶּעקִימֶען דִיא בֶּעסְטֶע לֶעהְרֶער-
שְׁטֶעלֶע . . . אִיהר פֶּערְשְׁטֶעהְט ? . . . אוּנ אַזוֹי וִויא מִיר וֵוייסֶען
דָאךְ, אַז עֶר הָאט נִיט אוֹיף הוֹצָאוֹת-הַדֶּרֶךְ, וֶועט אִיהר אִיהם דוּרְכְ-
וַוארְפֶען אַ וָוארְט, אַז כְּפִי אִיהר דַארְפְט אִין גִיכֶען וִוידֶער פָאהְרֶען
אִין גוּבֶּערְנְיֶע, קֶענְן עֶר זִיךְ דֶעמֶעלְט אוֹיךְ אוֹיפְזֶעטְצֶען מִיט אֵייךְ . . .
אִיהר פֶּערְשְׁטֶעהְט ···· ? דָאס אַלְסְדִינְג דַארְפְט אִיהר אִיהם זָאגֶען
אַזוֹי . . . כִּלְאַחַר-יָד, גְלַייךְ עֶס גֶעהְט אֵייךְ גָאר כְּלָל נִיט אָן . . .
אוּנ גְלַייךְ אִיהר רֶעדְט גָאר נִיט צוּ אִיהם . . . אוּנ אַז אִיהר וֶועט

קימען אַ הער, װעט ער דאך שוין מוזען דא אויך שבת האַלטען — און דעמעלט װעט שוין אַלעס אויסגעפיהרט װערען על צד היותר טוב! . . . מעהר פרעגט מיך ניט, ר׳ קלמן לעב, און פאהרט געזונד, וה׳ יצליח דרכך! . . . און מיט דיא װאָרטער האָבען מיר זיך װידער געגיבען דיא האַנד תקיעת־כף, און בײ אַ גיט גלאָזעל

װײן האָבען מיר זיך געזעגענט הערצליך, כדבעי! — און אַ פּאָאר װאָכען אַרום איז דאך, מן הסתם, דיא רבּי׳צין געװאָר־געװאָרען פון איהר רחל׳עס פּעקקעל, און האָט ניט אַנדערש גערעכענט, נאָר, אַז דאס איז פינ׳ס עלטערען זיהן איהרען, װײל זיא האָט ניט אײן מאָל געזעהן, װיא אַזױ ער טשעפּעט זיך צו׳ן איהר, חאָטש ער האָט שוין געהייסען בײ דער װעלט אַ פּאָלנער גישער־יוּד . . . מילא, קענט איהר דאך פערשטעהען, װיא פינסטער און ביטטער ס׳איז איהר געװאָרען! . . . ובפרט, אַז רחל׳ע האָט אַלײן איהר כמו װיא מודה געװעהן — אָהן װאָרטער — אַז דאס איז פינ׳ס יונגען רבּי׳ן, װאָרען איך האָב דאך איהר שוין געזאָגט דיא בשורה, אַז זיא װערט אין גיכען אַ כלה פאַר׳ן פּאָטשטמאַר, װעלכען זיא האָט אויך זעהר ליעב געהאַט צום שטאַרבען, (און — װיא עס האָט זיך שפּעטער אַרויס־געװיזען — אַ פּנים אויך זעהר ריין און אונשולדיג . . .) אַודאי האָט זיא — אויך דער רבּי׳צענס פראַגע: „פון װעהמען איז . . . אַודאי פון מחוּנצאַ׳ן . . . ?“ — נאָר געהאַלטען אין אײן װײנען . . . איז דאך עס בײ דער רבּי׳צין שוין אַודאי געװעהן אַ גיטער סמן . . . און בײ דער דאָזיגער געלעגענהייט האָב איך זיך בּיסלעכװײס אָנגעהייבען אונטער־תּנפּה׳נען צו דער רבּי׳צין, און איהר אַלץ געגיבען אָנצוהערען, אַז איך װײס פון דער גאַנצער מעשה . . און אַז איך האָב אַ תּרופה, װיא אַזױ רחל׳ע זאָל נאָך גליקליך חתונה האָבען, און עס זאָל אפילו אַ האָאר ניט געקריכמט װערען, ניט פון איהרען, ניט פינ׳ס רבּי׳נס, ניט פון דיא קינדערס כבוד . . . און דיא גאַנצע זאַך זאָל װיא אין װאַססער אַרײן, אַז ס׳זאָל אײביג װעגען דעם קײן האָן קײן קרײ ניט טיהן! . . . װאָס נאָך האָב איך איהר געזאָגט? אַז זיא הערט נאָך, דורך דער געשיכטע, בעקימען דאס, צו װאָס איהר האַרץ גליסט שוין אפשר 2 יאָהר כסדר, און זיא װאָלט עס אײביג ניט אויסגעפיהרט . . . מײן רבּי׳צין איז שיר פון דער הויט נעשפּרינגען פון שמחה, און האָט מיר אַזױ פריינדליך אַ זאָג געטיהן: „נאַ, אַדרבּא, אײציגעל, ראַטעװע מיך אַרויס פון דעם בזיון, װעסטו זיך, דורך מיר, געהעכט און געקריינט װערען בײא מײן אַלטען! — נישמעהר װאָס מײנסטו עס דערמיט װאָס דיא זאָגסט עפּעס, אַז איך װעלל בעקימען [illegible]אָס װאָס איך גאַאַר שוין 2 יאָהר? . . .“ — װאָס װײסט איהר דאָ

ניט, רבי'צען קרוין. וואס איך מיין? איהר גאַרט דאך שוין לאנג נאך דער פּאַטשטשאַרקעס אויררינג אונ בראָש... נאָ, אַציגד קענגט איהר זיי בעקומען! ... „אוי איציקעל! — האָט זיא אַ געשריי געטיהן אויסער זיך פון פרייד — דיא האָסט מיר פשוט אַ נייע נשמה אַריינגעזעטצט! ... מיילא, וויא אַזוי דיא וועסט דאס מיר בעקומען? ווייס איך ניט! נאר לאָז שוין זיין וויא אַזוי ס'וועט זיין — אַביא איך זאל זיי האבען! ..." — וויא הייסט, רבי'צען קרוין? — האָב איך כלומר'שט מיט אַ פרומט פּנים'ל געזאָגט — גנבה'נען וועל איך דאך ניט געהען ביי יענעם! איך בין דאך ניט וויא אייערע פריערינע גבאים... אונ צווייטענס, וויא אזוי וועט איהר טראָגען גנב'יש — ציהרינג פאר מענשען...? — „מאהל דיר דאס, איציקעל, — זאָגט זיא מיט אַ פערביסען שמייכעלע — איז שוין פון דיא קליינע זאכען: דאס ציהרינג ניט מען צו אונזער גאָלדשמיד איבעראַרבייטען — אונ דענצמאל אפילו ת"ק פייגען דער וועלט! ... אונ דעם גאָלדשמיד ניט מען עס אויך נאר אין ברעך... אונ פערפאַללען אויף היינטיגען טאג! ... נישמעהר יא — האָט זיא זיך פליצעם אַ חאַפּ געטיהן, וויא פערשעהמט איבער דיא אויערען — דיא מיינסט דאך, זאָגסטו, ניט גנבה'נען! — טאַקע זעהר רעכט פון דיין זייט כ'לעבען... יאָ, נאר וויא אַזוי זשע דען וועסטו עס אַנדערש אויספיהרען?..." — איך וועלל עס, מיט גאָט'ס הילף, אויספיהרען, האָב איך איהר געענטווערט, אַזוי, אַז דער פּאַטשטשאַר אַליין וועט עס אייך ברענגען אין דיא האַנד אַריין! נאָר איהר זאלט מיך פאָלגען אונ נעהמען דעם פּאַטשטשאַר טאַקע פאַר רחל'עס אַ מאַנן! ער האָט זיא ליעב צום שטאַרבען, אונ גאַרט זעהר נאך אַ בן-זכר אויך... אונ אַז מע וועט איהם נאָר אַ פּיפּס טיהן דערפון, וועט ער זיך אַנחאַפּען דעראייגען מיט האַנד אונ מיט פיסס, אונ וועט נאך פאַר דעם כבוד ניט בעצאָהלען דעם רבי'ן אין בייטעל אַריין, חוץ דאס ציהרינג... אונ רחל'ען האָט ער אַזוי ליעב, אַז ער וועט אַפילו נאָכדעם קיין שאלות ניט מאַכען... איהר פערשטעהט, רבי'צען קרוין, וואס איך מיין...? איהר זעהט נאָר, דער רבי זאל געבען זיין הסכמה דאַרויף! ... „מיילא, זיין הסכמה — זאָגט זיא מלא שמחה אונ שמייכען אויף מיין פּלאַן — איז שוין וויא ביי מיר אין קעשענע! — נישמעהר וויא אַזוי זשע, איציקעל..." איך האָב איהר אַרויסגעחאַפּט דיא ווערטער פון'ם מויל: וויא אַזוי דאס קענן זיין אַז ער האָט דאך אַ ווייב...? אַ יאָ דאס מיינט איהר, רבי'צען קרוין!? — דאס איז שוין ניטשט אייער דאגה! פערלאָזט זיך נאָר אויף איציקלען: אם ירצה השם אויף שבת שירה וועט דער פּאַטשטשאַר מיט'ן ווייב קימטען אַ הער, אונ עס וועט שוין אַלטדינג

זיין רעכט, אגיל ואשמח!... דיא רבי'צען האט מיר געגיבען איהר ווארט, אז דיא זאך איז אפגעמאכט, אפילו אויף חמש עשר בשבט א חופה שטעללען... אונ איך האב באלד אנגעשריבען איין בריף צו פאטשטאר, כמדובר... אין נאך א בריעף צום צעפליקער סטארעסטע, אז ער זאל, בפקידת הצדיק, קימען מיט'ן סבארשטשיק אויף שבת-שירה כלי שום תרוץ כלל וכלל!... אונ כך הוה: אויף שבת-שירה איז געקימען דער פאטשטאר מיט'ן לעהרער, כמדובר... אונ דער סטארעסטע מיט'ן סבארשטשיק במצוה בשם הצדיק... אונ איך האב שוין אנגעהויבען ארבייטען מיין פלאן פאוקן, אז איך זאל חלילה ניט בלייבען א נארך...

איך האב שוין לאנג געוו'סט, אז דער סטארעסטע מיט'ן סבארשטשיק זענען להרוג ולאבד אויף דער פאטשטארקע דערפאר, וואס, אז בעת דיא פאיטאניקעס, האבען זייא געחאפט דעם צעפליקער לעהרער אונ האבען ביי איהם געוואללט ציגעהמען זיין פאס אונ פארברענגען, כדי איהם אבצוגיבען פאר א פאיטאניק — אזוי וויא עס האט זיך דעמעלט געפיהרט — גאר אויף דער מינוט איז גראד דורכגע-גאנגען דיא פאטשטארקע אונ וויא זיא האט דערזעהן וויא דיא שאנע 2 לייט ראנגלען זיך אזוי מיט איהם אונ ווילען ביי איהם אויסרייסען דעם פאס — האט זיא בייא איהם א חאפ געטיהן דעם פאס פין זיין האנד אונ איז גלייך געלאפען צום נארואדניטשיע אונ האט איהם געוויזען דעם פאס אונ דערצעהלט דיא גאנצע מעשה, אזוי אז דער נארואדניטשיע האט באלד בעפרייט דעם לעהר'ער אונ דיא ביידע חברה-לייט האט ער געהייסען איינזעטצען אויף א חודש אין טערמע, אונ האט זייא נאך שטראפירט צו 100 רובעל א יעדען. פין דעמעלט אן ברענגען זיי אויף דער פאטשטארקע א העללישן פייער, אונ זייא זאלען נאר קענגען, וואללטען זיי זיא דערטרענקען אין א לעפעל וואססער... היינט פערשטעהט אליין, אז איך האב זיי נאר בעדארפט זאגען דאס ווארט: "נקמה אין דער פאטשטארקע מיט'ן לעהרער" — בין איך שוין מיט זיי פארטיג געוואָרען אויף כל הרעות שבעולם!... אונ וואס האב איך זיי, מיינט איהר, אנגעשטעללט? — גאר א קלייניגקייט, באמונות!: אז ווען איך וועלל זיי נאר א ווינק טיהן — זאלען זיי געהען אבגיבען ביים רבי'ן א גביהות-עדות אויף דער פאטשטארקא, אז זייא האבען זיא אליין געזעהן עטליכע מאל מיט'ן לעהרער אליין אין דער שטאלל, ביי איהר אויפ'ן הויף, אונ איין מאל האבען זייא אינמיטען זיך בעהאלטען אונטערען טויער ביז זיא האט מיט איהם ארויסגעהן. האבען זיי, ערשט אין א האלבע שעה ארום, געזעהן זיא ארויסגעהן פערפלאמט דיא באקען, אונ ער צושפיליעט אונ

צֶעשׁוּידֶערְט דִּיא בַּייהָאאר אוּנ פַּארְפַּאלְיֶעט וִויא אַ שְׁנֵיידֶער-יוּנְג . . . נָאר בִּיז אַ הֶער הָאבֶּען זַייא עֶס אָבְּגֶעשְׁווִיגֶען, בִּכְדֵי נִיט מְבַיֵּשׁ זַיין דֶעם פָּאטְשְׁטַאר, אוּנ טַאקֶע נִיט מוֹצִיא שֵׁם רָע זַיין אוֹיף אַ יוּדִישֶׁער טָאכְטֶער, בִּיז מֶע הָאט זִיא נִיט גֶעחָאפְּט בְּגָלוּפִין — נָאר צִינְד, נָאךְ דֶער מַעֲשֶׂה מִיט׳ן צִיהֶרִינְג, קֶענֶען זַייא גֵעהְן שְׁוֶוערֶען אִין טַלִית אוּנ אִין קִיטְעל, אַז זִיא אִיז טַאקֶע אַיין אֶמֶת׳ע חֲצוּפָה בְּרֵישׁ גְלֵי! . . .

דֶעם פָּאטְשְׁטַאר ווִיעדֶער הָאבּ אִיךְ אָנְגֶעזָאגְט, בַּאלְד וִויא עֶר אִיז גֶעקִימֶען, אַז עֶר זָאל דֶעם לֶעהְרֶער הֵייסֶען זִיךְ נֶעהְמֶען אַ בֶּעזוּנְדֶער שְׁטִיבֶּעל אִינ׳ם אֵיינְפָאהר-הוֹיז אִיבֶּער שַׁבָּת, אוּנ אוֹיף אוֹיפְדֶערְנַאכְט בְּעֵת עֶר וֶועט אַוֶועקְגֵעהֶען צוּם רֶבִּינ׳ס טִישׁ, זָאל עֶר אַזוֹי, כְּלְאַחַר-יָד, אַ זָאג טִיהְן דֶעם וַוייבּ, אַז וֶוען זִיא וֶועט דָארְט גֶעהֶען עֶסֶען זָאל זִיא, אוֹיס רַחֲמָנוּת, אַרֵיינְבֶּעטֶען דֶעם לֶעהְרֶער אוֹיךְ אוֹיף וֶועטְשֶׁערֶע צוּ זִיךְ . . . דֶער רֶבִּי הָאט שׁוֹין בַּיי זִיךְ גֶעווִיסְט, וָואס עֶר הָאט צוּ טִיהְן מִיט דֶער פָּאטְשְׁטַארְקֶע, בְּעֵת זֵיי וֶועלְלֶען נָאךְ עֶרֶב שַׁבָּת בַּיי טָאג קִימֶען אִיהם מְקַבֵּל פָּנִים זַיין . . . אוּנ וָואס מֵיינְט אִיהר חָלִילָה? נָאר נִיט כְּ׳לֶעבֶּען! אַז דֶער פָּאטְשְׁטַאר מִיט׳ן וַוייבּ זֶענֶען אַרַיינְגֶעקִימֶען צוּם רֶבִּי׳ן, הָאט אִיהם דֶער רֶבִּי בַּאלְד שָׁלוֹם גֶעגֶעבֶּען בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת, אוּנ מַנִּיחַ וּבִיָּה הָאט עֶר אוֹיף אִיהר אַ שְׁרֶעקְלִיכֶען מָרָה-שְׁחוֹרָה׳דִיגֶען קִיק גֶעטִיהְן אוּנ, פַאר־גְלָאנְצֶענְדִיג דִּיא אוֹיגֶען, הָאט עֶר, וִויא צְווִישֶׁען דִּיא צֵיין, אַ זָאג גֶעטִיהְן: „דִּינִים, דִּינִים! שְׁרֶעקְלִיכֶע דִּינִים!“ . . . אוֹיפְדֶערְנַאכְט אִיז דֶער פָּאטְשְׁטַאר נָאכ׳ן דָאוֶוענֶען גֶעבְּלִיבֶּען אִין קְלוֹיז וַוארְטֶען אוֹיפ׳ן רֶבִּי׳ן, נָאר וִויא מַיין אוּנְטֶערְגֶעשִׁיקְטֶער שָׁלִיחַ אִיז גֶעקִימֶען אוּנ הָאט מִיר אַיינְגֶערָאמְט, אַז, נָאר וָואס, הָאט זִיךְ דִּיא פָּאטְשְׁטַארְקֶע גֶעזֶעצְט עֶסֶען מִיט׳ן לֶעהְרֶער — הָאבּ אִיךְ אַ חָאפּ גֶעטִיהְן דֶעם פָּאטְשְׁטַאר: קִימְט צוּ אַייךְ אוֹיף דֶער אַכְסַנְיָא! אוּנ וִויא אִיהר וֶועט נָאר אַרַיינְקִימֶען אִין שְׁטִיבּ, זָאלְט אִיהר בַּאלְד זֶעהֶען נֶעהְמֶען צוּ זִיךְ בְּסֵתֶר דָאס צִיהֶרִינְג, סְ׳הֵייסְט דִּיא אוֹירִינְג מִיט׳ן בְּרָאשׁ אוּנ נָאךְ אַ פִינְגֶערִיל דֶערְצִיא, אוּנ זָאלְט עֶס מִיר אוּנְטֶערְוַוייל׳עֶכֶם אִיבֶּערְגֶיבֶּען . . . דֶער פָּאטְשְׁטַאר הָאט אוֹיף מִיר דֶעם מִינְדֶעסְטֶען חֲשַׁד נִיט גֶעהָאט מִכּוֹחַ: טָאמֶער ווִילל אִיךְ עֶס נָאר צִינֶעהְמֶען זִיךְ? . . . וַוייל דִּיא רֶבִּי׳צֶען מִיט רָחֵל׳עֶן הָאבֶּען אִיהם שׁוֹין דוּרְכ׳ן טָאג עֶטְלִיכֶע מָאל גֶעמַאכְט אַיינְגְלִיךְ אוּנ חֵן׳דְלֶעךְ אַזוֹי, אַז עֶר הָאט זִיךְ אִיבֶּערְצֵייגְט, אַז דִּיא זַאךְ אִיז אָבְּגֶעבֶּעטֶען לְטוֹבָתוֹ אַרוּם אוּנ אַרוּם . . . אִיךְ מִיט׳ן פָּאטְשְׁטַאר אוּנ נָאךְ אַקֶענֶען אַ מִנְיָן חֲסִידִים, אַלֶּע אָבְּגֶעבֶּעטֶע פִין פְרִיעֶר . . . זֶענֶען מִיר אַרַיין אִין זַיין שְׁטִיבֶּעל מִיט אַ בְּרֵייטֶען גִיט שַׁבָּת דֶער פָּאטְשְׁטַארְקֶע, אוּנ אַלֶּע וִויא מִיט אַ שְׁטוּיגֶענְדִיגֶען בְּלִיקְק

אויפ'ן לעהרער און אויפ'ן פּאַטשטאַר, וויא איינער רעדט: וואס אידאס? וויא קוממט אהער דער בערלינער צום רבּי'ס מקורב, און זאך ביחידות מיט אַיין אשת-איש . . . ? און דער פּאַטשטאַר האט באַלד געהייסען געבען ווײַן, מיר האבּען אַללע קדוש געמאַכט און אַבּיסעלע פרייליך געוואָרען, און אַז דער פּאַטשטאַר האט מיר שוין אַרײַנגעריקט דאס ציהרינג . . . האב איך אונטערוואַרפעלעכס אַרײַנגעשטופּט דאס פינגערעל אין דער ביזעם-קעשעניע פינ'ם לעהרערס פּאַלטאָ. וואס איז געהאנגען אויף אַ צוויאק לייבּען דער טיהר . . . און מיר האבּען זיך גאַנץ היבּש צוהיליעט און צעוועדעלט זיך אויפ'ן לעהרערס סטשאַט בכוון, כּדי ער זאָל גיכער אַוועקגעהען . . . און כּך הוה: ער האט אָנגעטהון דעם פּאַלטאָ און איז אַוועקגעגאַנגען אין זיין שטיבעל אַרײַן און אין אַ האַלבּע שעה אַרום האט זיך דער פּאַטשטאַר, כּלומר'שט וויא דערמאַהנט, (דאס איז אַלץ געוועהן אַזוי אָבּגעבּעט מיט מיר). אַז ער האט געבּראַכט דעם רבּי'ן זעהר אַ טהייער פּישקעלע אַ מתּנה, און מיר האבּען איהם כּלומר'שט געבּעטען, ער זאָל עס אונז ווייזען . . . ער האט כּלומר'שט וויא תּחלת ניט געוואָללט, נאָר ענדליך האט ער אונז צוליעב געטהון און האט אַ זאָג געטהון דעם ווייב: „נעהם מיין ווייב אַרויס פינ'ם שקאַטולקעלע דאס פּישקעלע, וואס איך פיהר דעם רבּי'ן . . .“ נאָר וויא זיא האט געעפענט דיא שקאַטולקע, איז זיא פּליצעם געוואָרען געהל און גרין, האט זיא נאָך אַ 2 מינוט געבּאַבּרעט, און האט ענדליך אויסגעשריגען מיט אַ ווילד קול: „קלמן, דאס ציהרינג איז ניטאָ!“ — „וויא הייסט?“ — האט דער פּאַטשטאַר, מיט אַ כּלומר'שט ערענסטער און פערווינדערטער מינע געזאָגט — פאַר מיין אַוועקגאַנג צום רבּי'ן צו קבּלת שבּת איז דאָך עס נאָך געוועהן! וויא זשע האט עס געקענט הינקוממען? . . . חלילה! מן הסתם האסטו עס אפשר ערגעץ איבּערגעלעגט און האסט פאַרגעססען . . . זיעך נאָר גוט און שרעקק זיך ניט . . .“ זיא האט אָנגעהייבּען זוכען, מיר אַללע האבּען צוגעהאָלפען זוכען, אַ כּלל מע האט איבּערגעקעהרט דיא שטוב — ניטאָ דאס ציהרינג! — איך האב באַלד, כּלומר'שט וויא סטראַגע, אַ געשריי געטהון: ר׳ קלמן לעב, באַלד זאָלט איהר אונז אַללע בּעזוכען! אונזער היילינגע גמרא זאָגט „כּבּדהו וחשדהו . . .“ ער האט ניט געוואָללט אפילו הערען דערפון, נאָר איך האב איהם געצוווינגען דערציא, און ער האט אונז אַללע איבּערבּעזוכט . . . ניטאָ דאס ציהרינג! . . . מע האט אַרײַנגערופען דעם בּעל אַכסניא מיט דעם משרת; זיי האבּען געשוואָרען, אַז מע האט געמאַכט גלעבען אַ מ . . . און האבּען זיך אויך געלאָזט בּעזוכען, — ניטאָ! ענדליך מיהט אַ געשריי דער משרת. „דא האט דאָך מיט אייך

געגעסען דער דײַטש, וואָס איז מיט איך געקומען . . . ? זײַט מיר הונדערט מאָל מוחל, איך קען דאָך איהם ניט! אפשר. . . ? לאָז מען איהם אויך געהען בעזיכען! ווער איז מיר, אז ס'וועט אויף מיר פאַלען אַ חשד גנבֿה, בין איך דאָך געקוילעט פון ברויט! ווער וועט מיך שוין צונעהמען פאַר אַ משרת צו זיך . . ." דער פּאָטשטאַר האָט כּלומר'שט פאַרוואַרפען מיט האַנד און פּיסק „הס ושלום! ס'איז אַיין אָרענטליכער מענש! מיר קענען איהם שוין יאָהרען לאַנג! ווי זאָל איך פּליצעם אַזוי מבֿיש זיין אַ מענשען . . . ?" נאָר דער בעל-אַכסניא מיט'ן משרת האָבען ניט געוואָלט אָבטרייטען, ביז מע זאָל געהען צו איהם אין שטיבעל, איהם אויך בעזיכען, כּדי פון זיי דעם חשד אַראָבנעהמען, און דער פּאָטשטאַר מיט'ן ווייב און מיר אַללע האָבען געמוזט אַרײַנגעהען צום לעהרער אין שטיבעל און מאַכען אין אָנגיסקע! ממילא, וואָס זאָל איך אַיך אַ סך בריען? . . . מע האָט פריער איבערגעקעהרט די שטוב, אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז מע האָט געפינען דאָס פינגערל אין דער ביזעם-קעשענע פון זיין פאַלטאָ. . . דער פּאָטשטאַר האָט כּלומר'שט געבעטען, מע זאָל ניט אָנמאַכען קיין ליאַרעם און ניט אויסגיפען דעם לעהרער,. . . נאָר דער בעל אַכסניא האָט תּיכּף געשיקט נאָך דער פּאָליציא און מע האָט דעם באַרלינער מחילה אָהן כּלי-זמר, אַוועקגעפיהרט אין פּאָליציא אַרײַן, און מיר האָבען דערווייל געוואָרפען שטעכווערטליך אויף דער פּאָטשטאַרקא, אין וועלכע מיר האָבען אַזוי . . . נאָר ברמז . . . געגיבען אָנצוהערען דעם פּאָטשטאַר, אַ סבֿרא, אויב זיא האָט עס איהם אַליין ניט אַוועקגעגיבען ברצון הטוב . . . וכדומה אַזעלכע ווערטליך . . . און מיר זענען אַללע אַוועקגעגאַנגען צוריקק אין קלויז אַרײַן . . .

צינד דאַרפט איהר שוין, רבותים, פערשטעהן דעם סוף פון דער שפּיעל: אויף מאָרגען האָט שוין די גאַנצע שטאָדט געקלינגען מיט דער מעשה, און אַללע חסידים זענען געוועזען בײַ דער מיינונג, אַז דאָס האָט איהם די כּלבֿ'טע, די פּאָטשטאַרקא אַליין געמוזט אַוועקגיבען דאָס צירינג, אָדער, לפּחות, דורך איהרע הילטייסקע פיהרעכצען מיט איהם, האָט ער עס גענומען כּמעט מיט איהר רשות דאַרויף . . . שבת-צונאַכטס איז דער פּאָטשטאַר מיט'ן ווייב געלאַדען געוועזען צום רבין אין זיין יחידות-שטיבעל, און דער רבי האָט געמאַכט זיינע ווילדע הוות און אַלץ געקרעכצט, אז ער זעהט אין הימעל אַ שרעקליכען קטרוג אויף דעם פּאָטשטאַר'ס פּלוניות, און אינמיטטענדריאינען זענען אַרײַן אין שטיבעל דער קאַרעטניק מיט

פערשטשיק און האבען אבגעגיבען זייער גביהות-עדות... און דיא פאטשטשארקע איז חלשות געבליבען...

נא מילא? מע האט זיא דערמינטערט און אויפגעפיהרט אויף דער אכסניא. וואס דארט האט זיך איבערגעטיהן צווישען דעם פאאר פאלק? פערשפאר איך אייך זאגען, נאר זאנטאג אין דער פריא האבען זיא זיך ביים רבי'ן אין שטיבעל גע'גט... זיא איז בחרפה ובבושה א היים געפאהרען און מאנטאג ביינאכט זענען געווען תנאים צווישען פאטשטאר מיט רחל'ען... דער רבי האט געחאפט 500 קארבען, דיא רבי'צען — דאס ציהריגג, איך א מנה-יפה אויף א-נ-אנדער אופן... און מיטוואך, חמשה-עשר בשבט, איז געווען דיא חופה למזל!... היינט פערשטעהט וויא נתגדל ונתקדש איך בין געווארען ביים רבי'ן!...

11.

מע דארף פאלגען דעם רבי'ן ביז אין פינטעלע אריין, דער דין מיט'ן יושר מאג אפילו ניט אזוי זיין!

איך בעט איבער אייער כבוד, מיינע ליעבע לעזער, וויא אזוי דערמאהנט זיך עס ניט חאטש איינער פון אייך אין דער גאנצער צייט, א פרעג צוטיהן: וואס הערט זיך מיט מיין פלונית'טע?... האלטען אייך פאר אזעלכע צדיקים וויא בועז, אויף וועלכען דיא גמרא חדוש'ט זיך, וויא ער קוממט צו פרעגען אויף א-נ-אשה? — ווייס איך, אז ס'איז א ליגען! מע דארף ניט מעהר צדיק וויא אונזער רבי-פריטאה פרעגט ער אויך אפט זיינע רייכע מקורבים „וואס מאכט אייער פלונית'טע?" — זאגען, אז איהר שייט זיך צו מישען צווישען א פאאר פאלק? — איז אודאי א ליגען! ביי וועלכען נאך פאלק אין דער וועלט קוקט אזוי איינס דאס אנדערע אין טאפ אריין... וויא ביי יודען?... אפשר פרעגט איהר ניט דערפאר, וואס איהר זענט אין כעס אויף מיר, פאר וואס איך האב זיא פערגעססען מכל וכל — ? דאראף וועלל איך אייך אין קערצען זאגען, אז איך האב דייקע אין איהר גיט פערגעססען, והא ראיה, אז זיא האט שוין איז דער צייט 5 קינדערליך... וואָרען אללע יאהר חאפ איך מיך אלין ארויס, איין מאל אין יאהר, אויף א טאג-צוויי, און פערשטיפ איהר דאס מויל מיט עטליכע גילדען

אויך

איך . . . נא, וואס נאך ווילט איהר . . . ? נאר מאמער פרעגט איהר מיך ניט אויף מיין פלוגית'טע דערפאר, וואס איהר האט זיך אזוי שטארק פערטיעפט אין מיינע מעשות — ? דאס, זעהט איהר, חדוש'ט מיך שוין אויף אייך, אז איך פערשטעה אייך שוין נאר ניט! — נאך א מאל: דיא אללע מעשות זענען דען א נייעס ביי אייך? — מיר דאכט זיך, אז איהר ווייסט זיי נאך א סך מעהר פון מיר, וואריך וועד מאכט דען און א דעם גאנצען ענין, אונ ווער ברענגט דען צו דיא אללע מעשות, מעהר וויא איהר אליין . . . ? אונ ווען ניט איהר, וואללט איך דאך גאר בכך הכל ניט געהאט פון וואס צושרייבען! — נישטמעהר איך וויים זעהר גוט, אז ווען מיין פלוגית'טע זאל זיין א שאן ווייבעל — וואללט איהר זיך געוויסס אינטערעסירט, א פרעג צו טיהן וועגען איהר . . . אונ אז ס'איז יא אזוי — וועלל איך אייך, אויף צולהכעיס, דייקא אליין דערצעהלען, וואס מיט איהר האט זיך פאסירט ביז אהער, אונ וויא אזוי איך האב זיא בעהאנדעלט צו לעצט — אונ ווייסט, אז א חסיד איז א סך מעהר עדעלמאנן פון אללע אייערע דייטשען אונ ישובה'ניקעס אקעגען זיין ווייב אונ קינדער! . . .

אין א האלב יאהר הארום נאך דעם פאטשטארם מעשה, איז צום רבי'ן געקומטעו וואיגען זיין שוועסטערס א טאכטער, א יונג אלמנה'כען פון א יאהר 28, א געזונד מכוער ווייבעל, לויטער, דיקעליך, שווארצע אויגען מיט פארביגע באקקליך, אונ זיא איז מיר שטארק געפאלען, דער רבי מיט דער רבי'צען האבען מיר עטליכע מאל געניבען אנצוהארען מכוח חתונה האבען מיט איהר, טאטשע דאס ווייבעל גופא האט עפים ניט אזוי ניט געקוקט אויף מיר .... נאר עם וואלט דאך איהר ניט געהאלפען . . . נאר גענ טיה עפעס, אז איך האב אזא פעקיל אויף דיא פלייצעס . . . ? איהר קענט אייך פארשטעללען מיין דאסאדע, אז מע זעהט דאס גליק פאר דיא אויגען: נאך וואסטער א גליק? ווערען, ס'הייסט, כמעט דעם רבי'נס איין איידעם! איהר פערשטעהט, וואס דאס הייסט . . . ? נא, אונ נאך אזא געזונד לויטער ווייבעל . . . ס'הייסט דאך ממש: דעם גן-עדן אויף דער וועלט! . . . אונ איבער אזא זלידניע, אזא מאוס'ניצע, אזא חראנדיע — קענן איך עס ניט דערלאנגען! . . .

אונ צו מיינע צרות, בעפעלט זיא מיר נאך אלץ גריסען, דורך קראקאדילעווקער חסידים, אז באשר, זיא געהט דארט אום מיט דיא קינדערליך פון קעלט אונ הונגער — זאל איך איהר שיקקען תאמיש א צעהנט-חלק פון מיינע פערדיענסטען; נא, וואס זאגט איהר צו אזא עזות . . . ? בעזוהלט איך ראשית קלויב איך גאר, מיינע

שבירות

שבירות מיט אַללע מײַנע הכּנסות, בײַם רבּי'ן אַזוי, אַז איך וועלל יערפּין ניט רידהרען אַ גראָשען אַפילו פֿין מײַנעט וועגען! והשנית מאַג דאָך, דאַכט זיך, אַזאַ יפהפיה דײַשקעס קנײַטען און האָדעוועז איהרע קינדער! הא, וויא זאָגט איהר ?. . . אַז איך קען זיא פּאַרט ניט אָנקוקען פֿין דער התונה אָן . . . און פֿין זינט איך זעה דאָס מכוער'ע ווײַבעל! אוודאי ניט! . . . און קיין גט וויל זיא ניט נעהמען אָהן כּתובה — נאַ, וויא קען מען אויסהאַלטען, הא ? . . . פּריטאָה וועט איהר, אַ דאַ ווייטער, אַליין זעהען מײַן עדעלקייט, וויא אַזוי איך האָב שוין, אַ דער זיסער יפהפיה, גערעכענט צו גיבען איהר כּתובה דאורייתא — און זיא האָט נאָך אַרויסגעוויזען איהר עזות און חוצפּית מיט איהר רשעות געגען מיר, אַז אַ מלאך אַפילו, וואָללט עס שוין אויך ניט געקענט איבערטראָגען פֿין אַזאַ מאוס'ניצע, אַ מרשעת! . . . אָט האָרט אינמיטען, און קיממט מיר צונלעבען:

אַ מאָל אין אַ פרייטאַג-צונאַכטס פאַר'ן קדוש, האָט דער רבי צו זיך אין שטיבעל אַרײַנגערופען דיא רבּי'צען מיט זײַן פּלימעניצע און מיך אויך, און ער האָט געמאַכט איין אָפּפּענעם שמים מבּות משדה זײַן זײַן פּלימעניצע מיט מיר, און האָט מיר דיין געזאָגט בּזה הלשון: „זאָלסט וויסען איציקעל, אַז מע לאָזט מיך מן השמים ניט רוהען מכּוח דעם זיווג, און מע ווײַזט מיר שטענדיג אין חלום דיא וואָרטער „יצחק—רבקה"! (דאָס ווייבעל האָט געהייסען „רבקה") על כּן איז בּײַ מיר מיט דער רבּי'צען געבּליעבען, אַז דוא מוזט שוין מאַכען פאַהר'ן לק"ק קראָקאָדילעווקע און אָפּ'גט'ן דײַן פּלונית'טע! אײַ זיא וויל דאָך אָבער דיא כּתובה, און דיא האָסט דאָך געביך ניט איהר צוגיבען — און פֿין דעם מעות, וואָס דיא האָסט בּײַ מיר, איז דאָך פּשוט אַ-נ-עבירה צו-איצט-צוגעהמען, דאַרפסט דאָך ערשט אָנהייבען לעבען מיט מײַן קרובה, חאָטש וויא לייבען לײַט ···· לכן געפֿין איך, אַז דוא דאַרפסט איהר גיבען אַ בּעל-כּרחו-גט און ס'זאָל דאָך מעהר ניט קאָסטען וויא דיא הוצאות קיין קראָקאָדילעווקע מיט 2 עדות . . . און דאָס קלייניקייט האָסטו נאָך מן הסתם בּײַ זיך . . . ובכן דאַרף מען נאָך צייטאַרטען אַ פּאָאָר וואָכען בּיז שבּת-חנוכּה, דערמעלט פאַהרט דײַן חסיד-שוטה, דער ווערעמדיגער נסתר דײַנער, צום זאַדקיוועצער אויף שבּת מיט דער שוויגער מיט דײַנער – זאָלסטו מאַכע מוצאי-שבּת-חנוכּה בּין השמשות, האָפּען אַ גיטע פּאָאָר סוסים מיט מײַנע 2 משיש-נבאים; קיין קראָקאָדילעווקע איז פֿין דאָנעט סך הכּל דרײַטהאַלבען מייל, וועסטו געוויסס קאָנגען אָבּטיהן דײַן זאַך, און נאָך אויספּ'ען צוריק אויף מלוה-מלכּה . . צינד מאַך איך דערווייל צווישען אײַך אַ וואָרט, לשם יחוד קודשא בּריך הוא ושכינתּיה.

אוּנ אִי״ה, אַז דִיא וֶועסְט קוּמֶען אַ גֶע׳גְט׳ר פוּן קְרָאקָאדִילֶעוְוקֶע. וֶועלְלֶען מִיר זֹאת חֲנוּכָּה שְׁטֶעלְלֶען אַ חוּפָּה״ . . . (אוּנ בַּיי דִיא וָוארְפֶער הָאט עֶר אַרוֹיסְגֶענֶעהְמֶען זַיין זַיידֶענֶע פַּאטְשַׁיילֶע פוּן דֶער זַשִׁיפֶּעצֶע, אוּנ הָאט גֶעגִיבֶּען מִיר מִיט׳ן וַוייבֶּעל מְקַבֵּל קִנְיָן זַיין . . .) אוּנ עֶר מִיט זַיין הַיילִיג מוֹיל הָאט דֶער עֶרְשְׁטֶער גֶעזָאגְט „מַזָל טוֹב!“ . . . דֶעם וַוייבֶּעל הָאט זִיךְ אַפִילוּ גֶעשְׁטֶעלְלְט טְרֶעהְרֶען אִין דִיא אוֹיגֶען . . . נִישְׁמֶעהר, אַקֶעגֶען רֶבִּי׳נְס רָצוֹן וֶועט זִיא דָאךְ נִיט גֶעהֶען! . . . אִיהר קֶענְנְט פֶערְשְׁטֶעהֶן, וִויא אַזוֹי אִיךְ בִּין גֶעוֶועזֶן אִין זִיבֶּעטֶען הִימְמֶעל . . . אוּנ מִיט וָואס פַאר אַ נַאַרֶען אִיךְ הָאבּ גֶענַאארְט, שׁוֹין צוּדֶערצִיהֶען דִיא 2 וָואכֶען! ? . . אִיךְ הָאבּ יַאקָאם דֶערלֶעבְּט דֶעם שַׁבָּת-חֲנוּכָּה, אוּנ הָאבּ נָאךְ גֶעהַאט אַ יְדִיעָה פוּן קְרָאקָאדִילֶעוְוקֶע, אַז מַיינֶע 2 זִיסֶע שְׁוָואגֶערְלִיךְ זֶענֶען אוֹיךְ גְרָאד נִיטָא צִינֶד אִין דֶער הֵיים; אוּנ תֵּיכֶף נָאךְ מַעֲרִיב הָאבּ אִיךְ גֶעחַאפְּט דִיא עֲגָלָה מִיט דִיא פַּאאר סוּסִים, וָואס אִיךְ הָאבּ נָאךְ פְרַייטָאג בֶּעשְׁטֶעלְלְט אוּנ וָואלַיי מִיט דִיא 2 טִישׁ-גַבָּאִים קַיין קְרָאקָאדִילֶעוְוקֶע! דֶער רֶבִּי הָאט מִיר נָאר גֶעזָאגְט „יְבָרֶכְךָ“ אוּנ מִיר מַבְטִיחַ גֶעוֶועזֶן בְּפֶה מָלֵא: „הַשֵּׁם יַצְלִיחַ דַרְכְּךָ וְלֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשׁוֹנוֹ“ . . . אוּנ הָאטְשׁ דֶער רֶבִּי זָאל מַאֲרִיךְ יָמִים זַיין, הָאט מִיר קַיין כְּתוּבָּה אִיהר נִיט גֶעהֵייסֶען גִיבֶּען — הָאט מִיךְ דָאךְ מַיין נִיט הַארְץ נִיט דֶערלָאזְט דֶערצוּא, אוּנ אִיךְ הָאבּ מִיט זִיךְ גֶענֶעהְמֶען מַיינֶע לֶעטְצְטֶע 100 רוּבֶּעל, אִיהר כְּתוּבָּה-דְאוֹרַיְיתָא אִיהר צוּגִיבֶּען! זֶעהְט אִיהר שׁוֹין, דַייטְשׁוּנֶעס, מִיט וֶועהְמֶען אִיהר הָאט פִיר, הָא? . . . בֶּעדַיי אוֹיף דֶעם רֶבִּי׳נְס פְּקוּדָה עוֹבֵר זַיין — אוּנ טִיהְן עַל פִּי הַיּוֹשֶׁר . . . (אוּנ אֶפְשָׁר הָאט מִיךְ טַאקֶע אָ דִיא עֲבֵירָה בֶּענֶגְרָא־בֶּען! . . . אַ קַאטָאוֶועס דֶעם רֶבִּי׳נְס בֶּעפֶעהל! . . .) אַ כְּלָל, דֶער בַּעַל-כָּרְחוֹ-גְט לִיגְט שׁוֹין גְרֵייט אִין קֶעשֶׁענְיֶע, וֶועלְכֶען דֶעם רֶבִּי׳נְס סוֹפֵר הָאט נָאךְ עֶרֶב שַׁבָּת אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען . . . אוּנ מִיר פָאהְרֶען לִיק׳ק קְרָא־קָאדִילֶעוְוקֶע! — אָנְקוּמֶען זֶענֶען מִיר קַיין קְרָאקָאדִילֶעוְוקֶע אַרוּם 8 אַ זֵייגֶער בַּיינַאכְט, דִיא עֲגָלָה הָאבֶּען מִיר אִינְמִיטְטֶען אָבְּגֶעשְׁטֶעלְלְט וַוייטֶער פוּן דֶער חוּרְבָּה, וִויא מַיין יְפֵהפִיָּה הָאט גֶעוָואיְנְט . . . אוּנ מִיר זֶענֶען אִין דְרַייעֶן שְׁטִילֶערְהֵייט צוּגֶעגַאנְגֶען צוּ דֶער חוּרְבָּה אוּנ זִיךְ אָבְּגֶע־שְׁטֶעלְלְט אַבִּיסֶעל אוּנְטֶערֶען פֶענְסְטֶערֶעל פוּן אִיהר אַלְקֶערֶעל, קַיין לֶעבֶּעדִיג נֶפֶשׁ אִיז נִיט גֶעוֶועזֶן אִין גַאסֶעל אוּנ קַיין הוּנְד הָאט טַאקֶע בֶּאֱמֶת קַיין הַאוְוקֶע נִיט גֶעטִיהְן, הָאטְשֶׁע אַ פִיהר אִין דֶער פִיסְטֶקֶע קְרָאקָאדִילֶעוְוקֶע פְלֶעגְט תָּמִיד, פַאר אַ-נְ-אָוֶוענְט, אוֹיפְהֵייבֶּען גַאנְצֶע מִיטְשֶׁקֶעס הִינְד, אַז זֵיי הָאבֶּען פֶערְהִילֶעכְט דָאס גַאנְצֶע שְׁטֶעדְטֶעל מִיט דֶער סְבִיבָה הֶערוּם! . . . דָא הָאבֶּען מִיר בַּאשַׁאנְפֶערְלִיךְ גֶעזֶעהֶן דֶעם רֶבִּי׳נְס וָוארְטֶער אוֹת בְּאוֹת, אוּנ מִיר זֶענֶען שׁוֹין פֶעסְט

פערזעכערט געוועהן, אז דיא גאנצע מעשה וועט וויא אין וואססער אריין, אז קיין האן וועט אפילו קיין קרייא ניט טיהן . . . גיה זייא א נביא אונ ווייסס, אז דיא פיהר האבען מיר אבגעשטעללט גראד לייבען א שטיב, וויא עס האט געוואינט איינער פין דיא בערלינער. וואס איז ניט לאנג אנגעקוממען קיין קראקאדילעווקע פאר איין אקציזניק? אודאי בעת מיר זענען זיך דא אזוי ריהיג אונ פריליך געשטאנען, האט ער דארט בעמערקט דורך זיין פענסטער דיא עגלה, אונ נאר פין זייער גייציגקייט, איז ער א בהלן געוועהן ארויסגעהען אונ זיך דערפראגען ביים שמייסער, א יונגעל פין א יאהר, וועער דא איז געקוממען אונ פין וואנעט? אונ דער שוטה האט 15
איהם געזאגט, אז דאס זענען געקוממען דעם רבי'נס דריי גבאים פין סירקעוו, אללע מיט דיא נאמען, אונ ער האט זיך עס ניט אין קאפ אריין גענעהמען . . . דער שוטה זאל נאך געוועהן ווייסען, וואס מיר זענען געקוממען? — וואללט ער איהם דאס אויך געוועהן געזאגט! — נאך א גליק, וואס דער אפיקורס האט נאך, א פנים, ניט געוויסט, אז איציקעל דעם רבי'נס לייב-גבאי איז דעם נסתר'ס איין איידעם אין קראקאדילעווקע — וואללט ער נאך געוויס א בהלן געוועהן צו וועללען וויססען, וואס אין דער חורבה טיהט זיך? אונ ער וואללט אונז שוין טאקע אויפ'ן ארט געוועהן געפאקט . . . נא, מיילא! זעהט איהר דאך, וויא איבער מיין כונה, צו טיהן על פי דעם דייטשונעשען יושר, נגד דעם רבי'נס רצון — האט עס מיר, אומשטיינסגעזאגט, דעם שכל אבגענעהמען, איך זאל בעצייטענס אנזאגען דעם יונגעל, אז ער זאל האלטען אין איין שווייגען! — דא זעהט מען בעשאנפערליך דעם „משיב חכמים אחור" . . . אז אזא חוואט וויא איך, וואס קענן אבארבייטען אזא שטיקעלע, וויא דעם פאטשטארס גט מיט דער חתונה . . . האט קיין שכל ניט, צוגעוואהרענען זיך אליין מיט אזא קלייניקייט! . . . נישטעהר פערפאללען! האט שוין אויס דיא מעשה פין מיין בעל-כרחו-גט ביז אין סוף אריין:

12.

אזא פינסטערע קארטינא דארף ריהרען פינ'ם זינגן נאר דעם רבינ'ס כבוד איז דאך בילעכער דערפין!

אין וואס פאר א לאגע איך מיט מיינע 2 גבאים האבען דערזעהן מיין פלונית'טע, ווילל איך אייך גאר ניט דערצעהלען! איך ווייס אייערע ווייבע הערצעליך, אז א מינדסטע זאך ריהרט אייך באלד צו טרהערען! ובפרט נאך געגען א פרויענצימער — וויא איהר ריהפט עס אויף אייער לשון — נאר פינ'ם כבוד-החסידות וועגען מוז איך אייך דאך דערצעהלען תאמש א מן המעשר פין דער מין קארטינא, כדי דיא וועלט זאל זיך לעהרנען פין אונז, חסידים, וויא אזוי א תלמיד-חכם איז מחויב צו זיין איין אכזר, דארט וויא עס גערט אין זיין כבוד! אזוי וויא אונזער היילינע גמרא זאגט אן „כל תלמיד-חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש, אינו תלמיד-חכם" . . . עס מאג זיין, ניט אזוי א ווייב, נאר אפילו איינענע טאטע-מאמע — קאם זענען זיי אונז ניט נוהג כבוד, וויא א תלמיד-חכם שטעהט אן, דארפען מיר זיך שוין נוקם זיין אין זייא וויא א שלאנג! . . . ובכן דערצעהל איך אייך בקצור, וואס מיינע אויגען האבען געזעהן, קוקענדיג אונטערען פענס-טערעל אין מיין פלונית'טעס שטיבעל אריין! אינ'ם אייוועלע פין דער הריבע האט געצאנקט א חלב'דיג קאנעצעל, וואס האט זיך אלם גע-לאשען פינ'ם ווינד, וואס האט געבלאזען דורך דיא אפענע ברייטע שפארינעס פין דער שיהר און דורך דיא אויסגעשלאגענע טאפליעס פינ'ם פענסטערעל; מיין פלונית'טע איז געלעגען אויף ד-ר-ערד, אויף א ביסעל פוילער שטרוי, מיט א פיטצעל נאקעט זייג-קינד ביי דער בריסט; ביי דער רעכטער זייט איז איהר געלעגען איין אבגעשליסטען מאדעלע פין 3 יאהר, מיט א ריפטיך, און צופיסענס א יונגעל פין א יאהר 2 אין דער דאר; אביסעלע ווייטער פין א דעם געלעגער, צו פין א דעם קליינעם לאזארעט, אין א ווינקעלע זענען געלעגען 2 עלטערע יונגלעך, פין 5 און 7 יאהר, אויף דער הוילער ערד, ביידע מיט פארכעס איבער דיא אויגען, האלב נאקעטע, און האבען זיך געגנארעט, און גערדראזשעט מיט אללע אברים'לעך פאר קעלט, אז מע האט אזש געהארט אין דרויסען זייער קלאפען מיט דיא צאנדליך, מיט'ן געוויסען צימטערענדיגען, היקעזאכטע פאהן דערביי ···· דורכ'ן פענסטערעל האבען

זיך

זיך גֶעהָארְט וָוארְטֶער אויף אַ פֶּער׳חַלוּשְׁט, פֶערְבִּיטֶערְט קוֹל: „נָאר
נֶעהם מִיךְ שׁוֹין צוּ, גָאטֶעס׳וּנִיו, פוּן דֶער וֶועלְט, לָאס אִיךְ שׁוֹין
פְּטוּר וֶוערֶען אַזַא גֶעמִיטְשֶׁעט לֶעבֶּען! (אַ פִּישְׁטֶשׁ, וִויא פוּן אַ [8] טֶאגִיג
קֶאצֶעלֶע, פֶערְלוֹירֶען פוּן דֶער קָאץ) וָואזְשֶׁע זָאל אִיךְ דִיר טִיהְן, מַיין
אוּמְגְלִיקְלִיךְ פִּיסְקְלְיַאטֶקֶעלֶע? אַז אִיךְ הָאבּ דָאךְ פָּארְט נִיט מִיט וָואס
צוּ זֵייגֶען . . . ? נַא, צִיהָע מַיין לֶעטְצְט בִּיסֶעל מַארְךְ פוּן דִיא
בֵּיינֶער! (אַ לַאנְג, שְׁוַואךְ, אוּמֶענְדִיג קְרֶעכְטְצֶעלֶע, וִויא פוּן אוּנְטֶער
דְ׳רְ׳-עֶרְד אַרוֹיס) אוֹי, דַיין זוִיסְטֶער רוּפְטִיךְ הָאט מִיךְ שׁוֹין אוֹיסגֶע-
מַארְכֶעוֶועט בִּיז לֶעטְצְט! וֶועה אִיז דַיין מָאמֶען, צִיזֶעהֶענְדִיג, וִויא דִיא
מִיטְשֶׁעסְט זִיךְ שׁוֹין [3] יָאהר, וִויא אוֹיפ׳ן טוֹיט, אוּנ אִיךְ הָאבּ דִיר
נִיט מִיט וָואס צוּהֶעלְפֶען! ···· (עֶטְלִיכֶע קֶערְצֶע, גֶעהַאקְטֶע, זִיפְּעֶנְדִיגֶע
זִיפְּטְצֶעלֶעךְ, אָהְן אַ קוֹל) אַ מַכָּה דֶער מָאמֶע דַיינֶער, אַ גְרוֹיסֶע,
צִיצוּהָארֶען דַיינֶער בִּיטֶערֶער זִיפְּטְצֶען שׁוֹין בַּאלְד [2] יָאהר! קָארְג,
וָואס דִיא גֶעהַסְט אַיין פוּן הוּנְגֶער אוּנ דָארְשְׁט — דַארְף דִיךְ נָאךְ אָ דִיא
ווִיסְטֶע דָאר פֶערְמִיטְשֶׁען צוּם אִיבֶּערִיגֶען! — וֶועה אוּנ וִוינְד אִיז מִיר,
צִיצוּזֶעהְן אַייעֶר בִּיטֶער רַחֲמָנוּת! אוֹי, דֶערְבַּארֶעמְדִיגֶער גָאט אִין
הִימֶעל, טִיה שׁוֹין אַ קִיק אוֹיף מַיינֶע לֶעבֶּעדִיגֶע יְתוֹמִים׳לִיךְ, וִויא
זֵיי מִיטְשֶׁען זִיךְ נֶעבִּיךְ אוֹיפ׳ן טוֹיט פַאר זֵייעֶרֶע עֶלְטֶערְנְס חֲטָאִים!
(אַ צִיטֶערֶענְדִיג צַאן-קְלַאפֶּערַייא) אוֹי, אִיךְ רִיהְר מִיךְ נָאר פוּנ׳ם
זִינְגֶען! וֶועה אִיז מִיר פַאר אַייעֶרֶע אֵבָרִים׳לִיךְ! גָאט אַייךְ, מוּטְ-
שֶׁענִיקְלִיךְ מַיינֶע, דָאס לֶעטְצְטֶע קְלֵיידֶעל מַיינְס! נַאט, קִינְדֶערְלִיךְ,
דֶעקְט אַייךְ אַיין אַבִּיסֶעל! מִיר אִיז בְּלוֹיז נִיט קַאלְט . . . מִיךְ
וַוארֶעמֶען מַיינֶע צָרוֹת . . . מַיינֶע בְּרֶענֶענְדִיגֶע שְׁמֶערְצֶען! מַיין הַארְץ
צוּגֶעהְט אִין מִיר וִויא וַואקְס, מַיין גַאלל צוּגִיעסְט זִיךְ אִין אַללֶע
מַיינֶע גְלִידֶער, אוּנ אִיךְ רֶעבֶער אַלְץ וִויא דִיא הַאלָאוֶועשְׁקֶע אִין
אוֹיוֶוען, אוּנ רֶעבֶער נִיט אוֹיס! . . . אוֹי, גְרוֹיסֶער גָאט, שְׁטַארְקֶער,
פַאר וָואס הָאסְטוּ מִיךְ אַזוֹי בִּיטֶער נֶעשְׁטְרָאפְט! ? אוּנ אוֹיבּ אִיךְ בִּין
מַאקְעֶ אַזוֹי זִינְדִיג, וָואזְשֶׁע זֶענֶען גֶעבִּיךְ אָ דִיא רֵיינֶע יוּנְגֶע גְשָׁמוֹת׳לִיךְ
שׁוּלְדִיג? וָואס מוּטְשֶׁעסְטוּ, גָאטֶע׳נְיוּ, אָ דִיא אוּמְשׁוּלְדִיגֶע שָׁאפְּעֶלִיךְ
אוּמְזוּסְט? גֶעוַואלְד, וָואס הָאט עֶר גֶעוָואלְט הָאבֶּען פוּן מַיין לֶעבֶּען,
אָ דֶער עֲבָרִישׁ מַיינֶער! — וָואס הָאט עֶר מִיר פֶערַאימֶעטֶערְט מַיין
בִּידְנֶע שְׁטִיקֶעל וֶועלְט? . . . בִּידְנֶע? [1]" פַאר וָואס „בִּידְנֶע?" וָואס
אִיז מִיר דֶען אָבְּגֶענַאנְגֶען מַאדֶעל-וַויים בַּיי טַאטֶע מַאמֶע אֲפִילוּ אִינ׳ם
עֶרְגְסְטֶען דַלוּת? — הָאט דִיא מַאמֶע גֶעבַּאקֶען בְּרוֹיט, אִיז דָאךְ מִיר
שׁוֹין אַוַדַאי נִיט גֶעוֶוען! אַלָא נִיט — הָאבּ אִיךְ בַּיי אַ חַבֶרְתָּה אוֹיס-
גֶעבֶּעטֶען אַ שְׁטִיקֶעל בְּרוֹיט, אוּנ ווַייסֶער פְּרַיי, אָהְן זָארְגֶען אָהְן
שְׁרֶעקֶען, וִויא דָאס פֵיגֶעלֶע אִין וַואלְד . . . וָואזְשֶׁע הֵייסְט עֶס „בִּידְנֶע?" —

בִּידְנֶע בִּין אִיךְ פוּן מַיין פִינְסְטֶערֶער חוּפָּה אָן בִּיז אוֹיף הַיינְטִיגֶען טָאג, אוּנ נָאכְט דֶער הַארר וֵוייסְט נָאךְ, בִּיז וִויא לַאנג וֶועלְלֶען זִיךְ נָאךְ צִיהֶען מַיינֶע צָרוֹת! ?“ . . . „צָרוֹת?“ הֶם . . . צָרוֹת, צוּ צָרוֹת אִיז נִיט גְלַייךְ! אָט הָאט דָאךְ מַיין מַאמֶע אוֹיךְ קֵיין הָאנִיג נִיט גֶעלֶעקְט אִין אִיהר לֶעבֶּען — אָבֶּער וִויא קוּמְט ,עֶס אַפִּילוּ אַ טוֹיזֶענְד-חֵלֶק צוּ מַיינֶע צָרוֹת, צוּ מַיינֶע טִיעפֶע בְּרֶענֶענְדִיגֶע וֶועהְטִיגֶען אוּנ שְׁמֶערְצֶען, אָהְן אַ-גְ-עֶק, אָהְן אַ-בְּרֶעג אוּנ אָהְן אַ גְרוּנְט, וִויא דֶער הָוואלִינְדִיגֶער יָם! . . . אוּנ אַלְץ דוּרְךְ וֶועהמֶען? — דוּרְךְ אַזַא נְבֵפֶה׳נִיק, אַיין עֲבֵבְרִישׁ, וָואס הָאט מִיךְ, צוּלִיעב זַיין חֲסִידַ׳ארְנִיא, גֶעלָאזְט מִיט 5 קְלֵיינֶע קְרַאנְקֶע קִינְדֶערְלִיךְ אוֹיפְ׳ן וָואסֶער, חָאטְשׁ אֵיינְס דָאס אַנְדֶערֶע זִיךְ אוֹיפְעֶסֶען לֶעבֶּעדִיגֶערְהֵייט! . . . אוֹי, אַ דָאס וֵויסְטֶע חֲסִידוּת טְרֵייבְּט אוּנְז יוּדִישֶׁע כַּאבְּטֶער, יוּנְגֶערְהֵייט אִין דְ-רְ-עֶרְד אַרַיין! דוּרְךְ דִיא רֶבִּי׳ס מִיט דִיא גַבָּאִים מִיט דֶער גַאנְצֶער חֲסִידַ׳ארְנִיא, פֶערְפְלִיעט אוּנְזֶער וֶועלְט וִויא אַ כְמַארֶע! . . . וָואס נִיט גֶעלֶעגֶענְט פַאר גָאטְט, אִיז נִיט גֶעלֶעגֶענְט פַאר לַייט: אִיךְ וֶועלל שְׁרַייעֶן גֶעוָואלְד אִין אַללֶע גָאסֶען: דֶער רֶבִּי הָאט מִיךְ גֶעקִיילֶעט, אוּנ זֵיי קִוילֶען אַללֶע יוּדִישֶׁע קִינְדֶער אָהְן אַ מֶעסֶער! . . . אִיבֶּער אַ טֶענְצֶעל דָארְט בַּייא דֶער מְלַוֶּה-מַלְכָּה, מוּז אִיךְ מִיךְ דָא וָואלְגֶערְן מִיט 5 קְרַאנְקֶע נְפָשׁוֹת׳לִיךְ אוֹיף דֶער הוּילֶער קַאלְטֶער עֶרְד, אוּנ זִיךְ מוּטְשֶׁען מִיט זֵיי, נַאקֶעט אוּנ בָּארְפִיסס, אָהְן אַ שְׁטִיקֶעל בְּרוֹיט נָאר וִויא אוֹיפְ׳ן טוֹיט! . . . אֶפְשָׁר זוּנְדִיג אִיךְ מִיט דִיא דָאזִיגֶע רֵעד . . . ? נָאר סַיי וִויא סַיי בִּין אִיךְ פֶערְפַאלְלֶען! . . . נֶעהם מִיךְ צִיא, גָאטְט׳אָנְיוּ, נֶעהם אוּנְז אַללֶע צִיא פוּן אַ דֶעם פִינְסְטֶערֶען לֶעבֶּעדִיגֶען קֶבֶר, פוּן אַ דֶעם שְׁוַוארְץ פַארְכְמַארֶעטֶען וֶועלְטֶעל אוּנְטֶערְן, אוּנ לָאמִיר שׁוֹין גִיכֶער פָּטוּר וֶוערֶען פוּן אַזַא פִינְסְטֶער, וֵויסְט נוֹסָח׳דִיג לֶעבֶּען! . . . נַא, בִּידְנֶע פֵייגֶעלֶע מַיינְס, נַא, צִיהֶע דִיא לֵיידִיגֶע בְּרוּסְט! צִיהֶען זָאל עֶס נָאר דֶעם טָאטֶען דַיינֶעם אוֹיף דֶערְרִינֶען, אִיךְ זָאל שׁוֹין זַיינֶער פָּטוּר וֶוערֶען חָאטְשׁ מִיטְ׳ן טוֹיט! . . .“

וִויא אִיךְ הָאבּ דֶערְהֶערְט אִיהר הָעֲזָה נֶעגֶען מִיר אוּנ, וֶעל כֻּלָּם, אִיהר מְחַלֵּל זַיין דֶעם רֶבִּי׳נְס כָּבוֹד, אִיז בַּיי מִיר גֶעבְּלִיעבֶּען, אִיךְ זָאל אִיהר נִיט גִיבֶּען אַ גְרָאשֶׁען . . . אוּנ בַּאלְד הָאבּ אִיךְ אַ וִוינְק גֶעטִיהְן צוּ אֵיינֶעם פוּן מַיינֶע לַייט, הָאט עֶר אַנְגֶעקְלַאפְּט אִין דֶער טִיהר, אוּנ אַז מַיין יְפֵהפִיָּה הָאט אִין שְׁרֶעק אַ פְרֶעג גֶעטִיהְן: „וֶוער אִיז?“ הָאט עֶר אִיהר גֶעעֶנְטְפֶערְט: „שְׁרֶעקְט אַייךְ נִיט, צַייטֶעלֶע; עֶפֶענְט אוֹיף דִיא טִיהר זַייט מוֹחֵל, אִיךְ הָאבּ צוּ אַייךְ אַ בְּרִיעוֶועל פוּן אַייעֶר מַאנְן מִיט עֶטְלִיכֶע קֶערְבְּלִיךְ!“ . . . וִויא זִיא הָאט נָאר גֶעעֶפֶענְט דִיא טִיהר, הָאבּ אִיךְ אִיהר שׁוֹין אַרַיינְגֶערִיקְט דֶעם גֶעט פַאר

דיא 2 עדות. און אין 2 מינוט הארום זענען מיר שוין געזעססען אויף דער עגלה, און ניברח! . . . ניט קוקענדיג אויף דיא ביטטערע קולות, וואס האבען זיך געהערט, פון דער חורבה ארוים . . . און פונקט צו דער מלוה-מלכה זענען מיר שוין געוועהן אין סירקעוו ביים רבי'נס טיש: שמחה וששון פון אללע זייטען! דיא רבי'צען פאראנדעוועט מכוח דער חופה-וועטשערע אויף זאת-חנוכה . . . דיא משרתים לויפען הערום וויא פער'סמ'טע מייז מיט פערשיעדענע שליחות'ן, דיא קעכין מיט דיענסטען מיט א סך סארווערענעס האלטען איז איין באקקען און פרעגלען, ווארען מאנטאג איז שוין טאקע זאת חנוכה . . . דער ווייגשיינקער פראוועט דיא ווייגען און צוגיעסט אין בוטעלקעס; רייכע אורחים פון דער סביבה קומען אן אללע מאל נייע, מיט פערשיעדענע מתנות דעם רבי'ן און דעם נייעם פאאר-פאלק — קורץ און גוט, ס'איז שוין זאת-חנוכה פארנאכט: דער גאנצער עולם קלויבט זיך שוין אין קלויז אריין צו דער חופה, דיא כלה האלט אפילו אין איין וויינען . . . נאר אוי איז דאך דער שטייגער . . . אויף דער נאכט איז דעם רבי'נס קלויז בעלייכטעט געווארען מיט הונדערטער ליכט און הבדלות; אללע אורחים יום-טוב'דיג אנגעטיהן, און ענדליך איז דער רבי מיט זיין גאנץ בני-בית אויך געקוממען; ער מיט דיא זיהן און איידעמס אין דיא יום-טוב'דיגע זשופעצעס און שטריימלען; דיא רבי'צען אין דעם געוויססען בראש און אוירינג . . . און איהר איבריג ציהריגג, און דיא טאכטער אין שניער, אללע וויא שמחת-תורה צו דיא הקפות . . . מע האט מיך מיט דער כלה שוין אויך אריינגעפיהרט אין קלויז אריין, איך אין א קיטעל מיט א שטריימעל . . . זיא אין'ם גרויסען שטערען-טיכעל מיט א מארעופאסענע איפע; מע האט צונעהמען דיא חופה און מע האט אונז ביידע אריינטערגעפיהרט אונטער איהר; אונטערפיהרערס זענען געוועהן דעם רבי'נס עלטסטער זיהן מיט'ן עלטסטען איידעם, און דער רבי אליין האט מסדר קדושין געוועהן מיט דיא ערשטע ברכות . . . און וויא איך האב שוין געהאלטען דאס קדושין-פינגערעל אנצוטיהן דער כלה, איך האב נאך ניט אוספייעט אויסצולא'ען דעם „הרי-את" — פליצעם איז אין קלויז אריין דער קראקאדילעווקער סטאנאוואי מיט 2 דיעסיאטניקעס, מיט דעם בערלינער אקציזניק, און מיין יפהפיה מיט א יאממער א קלאג, און א ווארף אויף מיר גלייך אונטער דער חופה ארינטער, נאר וויא א טיגער אויף זיין רויב!... אללע זענען אוסטאפיעט געווארען, און איך בין ממש פערשטיינערט געווארען אויפ'ן ארט . . . דער סטאנאוואי האט אויף מיין יפהפיה א געשריי געטיהן, זיא זאל זיך בערוהיגען און האט עפעס א זאג

געטידן

געטיהן דעם אקציזניק; יענער האט באלד ארויסגעחאפּט א קליין ביכעלע פון דער קעשענע און האט עס איבערגעגעבן דעם סטאנא=וואי און דער סטאנאוואי האט אריינגעקוקט אין ביכעלע און אויס=געריהפען: „איצקא יאסקעוויטש צערלינער! מארדקא מארדקעוויטש טראנגהארב! שמולקע שמייעוויטש פישטשעלקע!" מיילא, עס וועט דאך ניט העלפען קיין חכמות . . . האבען מיר זיך אללע [3], איך מיט דיא [2] גבאים, אין איין פלאטערניש, געמוזט אנריהפען, אז מיר זענען עס, און ער האט ווייטער אנגעהייבען; אויף רישעש, עפּעס צורעדען צו אונז, נאר כפי מיר האבען ניט פערשטאנען, וואס ער דבר'ט, (מרדכי'לע מרדכי'לעם האט אפילו צו גוט פערשטאנען אויף רושיש . . . נאר ער האט זיך אויך געמאכט כלא ידע . . .) האט דער ערל געבעטען דעם אקציזניק, אז ער זאל זיין דער טאלמאטש צווישען איהם מיט אונז, און מיר זענען געוואר-געווארען, אז זיי ווייסען דיא גאנצע מעשה מיט'ן בעל-ברחו-גט, כמעט פון אל"ף ביז תי"ו! . . נאר אזוי וויא מיר זענען פערגלעבט געוועזן, אז קיינער האט דאס ניט געקענט וויסען בשום ענין ואופן . . . האבען מיר זיך געפּריוּוט לגמרי אפלייקענען פון דער גאנצער מעשה . . . נאר דיא רגע האט דער אקציזניק איינגערוימט עפּעס דעם סטאנאוואי אין אויער, און דער האט באלד א ווינק געטיהן צו'ן א דיעסיאטניק, וועלכער האט כהרף עין אריינגעפיהרט דאס יונגעל, וואס איז געפאהרען מיט אונז פאר א שמייסער . . . און וויא מיר האבען איהם נאר דערזעהן — האבען מיר שוין באלד פערשטאנען פון וואנעט דער עכט שטינקט ... און מיר האבען זיך באלד געמוזט מודה זיין אויף אונזער נסיעה, מוצאי-שבת-חנוכה, קיין קראקאדילאווקע, נאר מיר האבען זיך נאך געבריה'ט אפצולייקענען דיא מעשה פינ'ם גט, נאר דער סטאנאוואי האט זיך געזעצט צום טיש, האט אויסגעלייגט עפּעס א מין פּאאר ליידערנע טאוולען, אין וועלכע ס'איז געלעגען עטליכע בעשריעבענע און אומבעשריעבענע בויגען-פּאפּיער, און דער גט אויך אין דער מיטט . . . און האט אנגעהויבען פרעגען און שרייבען און שרייבען און פרעגען, און האט שוין פּאוואלינקע אריינגעשלעפּט אינ'ם עסק אריין; אי דעם סופר, אי דיא כלה, אי דעם בעל-עגלה און האט זיך שוין אנגעהויבען וויא צו טשעפּען צום רבי'ן אויך . . . דיא חופּה איז נאך אלץ געשטאנען, און דעם רבי'נס בני-בית מיט'ן גאנצען עולם זענען נאך אלץ ניט אוועקגעגאנגען, ראשית מחמת אללע זענען אויף דער היסער מינוט וויא פּריטשמעליעט געווארען און האבען זיך גאר ניט געקענט ריהרען; שנית איז איטליכען ציקאווע געוועהן צו זעהען דעם סוף; והשלישית האבען דעם רבי'נס בני בית נאך געהאפט,

אַז דאָס אַללעס וועט זיך געוויסס אין גיכען אויסלאָזען מיט גאָר ניט... און מע וועט נאָך הילליען אויף דער חופּה-וועטשערע ···· וואָרען נים איין מאָל האָט זיך שוין ביים רבּי'ן געמאַכט עפּעס אַביססעל וואַזש־נערע בּלבּולים פון אַ קראָקאָדילעווקער הקדש'ניצע מיט איהר בּעל־בּרתו-נט . . . און אינ'ם רבּינ'ס זכות . . . איז אַללעס תּמיד נהפּך געוואָרען מאַבל ליום טוב . . . און והא ראיה : וויא דער סטאַנאָוואַי האָט זיך נאָר זאַהיקעט וועגען רבּי'ן, איז באַלד געוואָרען איין אויפרוהר צווישען גאַנצען עולם ; און מאַקע דער קראָקאָדילעווקער בּעל-טקסא, וואָס איז אויך דאָ געוועזען אויף דער חתונה, האָט זיך באַלד, וויא אומגעהערען, צוגעשאַרט צום סטאַנאָוואָי'ס בּיינקעל, אונטער זיינע פּלייצעס ; האָט זיך, כּלומרשט, וויא איינגעקוקט אינ'ם גט . . . און האָט שוין אויסגעפּט איהם אַ טאַרקע מיהן אין אויער, און באַלד האָט דער סטאַנאָוואָי אָנגעהייבען וויא דרייען מיט'ן צינג ···· אַזוי לאַנג אַזוי בּרייט, בּיז ער האָט פאַרמאַכט דיא טאָוולען, זיך אויפגעהייבען פונ'ם באַנקעל און אַ מאַך געטהון וויא צו זיך אַליין : „נאַ, טעפּער אוזש פּאַזדנא, אַטלאַזשים דיעלאַ נא זאַווטראַ . . .“ און אויפהייבענדיג דיא אויגען אויף אונז [3], האָט ער פּריבאַוועט אַזוי . . . מיט געמאַכטען סטראַגעסט . . . „אַ וואַז נאַדייאַום, ניע אָוקראַיעטעם דאַ זאַווטראַ ! . . .“ און מיט דיא ווערטער האָט ער זיך מיט דיא דעסיאַטניקעס שוין געלאָזט צו דער טיהר . און זער אַקציזניק האָט זיך איהם נאָכגעשלעפּט אַבל-וחפוי ראש . . . און דער עולם איז שוין איבערגעבליעבען פערטיג געוואָרען צו דער חופּה . . . נאָר דער סטאַנאָוואָי האָט נאָר אַ עפּפּען געטהון דיא טיהר, ער אַזוי וויא אָקאַליעט געוואָרען אויפ'ן אָרט . . . און אין קלויז האָט זיך אַ שיטט געטהון . . . אוי איך קענן עס אייך, נאָך איצט, פאַר שרעק ניט דערצעהלען ! לאָזט מיך עטליכע מינוט איבערהאַפּען דעם אָטהעם ! . . .

13.

אײן בלבול אַוועק — איז דער אַנדערער דאָ; ניט באַשערט דיא צדיקים קײן חרישענה!

אײדער איך דערצעהל אײך, וואָס ס'איז דאָ פאָרגעקוממען אין קלויז נאָך דעם סטאַנזאַוואַ'ס סליחה ומחילה... מוזען מיר זיך אויף אַ ווײלע אומקעהרען צו דיא פריערינע חטאים: דיא מעשה מיטן פּאָמעשטשיק איז במשך דאָס ערשטע האַלבע יאָהר אַזוי ענטשוויגען געוואָרען, אַז ס'איז, דאַכט זיך, גאָר וויא אין וואַססער אַרײן... במשך דאָס צווײטע האַלבע יאָהר האָט זיך עס עפּעס געהאַט וויא אָנגעריהרט, אָבער אַזוי נאָר מיט אַ פּיפּס, אַ שאָרך... אַלץ נאָר בדרך העברה בעלמא; היינו עס האָט זיך אַ מאָל דורכגעוואָרפען אַ לײכטער ראָפּראָסעל אין קלויז, פון'ם הײמישען ספּראַווניק: אַ קלײן גביהות-עדות'ל דורך אַ בריוועלע פון'ם צעפּליקער גאָראָדניטשיע; אײן אַמשנע-סטאַנקע בײם סליעדאָוואַטעל אויף 10—15 מינוט אײנגאַנצען... און עפּעס אַ פּאָאר מאָל, דאַכט זיך, האָט מען דעם רבי'ן אַלײן עפּעס אויך אַ פראַגע געטהון גאָר אַ שבוש... און אַ מעשה מיט אַ־נ־עק... דיא גאַנצע 2 חדשים, פון נאָך סוכות ביז חנוכה, איז שוין גאָר לא יזכר ולא יפקד פון דער גאַנצער מעשה, און ווײטער שלום ושלוה השקט ובטח!... חוץ נאָר, וואָס דער פּאָמעשטשיק, דורכפאָדערענדיג דורך סיריקעוו אין דער גובערניע אַרײן, איין מאָל בכך הכל זײנ'ם גאַנצען יאָהר, (פון נאָך דער מעשה אָן איז שוין זײן פּיסט ניט געווען בײם רבי'ן, אַ חוץ דאָס אײנע מאָל, אַז דאָס גאָר פאַר יוצא זײן, אָהן אַ פּדיון, אָהן מתנות... נאָר אַרײנגעגאַנגען, מקבל שלום געווען און זיך שוין טאַקע געזעגענט — ער האָט װײטער קײן צײט ניט!... פון רחל'ען איז אפילו קײן גריסס ניט געוועזען צו דער רבי'צען דיא גאַנצע צײט...) האָט עפּעס יאָ אַ זאַג געטהון, אַז איהם דאַכט זיך, אַז ס'קאַכט זיך עפּעס אין דער גובערניע מכוח דער מעשה, נאָר ער ווײסט ניט וואָס...? נאָ מיילא[?] מאַלע וואָס איהם ווײזט זיך פּאַק אוים...? הײנט האָט דאָך עפּעס דער רבי אַ שטעטעליגען חאַדאַמײ אין דער גובערניע — און ער שרײבט אונז ניט אַ רמז ודמיזא דערפון... פאַרקעהרט; אַרום ראש-חודש כסליו

האָט

האט ער אונז דייקא דורכגעווארפען אין א בריעף, אז דער לעהרערושקע וועט שוין כח האבען אביסעל צו זיטצען אין אסטראג... נמצא, אז ס'איז כלל ניט געוועהן, וואס איבערצוטראכטען דערפין! אונ עס וואללט טאקע בפירוש גאר ניט געוועהן דערפין, ווען טאקע אונזערע לייט מחילה שטעקען דא ניט אריין זייער לאפקעלע! — וואס דען? פינ'ם לעהרערושקעס זייט איז געוועהן וואס מורא צו האבען, הא? ווארען ער זאל אפילו [18] יאהר אפפוילען אין אסטראג, וואללט דען אפילו איינמעצער פין זיינע לייט א האנד אין קאלט וואסער געטיהן פין זיינעט וועגען? קיין צער! וויא לאנג קריינקען זיי, אללע בארלינער אינאיינעם, וויא לאנג זיי געהט עפעס אן זייערער א חברה-מאן ביי איין אומגליקק!... זייא וועללען דיר נאר ארומגעהן מיט דיא פוילע תנועות זייערע: „אך, וויא נידערטרעכטיג דאס איז!... אך, אזא בראווער מענש זאל געביך אזוי אונשולדיגער-ווייזע אזוי אומגליקליך ווערען!... אך, דיא בילדונג פאללט איין אפפער דעם פאנאטיזמוס!...“ וכדומה אזעלכע פוסטע פראזען — אונ אויף עפעס צוטיהען פינ'ם אומגליקליכען חברה מאנ'ס וועגען, וועט קיינער אפילו קיין פינגער ניט אויפהייבען!... אונ וואס איז דאס חידוש? ס'איז דען דא צווישען זיי אפילו אויף א גראשען אחדות? אז אינגאנצען זייער שטה אומשטיינסענעזאגט איז געגריינדעט נאר אויפ'ן שלייפעריגען, פיסנע יושר, אזוי וויא דיא שטה פין דיא מתנגדים — אויפ'ן קאלטען דין... דיא ביידע זענען ניט מעהר וויא גולמ'ס אהן נשמות, אונ יעדער מיינט נאר זיך ממלא תאוה זיין, דער — מיט חקירה אונ השכלה אונ יענער מיט ש"ס אונ פוסקים... ביידע זענען נאר א תאוה וויא אללע תאוות-הגשמיות: אללע תאוות זענען נאר פאר זיך אליין אונ, מכי תיתי, אז מע קענן דיא תאוה טיהן עטליכע בעל-תאוה'ניקעס אינאיינעם, איז אודאי געשמאקקער! אבער אלין נאר פאר יעדען בעזונדער... אזוי איז זייער תאוה אויך דאס איינענע: ס'וויל זיך טיהן דיא תאוה מיט נאך בעל-תאוה'ניקעס צוזאמען... אבער אלין גאר פאר זיך אליין... אונ דאריבער, אז איינער פין זיי פעהלט — אהרט עס קיינעם ניט, ווארען ער קענן זיך דאך אהן איהם אויך ממלא תאותו זיין, וויפיעל ער וויל... מכי-תיתי, מע בעדויערט איהם מיט א קרעכטץ, ווארען מיט נאך איין בעל-תאוה'ניק מעהר איז אודאי פרייליכער, געשמאקער אונ אנגענעהמער... נאר אהן איהם קענן מען זיך אויך בעגעהען... נאפשיקלאד אונזערע לייט, דאס איז גאר עפעס אנדערש!: דאס איז א שטה, וואס איז געגרינדעט נאר אויף התפעלות, התלהבות אונ התפשטות... אונ דאס קענן גאר אהן חברה ניט זיין! אונ וואס מעהר חברה — איז אלין בעסער אונ גוטצליכער צום אויספיהרען דיא

זאך, אונ לכן שטרעבט זיך יעדער בכל מאמצי כוח, אלץ צו פערוועזבעווען, וואס מעהר חברה-לייט, מע זאל איגאיינעם ארבייטען לטובת החברה... אונ אז איינעם טרעפט חלילה עפעס איין אומגליק, טיהט עס א ברענן דער גאנצער חברה, אונ אללע זענען זיך מוסר נפש פין זיינעט וועגען, וואדען יעדער פין אונזער חברה לעבט נאר פין דער חברה וועגען — ניט פין זיך וועגען... דאריבער, וואס מע זאל ניט איבערטיהן פאר פארברענגען געגען דער תורה אונ געגען דעם יושר פין אחברה-מאנ'ס טובה וועגען, ווער שמיכט לטובת כל החברה — רעכענט זיך עס ביי אונז לויטער מצוות, אדער עבירות לשמה... וואדען מע מיינט דאך ניט זיך, רק דעם כלל, צו מחזק זיין אונ מזכה זיין אללע חברה לייט, אום צו ווער־בעווען אלץ נאך אונ נאך חברה-לייט עד אין קצה... נא? איז עפעס געוועהן וואס איבערצוטראכטען מצד עפעס א פעולה פין יענע לייט...? א ס'איז לויטער גופות אהן נשמות!... קאלטע פהילאזא־פען וויא אייז, אהן א מינדסטען חסידי'שען ברענן!... נאר דאס אומגליק אונזערס איז געוועהן, וואס א אונזעריגער האט זיך דא אריינ־געהאפט אין דער מיטט, אונ קאם איינער — זענען דאך שוין אללע געווארען פאר איהם... אונ זיי האבען שוין פערשטאנען, וויא אזוי דיא זאך צופיהרען בהדרגה אונ שטיללערהייט, דורך טויזענטער אינטריגעס אונ אונטערשיסעלעך — אזוי וויא מיר חסידים קענען — אונ האבען עס אלץ געטייעט אין זיך, פערבארגען פין א מינדסטער עין הרע מצדנו... ביז זייא האבען עס פארטיג געמאכט מיט אללע פישטשעווקעס, אונ האבען עס אנגעשיקט אויף אונז נאר וויא א פליצעמדיגער שטורעם-ווינד אין אשיינעם שטיללען ווארעמען זוממער־טאג, אז מיר האבען זיך אפילו ניט אוספיעט רעכט ארומצוקיקען!... וואס נאך? קאם איז איינער פין אונזערע לייט ארויס פאר א מעורר אין דער זאך-האבען זיך שוין יענע לייט אויך צודרעכעט אביסעל, אונ זענען אויך געקימען אונזערע צו הילף, אי מיט געלט, אי מיט זייערע אפיקורס'ישע מיטטלען... דיא מעשה דערפין איז אזוי געוועהן:

דיא פאטשטארקע האט דאך בעקימען פינ'ם פאטשטאר א קאפיטאל פין אריבער 20,000 רובעל, אונ קיין נארישע בעסטיע איז זיא דאך ניט געוועהן... פארט א שטיקעלע ברענן פין אונזערע לייט... האט זיא דאך פערשטאנען דיא גאנצע מאכינאציא פין אל"ף ביז ת"ו... אונ האט גאנץ גיט געוויסט, אז מיט אונז, חסידים, וועט זיא אליין געוויסס גאר ניט מאכען, אונ אפילו מיט'ן התקרבות צו יענע לייט וועט זיא אויך גאר ניט פועל'ען... לכן האט זיא א צייט גאר אבגעשוויגען מכל וכל איהר גאנצע אביזע, אונ האט נאר

מיט אללע איהרע מאגליכקייטען געשטרעבט, צו געפינען עפעס א רעכטען חברה-מאנן פון אונזערע לייט פאר א מאנן . . . ביז זיא האט יאקאט, צום האלבען יאהר, געקריגען דאס וואס זיא האט געמיינט . . . אונ דאס מיט איהם חתונה געהאט, דאס איז געוועהן א חסיד'שער פאד־ראטשיק, איין אלמן פון חיטרעווקע, א ווילדער מעורב עם הבריות, אונ א גרויסער חשוב ביי אללערליי נאטשאלסטוועס, אונ א פייעריגער אנטעלער חסיד — אונ דאס דארף איך דאך ניט דערצעהלען, וויא אזוי חסידים פון איין רבי'ן רודף'ען עד לחיים דיא חסידים פון אללע איבעריגע רביים ? . . . אונ וואס פאר א קנאה-שנאה ס'איז צווישען דיא גיטע-יודען בכלל אונ בפרט נאך צווישען דעם סירקעווער מיט'ן אנטעלער רבי'ן . . . איך, רבותים, וועט דאך אודאי ווילד קשה זיין, סטייטש, וויא אזוי האבען עס אונזערע סירקעווער חסידים גאר ניט געוויסט דערפון, אונ הויב מיר האבען יא געוויסט — וויא אזוי האט עס דער רבי מיט אונז אללע ניט פערשטאנען דעם גאנצען ענין דערפון, אונ זיך ניט געזעהן בעוואהרענען בעצייטענס . . . ? זאג איך אייך, אז מיר האבען עס בפירוש געוויסט אונ בפירוש פערשטאנען, אונ דער רבי האט אפילו דעם שבת, נאך דער כלב'טעס חתונה, בעזאגט א שרעקליכע תורה ביים טיש, אונ האט ביינותים גע'דרש'ה'ט דעם פסוק: „וסכסכתי ממלכה בממלכה ונלחמו איש באחיו ואיש ברעהו" . . . נאר ראשית האבען מיר גערעכענט, אז א חסיד — וועהמעס ער זאל ניט זיין — האט ער אלץ פיינד דיא בערליגער וויא חזיר! . . אונ אפילו פון נקמה וועגען אין אנדערע חסידים, וועט ער עס אויך ניט טיהן, אהן א מעורר דערצייא — אונ מיר האבען געהערט, אז דיא כלב'טע איז ווילד צופריעדען פון דעם מאנן אונ רעכענט זיך גאר א סך גליקקליכער אונ בכבוד'ר מיט איהם וויא מיט'ן פאטשטאר — הײנט גע־ה ווייס, אז דאס איז אזא זאזיענטע מרשעת, אונ מיינט דאס גאר אללעס נאר בכוון, בכדי גאר צופערבלאנדען דיא אויגען . . . אונ בסתר, ברענגט זיא נאך נקמה, וויא איין אמת'ר תלמיד-חכם . . . אונ איז נאך גאר א פיינע-בריה'טע אויך דערצייא, אז ס'רייסט איהר דאס הארץ גאר אויף דעם בידנעם לעהרער ! ? . . . והשנית, האבען מיר דאך טאקע בעצייטענס געשריבען דערפון אונזער גובערנסקי חאדאטיי, אונ ער האט בפירוש געקיקט דארויף מיט טויזענט אויגען — נאר דער אנטעלער חאדאטיי האט איהם א פנים איבערגעהיטרעוועט, אז ער האט גאר ניט בעמערקט . . . איין צד אין א מלחמה מוז דאך מנצח זיין! נא? איז, א פנים דאס מאל בעשערט געוועהן, דער אנטעלער נביא-השקר זאל מנצח זיין — אונ דער רבי האט עס גאנץ ניט געזעהן מן השמים, אונ איבער זיין זינדיגעו דור, א פנים, האט

ער עם מקבל באהבה געווען ער זאל בעססער זיין א קרבן פאר'ן דור . . . א כלל, ווייא עס איז שוין געוועהן דארט — נאר דערווייל האט דיא כלב'טע ווילד מעורר געוועהן דעם מאנן, אונ ער דיא אנטעלער חסידים, אונ צו זיי האבען זיך דיא באַרלינגער אויך א ריהר געטיהן . . . געלט איז געוועהן לרוב: דיא כלב'טע אליין האט געטראצעט דארויף איהר האלב קאפיטאל פינ'ם גט, (דעם פאדראטשיק האט זיא מעהר פין 10000 רו"כ ניט צינעזאגט, אונ ער האט דאס אויך געדארפט, ווייא אין לעבען . . .) א חוץ איהר קניפעל, וואס זיא האט אנגעקליבען ביים פ: בשטאר . . . אנדאי אויך געוויססע 10000 רו"כ . . . דיא גביר'שע דייטשען האבען זיך אויך צענארטעלט. דיא אנטעלער רייכע חסידים. אויך . . . אונ א חוץ געלט, האבען זיך נאך ארויסגעשטעללט 2 וואזשנע אדוואקאטען פין זייערע לייט, שלא על מנת לקבל פרס ···· אונ מע האט א ארבייט געטיהן דאס געשעפט בחדרי חדרים, קיין פויגעל זאל ניט וויססען (שוטים שבעולם! זייא מיינען, זיי האבען פערבלענדט דעם רבי'ן אויך! . . .) אונ פינקט אויף חנוכה איז פארטיג געווארען דיא דילא אויפ'ן רבי'ן מיט אללע, וואס זענען פערמישט געוועהן אין דער מעשה, א חוץ נאר דיא נקבות . . . כ'לעבען פארט דייטשונגעס! . . .

דעם לעהרער האט מען בעפרייט; דעם פאטשטאר מיט'ן סטאראסטע אונ מיט'ן סבארשטשיק, האט מען שוין אין צעפליק פערקאוועט אין קייטען מיט א נאכט פאר זאת-חנוכה, אונ אבגעשיקט אין גובערניע, אין אסטראג, אזוי אז זייא האבען אפילו ניט אוספייעט צו גיבען א ידועה דעם רבי'ן . . . אונ פינקט צו מיין חופה מיט'ן רבי'נס פלימעניצע, ווייא דער סטאנאוואי האט נאר געאפענט דיא טיהר, האבען זיך א שיטט געטיהן א וזאפטע פין א שטיק 18 פארשוין גלייך אין קלויז אריין, נאר ווייא איין אגשיקעניש מן השמים, פינקט ווען מיר האבען זיך שוין איבערנייעס ארונטער געקליבען אונטער דער חופה! . . . צווישען דער חברה איז געוועהן: דער פראקאראר, דער סליעדעוואטעל, דער זשאנדארמעניקע, דער גאראדניטשיע, דער ספראווניק, 2 זשאנדארען, (חוץ 20 זשאנדארען ארום דער קלויז, וועלכעס מיר האבען באלד געווארגעווארען, ווען עטליכע פין אונז האבען זיך געפרייוט אנטלויפען . . .) 2 קווארטאלניעס מיט 5 דיסיאטניקעס, א חוץ דער שאנער לעהרער מיט דיא 2 אדוואקאטען אונ רחל'ע אויך אין דער מיטט, פאר א אמשנע סטאוקע . . . איך האב באלד פערשטאנען, וואס מע מיינט ? . . . אונ בין שוין ביי זיך פארטיג געווארען צו אללעם . . . דאס האב איך אינ'ם ערשטען אויגענבליקק אוספייעט צו בעמערקקען, אז ווייא נאר דער לעהרער מיט מיין כלה האבען זיך בעגעגענט מיט דיא אויגען, האבען זיי זיך ביידע אנגעהייבען מונגען, אונ זענען ווייא פערמישט

געוואַרען . . . קורץ, וואס וועל איך מיך דא צושפּרייטען מכּוח די טענות־ומענות, שאלות און תשובות, וואס זענען פֿאָרגעקומען צווישען אונז מיט די אדונים . . . ? איך וועלל אייך בעססער זאגען די אונטערשטע שורה, ס'הייסט דעם פּראָטאָקאָל, וואס מע האט ערשט סאָסטאווועט הארום 2 א זייגער ביינאכט, שוין נאך די אָבּיס־קעס, און נאכ'ן אָראָפּנעהמען דער פֿאָטשטאַרקעס ציהרינג פֿון דער רבּי'צען, און נאכ'ן פֿאַרפּעטשאַטעווען אַללסדינג, וואס ביים רבּי'ן אין שטיב און אויפ'ן הויף, און נאך דער אָטשנע סטאַווקע צווישען רחל'ען מיט מותנציא דעם רבּי'נס זיהן, און צווישען מיר מיט'ן לעהרער און מיט'ן רבּי'ן . . . און שוין נאך אַללע היוס'ם . . . וועט איהר זעהען די עונות אומשטיינסגעזאגט, וועגען וועלכע מע לעגט אַזוי איין די וועלט, ווער ווייסט וואס! ? . . . נישמעהר, געה גיב א גוי'שען קאפּ צופֿערשטעהן די חסיד'ישע קאטאוועסלעך, אונטער־שיהסעליך, שפּיצלעך און אייבער־הסבּרה'לעך .... בלייבט ער אַלץ ביי זיינעם, אַז דאס איז, גאטט דער הארר ווייסט וואס! . . . אָט נאט איך דאס גאנצע צעטעל־חטאים פֿינ'ם פּראָטאָקאָל:

14

דער פּראָטאָקאָל פֿון אַללע בּלבּולים וואס האבען סאָסטאַוועט די גוי'שע פּלילים:

א) דעם רבּי'נס חטאים:

„דער סירקעווער צדיק בעשולדיגט זיך בּדרך כּלל דעראינען, אַז ער פֿערפֿיהרט א וועלט מיט שווינדעל און אָבמאַן, אַז ער איז בודטא גאטט'ס מייקלער אין הימעל . . . און בעווייסט דערמיט די וועלט, און אין זיין נאמען טיהען זיינע אַגענטען און זיינע חסידים כּל העבירות שבּעולם, און מאכען אומגליקקליך מענשען און זענען זעהר שאדלין דער רעגיערונג . . . און בּדרך־פּרט, בּנדון דידן, לויט נאך די פֿאַקאַזאַניעס פֿינ'ם צעפֿליקער פֿאַטשטאַר מיט דעם דאָרטיגען סטאַרעסטע און סבּאַרשטשיק, און לויט דער אָטשנא־סטאַווקע

צְווישֶׁען דיא זֶעלְבֶּע דְרַיי מִיט דֶער גֶעוֶועזֶענֶער פָּאטְשְׁטַארְקָא אוּנ מִיט'ן צֶעפְּלִיקֶער לֶעהְרֶער, אוּנ, עֶנְדְלִיךְ, לוֹיט דֶער סְלִיעדְסְטְוָוא אוֹיפְ'ן אָרְט, בַּיים טִירְקֶעוֶוער צַדִיק אִין קְלוֹיז, הֵן בְּנִדוֹן דִידָן וְהֵן בְּנִידוֹן הַדִילָא מִקְרָאקָאדִילֶעוָוקֶע, אַקָאזְשֶׁעט זִיךְ, אַז דֶער צַדִיק גוּפָא בֶּעשִׁילְדֶעגְט זִיךְ אִין דֶעם:

1.) אַז עֶר הָאט דוּרְךְ אָבְּמַאן אוּנ פֶערְשִׁיעדֶענֶע פָּאקוֹסֶען אוֹיסְגֶעמַאנְטִיעט בַּיים צֶעפְּלִיקֶער פָּאטְשְׁטַאר, בְּמֶשֶׁךְ 5 יָאהר, הֶעכֶער 5000 רוּבֶּעל בַּארִים, חוּץ מַתָּנוֹת, אוּנ אוּנָאשְׁמֶשְׁעַנְיֶעס אוֹיף אַ רוּבֶּעל 1000, פַאר זַיין פַאלְשֶׁער הַבְטָחָה, אַז עֶר וֶועט אִיהם פּוֹעֶל'ן בַּיי גָאט אַ בֶּן-זָכָר מִיט זַיין פְרוֹי.

2.) אַז, אוּם צוּ פֶערְדֶעקְקֶען זַיינֶעם אַ פַאמִילְיֶען-פְלֶעק, וָואס אִיז פָארְגֶעקוּמֶען צְווישֶׁען זַיין עֶלְטְסְטֶען זִיהְן, מְהוּנְצִיא, מִיט זַיין וַוייבְּס פְּלִימֶענִיצָא, אוּנ אוּם נָאךְ פוּן גֶעלְט-אִינְטֶערֶעס וֶועגֶען, הָאט עֶר, נֶגֶד דֶעם יוּדִישֶׁען דִין: אַז אַלֶע רֶעלִיגְיֶאזֶע מִשְׁפָּטִים בִּכְלָל אוּנ גְבִיַת-עֵדוּת אָבְּנֶעהמֶען בִּפְרָט, גֶעהֶערֶען נָאר צוּ אַ רַב, אָדֶער אַ דַיָן — אָבְּגֶענֶעהמֶען אַ גְבִיַת-עֵדוּת, אוּנ נָאךְ וְוִיסֶענְדִיג, אַז ס'אִיז פַאלְשֶׁע עֵדוּת, אַקֶעגֶען דֶער צֶעפְּלִיקֶער פָּאטְשְׁטַארְקָא, אוּנ הָאט דוּרְךְ דֶעם גֶעמַאכְט אַ צְווישֶׁענְשֵׁייד צְווישֶׁען אַיין אַלְט, פְרִידְלִיךְ פָּאאַר-פָאלְק, אוּנ אָפְּגֶעטְשֶׁעט אַיין עֶהרְלִיכֶע טְרַייעֶ פְרוֹיא, אוּנ אַ מַאמֶע פוּן קִינְדֶער.

3.) אַז עֶר הָאט אָבְּמַאנֶעוֶועט דֶעם צֶעפְּלִיקֶער פָּאטְשְׁטַאר, גִיבֶּענְדִיג אִיהם זַיין וַוייבְ'ס אַ פְּלִימֶענִיצָא פַאר אַ פְרוֹיא, בְּתוֹרַת בְּתוּלָה, וֶועהְרֶענְד עֶר הָאט גֶעוְוּסְט, אַז זִיא אִיז שְׁוַואנְגֶער מֶאקֶע פוּן זַיין זִיהְן... אוּנ הָאט נָאךְ בַּייא אִיהם אוֹיסְגֶענַארְט דֶערְפַאר 5000 רוּבֶּעל בִּמְזוּמָן אוּנ אַ פָּאאַר בְּרִילְיַאנְטֶענֶע אוֹירִינְג מִיט אַ בְּרָאשׁ אוֹיף עֶרֶךְ 7—8 טוֹיזֶענְד רוּבֶּעל.

4.) אַז, אוּם אוֹיסְצוּגִיבֶּען זַיינֶע אַ פְּלִימֶענִיצָא, אַ גְרוּשָׁה — אָהְן גֶּט, פַאר זַיינֶעם אַ אִינְטְרִיגַאנְט אִין זַיינֶע פֶערְבָּארְגֶענֶע שְׁווינְדְלֶען — הָאט עֶר דֶעם אִינְטְרִיגַאנְט גֶעהָייסֶען גִיבֶּען זַיינֶער פְרוֹיא, אִין קְרָאקָאדִילֶעוְוקֶע, אַ בַּעַל-כָּרְחוֹ גֶט, אוּנ דֶעם סוֹפֵר זַיינֶעם מִיט נָאךְ 2 חֲסִידִים גֶעהֵייסֶען שְׁרַייבֶּען אוּנ חַתְמֶה'נֶען אַזַא גֶט, אוּנ זַיינֶע 2 טִישׁ-גַבָּאִים גֶעהֵייסֶען זַיין עֵדוּת בַּיים גִיבֶּען אַ דֶעם גֶט.

5.) אַז עֶר הָאט דִיא זֶעלְבֶּע פְּלִימֶענִיצָא זַיינֶע גֶעצְווּנְגֶען חֲתוּנָה הָאבֶּען פַאר זַיין נִידֶערְטְרֶעכְטִיגֶען אִינְטְרִיגַאנְט, הַנַ"ל, הַמְכוּנֶה לֵייבּ-גַבַּאי, גֶעגֶען אִיהר ווִילֶען, אוּנ דֶעם אִינְטְרִיגַאנְט הָאט עֶר זִיא גֶעשַׁדְכְנְ'ט בְּתוֹרַת אַלְמָנָה, וֶועהְרֶענְד עֶר הָאט זִיא נִיט גֶעוְוּסְט פַאר אַ גְרוּשָׁה, וָוארֶען מֶאקֶע עֶר אַלֵיין הָאט זִיא, צוּרִיק מִיט 8 יָאהר, גֶעצְווּנְגֶען,

זיך צו גט׳ן מיט איהרען א געליעבטען מאנן דערפאר וואס יענער איז א משכיל געווארען . . .

ב.) מחוּנציא, דעם צדיק׳ס עלטסטער זוהן.

בעשילדיגט זיך אין דעם:

1.) אז ער האט מאנים געוועהן זיינע א געשוועסטער-קינד, רחל׳ע, אין דער נאכט פון זכור-ברית שנת תר״י . . . ביים פאטער אין זיין יחידות שטיבעל.

2.) אז ער האט איהר איינגעגעבען טיינע רפואות צום אבטרייבען דאס קינד.

ג.) דער לייב-גבאי.

בעשילדיגט זיך אין דעם:

1.) אז פין אינטריגע — אונ פין געלט וועגען, האט ער אונטערגעהיצט דעם צעפליקער פאטשטאר, צו גט׳ן זיין פרוי אונ נעהמען רחל׳ען, דער רבי׳צענס פליסעניצא, וויסענדיג איהר שוואנגערשאפט.

2.) אז ער האט, דורך שווינדעל אונ חנופה, אויסגעמיזנטיעט ביים צעפליקער פאטשטאר דער פאטשטארקעס א פאאר אויריגג מיט א בראש אונ א פינגערעל פין דער רבי׳צענס וועגען, אונ דורך א פאקום מיט׳ן אונטערווארפען בסתר דאס פינגערעל צום צעפליקער לעהרער אין א קעשענע, האט ער דעם אונשילדיגען לעהרער געמאכט פאר׳ן גנב פין דעם צירונג.

3.) אז ער האט אנגעשטעללט דעם צעפליקער סטאראסטא מיט׳ן סבארשטשיק, זייא זאלען פאלש עדות זאגען אויף דער פאטשטארקא דעם מאגן איהרען אין דיא אויגען, בודקא זיא זינדעגט מיט׳ן דארטיגען לעהרער.

4.) אז ער האט במזיד געגיבען דעם ווייב זייגעס, אין קראקאדילעווקע, א בעל-ברחו-גט.

ד.) ווייטער האט דאס פראטאקאל בעשילדיגט דעם רבי׳ נס סופר מיט דיא 2 עדות אויפ׳ן בעל-ברחו-גט, פאר׳ן שרייבען אונ חתמה׳נען אזא גט; דיא 2 טיש-גבאים — פאר זייער זיין עדות, בעת מיין גיבען דעם בעל-ברחו-גט; דעם קראקאדילעווקער בעל-מקסא — פאר זיין גיבען חאבאר, אונ דעם מחילה אליין וואס נעמט חאבאר, אויסער דעם האט דער פראקוראר אבניאזעוועט דיא רבי׳צעס (כפי זיא בלייבט פרייא צו הויז) אז זיא זאל פין מיין חוב, וואס מיר קימט ביים רבי׳ן, גיבען דער קראקאדילעווקער פלוגית׳טע

מַיינֶער 20 רוּבֶּעל מָאנַאטְלִיך אוֹיף צוּ לֶעבֶּען מִיט דִיא קִינְדֶער, בִּיז דָאס פְּרָאצֶעס וֶועט זִיךְ עֶנְדִיגֶען לְגַמְרֵי.

נָא, וָואס זָאגְט אִיהר, רַבּוֹתַי, צוּ דִיא מִינִים חֲטָאִים...?
אִיךְ זָאג אַייךְ דֶעם אֱמֶת: אִיךְ פֶערְשְׁטֵעה עֶס גָאר נִיט, וִויא נֶעהמֶען זִיךְ אַזֶעלְכֶע פַארְשְׁטָאפְּטֶע קֶאפּ אוֹיף דֶער וֶועלְט, וָואס וַוייסֶען אֲפִילוּ נִיט דָאס, וָואס בַּיי אוּנְז, חֲסִידִים אוּנ פּוֹלִישֶׁע יוּדֶען, וַוייסְט אֲפִילוּ אַ תִּנוֹק בֶּן-יוֹמוֹ! — אָט לְאָמִיר, אוֹיף צִיקָאוֶועסְט, נֶעהְמֶען כְּסֵדֶר מִיט דִיא מִינִים וַואזְשְׁנֶע חֲטָאִים פִין זַייעֶר פְּרָאטָאקָאל, אוּנ בַּאטְרַאכְטֶען, וִויא מֶענְשֶׁען, דַאכְט זִיךְ, מִיט אַלֶע 5 חוּשִׁים וִויא מִיר, הַייבֶּען נִיט אָן צוּ פֶערְשְׁטֶעהֶען דֶעם חִלּוּק פִין אַיין אֱמֶת'ן חֵטְא, אַיין אֱמֶת'ע עֲבֵירָה, בִּיז אַ נִישְׁטִיג תַּאֲוָה'לֶע, אַ קַאטָוֶעסְעל, אַ שְׁפִּיטְצֶעל, אַ וָוארְטְעל אוּנ טַאקֶע אַ פְּשׁוּטֶ'ר שְׁטוּת...! אוּנ נֶעהמֶען אוּנ מַאכֶען פִין אַ מַייזֶעל אַ הַייזֶעל אוּנ פִין אַ נָפוּת-אַ מִישְׁקֶעט-קוֹיל... לְמָשָׁל: דֶער בִּיטֶערֶער חֵטְא זַייעֶרֶער: סְטִייטְשׁ; הֲיִתָּכֵן, הֲיִשָּׁמַע כָּזֹאת, דֶער רֶבִּי נֶעהמְט גֶעלְט פַאר פַאלְשֶׁע הַבְטָחוֹת!?... מָאהֲלְט אַייךְ, זֵיי זָאלֶען זִיךְ הָאטְשׁ נָאר דֶערְמָאהנֶען אִין זַייעֶר אֵייגֶענֶעם גוֹיִ'עשֶׁען וָוארְטֶעל „דוּרֶענְן דַאזֶע אַ רַאזוּמְנֶע בֶּערֶע" דַארְפֶען זֵייא זִיךְ דָאךְ שׁוֹין אַלֵיין צוּלַאבֶּען אוֹיף אַזַא מִין טִפְּשׁוּת!... נָאר לְאָמִיר טַאקֶע בֶּעקְלֶעהרֶען דִיא זַאךְ אַזוֹי, טִיעפֶער אִין עֶנְגִן אַרַיין אָהן וָוארְטְלִיךְ — אִיז דָאךְ עֶס בֶּאֱמֶת טַאקֶע נָאר אַ חוּכָא וּטְלוּלָא! — אִיךְ וֶועל שׁוֹין נִיט רֶעדֶען דֶערְפִין, אַז בַּיי אוּנְז, חֲסִידִים, זֶענֶען דֶעם רֶבִּי'נְס הַבְטָחוֹת תּוֹרַת מֹשֶׁה מַמָּשׁ, אוּנ אַז דֶער רֶבִּי אִיז אַ כֹּל יָכוֹל! — מֵילָא דָאס וֶועלֶען דִיא פַארְשְׁטָאפְּטֶע קֶאפּ אֵייבִּיג נִיט מַשִּׂיג זַיין... וָוארֶען דִיא מַשְׂכִּילִים אוּנ מִתְנַגְדִים, וָואס זֶענֶען דָאךְ עֶפֶּעס פָּארְט גְמָרָא-קֶאפְּלִיךְ — פֶערְשְׁטֶעהֶען דָאךְ אוֹיךְ דֶערְאִינֶגֶען פִּינְקְט וִויא דֶער הָאן אִין בְּנֵי-אָדָם!... נָאר לְאָמִיר שׁוֹין זָאגֶען אֲפִילוּ לְדִידְהוּ, אַז ס'אִיז פַאלְשׁ — נָא? מֵילָא, אִיז וָואס? אַ פָּנִים דֶער רֶבִּי שְׁלֶעפְּט דֶען בַּיי דִיא פַאלֶעם: קוּמְט נָא דִיר קִינְדֶער, נָא דִיר פַּרְנָסָה, נָא דִיר רָאטֶע, נָא דִיר אַ פַאלְשֶׁע קְוִויט, נָא דִיר אַ פֶעטֶען פָּגֶר... וְכַדּוֹמֶה? יֶענֶע קְרִיכֶען, שְׁלָאגֶען זִיךְ דוּרְךְ מָאוֶוערֶען, טְשֶׁעפֶּען זִיךְ, לָאזֶען נִיט לֶעבֶּען, נִיט אָטְהֶעמֶען: גִיבּ קִינְדֶער! גִיבּ רֶעגֶען, שָׁנָה, מִלְחָמוֹת! גִיבּ רַבָּנִים, שׁוֹחֲטִים דַיָּנִים, סוֹפְרִים אוּנ מְלַמְּדִים! טְרַייבּ אוּנְז אַרוֹיס דִבּוּק'עס, מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת! פֶערְדְרֵיי אוּנְז דֶעם פְּרִיץ, שִׁיק אָן דֶעם מַלְאַךְ-הַמָּוֶת! פַּאק דֶעם שָׂטָן! רָאטֶעוֶוע דִיא מַקְשָׁה לֵילֵד! וְכַדּוֹמֶה... נָא, לְאָמִיר שׁוֹין זָאגֶען אִיבֶּערֶען הוּנְדֶערְטֶען פַאלל, וִויא זֵיי זָאגֶען, אַז דֶער צַדִּיק קֶען דָאס נִיט מְמַלֵּא זַיין — נָא? אָבֶּער יוּדֶען בְּנֵי רַחֲמָנִים גְלֶעבֶּען דָאךְ אָבֶּער יָא, אוּנ לָאזֶען אִיהם נִיט רִיהֶען אַ מִינוּט! — קוּמְט דָאךְ אִיהם, עַל

כָּל פָּנִים, חָאטְשׁ שְׂכַר-בַּטָלָה, חָאטְשׁ שְׂכַר-טִרְחָא פַאר אַזַא קָאפְּדִילְעֶ-נִיש, פַאר אַזַא עֲבוֹדַת-פֶּרֶךְ יוֹמָם וָלַיְלָה, אָהְן אַ חַיֵי שָׁעָה! ? . . . הַא ? — יוּדְעֶלִיךְ מוּזְעֶן דָאךְ נָעבִּיךְ עֶרְגֶעץ לוֹיפֶען נָאךְ נִסִים, מוֹפְתִים אוּנ נִפְלָאוֹת, וָואס חוּץ מִדֶרֶךְ הַטֶבַע! ···· וָוארֶען דֶעם יוּדְעֶנְס גַאנְץ לֶעבֶּען אוּנ שְׁטְרֶעבֶּען אִיז דָאךְ לוֹיטֶער נִסִים, לוֹיטֶער זַאכֶען לְמַעְלָה מֵהַטֶבַע ···· נָא ? מוּז דָאךְ אֵיינֶער נֶעהמֶען אוֹיף זִיךְ, אוֹיסְצוּשְׁטֶעהֶען זֵייעֶרֶע הִתְפַּעֲלוּת אוּנ הִתְלַהֲבוּת צוּ הִימְמֶעל-זַאכֶען. . . אוּנ אַז נִיט דֶער — אִיז יֶענֶער! וָואס מֶע מוּז — הֶעלְפְט דָאךְ נִיט קֵיין חָכְמוֹת!. . . נָא ? אִיז עֶר דֶער אֵיינֶער! . . . זָאלֶען אִיהם נִיט גִיבֶּען אוֹיף צוּלֶעבֶּען, וויא פַאר אַזַא הוֹיךְ, עֶדֶעל הִתְמַנוּת פַּאסְסְט. . . ? הַא ? . . . — צוּ דֶער חֵטְא לְמָשָׁל, וָואס דֶער רֶבִּי הָאט, אָהְן אַ רָב, אָבְּגֶענֶעהמֶען אַ גְבִיהַת-עֵדוּת אוּנ נָאךְ אַ פַאלְשֶׁעס, אוּנ הָאט גֶעמַאכְט אַ צְווישֶׁענְשֵׁייד צְווישֶׁען אַ פָּאאָר פָּאלְק; קֶענֶן מֶען נִיט חַלָשׁ'ן הָארֶענְדִיג אַזוֹינֶע שְׁטוּתִים! ? — נֶעה גִיבּ זַיי צוּפֶערְשְׁטֶעהֶען, אַז דֶער צַדִיק-הַדוֹר אִיז אַלֵיין אַ סֵפֶר-תּוֹרָה, וויא דֶער זֹהַר הַקָדוֹשׁ זָאגְט „אוֹרַיְיתָא וְקוּבּ״ה וְיִשְׂרָאֵל חַד אִינוּן“ אוּנ „יִשְׂרָאֵל“ מֵיינְט מֶען דָאךְ נָאר דֶעם צַדִיק, בְּחִינַת יַעֲקֹב אָבִינוּ, פּוּן יָשָׁר-אֵל — בַּייגֶעקוּמֶען כִּבְיָכוֹל דִיא שְׁכִינָה — וָוארֶען הַקָדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גוֹזֵר גְזֵרָה וְצַדִיק מְבַטֵל. . . נִמְצָא אַז דֶער רֶבִּי אִיז הוּא הַדַיָן, הוּא הַדִין וְהוּא הָעֵד. . . אוּנ אַלֶע גְדוֹלֵי-הָרַבָּנִים וְהַפּוֹסְקִים זֶענֶען גֶעגֶען רֶבִּי'ן כִּקְלִיפּוֹת הַשׁוּם! . . . נָא, אִידָאס עֶפֶּעס אַ שְׁאֵלָה פוּן אַ בַּר-דַעַת: פַאר וָואס דֶער רֶבִּי נֶעהמְט אָבּ גְבִיהַת-עֵדוּת ? . . . אֵיי וָואס זַיי זָאגֶען: אַ פַאלְשׁ גְבִיהַת-עֵדוּת ? — אִיז דָאךְ וַוייטֶער דִיא אֵיינֶענֶע מַעֲשֶׂה, אַז מֶע הָאט צוּטִיהן מִיט טִפְּשׁוּם! נָאךְ זֵייעֶרֶע פְלַאטְ-שִׁיגֶע מוֹחַ'לֶעךְ קוּמְט זַיי אוֹיס, אַז כְּפִי מֶע דַארְף אָהְן תֵּרוּץ טַאקֶע נָאר מַמָשׁ חָאפֶּען בְּעֵת עֲבֵירָה — לָכֵן הֵייסְט עֶס דָא פַאלְשֶׁע עֵדוּת! — אַז דָא גֶעהט דָאךְ אָבֶּער גָאר נִיט אִינ'ם חֵטְא נָאוּף! ס'אִיז גָאר לֹא זוּ הַדֶרֶךְ! . . . גֶעה זַיי זַיי מַטְעִים אַזַא טִיעפֶען עִנְיָן וויא „אֵין אָרוּר מִתְדַבֵּק בְּבָרוּךְ“ ? — אַז אַ חָסִיד, ווֶער שְׁמִיסְט חָלִילָה אַ חֲסִידָה, אִיז זִיךְ, נָאר מִיט אַ דִבּוּר, מִיט אַ קוּק, אֲפִילוּ מִיט אַ גְמִילוּת-חֶסֶד, מְקָרֵב צוּ אַ מִתְנַגֵד, אָדֶער אַ בֶּערְלִינֶער — אִיז מֶען שׁוֹין פּוֹגֵם אִינ'ם עוֹלָם-הַנְשָׁמוֹת, אוּנ עֶס ווֶערְט שׁוֹין גֶערֶעכֶענְט וויא יִחוּד מַמָשׁ. . . נָא ? דִיא פַּאטְשְׁטַארְקֶע, דִיא מַרְשַׁעַת, הָאט דָאךְ גֶעטִיהן אַ חֶסֶד מִיט'ן לֶעהרֶער; וָואסְזֶשֶׁע דַארְפְמֶען נָאךְ מֶעהר יִחוּד דֶערְפִּין ? . . . אוּנ קוֹים אִיז זִיא גֶעוָוארֶען אַ מִתְדַבֵּק בְּאָרוּר — טָאר זִיא דָאךְ שׁוֹין נִיט לֶעבֶּען מִיט'ן מָאנְן, וַוייל עֶר אִיז „בָּרוּךְ“ . . . וָואזְשֶׁע אִיז דָא נִיטָא צוּפֶערְ-שְׁטֶעהְן. . . ? דֶעסְט גְלַייכֶען דֶער חֵטְא, וָואס דֶער רֶבִּי הָאט גֶעטִיהן מִיט זַיין אוֹיסְגִיבֶּען רָחֵל'עֶן בִּתְּוֹרַת בְּתוּלָה — גַיין וָואס דֶען. . . ? עֶר

זאל

זאל געהען אויסשרייען אין אללע גאססען, אז זיין זיהן האט מאניס געוועהן רחל'ען אונ אז רחל'ע איז אויף דער צייט! הא? וויא מיינט איהר? דאס איז דאך שוין טאקע א תנועה פון וואהרע משוגעים, בנאמנות!... אונ דאס זעלבע איז מיט זייערע חטאים, וואס דער רבי האט חוטא געוועהן מיט מיין בעל־כרחו־גט אונ מיט'ן נאטהען זיין פלימעניצא חתונה האבען מיט מיר. כ'לעבען, קאנגען אזוינע מגושם'ע זאכען פערשטעהען דעם רבי'נס קיק אין זוג מן השמים...? מאהלט אייך, אז מע ווייזט איהם פארט פינ'ם עולם־הזוג דיא נאמען „יצחק ורבקה" זאל ער קוקען א דער שטיא אין מויל אריין, וואס זיא ווייסט ניט מאי דקאמרי רבי'צין...? וואזשע הייסט „זכין לאדם שלא בפניו" אונ דער „כופין אותו עד שיאמר רוצה אני"...? היינט זשע וואס זנאטשיט אקעגען אזא הויכען ענין, וויא הזדווגות הנשמות בשרשן — עפעס א קראקאדילעווקער שפלה מיט איהר יא גט, צי ניט גט, צי בעל־כרחו־גט...? נאר נעה רעד מיט פראים, וואס פערשטעהן ניט דאס מינדסטע קנייטשעל, דאס מינדסטע קוועטשעל אפילו פון א גאנץ פשוט'ן יודען ··· מכל שכן פון א חסיד אונ מכל־שכן דכל־שכן פון א צדיק... אונ נאך אין אזעלכע דברים העומדים ברומו של עולם!... דאס זעלבע איז מיט ר' מחונצי'ס חטאים! מאהלט אייך, א צדיק, קיין עין־הרע, אזא בעל־בשר פון תענוג זיו־השכינה, וואס האלט שטענדיג אין אזא ווילדען התערותא־דלתתא בנין התערותא־דלעילא... נא? פערשטעהען עס גאר א דיא מגושם'ע — זאכען, אז פון אזא ברענענדיג התלהבות בעקיממט מען פשוט הייסע געבליטען, בחינת „בדמיך חיי!"... מן הסתם מוז אזא אש־להבה פארשטאפען דעם שטן דאס מויל מיט עפעס א מין געגועים'ל, בחינת „ודגלו עלי אהבה"... נאר אז דער ס"ם ווילל זיך שוין טאקע א שפיעל טיהן, אונ ווילל פון דעם „אש־דת" גאר מאכען „אש־זרה", אז ס'זאל חלילה בעשאפען ווערען דערפון א נפש־הנדחת, מהניך כלבין דחצופין... אודאי מוז עס דער צדיק בעצייטענס פערהאפען! עס זאל חלילה ניט אנקוממען צו דיא רוחין דאזלין ערטולאין... נישמעהר מיט וועהמען רעדט מען דא פון אזוינע טיעפע ענינים?...

נא, אונ פון מיינע חטאים איז דאך אודאי גאר א חוכא־וטלולא צו רעדען!... א קאמטעס אביסעל איך האב „אונטערגעהיצט" דעם פאטשטשאר!?... נעביך א ילד פעטרוסיא, וואס קענן נעביך קיין צוויי ניט צאהלען... אונ איך האב איהם אונטערגעהיצט!?... צו דערמאגליכען: איך האב בייא איהם דאס צוהרינג אויסגעמאנטיעט פון דער רבי'צענס וועגען! איהר פערשטעהט א חטא אין באד!? אבער ניט זיך?... אונ ווען מע ווילל ביי איהם דיא לעטצטע

קאפאטע — וואלט ער זיא ניט געווען אוועקגעגעבען — א דער תם נעביך — פאר רחל'ען ? . . . און פאר וואס טאקע ניט ? — עפעס א קארגע זכיה פאר אזא יונגאטש, דער רבי'צענס איין איידעם צו זיין ! ? . . . גבירים אדירים און גיטע יודען שטראבען זיך משדך צו זיין מיט'ן רבי'ן — נא, און אשת חבר כחבר . . . ובפרט, אז זיא איז אליין גאר איינגעטונקט אין יחוס ! איהר שפיעלט זיך מיט'ן גרויסען ר' שימצים איין איניקעל ! . . . און ווען טאקע ניט רחל'עס פעקעל — וויא לאנג קריינקט ער, א דער טרעלבויך, וויא ער וואלט אייביג אפילו דיא זכיה געהאט רחל'ען דיא טופליעך צו פוצען . . . און דיא שוטים האלטען עם פאר א חטא, פאר וואס איך האב איהם געריעט איין אומערליך מאדעל ! ? . . . נאך איין ערליכע פלימעניצע דער רבי'צענס וואלטען זיי א כהלן געווען איך זאל רייען דעם צעפליקער פאטשטאר . . . א קליניקיים אזא מהייערע מעציאה ! ? — נא, און מיינע איבריגע חטאים זענען דאך אודאי בוקע רקיעים . . . כ'לעבען איז ניט א לאך אין הימעל, אז דער אפיקורוס, דער אָרעמער בעל-עבירה'ניק, דער צעפליקער לעהרער, וועט זיצען אין אסטראג ? ציא אז מיין יפהפיה האט בעקומען א בעל-כרחו-גט ? . . . באראש נאך אומשטייגסענאנגט אזוינע שוטים : איהר זעהט דאך גראד דא דיא גילדענע פארשוין מיט אייערע אויגען — נא ? מאכט איהר נאך שאלות וועגען אזא טנופת . . . ? און צוליעב אזא כשר'ער מציאה, נאך מחייב זיין דעם סופר מיט דיא עדות מיט'ן בעל-תקסא און אפילו אייערען א סטאנאוואי אויך ! ? . . . נא, איז שוין דא, וואס צו רעדען מיט אזעלכע טפשים . . . ? אקוראט אשטייגער, וויא גלייך זיי האבען גע'פסק'עט דעם ספוק איהר . . . נאך 20 רו"ב א חודש ! . . . מאהלט איך, אז דער רבי, וואס ער איז דאך דער מדת-הרחמים אליין, הייסט איהר אפילו קיין כתובה-דאורייתא ניט גיבען . . . זענען זיי דיא בעל-רחמנא'קעס אויף א יודישער טאכטער ! . . . א יא קליג וויא דער טאג . . . ? זעהט איהר דאך, אז ס'איז דא גאר געווען מעשה שטן . . . האט זיך זיא פארגעשטעלט א קוצע קיא פאר א ווינדמיהל, און, מיר יאק מיר — נאר דער רבי מיט ר' מחוג'צין מוזען נעביך בחנם בלא דבר, אפקוממען בעון-הדור און איך מיט דיא איבריגע זאלען גלאטט זיין כפרת-הינדלעך פאר פיסטע וואלדער . . .

קורץ, מע האט אבגעליעגט דאס פראטאקאל און דער פראקוראר האט א בעפעהל נעגעבען, אז דעם רבי'ן מיט'ן זיהן זאל מען באלד אפפראווען אין גובערניע אין קרעפאסט אריין ; דעם סופר מיט דיא עדי-הגט מיט'ן קראקאדילעווקער בעל תקסא זאל מען נעהמען אין סירקעווער אסטראג ; דעם סטאנאוואי זאל מען ארלאזען א היים פריי,

נאר מיט א פאדפיסקע, אז ער מאר, מעהר וויא פון זיין סטאן, זיך ניט אפלוטשען, אונ מיך מיט דיא 2 טיש-גבאים, אזוי וויא מיר זענען אללע 3 גראד געוועהן וצנע׳ר נכתבים, אונ אזוי וויא קראקא׳ דילעוקע איז וציונע׳ר אויעזד — זאל מען אונז שיקען אין וציונע׳ר טורמע אריין — אונ באלד האט מען געבראכט אין קלויז אריין 2 וועג-טוליבעס, מיט 2 סויבעלגע לארינמיטצליך, מיט 2 פאאר נוא־רימע, זאמשענע פויסטען, פאר׳ן ר״פ׳ין מיט ר׳ מחונצ׳ין; זיי האבען זיך עס׳ אנגעטיהן בפני כל עם ועדה, אז ס׳איז ממש געוועהן אין קלויז „וימש חושך״. . . א סך ערגער וויא דאס חורבן-בית-המקדש! אוי לעינים שכך רואות, וויא דיא לוחות פאללען צעבראכען פונ׳ם הימעל אונ הקב״ה איז מוריד דמעות! . . . „אוי לנו כי נפלה עטרת ראשינו!“ מיר האבען זיך וויא עס איז אנגעטיהן אין וואַ־רעמס . . . דער זשאנדארעמסקי האט א ווינק געטיהן, אונ אללע זשאנדארען זענען אריין אין קלויז, האבען אונז אללע ארימגערינגעלט, אונ דער פראקוראר האט שוין געזאגט דאס ווארט „מארש!“ . . . נאר פליצעם איז דער לעהרער צו איהם צוגעגאנגען, האט איהם עפעס אויף א מין לשון, געזאגט עטליכע ווארטער, אונ דער פראקו־ראר האט איהם געענטפערט „טריי בין“ (וויא עס האט זיך אקאזשעט טאקע באלד, האט ער, א פנים, געבעטען דעם פראקוראר, ער זאל איהם ערלויבען זאגען, דיא ארעסטאנטען בכלל אונ דעם גאנצען עולם בפרט, א מוסר אויף פראסט יודיש לטובת הממשלה ולטובה דעם יודישען המון-עם . . . אונ ער האט עם איהם ערלויבט . . .) אט וויא דער חלול-השם איז שוין גאר געקומען אין זיין לעטצטער מדרגה! ···· אונ דיא שכינה שריית: „גזרה היא מלפני!“ — דער לעהרער איז ארויף אויפ׳ן בעלעמער אונ האט אנגעהייבען:

15.

וועה! אז דיא בארלינער ווערען מגידים און זאגען מוסר דעם רבי'ן מיט דיא חסידים!

דעם לעהרערס רעדע צום עולם:

„אומגליקקליכע, פערפיהרטע ברידער מיינע! איך ווייסס און זעה, אז נאך דעם אללעמען, וואס אייערע אויגען זעהען מיין גערעכטיגקייט פאר גאטט און פאר לייט, און דאס שרעקקליכע אונרעכט פין דיא אללע, וואס האבען מיך, און נאך פיעל ארענדליכע מענשען, אינ'ם גרעססטען אומגליקק געבראכט אומזיסט און אומגישט — קוקט איהר דאך אויף מיר מיט שרעקליכע שנאה און פעראכטונג, און וואלט מיך געהערען איינגעשלינגען . . . און אויף דיא היבים קוקט איהר מיט לייד און רחמנות, און רעכענט זייא פאר מוסר-נפש ניקעס אויף קדוש השם . . . גישמעהר „השם לי לא אירא מה יעשה לי אדם“? מיט מיר איז דער אמת — דארף איך קיינעמס לאסקע ניט! און פאלגליך, אז ניט מיין כבוד, ניט מיין קריוודע בין איך דא אויסען, זאנדערען אייער כבוד, אייער אומגליק! איך מיין דעם כבוד און דיא טובה פין מיין בידנע יודישען פאלק! . . . קוקט אייך הארום, ברידערליך, אין וואס פאר א ביטטערער לאגע מיר יודען געפינען זיך צווישען דיא פאלקער, איבער אונזערע שלעכטע מעשים, פערדארבענע זיטטען און הנהגות, און איבער אונזערען פערפרעמדען זיך פין אללעם וועלטליכעס, בילדונג און דרך-ארץ, און ניט זיך אליין אב חשבון: מיט וואס סטארעט איהר זיך דיא דאזיגע ביטטערע לאגע צופערבעסערען, אז יודען זאלען שוין ניט זיין לחרפה ולשנינה, ללעג ולקלס בין הגוים און, אדרבא, מע זאל שוין אויף זיי אויך אמאל א קיק טיהן וויא אויף ארענטליכע, נוטצליכע מענשען דער מענשהייט און בירגער דעם לאנד, וויא זיי געפינען זיך דארט? — איך רעד שוין ניט דערפין, אז מיר יודען, מיט דעם שכל, וואס גאטט האט אונז געגעבען „עם חכם ונבון“, וואללטען מיר נאך גאר

בֶּעדאַרְפְט זַיין אַ מוּסְטֶער, אַ שַׁיינְדְלִינְג פַאר אַלְלֶע פֶּאלְקֶער אִין דֶער וֶועלְט! — נָאר לְפָחוֹת, חָאטְשֶׁע נִיט זַיין אַ שַׁאנְדֶע, אַיין אִיבְּרִיגֶער אִין דֶער וֶועלְט . . . יֶעדֶער גוּף לֶעבְּט אוּנ עֶקְסִיסְטִירְט נָאר דוּרְךְ דֶעם, וָואס אַלְלֶע זַיינֶע גְלִיעדֶער אַרְבַּייטֶען צוּזַאמֶען, אִיטְלֶעכֶס נָאךְ זַיין בֶּעשְׁטִימְמוּנְג, אָהְן אַיין אוֹיפְהֶער, בִּכְדֵי דֶעם גוּף וָואס לַאנְגֶער צוּ עֶרְהַאלְטֶען אוּנ וִויא בֶּעקְוֶועהְמֶער אִיהם דָאס לֶעבֶּען צוּ מַאכֶען, אוּנ קָאם וֶוערְט אַיין אֵבֶר שְׁוַואךְ, וֶוער שְׁמִיסְט, עֶס וֶוערְט נָאר גֶעלֶעהְמְט — אַזוֹי שְׁטֶערְט עֶס נָאךְ דֶער גַאנְצֶער מַאכִינַאצְיֶא פִינ'ם קֶערְפֶּער אִיהר אַרְבַּייט, בִּיז מֶע מוּז עֶס אָבְּשְׁנַיידֶען . . . נָא, אִיהר פֶערְשְׁטֶעהְט עֶס, אוּנ ווַייסְט עֶס טַאקֶע פִין דִיא קַבָּלָה־סְפָרִים, אַז דִיא וֶועלְט אִיז אַיין קֶערְפֶּער, אוּנ יֶעדֶער מֶענְשׁ אִיז אַ קְלֵיין וֶועלְטֶעל — „הָעוֹלָם קוֹמָה וְהָאָדָם עוֹלָם קָטָן“ נִמְצָא, אַז יֶעדֶער יָחִיד אִיז אַ גְלִיעד, אַיין אֵבֶר פִינ'ם וֶועלְט־קֶערְפֶּער — פִין דֶער מֶענְשְׁהַייט — אוּנ אוּם דֶער דָאזִיגֶער קֶערְפֶּער זָאל לֶעבֶּען אוּנ עֶקְסִיסְטִירֶען, מוּז יֶעדֶעס גְלִיעד אַרְבַּייטֶען אוּנ צִיבְּרֶענְגֶען זַיין חֵלֶק נוּטְצֶען דֶעם קֶערְפֶּער . . . קָאם אִיז אָבֶּער אַ מֶענְשׁ, וֶוער שְׁמִיסְט נָאךְ אַ גַאנְץ פָאלְק, אַיין עֶצֶל אִין זַיין אַרְבַּייט, צִי גָאר אַ בַּטְלָן, אַ לַיידִיגְגֶעהֶער — אַזוֹי פַאלְלְט עֶר שׁוֹין אַיין אִיבְּרִיגֶע מַשָּׂא אוֹיפ'ן גַאנְצֶען קֶערְפֶּער, אוּנ לֹא דַי, עֶר אַלֵיין טִיהְט גָאר נִיט, שְׁטֶערְט עֶר נָאךְ אַלְלֶע אִיבְּרִיגֶע גְלִיעדֶער זֵייעֶר אַרְבַּייט, ווַייל זֵיי מוּזֶען זִיךְ נָאךְ גָאר נַייאַנְשְׁשֶען אוּנ וָואגֶען מִיט אִיהם אוֹיךְ . . . נָאר דָאךְ אִיז נָאךְ אַזַא־אֵבֶר צוּזֶעדֶעלְיִידֶען: מֶע טְרַייבְּט עֶס אוּנְטֶער צוּ דֶער אַרְבַּייט ווִיא ווַייט מֶע קָאנְן, אוּנ אַז סְ'הֶעלְפְט נִיט גָאר נִיט, לָאזְט מֶען אִיהם גָאר לוֹיפֶען; אוּנ מֶע גִיט אִיהם נִיט קַיין חֵלֶק גֶענוּס פִין דֶער אָבְּשְׁטֶעשְׁע אַרְבַּייט . . . אָבֶּער וָואס טִיהְט מֶען מִיט אַזַא — אֵבֶר, וָואס סְ'וֶוערְט גָאר שֶׁעדְלִיךְ דֶעם גַאנְצֶען קֶערְפֶּער? דְהַיְינוּ אַז אַ פִיסס, לְמָשָׁל, הֵייבְּט גָאר אָן פוֹילֶען אוּנ גְנוֹיעֶן, וָואס לֹא דַי עֶר טִיהְט וֶועה אוּנ מַאכְט אָן הֶעפְטִיגֶע שְׁמֶערְצֶען דֶעם קֶערְפֶּער — אִיז עֶר נָאךְ גָאר פֶעִיג צוּ זַארַאזֶען אִיהם אוֹיךְ! . . . גְוַואלְד, בְּרִידֶערְלִיךְ! וָואלְלְט אִיהר חָאטְשׁ מֶעהר נִיט גֶעוֶועהְן וִויא אַ לֹא־יִצְלַח דִיק אֵבֶר אִינ'ם וֶועלְט קֶערְפֶּער — אִיז דָאךְ שׁוֹין אוֹיךְ גֶענוּג וֶועה אוּנ ווִינְד, אַז אַ גַאנְצֶע נַאצְיָאן וֶוערְט אַ בַּטְלָן, אַ טוּנֶעיַאץ, אוּנ דַארְף פַאלְלֶען לְמַשָּׂא, פַאר אַ קֶעסְט־קִינְד אוֹיף דֶער מֶענְשְׁהַייט . . נָאר דָאךְ אִידָאס נָאךְ פִּיפּ־סְ'בִּידָאיוּא! „וֶוער סְ'אִיז פוֹיל, הָאט נִיט אִין מוֹיל . . .“ אוּנ דֶער קֶערְפֶּער — חָאטְשֶׁע טַאקֶע שְׁוֶוערֶער — טִיהְט זִיךְ טַאקֶע ווַייטֶער זַיין אַרְבַּייט . . . וָואס זָאגְט אָבֶּער דִיא מֶענְשְׁהַייט, אַז לֹא דַי אִיהר זֶענְט אַ לֹא־יִצְלַח'דִיג אֵבֶר, וָואס גִיט זִיךְ נָאר אָבּ מִיט פוּסְטֶע פַאנְטַאזְיֶעס, שְׁטוּתִים אוּנ הֲבָלִים — זֶענְט אִיהר נָאךְ גָאר אַ שֶׁעדְלִיךְ אֵבֶר, וָואס קֶענְן זַארַאזֶען דֶעם גַאנְצֶען

קֶערְפֶּער . . . ? אוי לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה, אוי לְאוֹתָהּ כְּלִימָה ! לֹא דֵי אִיהר
בַּאנֶעמְט זִיךְ נִיט אִינ'ם גַייסְטְלִיכֶען לֶעבֶּען , וִויא אַלֶע פֶאלְקֶער ,
מִיט אַ גָאטט , א תוֹרָה , שִׁיהלֶען אוּנ בָּתֵּי-מִדְרָשִׁים , רַבָּנִים דַיָּנִים ,
שׁוֹחֲטִים אוּנ אַנְדֶערֶע כְּלֵי קוֹדֶשׁ , מִיט אַ ר' מֵאִיר-בַּעַל-נֵס-פִּישְׁקֶע , אוּנ
נָאךְ אַזֶעלְכֶע רוּחְנִיוּת — זַאכֶען צוּם בֶּערַייסְטֶערֶען דִיא נְשָׁמָה מִיט מָזוֹן
הַנֶּפֶשׁ — אוּנ מוּזְט נָאךְ גָאר הָאבֶּען הִימְמֶעל-מַאקְלֶערְס , גָאטט'ס
סְטְרַאפְּטְשֶׁעס , תוֹרָה-זָאגֶער , מַלְאָכִים-חָאפֶּער אוּנ פַּמַלְיָא-שֶׁל-מַעְלָה-
אַדְוָואקַאטֶען ··· מַאכְט אִיהר נָאךְ אָן דַאריבֶּער מַחְלוֹקֶת'ן , קִנְאָה-שִׂנְאָה'ס ,
אִינְטְרִיגֶעס , אוּמְגְלִיקְקֶען , נִידֶערְטְרֶעכְטִיקַייטֶען אוּנ מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא
יֵעָשׂוּ , וָועלְכֶע שַׁאדֶען דֶער גַאנְצֶער מֶענְשְׁהַייט בִּכְלָל אוּנ דֶעם יוּדֶענְ-
מ"ם בִּפְרָט ! . . . אוּנ דִיא רֶעגִיערוּנְג , וָועלְכֶע הָאלְט אַייךְ אוּנְטֶער
אִיהר שׁוּץ אוּנ גֶיאַנְטְשֶׁעט זִיךְ מִיט אַייךְ , וִויא מִיט אַ לֵיידִיגְגֶעהֶער ,
אַ פִּיסְטֶעטָאסְנִיק , מוּז נָאךְ טְרַאכְטֶען הָעכֶער הַאלְבּ צַייט , מִיהֶע אוּנ
שְׁפַּייזֶען פִין דִיא אָבְּשְׁטְשֶׁע נוּטְצֶען , אוֹיף אַייעֶרֶע שֶׁאנְדְלִיכֶע אוּנ
גֶעמֵיינֶע אִינְטְרִיגֶעס ; חוּץ וָואס הוּנְדֶערְטֶער יְחִידִים אוּנ פַאמִילְיֶען אוּנ
גַאנְצֶע גֶעמֵיינְדֶען מוּזֶען נָאךְ אוּמְגְלִיקְלִיךְ זַיין דוּרְךְ אַייךְ , אוּנ סְטְרַא-
דַייעֶן דָאס גַאנְצֶע לֶעבֶּען , וָואס זֶענֶען נֶעבִּיךְ גָאטט דִיא נְשָׁמָה שׁוּלְדִיג ,
וִויא אִיךְ אַשְׁטֵייגֶער ! . . . נִיט גֶענִיעג , וָואס אִיהר טְרַאכְטֶעט אוֹיף
אַייעֶרֶע הִימְמֶעל-מַאקְלֶערְס קַאפִּיטַאלֶען , פַאר וֶועלְכֶע מֶע וָואלְט גֶע-
קַאנְט אוֹיסְהָאלְטֶען אִין אַלֶע שְׁטֶעדְט גַאנְצֶע תַּלְמוּד-תּוֹרָה'ס , בִּקוּר-
חוֹלִים'ס , בֵּית-יְתוֹמִים'ס , מוֹשַׁב זְקֵנִים'ס , רֶעמֶעסְלֶענֶע שׁוּהלֶען , אוּנ
בִּכְלָל בֶּעוָואהרֶענֶען אַלֶע אָרִימֶע אוּנ קְרַאנְקֶע , קַאלִיקֶעס אוּנ בִּידְנֶע
אַלְמָנוֹת , פִין הוּנְגֶער אוּנ קֶעלְט , אַנְשְׁטַאט וָואס דִיא הִימְמֶעל מֶענְשֶׁען
שָׁאסְטֶען דָאס בְּלִיטִיגֶע גֶעלְט אוֹיף פֶּערְל , בְּרִילְיַאנְטֶען , סֶערְוִויזֶען ,
טְהַייעֶרֶע פִּיטֶערְוַוארְגֶען , קַארֶעטֶעס , גָאלְד , זִילְבֶּער , סָאמֶעט אוּנ
זַייד — אִיז אַייךְ דָאס אַלֶעס קָארְג , אוּנ אִיהר בְּרֶענְגְט נָאךְ אוּיס
דָאס לֶעטְצְטֶע אוֹיף פְּרָאצֶעסֶען , אַגֶענְטֶען , חָאדַאטַייעֶס , חַאבַּארֶען
קֶערְמֶעשְׁלִיךְ אוּנ פְּרָאזֶענְטֶען , אוּם אַייעֶר נַארְרִישֶׁען נִצָּחוֹן אוֹיסְצוּפִיהרֶען ,
אַייעֶרֶע גֶעמֵיינֶע נִידֶערְטְרֶעכְטִיגֶע פְּלַאנֶעס אָבְצוּמַאכֶען , אַז דֶער רֶבִּי
זָאל אַלְץ אַ גְרֶעסֶערֶער בַּעַל-מוֹפֵת אוֹיסְקִימְמֶען , אַ הֶעכֶערֶער הִימְמֶעל-
מֶענְטְשׁ הַייסֶען . . . אוּנ צוּלִיעבּ אַזַא נַארְרִישֶׁען , אוּנְנוּטְצְלִיכֶען אוּנ
מְשׁוּגֶע'נֶעם נִצָּחוֹן , זָאלֶען נָאךְ הוּנְדֶערְטֶער אוּנְשׁוּלְדִיגֶע מֶענְשֶׁען אוּמְ-
קִימְמֶען דוּרְךְ אַלֶערְלַיי אוּמְגְלִיקְקֶען ! ? . . . קִיקְט אַייךְ אוּם , בְּרִידֶערְלִיךְ ,
וִויא אַזוֹי אִיהר אַלֵיין אוּנ דָאס גַאנְצֶע יוּדֶענְטְהוּם וֶוערֶען , דוּרְךְ אַ
דִיא מִינִים מַחְלוֹקֶת'ן , אִינְטְרִיגֶעס אוּנ נִצָּחוֹן'ס פַאר דִיא הִימְמֶעל-
פַּאקְטֶערְס — גֶעשְׁמוּטְצְט אוּנ גֶעפֵיינְדֶעט בַּיי דִיא לַאנְדֶעס-בְּרִידֶער אוּנ
אוּנ בַּיי דֶער רֶעגִיערוּנְג אִין דִיא אוֹיגֶען , אוּנ וִויא פִיעל דָאס יוּדֶענְטְהוּם

סטראַדייעס אויס דערפֿאַר, אי בגשמיות אי ברוחניות! . . . וויפֿיעל געלט
מיהע, צייט, כח און מוח לעגט איהר אַוועק אויף דערוויזען פֿינ'ם
רבי'נס אַ פֿעהלער — אַ מופֿת; פֿון זיין עבירה — אַ נס; פֿון זיינער
אַ תאוה-עבֿודת הבורא; פֿון זיין שרעקק פֿאַר'ן סטאַנאַוואָי — אַ קטרוג
אין דיא עולמות עליונים; פֿון זיין זיטצען אין אָסטראָג — שכינתא
בגלותא; פֿון זיין ערנידריגען זיך און הנפה'נען דעם גוי. . . המעכבת
ניצוצות הקדושים; פֿון זיין חמדת-כסף-המתקת-הדינים און פֿון אַללע
זיינע טעות'ן, מרייזען, שטותים און שיחות-חולין — לויטער נאַטמליבקייט,
סודות, נסתרות, כוונות, רמזים און הימעל-זאַכען — פֿון וועלכע ניט
איך, ניט דעם יודענטהום, ניט דער וועלט, ניט קיין איינציגען קוממט
גאָר ניט אַרויס . . . איהר זאָלט עס בעססער אַוועקלעגען אויף
טובת-הכלל, אויף צרכי-צבור, אויף צדקה וחסד, ענדליך פּשוט אויף
זיך אַליין, אויף אייער שטוב, אויף אייער ווייב און קינדער — וואָללט
איהר דאָך דערמיט גרויסע נוטצען געבראַכט דער וועלט, דעם לאַנד,
דעם יודענטהום, דער געמיינדע, דער פֿאַמיליע און זיך אַליין! איהר
וואָללט זיך דאָך צייט געהאַט צופֿיהרען אַ שטילל, רוהיג פֿאַמיליען-
לעבען — ווייא גאָטט וואָללט אייך געגעבען — איינאיינעם מיט ווייב און
קינדער, וויא דיא טויבען; ערציהען דיא קינדער ליך צו גאָטט, צו
לייט און צו דער וועלט, וויא דיא יעטצטיגע צייט פֿאָדערט פֿינ'ם
מענשען; אייערע ווייבער וואָללטען גאָר אַנדערש אויסגעזעהען אי
בגשמיות אי ברוחניות, און איהר וואָללט אייך טאַקע זעהר שיין,
בכבוד, געקענט געהען ערב ובוקר אין שיהל אַריין דאַווענען און
לערנען אַ פּרק משניות און אַ בלאַטט גמרא אויך, און אַפֿילו אַריינ-
קוקען אין אַ רעכט מוסר-ספֿר אויך — און עס וואָללט אייך נאָך כמעט
דער גאַנצער טאָג פֿריי געבליבען, אויף צו פֿערדיענען ערליך און
בכבוד אייער לעבענסמיטטעל . . . ניט אַזוי וויא איהר לעבט אין
אייער ווילדען חסידות, וויא דיא ווילדע ציגען, וויא טאַבונסקי לאַשעקעס,
נאַקיט און באָרפֿיס, הונגעריג און שלאָפֿעריג, הפֿקר און ווילד; אין
שטיב דלות, חשכות, קללות און זידלעריי, דיא ווייבער פֿינסטער,
וויסט, קויטיג און פֿעראיממערט, און דיא קינדער אָבגעריססען, אָבגע-
געשליסען, פֿערמאַרעט, פֿערוואָגעלט, וויא אַ הונד און געוואַקסען וויא
אין אַ וואַלד . . . ווייל אייער גאַנצע צייט, כח און מיהע געהט אַוועק
אין קלייזעל, אין מרחץ, אין מקוה, אין ספּורי מעשיות פֿון אייערע
הימעל-מענשען; און אינ'ם שאַנסטען שבת, אינ'ם בעסטען יום-טוב
לאָזט איהר גאָר דיא היים אויף הפֿקר און לויפֿט צום רבי'ן, און
קוממט אַהיים מיט שפּאָגעל נייע מופֿתים, נסים ונפֿלאות און דערביי
שפּאָגעל נייע אינטריגעס, מחלוקת, הריגות און אַפֿילו שפּיכות-דמים

אויך ···· איך אליין בין א בן-קדושים און בין ביז 20 יאהר געוועהן דער אייגענער ווילדער חסיד — ס'הייסט פיסטעפאסניק און הפקר-יונג — וואס איהר — און דער אייבערשטער האט אויף מיר רחמנות געהאט און האט מיר מיינע אויגען געעפענט, איך זאל מיך הארומקוקען: וויא ליג איך? וויא בין איך אין דער וועלט . . . ? אלזא, וויים איך צי גיט. וואס אין אייער חסידות טיהט זיך איבער, און וואס דער וועלט קאסט נעביך אב מצון און דמים דעם רבי'נס א מינדסט געקינצעלט מופת'ל! . . . ס'איז דעם פראסטען, בלינדען, בידנע המון-עם וועט איהר איינרעדען אויפ'ן הימעל א יאריד. . . אבער ניט מיר, ברידערליך! א! איך וויים צי ניט אללע מופתים דעם רבי'נס!: מיילא פין זיינע נבואות איז דאך קיין רעדע ניט, אז ער ווייסט אללעס פריער דורך זיינע גארעטשנע שפיאנען, אגענטען און שנארערס, וואס זענען אימעדום פילל, פין דיא גרעססטע לייט'ס-קאבינעטען, ביז דער קלענסטער ארעמסטער ספאלניא פין ד' על ד' . . . חוץ וואס יעדער חסיד איז א פרייוויליגער שפיאן פינ'ם רבי'נס וועגען . . . און ווען דער קליענט, צי דיא קליענטקא קוממט צו איהם מיט'ן קוויטעל און מיט'ן פדיון — ווייסט ער שוין אללעס פריער . . . און זאגט איהם שוין אויסענווייניג וויא א וואסער . . . און הייסט „נביא, מלאך-אלהים!“ . . . נאר דיא מופתים זיינע! אוי לאותה בושה ולאותה כלימה! אשטייגער וויא דיא מופתים פין דעם יעטצטיגען פראצעס . . .: א מופת, דער רבי האט דעם צעפליקער לעהרער, דעם אפיקורוס, פארטראכט, אז ער וועט שוין קיין תקומה ניט האבען! . . . דיא כלב'טע, דיא פאטשטארקא, וואס האט זיך אנגענעהמען פאר א לעהרער . . . האט ער געשטראפט מיט א בזיון פאר דער גאנצער וועלט און דער מאנן האט זיא פליצעם . . . געגנט . . . דיא אוירינג מיט'ן בראש האט דער פאטשטאר פליצעם פין דער העללער הויט . . . געבראכט דער רבי'צען, און נאך געבעטעטען רחמים, זיא זאל עס ביי איהם צינעהמען . . . און דיא איבריגע מופתים אין דעם פראצעס שעהם איך מיך פשוט פאר'ן מויל צוברענגען . . . אזוי זענען אללע מופתים זייערע תמיד פאראויס אבגעבעטע, אבגעשטעללטע, אבגעפלאנעוועטע און אויסגערעכענטע צום פונקט, צו דער מינוט און געוויססע 90% פין זיי ווערען אבגעמאכט דורך האבארען, רכילות'ן, מסירות, שרפות, בזיונות, אסטראגען, גנבות, גזילות, רציחות, מאשעננסטוועס און שפיכות-דמים אויך, ווען מע מוז! . . . נא, און דיא מינים מופתים, וואס בגעהען זיך שוין אהן דיא אללע מאשעננסטוועס — זענען גלאטט לויטער שווינדעל און אחיזת-עינים: דער פריץ פין 90 יאהר ליגט שוין באלד 3 יאהר געלעהמט.

אפילו אהן לשון — היינט מארגען צום קבר . . . נאר זיין יונגע קאבאנע שיקט, גראד א טאג פאר זיין טויט, 10 רייניק צום רענדאר נאך ראטע בשם הפריץ — דער רענדאר לויפט צום רבי'ן, גיט איהם א פדיון דיא לעטצטע חי' רו"כ. אונ דער רבי גלאנצט אונ קרעכצט (ער ווייסט גיט וואס מיט דעם פריץ טוהט זיך . . .) אונ לאזט אויס: „פאהר בשלום, דיין פריץ וועט בקרוב אהינלעגען מיט'ן קאפ!" . . . אונ כך הוה! . . . איי דאס וואס דיא מרשעת, דיא פריצה שיקט, מאקע תיכף נאך'ן בעגראבעניש, שוין 15 רייניק אונ מע קעהרט איבער דעם רענדאר'ס ארע-קאפ'ען . . . ? דאס איז מען דאך גיט מחויב צודערצעהלען . . . אונ מיט דעם פריץ'ס טויט קלינגט דיא וועלט . . . דער רבי ווייסט, דורך א דיפעשע פינ'ם גובערנסקי חאדאטאי, אז אין דער סטאליצא איז שוין אבגעזאגט א מאניפעסט אונ וואס אינ'ם מאניפעסט שטעהט, בקיצור, אונ אז נאך אין א פאאר טאג ארום וועט ער שוין אבגעזאגט זיין אין דער גובערניע אויך, אונ מיט א פאאר טאג שפעטער וועט מען איהם שוין אבזאגען אין דער גאנצער אימפעריא . . . אונ דא קוממט א דערשלאגענע, פוילישע יודענע מיט א פדיון: איהר מאנן זיטצט שוין 3 יאהר אין אסטראג אונ זיא מיט דיא קינדער געהען אויס פאר הינגער; א גלאנץ אונ א קרעכטץ . . . אונ לאזט אויס „פאהר בשלום, דיין מאנן וועט איפרע-וואך בעפרייט ווערען . . . אונ כך הוה! . . . דער מאניפעסט ווערט א זייט-זאך . . . אונ דעם רבי'נס מופת איז מרעיש עולמות . . ." דער נבאי מאכט אפ מיט א בידעל-שלעפער ער זאל געהען קיין בויבעריג אויף שבת-תשובה, אונ זאל פרייטאג אין מרחץ דאס-אונ-דאס טהון .... וועט צו איהם ציגעהען דער-אונ-דער . . . זאל ער איהם זאגען ווידער דאס-אונ-דאס. אונ ענדליך זאל ער דעם אונ דעם'ס טאכטער געהמען פאר א ווייב . . . אונ דא קוממט דער „דער-אונ-דער" מיט א פדיון: דער רבי זאל איהם בעשערען א זוג פאר זיין מאוס-געשטיפעלטער מויד, אהן נדן: — א גלאנץ אונ א קרעכץ .... אונ לאזט אויס: „פאהר בשלום, פרייטאג אין מרחץ וועסטו שוין געפינען דיין טאכטערס זוג, א סמן: דאס-אונ-דאס . . ." אונ כך הוה! . . . דערטאפט נאך א נסתר פאר זיין פאסקודנע מויד! . . . „אט א מופת, וויא א מענש קוקט מסוף העולם ועד סופו!" . . . היינט דיא ווילדע מופתים, וואס דער רבי קינצעלט אויס דורך א צווייטייטיגער תנועה, א ווארט א שמייכעלע, א לצנות'ל וכדומה: מיט דיא ווערטער: „א-נ-עבירה א נפש", אויפ'ן פדיון פון דער מקשה לילד, וועט שוין ארויס א מופת אין אללע אופנים . . . וועט זיא לעבען אונ האבען א טויט קינד — געהט זיין „א-נ-עבירה א נפש" אויפ'ן טויטען קינד . . . וועט זיא האבען א לעבעדיג קינד אונ

אליין וועט זיא שטארבען — געהט עס אויף איהר . . . וועללען זיי ביידע שטארבען — געהט עס נאר אויף איהר , אונ דאס טויטע נפל רעכענט ער גאר פאר קיין נפש ניט . . . וועללען זיי ביידע לעבען — הייסט עס : ער האט אפילו דאס קינד אויך געראטעוועט פינ'ם טויט . . . אונ נאך אזעלכע הונדערטער פאקוסען , וואס דער פראסטאק נעביך פאללט דארויף ניט , אונ חברה צופויקען עס פאר א מופת . . . איין עק , ברידערליך , לאז נעהמען מיט דיא הוממעל-תאדאטייעס ! זייא לעבען אב א עולם הזה וויא גאטט אין פראנקרייך מיט כל התענוגים שבעולם , נאר אויף אייער שטשאט אונ זיי האבען אייך בנאמנות אפילו אין דער לינקער פיאטע ניט אין זינען — אפילו בעת אייער שמחה — ובפרט בעת צרה , מאגט איהר , פרא זיי , אפילו הונד צו טהייל קוממען ! . . . איהר ווייסט דאס אונ זעהט דאס טאג טאגליך ! . . . איהר זעהט דאס אין דער אימיצטיגער מינוט אויך , וויפיעל דעם רבי'ן ארט דער פאמשטשאר , נאך אזוי פיעל אויסזויגען זיין בלוט . . . אונ נאך פאר שווינדעל , אבכמאן אונ פאדלאסט . . . אונ פין דיא איבריגע מחייבים איז דאך אודאי קיין רעדע ניט , אז ער הארט זיי וויא פאר-א-יאהריגען שנעה ! . . . איהר פערזונדיגט זיך נאר דיא נשמות דורך זייערע גרויסע אויגען אונ וואלפעשע אפעטיטען ! . . . זיי זויגען אונ מעלקען אונ שערען אייך , אומגליקליכע שאאף , אונ טיהען פין אייערט וועגען קיין האנד אין קאלט וואסער ניט אריין ! . . . קוקט ניט דארויף , וואס גבירים , פיינע-בריות , וועלטליכע מענשען , אפילו אייגענע משכילים , אפילו אפיקורסים גלוחים אונ הילטייעס פאהרען אויך א מאל צו זיי אונ גיבען זיי פדיונות ! . . . איהר ווייסט עס פאר וואס . . . ? אונ מאמער ווייסט איהר עס ניט — ווייססען זיי גאנץ גיט ! : ס'איז פשוט , ווייל א סך האבען מורא , אין דער מין מיינע יעזואיטסקטווא , פאר זייער פערמאגען , פאר חרפות בושות , פאר אסטראג אונ פארץ לעבען ! . . . א סך געפינען אין א דער יעזואיטסטווא זייערע נעטיינע זוינאדעס אונ אינטערעסען . . . א סך נעהמען עס פאר א בייטש , צו שמייסען אונ סטראשען , וועהמען זיי דארפען . . . אונ א סך האפען גלאטט פיש אין מיטגע וואססער ! . . . אונ איהר , בלינדע , קוקט נאר אויף דער דרויסענדיגער וויוועסקע . . . אונ קוועללט . . . אונ שלאגט כפרות מיט'ן יודענטהום , מיט ווייב אונ קינדער אונ מיט זיך פאר א גלאטט דעם רבי'נס שטריימעל . . . איך שווער אייך ביי מיין לעבען , אז איך האב מיך ניט אנגעהייבען סטארען פאר מיין בעפרייאונג , ווייל איך האב זעהר ניט געוויסט , אז דורך דעם וועט דאך דער רבי בע-שילדיגט ווערען פאר אללע זיינע חטאים , אונ מע וועט איהם נעוויסס ארעסטירען — אונ דאס וועט געוויסס ווייטער אבקאסטען צעהנער-טויזענטער

יודעש-בליט, מע זאל איהם בעפרייען . . . האב איך עס באין אופן ניט געוואללט! נאר איך בין דאך ניט שולדיג, וואס ארענטליכע מענשען האבען דאקאזעוועט מיין אונשולד מיט מיין אומזיסטיגען סטראדייען . . . גענוג זשע שוין זיך מוסר-נפש זיין פאר דיא גילדענע עגל׳ס! ליידען גלות, צרות, בזיונות, געוויססענסביססע אונ א הונדישען עולם הזה מיט שבעה מדורי גהנם לעולם הבא! . . . אונ לאז שוין נעביך דאס יודענטהום אויפהערען אבקוממען פאר אייערע חטאים! . . .

דעם לעהרערס רעדע צום רבין:

אונ אייך, רבי, דאנק איך זעהר פאר מיין אבמיטשען זיך א יאהר אין אסטראג, צול׳ב אייער א פוילש כבוד׳ל אונ א קאראנטע קערבעל! . . . א דאנק אייך מיט אללע רביים פאר דער עהרע אונ גדולה, וואס איהר מאכט דעם יודענטהום מיט אייערע מופתים אונ מעשים טובים . . . א דאנק זיי פאר זייער באהראבעוועו דאס ארץ-ישראל-געלד, בעת זיין גבאית-הכוללות . . . א דאנק דעם איבערגעקעהרטען בער, וואס אין איין וואך ארום נאך זיין געאקפערטען גיטעוידעשאפט, איז ער שוין מאקע געווארען א רועה-זונות אונ אוכל-טרפות בפרהסיא! . . . א דאנק דעם באזושער צדיק פאר דעם כבוד, וואס ער האט אנגעמאכט רומענער יודען מיט זיין קלינגענדיגען פראצעס מיט דער פרוי בגלל אונ מיט זיין נאכשיקען איהר 2 גבאים, זיי זאללען ראבעווען ביי איהר, אויפ׳ן וועג, דאס ציהרינג פאר 10000 רו״כ, וועלכעס ער האט עס איהר, על פי פסק דין, ערשט נעכטען אבגעטרייטען, אלס איהר כתובה! . . . א דאנק דעם באיאנער הימטעל-מענטש, וואס, נאכ׳ן אבעקען פארמאלגע מיט׳ן ברידער, אז ער טרייט יענעם אב דאס גאסעדארער גיטעוידעשאפט פאר 40,000 רו״כ באופן, אז ער טאר איהם אייביג דעראינען קיין פאדריוו ניט מאכען . . . האט ער נאכ׳ן נעהמען דיא סומא, מאקע תיכף זיך איהם אנידערגעזעטצט ביי דער זייט, אנדערהאלבען מייל פון גאסעדארע, אונ נאך פונקט אין א שטאדטעל, וואס ליגט פון דער רוססישער גרענעץ פאר גאסעדארע, אזוי אז ער טאפט דארט איבער אללע רוססישע חסידים, וואס פאהרען צום ברידער, אונ ער פראוועט גיטעוידעשאפט ביד רמה! . . . (א יא, רבי, ס׳איז שאן אונ וואיל, אז איין שווינדעל דעם אנדערען פערקויפט אונ פערזעטצט

און נִיט אָב אִין אַרֶענְדֶע טוּיזֶענְטֶער יוּדֶען צוּם-שֶׁעֶרֶען און זוֹיגֶע' ווִיא דִיא קְרֶעפָּאסְטְנוֹיֶע בַּיי דִיא פְּרִיצִים . . . און דֶער שְׁווִינְדֶעל אָבְמַאנֶעוֶועט נָאךְ יֶענֶעם שְׁווִינְדֶעל ! ? . . .) אַ דַאנְק דֶעם אַנְטֶעלֶער צַדִיק פַאר זַיינֶע עֶנִיוּוּת'דִיגֶע ווִיזִיטֶען — צוּלִיעב אַ קֶערְבֶּעל — צוּ אַלֶע מוֹסְרִים, גַנָבִים, רַאסְטָאווְשְׁטְשִׁיקֶעס, קַאבַּאטְשְׁנִיקֶעס און בָּתֵּי-זונות, וְכַדוֹמֶה . . . אַ דַאנְק דֶעם קַאמָארֶעוֶוער רֶבִּי'ן פַאר דֶער שֶׁאנֶער בְּכִבוּד'ר אִיסְטָארִיָא מִיט דֶער טָאכְטֶער, דִיא יְפֵהפִיָה . . . און פַאר מָאנְפּוּיקְ'ס זִיבְּצֶען 15 יָאהר אִין אָסְטְרָאג אִיבֶּער דֶער רֶבִּי'צֶענְס אַ קַאפְּרִיזֶעל . . . אַ דַאנְק דֶעם בְּמַארְעסְטְרִיקֶעוֶוער קְדוֹשׁ-עֶלְיוֹן פַאר זַיין אָנְמַאכֶען גֶעשְׁלֶאנֶען, בַּיי נַאכְט אוֹיפְ'ן הוֹיף, מִיט דִיא בָּנִים, אִיבֶּער דֶער חֲלוּקָה דָאס יוּדִישֶׁע בְּלוּטּ . . . און דָאס גַאנְצֶע שְׁטֶאדְטֶעל, יוּדֶען און קְרִיסְטֶען, לוֹיפֶען קוּקֶען אוֹיפְ'ן בַּאז ווּנְדֶער, ווִיא דֶער אַלְטֶער הִימְמֶעל-מֶענְטְשׁ מִיט זַיינֶע הִימְמֶעל-בָּנִים, מִיט דִיא שְׁנִיר אוּן טָאכְטֶער און אֵיידֶעמְס, שְׁלָאנֶען זִיךְ מִיט קָאטְשֶׁערֶעס און לָאפָּעטֶעס, און שֶׁעלְטֶען און זִידְלֶען זִיךְ עֶרְגֶער ווִיא מַארְק-סֶעדְעכֶעס, און אַלֶע אִין אֵיינֶע תַּחְתּוֹנִים מִיט אוּנְטֶערְשֶׁטֶע קְלֵיידְלֶעךְ ! . . . און אוֹיף מָארְגֶען טְרָאגְט דֶער עוֹלָם טַאקֶע ווַייטֶער פִּדְיוֹנוֹת . . . און דִיא נֶעכְטִיגֶע גַאסֶען-יוּנְגַאטְשֶׁעס גְלַאנְצֶען שׁוֹין ווִיעדֶער און קְרֶעכְצֶען ווִיעדֶער און זֶענֶען ווִיעדֶער מַבְטִיחַ בְּנָא, חַיֵי, מְזוֹנָא ! אַ דַאנְק דִיא 2 סַאווִילַאטֶער קְדוֹשִׁים פַאר זַייעֶר וֶועלְטֶען-פִיהְרֶען, נָאךְ פַאר דִיא שְׁמִיטֶען . . . און פַאר דֶעם בַּאר'ג פִּדְיוֹנוֹת-קְווִיטְלֶעךְ, וָואס טוֹיזֶענְדֶער יוּדֶען הָאבֶּען זַיי נֶענִיבֶּען אִין וְצִיוָנִי — און מֶע הָאט זַיי אַלֶע גֶעפִינֶען אִין זַייעֶרֶע יְחִידוּת-אָבְטְרֵייט בִּפְנֵי כָּל עַם וְעֵדָה ! . . אַ דַאנְק דֶעם סְרַאקֶעטְשֶׁער קְדוֹשׁ-עֶלְיוֹן פַאר זַיין רַייסֶען גֶעלְט פוּן טוֹיט און פוּן לֶעבֶּעדִיג אוֹיפְ'ן תּוֹקֵף פִּינ'ס אַלְטֶענְס צַוָאָה, וָואס עֶר הָאט אִיהם גֶעזָאגְט פַאר'ן טוֹיט: „יֶעקְעל אָשֶׁר'ל, מַיין זִיהן, זָאלְסְט נָאר נֶעהְמֶען און נֶעהְמֶען און ווַייטֶער נֶעהְמֶען ! ווָארֶען ווִיפִיעל דִיא וֶועסְט נֶעהְמֶען — וָועט אַלְץ מַיינְס אִיבֶּערְגֶעהְן ! . . .“ און יֶעקְעל אָשֶׁר'ל הָאט עֶם מְקַיֵים גֶעוֶועהְן כַּכָּתוּב . . . און הָאט יוּדֶען גֶעמַאכְט עֶהְרֶע מִיט זַיין הַאלְטֶען דֶעם אַקְצִיז אִין עֶקִיוֶוער גוּבֶּערְנִיֶע, מִיט'ן אֶפִּיקוֹרוֹס, נַארִיצְקִין, בְּשׁוּתָּפוּת . . . און זַיינֶע 2 דְרֵיישְׁטָאקִינֶע מוֹיעֶרֶען אִין אַטִיזְמִיר — פוּן יוּדְעשׁ-פְּלֵיט — זֶענֶען בַּיי נַארִיצְקִין פֶערְפָאלֶען גֶעוָוארֶען אִין זַאלָאג . . . און נַארִיצְקִין הָאט אִיהם בִּפְנֵי כָּל עַם וְעֵדָה נֶעזָאגְט דֶעם גֶעווִיסֶען מָשָׁל מִיט'ן סָאלְדַאט און דֶעם מְלַמֵד'ס טַלִית-וּתְפִילִין . . . און עֶר מִיט'ן טְרֵפָה'נֶעם גְלוּחַ נַארִיצְקִין'עֶן הָאבֶּען זִיךְ טַאקֶע ווַייטֶער גֶעקִישְׁט אִין דִיא פִּיסְקֶלֶעךְ ! . . . און יוּדֶען בְּנֵי רַחֲמָנִים הָאבֶּען דֶעם גִּיטֶע-יוּדֶעשֶׁען-אַקְצִיזְנִיק מְמַלֵא גֶעוֶועהְן זַיין הֶזֵיק כֶּפֶל כִּפְלַיִם . . . אַ דַאנְק דֶעם 12-יָאהְרִיגֶען צַדִיק'ל,

ר׳

ר׳ חוגם-בעריקעל, פאר דעם נחת און כבוד, וואס ער האט געמאכט דעם יודענטהום, ארימפאהרענדיג מיט דער מוטטער אין פוילען, מיט זיין זידלען און שעלטען זקנים מופלגי תורה! . . . מיט זיין מעביר זיין רבנים, דיינים און שוחטים פון זייערע התמנות׳ן, מיט זיין ברעכען הונדערטער מענשען פון ברויט און מיט זיין נבואה, בעת אריינקוממען צו איינעם מיט א וויזיט . . . און האט נאך אויף דער שוועל אויסגעשריגען: „פע, א סרחה! א טומאה! א כתרא אחרא!" — און ס׳האט זיך נ-[?]אזעוועט אין שטיב (טאקע אונטערגעווארפען פון זיינעם א-נ-אטידאנט.) א בלאטטעל ישעיה מיט׳ן באור . . . און שפעטער מיט א יאהר 10, האט ער מיר אליין נעהייסען צי׳גנבה׳נען ביי מיין טאטען א ספר, וואס איז ניט בנמצא, און עס אידם צו שיקען מיט דער ערשטער פאסט . . . אז פאר וואהר זאל איך אזוי נצל ווערען אויף ווייטער פון דיא גיטעיודישע האנד! . . . און אייך, רבי, א גרויסען דאנק בשם כל ישראל, פאר אייערע קונצלעכע פאקוסען און דראטארבייטיגע טאשען-שפיעלען מיט אייערע זיידענע חפצית׳ליך און אבגעבעטע מופתים, וואס קאסטען אב יודען זייער גאנצער כבוד, סאוועסט ממון און דמים . . . און פאר אייערע זיידענע בנים׳ליך, וואס זשירעווען און בריקעווען און ווארפען שטריימלען פון דיא קאפ, און טהיילען פעטש ■ער ארוממע לייט, און רייסען גרייז-גרויע בארד און פאות ··· און וואס מעהר זיי זענען זיך ממלא תאוות, וואס מעהר זיי זינדיגען און וואס מעהר עזות, חוצפית און נבול-פה — זענען זיי אלץ מעהר נתגדל ונתקדש ביי אייערע חסיד׳ישע פאדאנעס . . . און מע רייסט איין פאר זיי דיא וועלט! . . .

נישמעהר, הארט מיך אויס, רבי לעב, אויף א רגע און ענטווערט מיר, באמונה, אויף מיינער א לעטצטער שאלה! — לאזט אייך אויף א רגע אראב פון דיא עולמות עליונים צו אזא מנושמ׳ען בשר ודם וויא איך . . . און פערגעסט אויף א ווייל״ע דיא לינג-און-לעבער, וואס חסידים האבען אייך איינגערעדט אויף דער נאז: אז אייער קלויז איז א בית-המקדש און איהר — דער כהן גדול, דיא קינדער — דיא פרחי-כהונה, דער טיש — דער מזבח, דיא פדיונות — קרבנות און אייער ליילקע-ציבעך דיא מהתה מיט דיא קטורת; און אז דער רויעך געהט גלייך ארויף — איז א סכן, אז איהר זענט דעמעלט משפיע שפע ברכה והצלחה דער וועלט . . . און אז חלילה קרים — איז א ווילדער קטרוג אויף יודען . . . ווען ער וויגעט זיך אין שלא:געליך — איז דעמעלט: מיכאל והשטן מתאבקין זה עם זה . . . און ווען עס קאטשען זיך פונ׳ם רויעך באנגעליך — דעמעלט איז יהוד אבא-ואימא . . . און דער רבי מיט דער פמליא של מעלה זענען דיא שושבינין . . . אט א דיא לינג-און-לעבער פערגעסט א מינוט, און זאגט מיר דעם ריינעם

אָמֶת: (עס מאג אייך, רבי׳נו, אָנשטעקן, וואָרען אַזאַ בֶּן של קְדושים ווי איהר, בין איך אַוודאי? . . . אויב דאָס קען מען רופען „קדושים?“ . . .) איך האָב ניט קיין טעות דערמיט, וואָס איך דענק אָפט ביי מיר אין הארצען אַ לימוד-זכות אויף אייך . . . ? כ׳לעבען! איך טראַכט מיר אָפט: גוואַלד, איהר זענט דאָך עפּעס שטיקלעך איידעלע מענשען, טאַטענס קינדער, און איהר האָט דאָך געוויסס עפּעס עדעלע געפיהלען און געוויססען אין האַרצען, און עפּעס ריינע געהירען אין מוח — נאָ? איז דאָס מעגליך אין דער וועלט, אַז חאָטש אַ מאָל אין אַ יאָהר, אין אַ שמיטה, זאָל אייך ניט אַרויפקוממען אויף דיא מחשבות דער געדאַנק: „וואָס הייסט עס? 30,000 יודען לויפען מיר נאָך, ווי דיא פערססטע מייז; וואַרפען מיר געלט אין דער קאַרעטע כחול הים; זענען זיך מוסר נפש פאַר מיינעם אַ מינדסט נאָגעל, אפילו פאַר מיינעם אַ הפיך . . . און נאָר אין מיר הענגט זייער האָפנונג, זייער השתוקקות, זייער אמונה און זייער לעבען! . . . וואָזשע גיב איך זיי אָב דערפאַר פון מיין זייט? וואָס טוה איך עפּעס דערפאַר פון זייערט וועגען? מיט וואָס צאָהל איך זיי אָב פאַר דיא אַללע ראַסקאָשען און תענוגי עולם-הזה, וואָס זיי שטעללען מיר צו מיט זייער ממון און דמים? . . . הא? . . . דעם טעות, וואָס זיי האָבען אין מיינע תפלות פאַר זיי צו גאָט און אין מיינע מופתים — ווייס איך דאָך ביי זיך, אַז ס׳איז אַ ליגען! בעת פּדיון טוה איך מאַקע אַ גלאַנץ און אַ קרעכץ צום רבונו של עולם, און אויך נאָר פון יוצא וועגען . . . וואָרען ס׳איז דאָך נאַרריש צו זאָגען, אַז אפילו דער שני-למלך אַליין זאָל, במשך 5—6 שעה כסדר, אַלץ קוממען פאַר׳ן מלך, יעדער מינוט מיט איין אַנדער דאָקלאַד, איין אַנדער בקשה! . . . נאָ, און נאָכ׳ן קוויטעל פאַרגעסס איך איהם ווי אַ באָזען חלום . . . וואָרען ראשית: ווער קען זיך עס אָנגעדענקען טויזענטער פערשיעדענע בקשות? והשנית: איז דאָך אויף מאָרגען וויעדער דאָס אייגענע, אַז דער קאָפּ געהט אַזש האָדאָראָם, והשלישית: ווייסס איך דאָך ביי זיך, אַז קאָם אַוועק פון׳ם טיש, פון׳ם פּראָווען — בין איך דאָך דער אייגענער בשר ודם, וואָס אַללע מענשען . . . און זיעך מיר פערשיעדענע געניעסען און תענוגים צום לעבען: איך עסס, איך טרינק, איך שלאָף, איך האָב מיר נחת מיט מיין בני-בית, איך שפּאַציער, איך טוה מיך אָן, טוה מיך אויס, און טוה אַ קוק אין אַ ספר אַריין אויך אַ מאָל! וויפיעל האָב איך דען, אומשטיינסענאַנט, פרייע צייט איג׳ם מעת-לעת, אַז מע לאָזט דאָך מיך כמעט נישט אָטהעמען? . . . איי וואָס מיינע פאַדאַנעס מיינען, אַז אין דער פרייע צייט בין איך אין עולמות-עליונים, און קיין עססען קוממט כמעט ניט אין מיין מויל אַריין, און קיין שלאָף כמעט ניט אויף

מײנע אויגען, און אַז מײן שפּאַציער מיט כּדוֹמה אַ פּערגעניגע — איז לויטער עבֿודות-הבּוֹרא און תּיקון-נשמות . . . ? אָבער איך װײס דאָך, אַז ס׳איז אַ טעות, און קײן צדיק — אפילו דער אמת׳ר — איז דאָס טאַקע גאָר ניט מחויב . . . נאַ, און װאָס זײ האָפּען זיך אָן אין מײנע מופתים ? — דאָס װײסט איך דאָך אַודאַי, אַז ס׳איז שקר וכזב ! . . . איך װײס דאָך יאָ דיא אַללע אומעהרליכע און שװינדלערישע מיטטעל, װאָס מײנע חסידים, — בּידיעתי ושלא בּידיעתי — און אַ מאָל טאַקע איך אַלײן מחילה, געבּרויכען פון אַ מינדסט מופת׳ל, װאָס ס׳מאַכט זיך שוין יאָ, אָהן מלאכות . . . איז דאָך עס אײן מקרה אונטער 100,000 הבטחות, װאָס איך טרעף נישט . . . און װעלכער ילוד-אשה, עס מעג אפילו זײן משה רבּינו אַלײן, האָט דען, צי װעט דען בּעװײזען אַזױ פיעל און אַזעלכע גאָטטליכע מופתים, װאָס מײנע חסידים שרײבּען מיר צו — בּשוגג, צי בּמזיד ? בּתמימות, צי בּערמה . . . ״ ובכן, בּלײבּט דאָך דיא קשיא : װאָס טוה איך עסען אָב מײנע בּלינדע שאָאף פאַר זײער מילך און װאָאל, װאָס זײ גיבּען מיר אָב פון זײער זיבּעטער הױט ! ? — טרײסטען זיך דערמיט, װאָס דורך זײער פעסטער אמונה אין מיר װערען זײ, אָדער עס װײזט זיך זײ אויס, אַז זײ װערען שוין געהאָלפען אויף אַללע זײערע בּקשות . . . ? קיממט דאָך מיר דערפאַר ניט מעהר װיא אַ דאַנק און אפשר אײן אָנבּײסען, מיט אַ אײלקיטײענעם קאָפּטען, מיט אַ פּאָאר פאַנטאָפּעל און נאָך מיט אײן אַלקעריל אויך — אָבער ניט אַזאַ עולם-הזה מעשה מלכית ! . . . רבּנים און אַללע מינים כּלי קודש, װאָס טוהען דאָך עסען יאָ פון יודען װעגען, האָבּען אפילו יענץ אויך בּצמצום גדול ! און פון אַללע אונזערע אַלטע : שופטים, נביאים, תּנאים, אמוראים, גאונים, מפרשים, פּוסקים און צדיקים בּאמת, װאָס האָבּען זײער לעבּען געאָפּפערט פון יודען װעגען, און װאָס יודען האָבּען טאַקע בּאמת נאָר געלעבּט פון דער אמונה אין זײ — האָבּען דען חלילה נהנה געװעהן פון יודען אפילו כּאצבּע קטנה ? דיא װאָס האָבּען פאַרמאָגט אײגענס — האָבּען געלעבּט פון זײער פאַרמאָגען, און דיא, װאָס האָבּען ניט געהאַט — האָבּען געבּיך געליטען דאָס גאַנצע לעבּען אין עניות אין דחקות — און צו יענעמס אַ גראָשען ניט אָנגעקוממען ! װיפיעל פון אונזערע גרױסע תּנאים זענען געבּיך געװעהן אָרימע בּעל-מלאכות און האָראָפּאַטניקעס ? — : הלל הזקן איז געװעהן אַ פּשוט׳ר שבּר-יום, ר׳ יהושע — אַ קױלען-בּרענער, ר׳ יוחנן — אַ שיסטער, ר׳ יצחק — אַ קאָװאַל, רב כּהנא — אַ פּשוט׳ר שינדער . . . און נאָך הונדערטער אַזױנע ! אָט איז רש״י געװעהן אַ גאָלדשמיד וכדומה, היינט נאָך אַזױ לעבּען װיא איך אויף אַ פרעמדען בּײטעל נאָר דערפאַר, װאָס זײ קװיקען זיך מיט דער אמונה אין מיר . . .

דאס איז דאך ממש גזלה, ממש רציחה! . . . היינט, אז טיהן, טיה איך פין זייערט וועגען גאר ניט, אונ איבער מיינע חפצית מיט מיינע חסידים'ס מעשים אשר לא יעשו ווערט נאך דאס יודענטהום נמאם ומאוס בעין כל העמים, אונ זיי ליגען בתכלית-השפלות הן בגשמית והן ברוחנית — וויא אזוי זשע פיהר איך עס נאך אלץ אזא זונדיג לעבען, אזא מאגנאטישע ראללע, אזא ראסקאש כיד המלך, אונ פיהר נאך מיינע פיסטעפאסנע קינדער אויך אויף דעם סטריא — אונ אלץ אויף דעם חשבון פין מיינע 30000 בידנע אויסגעמארכעוועטע בלינדע שאאף! ? . . . אונ איך הייב גאר ניט אן ציקלעהרען עפעס א פלאן, וויא אזוי א מאל זיך ארויסקראטשקען פין אזא לעבען, וואס ס'דארף אללע מינוט אויספאללען באקאם דעם אמת ארענטליכען מענשען, אונ יעדער ביססען דארף איהם דערוואַרגען אויף דער שטעלל! ? . . .״

אזוי, רבי, דענק איך אפט איבער אייך אונ מיין, אז איך בין ניט געטארט אין אייך, אונ בעת איך טראכט דאס, ווייסט השם יתברך, אז איך האב שרעקליכע מיטלייד מיט אייך, אז פשוט מיין הארץ רייסט מיר אויס! . . . יא, איך האב געוויסס קיין טעות ניט! אזוי מוזט איהר אייך א מאל אבגיבען חשבון מיט אייערע אינגערליכע געוויססען: אנדערש קענן גאר ניט זיין! . . . איי, פאר וואזשע ווארפט איהר ניט אוועק אזא פאלש אומערליך לעבען? — דארויף נעפין איך אייך אויך תמיד, ביי מיר אין הארצען, א למוד-זכות! — איך קלעהר מיר אזוי: דער רבי בעדערכענט טאקע זעהר גיט זיין אונאיבערטראגליכע לאגע, אונ וואללט עס געוויסס געהערען פטור ווערען! נאר ער איז דאך פארט ניט מעהר וויא א בשר ודם: עס גליסט זיך פארט ניט, אונ ס'איז טאקע שווערליך, אוועקצולאזען אזא גרינג קערבעל אונ איבערגעהען פין אזא ראסקאשנע לעבען אין א פשוט בעלי-הבית'יש פיהרעכטס, מיט'ן אויסגעצעהלטען גראשען! ווער שמיסט נאך גאר אין א לעבען פין עניות אונ דחקות, לויט זיינע איינענע פערדיענסטען וועללעז טראגען! . . . אונ ווען דער רבי זאל שוין אפילו האלטען דערביי, צולעבען ארעם, פראסט — אביא עהרליך אונ רוהיג, קענן ער עס שוין פשוט ניט אויספיהרען איבער זיין רבי'צען מיט דיא קינדער: ער האט זיי שוין געוואינט אויף אללערליי לוקסוס אונ קאמפארט. זיי האבען שוין צי פיעל צעשטאפט דיא האלזער, אוודאי ווילל זיך זיי באין אופן ניט אראבגעהן פין אזא גדולה, אונ זיי וועללען איהם שוין בפירוש דעם קאפ אבדרייען, ער זאל זיי צישטעללען כל התענוגים שבעולם, עס מאגען איהם זיינע געוויססען אפילו איפטאמטשען ביז גאר . . . קארג האט זיך ר׳ בערעניו לעווער געראנגעלט מיט זיין רבי'צען יאהרען לאנג, מע זאל אוועקווארפען דאס נידערטרעכטיגע גיטעיודישע פיהרעכטס, אונ לעבען

פראסטע בעל-הבית'עש, וויא אנדערע עהרליכע בכבוד'ע יודען? אונ ער האט עס ביי איהר אין קיינען פאלל ניט געקענט אויספיהרען, ווייל זיא האט שוין באין ענין וואופן ניט געוואלט אראפ פין דער גדולה — ביז ער האט געמוזט גאר ווערען א יוצא לתרבות רעה!... צווישענס קענן מען דאך אזא איבערגאנג ניט אבמאכען אין איין טאג, ציא אפילו אין איין חודש, דאס מוז זיך אבטיהן פאוואלי, שטופענווייזע — אונ דא ווערט דער שארנווערק אללע טאג גרעססער אונ פערטערעראמטער! דער עולם לויפט פין ארבע פנות עולם, דער מכה א פאלשען קוויט, דיא נאך שנעה אונ רעגען; רענדארעס נאך ראטעס; פיינע-בריות נאך שדוכים; עגונות נאך מאנגען; פאאר-פאלקען נאך קינדער; קהל'ס-לייט מכוח רבנים אונ שוחטים — אונ רבנים, שוחטים מכוח קהל... שותפים נאך בוררות'ן; חסידים נאך תקון'ס, תשובות אונ ניי התלהבות; סוחרים נאך קרעדיטען, היינט חולים, דבוק'ס, שלאף-שדים, משוגעים, גלגולים אונ מקשה לילד'ס... אונ יעדער וויל דאך א שמירה, א סגולה, א קמיע, א י"ב-חלות-פייגעלע, צי ביינעלע... אונ אייניגע גליסט זיך גאר דעם רבי'נס אלטע חפצים קויפען, צי גלאטט מארגעווען זייגעס א פעריציגער לזכרון ולהצלחה... אונ נאך הונדערטער בקשות אונ סכסוכים, וואס ס'איז גאר אין לשער ואין לערוך!... אונ דערווייל לאזט מען איהם ניט א מינוט ריהע, דער קאפ איז וויא א ראטהויז אונ ער ווייסט גאר ניט, וויא ער איז אין דער וועלט! נא, עפעס האטש ענטווערען מוז מען דאך א יעדען — מען נעהמט דאך עפעס געלט דערפאר; אונ דא איז ער איז גאר ניט אומשטאנד אליין צו אופארען, ער זאל אפילו זיין מיט טויזענט קאפ! — אוודאי מוז ער געביך אנקוממען צו גבאים, אגענטען, משולחים, חאדאטייעס אונ שפיאנען, וועלכע מוזען וויסען פין אללע זיינע סודות אונ פלאנעס, אונ דיא לייט טרייבען שוין דיא זאך אליין אין ווייטערע דרכים אריין, כדי אלין מעהר וויגאדעס פאר זיך צושאפפען... אונ אזוי פאללט ער נעביך אונטער זייער אפעקא — איז שטענדיג ביי זיי אויף דער ארענדא — אונ קענן זיך קיין מאל ניט אויספלאנטען פין זייער פאוועטיניען-געוועב!... דערווייל מיינען דיא קינדער, אז דער טאטע איז א פאמעשטשיק אונ דיא חסידים אונ חסידות — זיינע קרעפאסטנויעס, אונ זיי לעבען אין טאג אריין... איידער זיי קענען זיך נאך רעכט דיא נאז אבווישען — קריינט מען זיי שוין פאר גיטע-יודען, היממעל-מענטשען; אין דער יוגענד מיינען זיי, אז א מלאך שפיעלט זיך מיט זיי... אונ צו דער עלטער, אז זיי בערעכנען זיך שוין יא, וויא דער פאטער אשטייגער — איז שוין צי שפעט... אונ דאס יודענטהום געהט דורך זיי אלץ מטה, מטה!... — איך מעג עס שווערען ביי גאטט, אז אזוי איז דאס! : אזוי טראכט

איהר

איהר, אַללע רביים, אונ עס קריינקט איך אין דער זיבעטער רוב — אונ איהר קענט גאָר ניט מאַכען!...

נאָר אָבער אַ סוף מוז דאָך עס נעהמען! דיא שוואַרצע קונץ וועט דאָך, סוף כל סוף, אַ מאָל מוזען אונטערגעהן — דעמאָלט וועט פון אייערע צעשטאָפטע, לא־יצלח׳דיגע קינדער מוזען ווערען בעטטלערס מיט דיא טאָרבעס אין דיא הייזער!... נעהמט זשע איך, רבי, מיט האַרץ אונ מיט העלדען־מוטה אונ וואַרפט אַוועק מיט אַ מאָל אָ דיא גאַנצע שווינדלערישע מאַבינאַציאַ, אונ הייבט אַליין אָן לעבען צופריעדען מיט׳ן סאָוועסט, אונ לאָזט דיא וועלט לעבען!... אָט וועט איהר זעהט געוויסס בעפרייט ווערען! עס וועט שוין אָבקאָסטען יודען זייער לעצט ביססעל מאַרך אונ בלוט! — מאַ לאָז זשע שוין דאָס זיין זייער לעטצטער כפרת־עון פאַר פרעמדע חטאים, אונ אייער לעטצטער סך־הכל נאָך אַזאַ שאַנדליכעס לעבען!... גענוג אומגליקליך געמאַכט מענשען ביז אַהער — אונ אַז איהר וועט נאָך ווייטער חלילה פאָרטזעטצען דעם אייגענעם גאַנג, גאַטט אין הימעל! וויפיעל נאָך מענשען וועלען נעביך ווייטער אומגליקליך ווערען, אונ מוזען פערברענגען אַזאַ פינסטער גע־מיטשעט לעבען וויא איך! — איך מיין דאָ ניט, רבי, דאָס יאָהר אַסטראָג; דאָס איז אַ ביסס פון אַ פליעג געגען דיא שלאַנגענדיגע גיפטען, מיט וועלכע איהר, רבי, דורך אייערע אַגענטען, האָט מיין גאַנץ לעבען פערגיפטעט!... איהר האָט צושיידעט 2 אומשולדיגע נשמות, וועלכע גאָטט האָט פערבינדען, אונ פאַר וועלכע דאָס שיידען איז געוועהן זייער אייביגער טויט... שוין 8 יאָהר אַז דיא 2 נשמות סטראַדייען אונ שטרעבען איינס צום אַנדערען, ממש כלות הנפש, אונ איבער איך מוזען זיי נעביך ביידע פערשפיעלען זייער וועלט אין העפטיגע שמערצען אונ ליידען!... אָט ביי דער יעטצטיגער לאַגע, וויא איהר שטעהט, רבי! לאָז דאָס זיין אייער ערשטער נסיון צו אַ ניי עהרליך לעבען... אונ דערפרייט 2 ריינע נשמות מיט אייער הסכמה אויף בעניינען צוריק זייער אַמאָלעדיג גליקליך־ליעבענדעס פאַמיליע לעבען! אונ דאַן וועלל איך איך, רבי, זאָגען דעם ערשטען הארצליכען „ספּאַסיבאָ!“ אונ נאָך דעם געוויסענהאַפטיגען שריטט, וועט איהר געוויסס שוין שפּאַנען מדרגא לדרגא, ביז איהר וועט האָרען דעם דאַנק פון דעם גאַנצען יודענטהום! זאָגט, רבי, אייער איין גיט וואָרט אונ שיינקט 2 נשמות זייער אייביגעס גליק!...“ נאַ, וואָס זאָגט איהר, רבותים, אויף אַזאַ רשע מרושע, אַזאַ כלב שבכלבים, אַזאַ חצוף שבחצופים! האַ?... אונ דער רבי מיט דיא קינדער מיט אונז אַללע, מוזען דאָס האָרען — אונ שווייגען! איז דאָס ניט עוקבתא־דמשיחא?...

נאָר דער רבי האָט שוין מעהר ניט געקענט איבערטראָגען אַזאַ חלול־השם

בפרהסיא, און האט, מיט א קול מרעיש עולמות, אויסגעשריגען: „רשע!...ווי לשכינתא בגלותא!...“ און האט אראבגעלאזט דעם קאפ צווישען ביידע האנד... צווישען גאנצען עולם איז געווארען א חליפעריי מיט א שטיקקענדיגער בכיה, גאר וויא אויף א טויטען... און אין מיטטען דערזאגען איז רבקה'לע דעם רבי'נס פלימעניצא, פליצעם, מיט א ווילדען טיעפען אויסגעשריי, צוגעלאפען צום לעהרער: „טהייערער סאלאמאן מיינער!“ און ער „ליעבע רעוועקא מיינע!“ און זענען זיך ביידע, אין א טיעף-שמערצליך געוויין, געפאללען אויף דיא האלזער···· דער זשאנדארעמסקי האט א ווינק געטיהן-און מע האט אונז אללע ארויסגעפיהרט פון דער קלויז, און דער עולם נאך אונז, לאזענדיג דאס שאנע פאאריל אליין אין קלויז — צינד האב איך ערשט פערשטאנען זייער ביידענס ערשטער קיק···· און דעם אויסלאז פינ'ס 5-טען חמא, דעם רבי'נס, אינ'ס פראטאקאל... און אויפ'ן דריטטען טאג בין איך שוין געווען אין וציזני'ר אסטראג.

16.

דעם רבי'ן האט שוין געהאלפען דיא יודישע מטבע אבער מיר זיינע תפלות... א, מי יודע...?

אין א טאג אכט ארום האט מען צו מיר צוגעלאזט דעם טאטען מיינעם אין אסטראג אריין, און האטשע עס האט איהם געקריינקט מיין אומגליק, דאך האט ער זיך און מיך געטרייסט דערמיט, וואס איך קימם אב פאר'ן רבי'ן, זאל מאריך ימים זיין און אינ'ס זכות פון מיין אמונת-חכמים, וועט מיך דער אייבערשטער אויספיהרען. דערביי האט ער מיר דערצעהלט, אז ער האט געהאט א ידיעה פון סירקעוו, אז דיא עקיווער גבירים האבען געגיבען ג' אלף קערבליך זאלאג פאר'ן רבי'ן מיט ר' מחונציא, באופן, אז דאס געלט זאל מען במשך א האלב יאהר צוגויפמאכען ביי דער וועלט, און זיי עס אבגיבען, און דער רבי מיט ר' מוחנציא'ן זענען בעפרייט אויף פארוקא ···· אין [2] וואכען הארום איז ווידער געווען ביי מיר דער טאטע מיט'ן רב און מיט נאך [2] שאנע יודען, נגידים, און האבען מיר איבערגעגיבען, בפקודת הרבי, אז איך זאל זיך ניט דערוואגען, בעת סליעדסטווא, אריינצומישען דעם רבי'נס און מחונציא'ס נאמען, ובאם לאו, וועל איך הלילה שלעכט

אבשניידען . . . און דערפאר אבער, וועט דער רבי שטענדיג מתפלל זיין פאר מיר און וועט ניט לאזען ריהען דעם רבונו של עולם ביז איך וועלל בעפרייט ווערען . . . דערביי האט מיר דער טאטע געזאגט דיא ווארטער: „דיא ביסט עם מחויב, איציקעל, אויסצופאלגען פינ׳ם רבי׳נם וועגען, און חוץ לזה וועט עם דיר אליין אויך צו דיא אויגען קוממען; איך בין שוין אלט און קראנק און וועלל שוין מן הסתם לאנג ניט שלעפען . . . נא, אז דער איבערשטער וועט רחמנות האבען, דיא וועסט ארויס פינ׳ם אסטראג, דארפסטו דאך האבען פין עפעם צולעבען — און טויגסט דאך גיט צו דער היינטיגער וועלט, אזוי וויא איך און אזוי וויא אללע עהרליכע יודען; גיט אז דער רבי וועט דיך איבערנייעם צינעהמען פאר גבאי, טאמער אבער גיט — וועסטו האטש האבען א שטיקעל ברוידט פינ׳ם צונויפנעהמען דעם רבי׳נם מעמדות היע מיט דער סביבה! א כתב פין אללע היעגע חסידים און בעלי-בתים האסטו דאך שוין דארויף, און אז דיא וועסט נאך איטצטער פאלגען דעם רבי׳נם פקודה, וועסטו, אי״ה, איבער הונדערט יאהר, געוויסס איבערנעהמען מיין התמנות בתוקף עוז, און וועסט האבען פין וואנעם צו לעבען — האטש אין עניות — אבי ניט קיין מקבל״ . . — דיא ערשטע צייט אין אסטראג איז מיר זעהר שוועער און ביטטער געוועהן איבערצוטראגען, ווארען איך בין דאך שוין געוואינט געוועהן אין אללדעם גיטין מיט הפקרות און א צעשטאפטען האלז . . . נאר מיט דער צייט האב איך מיך, וויא עם איז, צוגעוואינט צו דיא צרות, בפרט נאך, אז מיר האבען גע׳פועל׳ט, מע זאל אונז משבת לשבת צולאזען אביססעל בראנפען אויף קדוש — און דאס ביססעל איז בגנבה געווארען א קארט בראנפען אויף אונז [3], וועלכער צי האט אונז געסטייעט ביז מיטטאך, צו קאפעליך יעדען טאג — א דאס האט אונז אביססעלע מחזק געוועהן אין אונזער גוים. און נאכ׳ן ערשטען יאהר איז אונז שוין כמעט וויא היימליך געוועהן דער ענין . . . גאנצענע טאג פלעגען מיר זיך דערצעהלען ספורי מעשיות פינ׳ם רבי׳ן און פין אללע אלטע צדיקים ביז אין בעל-שם הקדוש, און איבערחזורען דיא אללע מופתים, נסים ונפלאות פינ׳ם רבי׳ן, מיט אללע זיינע תורות און גלייכע ווארטליך . . . א כלל ס׳איז געוועהן — וויא זאגט מען — וויא דעם ווארעם אין חריין . . . וואס ביי יעדען פין אונז דריי האט זיך געטיהן אין הארצען מכוח דעם גאנצען ענין חסידים און גיטער-יוד? . . . דאס איז פאר דיא איבריגע געבליבען א סוד ··· לפנים אבער האט זיך יעדער פין אונז געפלייסט, וויא הייסער און וויא ערענסטער ארויסצווייזען זיין אמונת-חכמים על צד היותר טוב . . . דעמגלייכען וועץ מע פלעג אונז א מאל אין וואך ארויסלאזען אביססעל אויפ׳ן הויף מיט אללע אנדערע יודישע ארעסטאנטען, פלעגען מיר פאר זיי האלטען שטאהל און אייזען פאר

דִיא גִיטֶע-יוּדֶען אוּנ נִיט גֶעלָאזְט אוֹיף זֵיי קֵיין קְרִימְס וָוארְט זָאגֶען . . . וָוארֶען אַלֶע יוּדִישֶׁע אַרֶעסְטַאנְטֶען זֶענֶען כִּמְעַט חֲסִידִים גֶעוֶוען אוּנ זֶענֶען אוֹיךְ גֶעזֶעסֶען כִּמְעַט פַאר אַזֶעלְכֶע וַואזְשְׁנֶע חֲטָאִים וִויא מִיר . . . לָאם אִיךְ דִיא גִיטֶע יָאהר הָאבֶען, וִויפִיעל אַזֶעלְכֶע, אוּנ אַ סַךְ עֶרְגֶערֶע, מַעֲשִׂים טִיהֶען זִיךְ אָפּ בַּיי פּוֹילִישֶׁע יוּדֶען בְּכָל יוֹם וָיוֹם עֶפֶּענְטְלִיךְ, בְּפוּמְבֵּי, אוּנ נִיט נָאר קֵיין הָאן קְרָייט אוֹיף זֵיי קֵיין קְרֵיי נִיט — נָאר זֵיי הֵייסֶען נָאךְ שֵׁאנֶע-יוּדֶען, רֶעדֶעל-פִיהרֶער, הָאבֶען דֶעם גְרֶעסְטֶען כָּבוֹד אוּנ טִיהֶען דִיא שֶׁאנְסְטֶע שִׁדּוּכִים מִיט קִינְדֶער, אוּנ לֶעבֶען אָפּ זֵייעֶר וֶועלְט אִין כָּבוֹד, נַחַת אוּנ פְרֵיידֶען . . . אוּנ וֶוערְמֶען ס'אִיז נֶעבִּיךְ בַּאשֶׁערְט דָאס אוּמְגְלִיק — מַאג עֶר זִיךְ נָאר צוּרִיהְרֶען צוּ'ן אַזַא מִין גֶעשֶׁעפְטֶעל, וָואס אִיז נִיט וֶוערְט אַיין אוֹיסְגֶעבְּלָאזֶען אֵיי, הָאט עֶר שׁוֹין אַ בִּלְבּוּל אוֹיף זִיךְ, אוּנ מֶע מַאכְט דֶערְפוּן אַ טַארַארָאם אוּנ פּוֹילְט אָפּ אִיבֶּער אַזַא שְׁטוּת 2—3 יָאהר אִין אָסְטְרָאג אוּנ גֶעהְט נָאךְ, אַ מָאל, אוֹיפ'ן סָאמְבִּיר אוֹיךְ! . . . אָט זֶענֶען, לְמָשָׁל, 2 חֲסִידִים גֶעזֶעסֶען פַאר אַ פַאלְשֶׁען קְוִויט אוּנ אַ פַאלְשֶׁען קָאנְטְרַאקְט אוֹיף 2 גֶע'פְּגֵר'טֶע פְּרִיצִים: אַ יָא, אַ חֲמָא אִין בָּאד, הַא? . . . אַזֶעלְכֶע זַאכֶען זֶענֶען דָאךְ אַ וָואכֶעדִיגֶער גַאנְג אִין פּוֹילֶען, אוּנ וֶוער רֶעדְט גָאר פוּן אַזֶעלְכֶע שְׁטוּתִים . . . ? מָאהלְט אַייךְ, אַז דִיא אוֹיסְגֶעלָאזְטֶע פַּאנִיטְשֶׁעס, דִיא הוּלְפַאקְעס, וֶועלֶען נָאר יַרְשֶׁה'נֶען 2 מִילְיָאן פֶערְמֶאגֶען פוּן דִיא פָּאטֶערְעס, חוּץ גִיטֶער — וֶועט אַוַדַאי זַיין אַ לָאךְ אִין הִימֶעל! . . . . וֶועלֶען זֵיי חָלִילָה, אַנְשְׁטָאט 10000, נָאר פַארְשְׁפִּילֶען 9950 רוּבֶּעל אַ נַאכְט אִין קָארְטֶען, אוּנ פֶערְהוּלְיֶען אוֹיךְ וֶועניגֶער מִיט 10 רוּבֶּעל אַנַאכְט, אוּנ דִיא 2 יוּדֶען וֶועלֶען אוֹיף דִיא בִּידְנֶע 10000 רוּבֶּעל חֲתוּנָה מַאכֶען קִינְדֶער, קוֹיפֶען שֵׁאנֶע עֲלִיּוֹת, גִיבֶען דֶעם רֶבִּי'ן אַלֶע הַאלְבֶּע יָאהר אַ שֵׁאנֶעם פִּדְיוֹן אוּנ זִיךְ שְׁטֶעלֶען לַייטִישׁ בַּיים וַויין צוּם רֶבִּי'נְס טִישׁ וְכַדּוֹמֶה ··· דַאכְט זִיךְ אַבִּיסֶעל אַ שֶׁאנֶערֶער תַּכְלִית, וִויא דִיא פְּרִיצִי'שֶׁע צַאפֶּעס וָואלְטֶען גֶעמַאכְט דֶערְפוּן . . . ? דַארְף זִיךְ אָבְּזִיכֶען אַ בֶּערְלִינֶער, צִי אַ מִתְנַגֵּד, צִי טַאקֶע אַ חָסִיד פוּן אַ-נ-אַנְדֶער רֶבִּי'ן, אוּנ אִיבֶּער עֶפֶּעס אַ מַחֲלוֹקֶת'ל, אַ נִצָּחוֹן'דֶעל, צִי אַ נִבּוּל-פֶּה אוֹיף דֶער לֶעהְרֶערְקֶע . . . זָאל עֶר — אוֹיךְ אַ קַאטוּעֶסֶעל — זֵיי אַ מָסוּר טִיהְן, אַזוֹי, נָאר פַאר אַ שְׁפִּיטְצֶעל . . . אוּנ ס'לָאזְט זִיךְ אוֹיס מִיט אָסְטְרָאג! . . . צִי אֵיינֶער אִיז גֶעזֶעסֶען פַאר אָבְּקוֹיפֶען אַ גְנֵבָה'לֶע . . . אִיזְר פֶערְשְׁטֶעהְט אַ חֵטְא? אַז אִיהם קִימְט אַשְׁטֵייגֶער עֶטְלִיכֶע גִילְדֶען פוּן אַיין עָרֵל פַאר בְּרָאנְפֶען אִין שֵׁיינְקֶעל, אוּנ דֶער עָרֵל בְּרֶענְגְט אִיהם אַ גְנֵבָה'שֶׁע פָּאאר הִינְדִיקֶעס, צִי אַ קִיפֶּערְנֶע פָאן, אוּנ גִיט עֶס אִיהם אָפּ פַאר הַאלְבּ אוּמְזוּסְט . . אוּנ דִיא הַאלְבּ רֶעכֶענְט אִיהם דֶער יוּד אָפּ אַ טְהֵייל אוֹיפ'ן חוֹב אוּנ אוֹיפ'ן אִיבְּרִיגֶען שְׁטֶעלְט עֶר אִיהם וַויימֶער אַיין הַקָּפָה

אויף בְּרַאנְפֶען—קֶענֶן שוין, דַאכְט זִיךְ, נָאר עֶהרְלִיכֶער זַיין? — אוּנ
אַז נִיט עֶר — וָועט עֶס אַ־נַ־אַנְדֶערֶער קוֹיפֶען . . . ס׳אִיז פָּארְט אַ מְצִיאָה
פִין אַ גַנָב! . . . נָא, נָא, גֶעפִינְט זִיךְ עֶפֶּעס אַ „זָאגְט־עֶר“ אוּנ מַאכְט
דֶעם יוּדֶען אַ בִּלְבּוּל אַזוֹי, נָאר פַאר אַ וָוארְטֶעל . . . אוּנ מֶע מַאכְט פִין
דֶעם נִישְׁטִינֶען־גֶעשֶׁעפְטֶעל אַ גַאנְצֶען עֶנְיָן אוּנ עֶר וָוערְט נֶעבִּיךְ אוּמְ־
גְלִיקְלִיךְ! . . . אֵיינֶער אִיז נֶעבֶעךְ גֶעזֶעסֶען פַאר אַ פֶּעקֶעל, אֵיינֶער — פַאר
אַיין אַנְזֶעטְץ, 2־פַאר אַ גֶעשְׁלַאג אִין קְלוֹיז, אֵיינֶער — פַאר אַ פָּאדְרִיוֶונֶע
שֵׁיינְקֶעל, 3־פַאר גִיבֶּען חוּפָּה־קִדוּשִׁין אָהְן אַ קְוִויטֶעל, אוּנ נָאךְ אַזֶעלְכֶע
וַואזְשְׁנֶע חֲטָאִים . . . וָואס זָענֶען, בֶּנֶאֱמָנוּת, נִיט וֶוערְטָה דִיא רֵעד! . . .
אַ יָא, אַיין אוּמְגְלִיקְק, אַז דִיא קָאזְנַא וֶועט חָלִילָה אַנְוֶוערְעֶן דִיא
10 גִילְדֶען פָּאשְׁלִינַא פַאר זַיין פֶּעקֶעל — אוּנ עֶטְלִיכֶע אָרְמֶע מֵתִים וֶועלֶלֶען
דֶערְפַאר הָאבֶּען וֶועלְוֶולֶער מִיט אַ פִּיטְאקֶעל אוֹיפְ׳ן אַרְשִׁין שְׁוֶוייבִּישׁ אוֹיף
תַּכְרִיכִים . . . הַא? נָא, אוּנ דָאס פֶּעקֶעל הָאט מֶען דָאךְ אוֹיךְ בַּיי
אִיהם צִינֶענֶעהמֶען, וָואס אִיז וֶוערְטָה 2 מָאל פָּאשְׁלִינַא; אוּנ אַרַיינְגֶעלֶעגְט
הָאט מֶען אִיהם אִין זַיינֶע דַארֶע יוּדִישֶׁע בֵּיינֶער פַאר 18 מָאל פָּאשְׁלִינַא —
נָא . . .? נֵיין! נָאךְ קַארְג! פַאר אַזַא שְׁרֶעקְלִיכֶען חֵטְא . . . קִימְמַט
אִיהם אָסְטְרָאג! . . . אוּנ אַז דֶער אָקְוּפְּשְׁטְשִׁיק וֶועט פֶערְדִיעֶנֶען וֶועגִיגֶער
מִיט ר׳ זְהוּבִים אַ יָאהר — וֶועט עֶר אַוַדַאי בְּדַלוּת וֶוערֶען, אַ יָא? . . .
עֶר גִיט זִיךְ עֶס אַוֶועק פַאר אַיין בּוּקֶעט דֶער אַקְטְרִיסָא . . . אוּנ דֶער
יוּד נֶעבִּיךְ לֶעבְּט דַארוֹיף אַ קִיילֶעכְדִיג יָאהר מִיט וַוייבּ אוּנ קִינְדֶער, אוּנ
דֶער רֶבִּי הָאט נָאךְ אוֹיךְ עֶפֶּעס דֶערְפִין . . . אָט פַאר אַזֶעלְכֶע אוּנ כְּדוֹמֶה
חֲטָאִים, וָואס גֶעהֶען אִין פּוֹילֶען 12 מָאל 12 אוֹיפְ׳ן טִיץ, אוּנ פֶערְקוֹיפֶען
זִיךְ אַ גְרָאשֶׁען דָאס שָׁאאק . . . אוּנ עַל פִּי רוֹב זֶעהט מֶען זֵיי כִּמְעַט
נָאר בַּיי חֲסִידִים, עֶהרְלִיכֶע יוּדֶען, וֶועלְכֶע הָאבֶּען יוּנְג חֲתוּנָה גֶעהַאט . . .
אוּנ זִיטְצֶענְדִיג, בַּיים טָאטֶען אוּנ בַּיי שְׁוֶוער־אוּנ־שְׁוִויגֶער, אוֹיף קֶעסְט,
פֶערְבְּרֶענְגֶען זֵיי נֶעבִּיךְ עֶהרְלִיךְ דִיא צַייט אִין קְלַייזֶעל, אִין מִקְוֶה, אִין
מֶרְחָץ . . . אוּנ פִינ׳ם בִּיסֶעלֶע עֵסְקָא בַּיים שְׁלִישׁ, וִויא דָאס בִּיסֶעל
נָדָן לִיגְט, פָאהרֶען זֵיי זִיךְ גַאנְץ בִּתְמִימוּת צוּם רֶבִּי׳ן אַלֶע יָאהר
אוֹיף יָמִים נוֹרָאִים, וִויא עֶס גֶעהֶער צוּ זַיין . . . אוּנ קִינְדֶעלֶען נֶעבִּיךְ גַאנְץ
אָרֶעמְטְלִיךְ, וִויא גָאט הָאט גֶעבָּאטֶען . . . אוּנ אַז דִיא קֶעסְט גֶעהֶען
אוֹיס, אוּנ דֶער שְׁלִישׁ זֶעטְצְט נָאר אָן, צִי אַז עֶר בֶּעקִימְמַט אַפִּילוּ דִיא
ר׳ זְהוּבִים נָדָן אוּנ עֶסְט זֵיי אוֹיף אִינ׳ם עֶרְשְׁטֶען יָאהר, אָדֶער עֶר מַאכְט
אַ קְרֶעמֶעל אוּנ זֶעטְצְט אַרַיין דָאס וַוייבּ, אַ מָאמֶע פִין 5 קִינְדֶערְלִיךְ . . .
(אַלֵיין מֵיז מֶען דָאךְ עֶפֶּעס קְלֶעהרֶען אַרוּם רוּחָנִיּוּת.) אוּנ מֶע עֶסְט דָאס
קְרֶעמֶעל אוֹיף — וָואס זָאל עֶר נֶעבִּיךְ דֶעמָאלְט טָהוּן? פִין אַ מְלָאכָה אִיז
דָאךְ קֵיין רֵעדֶע נִיט! אִיהר אַלֵיין, רַבּוֹתַי, וֶועט עֶס נִיט זָאגֶען! . . .
אוֹיף מִסְחָר טוֹיג עֶר נִיט אוּנ הָאט נִיט אַ קָאפִּיקֶע בַּיים פִּיפֶּעק! פַאר אַ מְלַמֵּד

[illegible] עֶר גֶעבִּיךְ זֶעהר אַ שְׁוַואכֶע בְּרִיסְט, וויא אַיין עֶדֶלֶען חֲסִיד'ישֶׁען יוּנְגֶענְמַאנְן שְׁטֶעהט אָן . . . פַאר אַ מוֹרֶה-הוֹרָאָה — אִיז עֶר אַיין עַם-הָאָרֶץ . . . פַאר אַ מְקַבֵּל — נָאךְ צוּ יוּנְג ··· חוּץ, וָואס ס'זֶענֶען שׁוֹין דָא גֶענִיעג אָהן אִיהם . . . נָא, מֵיילָא ? הָאט עֶר זִיךְ אָן אַיין אַזָא מִין פַּרְנָסָה'לֶע, וָואס מֶע קָאנְן עֶס אוֹיסְפִיהרֶען אָהן גֶעלְט, אָהן חָכְמָה, אָהן תּוֹרָה אוּנ אָהן אִיבְּרִיגֶען כּוֹחַ: אִיז עֶר לְמָשָׁל פוּן גֶעבּוֹירֶען אַ לִינְגֶער — וָוערְט עֶר אַ שַׁדְכָן . . . אִיז עֶר אַ כְּלוֹידֶערְזַאק, וָוערְט עֶר אַ בַּדְחָן; דֶער וָואס אִיז בַּיים טַאטֶען גֶעוַוארְקְסֶען אִין אַ וַויינְשֶׁיינְק, וויא פְּרִיצִים לִיגֶען דָארְט אִיבֶּער, אוּנ עֶר קֶענְן נַבִּיסְסֶעל כְּוִילִישׁ, וָוערְט עֶר אַ פַאקְטָאר . . . אַז עֶר הָאט פוּן גֶעבּוֹירֶען אַ שֵׁאן הָאנְדֶעל אוּנ הָאט זִיךְ עֶפֶּעס יוּנְגֶעל-וַוייס, כְּלוֹטְשַׁיינֶע, אוֹיסְגֶעלֶעהרֶענְט דֶעם רֵישְׁעשֶׁען אָז-בּוּק, צִי אַפִּילוּ זָוהן דֶעם, מַאכְט עֶר נָאךְ קְוִויטֶעס, קָאנְטְרַאקְטֶען, פְּרַאשְׁפָּארְטֶען וְכַדּוֹמֶה . . . ס'אִיז דָאךְ אַ קוּנְץ, וויא אִיךְ בִּין אַ יוּד! . . .

וָואִינְט עֶר נִיט וַוייט פוּן דֶער גְרֶענֶעץ — פֶּעקְעלְט עֶר אִיבֶּער דֶעם סוֹחֵר עֶטְלִיכֶע שְׁטִיקְלִיךְ סְחוֹרָה, וויפִיעל זַיין כּוֹחַ טְרָאגְט אִיהם גֶעבִּיךְ . . . אוּנ נָאךְ אַזֶעלְכֶע פַּרְנָסָה'לִיךְ, אַ כְּלָל, מִיט וָואס דֶער אַייבֶּערְשְׁטֶער הָאט אִיהם מְזַכֶּה גֶעוֶועהן פוּן גֶעבּוֹירֶען, מִיט דֶעם נֶעבִּיךְ שְׁלָאגְט עֶר זִיךְ דֶערְעךְ . . . ס'אִיז אַוַדָּאי נִיט פַאר זַיין כּוֹחַ אוּנ פַאר זַיין יִחוּס . . . נָא מֵיילָא, אַז עֶפֶּעס אַנְדֶערְשׁ וַוייסְט עֶר נִיט אוּנ קֶענְן נִיט גָאר נִיט — אִיז נִיט דָאס אוֹיךְ! מוּז זִיךְ אַזַא-נ-עֶדְלֶער יוּנְגֶערְמַאנְן, דֶעם רֶבִּי'נְס אַ מְקוֹרָב אוּנ אַ בֵּן שֶׁל קְדוֹשִׁים מְטַפֵּל זַיין דֶערְמִיט אוֹיךְ! . . . אִיז נִיט גֶענִיג, וָואס עֶר אִיז מוֹחֵל זַיין כָּבוֹד אוּנ גִיט זִיךְ אָב מִיט אַזֶעלְכֶע קְלֵיינִיקַייטֶען — הֵייסְט עֶר נָאךְ בַּיי זֵיי אַ חוֹטֵא דֶערְפַאר . . . אוּנ מֶע רִיקְט אִיהם אַרַיין אִין אָסְטְרָאג! . . . קוֹרְץ אִיךְ זִיטְץ שׁוֹין בַּאלְד 5 יָאהר אוּנ הָאבּ שׁוֹין כִּמְעַט וויא פַארְגֶעסֶען, וויא אִיךְ בִּין? . . . מֶע פְּלֶעג אוּנְז שׁוֹין צוּבְּרֶענְגֶען פַּאטְשְׁטֶען אִין אָסְטְרָאג: מִיר זֶענֶען גֶעוָואר-גֶעוָוארֶען פוּן אַ סַךְ חֲסִיד'ישֶׁע עִנְיָנִים, מַחֲלוֹקֶת'ן, אִינְטְרִיגֶעס, סוֹדוֹת אוּנ שְׁפָּאגֶעל נַייֶע מוֹפְתִים, נִסִּים וְנִפְלָאוֹת! . . . אִיךְ בִּין אַפִּילוּ גֶעוָואר-גֶעוָוארֶען אַז דֶער אַפִּיקוֹרוֹס יִמַּח שְׁמוֹ, דֶער צֶעפְּלִיקֶער לֶעהרֶער הָאט שׁוֹין לַאנְג חֲתוּנָה גֶעהָאט אִיבֶּערְנַייעֶס מִיט רִבְקָה'לֶען . . . אוּנ אִיז שׁוֹין 2 יָאהר אִין וְצִיוֹנִי קַאזְיאָנֶע רַב, אוּנ ס'אִיז אִיהם גַאנְץ גִיט! אִיךְ בִּין אַפִּילוּ גֶעוָואר-גֶעוָוארֶען, אַז דֶער רֶבִּי מִיט ר' מְהוּנְצִיאַ'ן זֶענֶען שׁוֹין לְגַמְרֵי פְּרַיי פִּינ'ם פְּרָאצֶעס, אוּנ אַז מֶעהר, וויא נָאר דָאס עֶרְשְׁטֶע יָאהר, גִיט דֶער רֶבִּי מַיין קְרָאקְאדִילְעוְוקֶער פְּלוֹנִית'טֶע אַפִּילוּ קַיין צֶעבְּרָאכֶענֶעם שִׁילִינְגֶער נִיט! . . . אוּנ עֶר אִיז טַאקֶע אֶפְשֶׁר זֶעהר גֶערֶעכְט! . . . כְּ'לֶעבֶּען קָארְג הָאט אִיהם נֶעבִּיךְ אָפְּגֶעקָאסְט אַ דֶער בַּלְבּוּל — זָאל עֶר נָאךְ צָאהלֶען חוֹבוֹת, אוּנ נָאךְ מִיר אוֹיךְ . . . ? — דֶערְוַויל אִיז בַּיי

מיר נאך איין מאל דער טאטע געזעהן, (שוין דאס לעצטע מאל פאר'ן טויט.) מיט מיין עלטער יונגעל, וועלכען ער האט אראבגעבראכט פין קראקאדילעווקע צו זיך, ער זאל איהם בעהילפיג זיין מיט א גאנג אינ'ם מעמדות-געלט, ווייל ער איז שוין טויט קראנק אונ היינט-מארגען צום סמיך... אונ ער איז טאקע דאס יאהר געשטארבען. ת'נ'צ'ב'ה! מיין יונגעל איז מיר עפעס וויא געפאללען, נאר מיט וואס, אונ פאר וואס? האב איך מיר קיין חשבון ניט געקענט אבגיבען! — דערצעהלט האט ער מיר, אז ווען ניט דער קראקאדילעווקער אקציזניק — וואלט זיך שוין לאנג געקוממען דער מאמען מיט דיא קינדער אין וואססער אריין ווארפען...

מכוח אונזער בלבול הייבען מיר נאך אלץ ניט אן צו וויססען איין אות! — דאס האב איך יא פערשטאנען, אז דיא גאנצע שולד האט מען ארויפגעלעגט אויף מיר... אונ אז דער רבי איז, מן הכתב, מרעיש אלע עולמות עליונים פין מיינעט וועגען... נא מיילא — אז מיר וועלען לעבען — וועללען מיר זעהען! —

17

נאט איך נאר פליצעם אזא מין שאלה: עליונים למטה ותחתונים למעלה?

עס איז אוועקגעגאנגען נאך א יאהר, דער טאטע מיינער איז געשטארבען, מיין יונגעל, האר איך, איז עפעס א שטיקעל איינגעהער צום ראבינער, נאר בסוד... וואס, ווען? — ווייס איך ניט! תוב'לעך פינ'ם רבי'נס מעמדות מאהנט ער שלייגיש אויף אונ טראגט עס דערווייל אריין צום רב, איך זיטץ שוין, ברוך השם, קיילעכדיגע 6 יאהר אין אסירואג, אונ וואס מיט מיין בלבול טוהט זיך? — ווייס איך ניט א רמז דרמיזא! א פנים, אז דער רבי האלט עס אלץ אויף מיט זיינע תפלות פין מיינעט וועגען... פין דיא 2 טיש-נבאים, וואס זיטצען מיט מיר, האט איינער שמואל'יקעל צו לעטצט אנגעהייבען ארויסווייזען אביסעל תרעומות אויפ'ן רבי'נס שווייגען מכח אונז. אונ האט וויא מבצבץ געווען געגען דעם חסידות... אונ דער אנדערער, מרדכי'לע בן מרדכי'לע טראנהארב, האט דייקע ארויסגעוויזען מסירת נפש פאר'ן

בִּין מִיט'ן חֲסִידוּת, אוּן הָאט אַלֶעס מְקַבֵּל בְּאַהֲבָה גֶעוֶועזֶען, וִויא אַיין אֶמֶת'ר חָסִיד... אוּן אִיךְ בִּין גֶעוֶועזֶען וִויא אַ מְמוּצָע צְווִישֶׁען זַיי בֵּיידֶע, אוּן הָאבּ מֶעהר גֶעשְׁווִיגֶען ווִיא גֶערֶעדְט... עֶפֶּעס אַ מָאל, אִין אַ טָאג, הָאבֶּען מִיר גֶעוָוא׳ר-גֶעוָוארֶען אִין אָסטְרָאג, אַז מֶע מִיטְעלְט, אַז דֶער גְרוֹיסֶער הַסִּידִ׳שֶׁער מִיללְיָאנֶער, פֶעררִילְהַיין פֿוּן דְרָאבִּיטְשֶׁעוֶו, הַאלְט בַּיי אַנְטְשְׁטְצֶען אוּן עֶר וֶועט בְּלֵייבֶּען אַיין עָנִי וְאֶבְיוֹן... אוּן אַז דָאס דִיעֶנְט אִיהם אַזוֹי צוּ דָאס רַייכֶע דַייטְשֶׁעל׳, הַוי-אֶרֶץ, אוּן ווִידֶער אַ פָּאטְשְׁט, אַז דֶער גֶעוִויסֶער יוּדִישֶׁער אֶפִּיקוֹרוֹס, אִיצֶע-בֶּער לֶעוֶוענְזָאהן, הָאט אַ מִיתָה-מְשׁוּנָה אַיינְגֶענֶעהמֶען... אִיךְ הָאבּ אוֹיךְ דִיא בֵּיידֶע פָּאטְשְׁטֶען גָאר צִיגֶעשָׁאקֶעלְט מִיט'ן קָאפּ אוּן גֶעקְרִימְט מִיט'ן פִּיסְק... שְׁמוּאֵל'קֶעל הָאט פִּינ'ס לֶעטְצְטֶען פְּזְמוֹן גָאר ווִילְד הֲנָאָה גֶעהַאט אוּן פִּינ'ס עֶרְשְׁטֶען — זִיךְ נִיט זֶעהר צוּקְרָאצְט... גָאר מָרְדְכַי'לֶע הָאט אוֹיפ'ן לֶעטְצְטֶען אַזְשׁ גֶעטַאנְצְט אוּן אוֹיפ'ן עֶרְשְׁטֶען הָאט עֶר זִיךְ גֶערִיסֶען בַּיים קָאפּ אוּן כִּמְעַט וִויא גֶעווֵיינְט... אוֹיפ'ן אַנְדֶערֶען טָאג אִין-דֶער-פְרִיא, נָאךְ דִיא 2 פָּאטְשְׁטֶען, בֶּעמֶערְק אִיךְ, וִויא מַיין מָרְדְכַי'לֶע מַאכְט עֶפֶּעס שְׁרֶעקְלִיךְ זָאוֶוערֶע מוֹנְעֶס אוּן דָאס פָּנִים אִיז שְׁטַארְק פֶּער'מָרָה-שְׁחוֹרָה'ט, אִיךְ פְרֶעג אִיהם: וָואס אִיהם אִיז אַזוֹינס? עֶנְטְווֶערְט עֶר מִיר וִויא מִיט פֶערְבִּיטֶערוּנְג: „עֶט!... ס'אִיז גָאר נִיט כְּדַאי דֶערְפֿוּן צוּ רֶעדֶען! עֶפֶּעס אַזַא נַארִישֶׁען חָלוֹם הָאבּ אִיךְ דִיא נַאכְט גֶעהָאט, אַז מַמָּשׁ דִיא גַאלל גֶעהט אִיבֶּער!..." „נָא?" — הָאבּ אִיךְ אִיהם גֶעזָאגְט — זַיי דִיר פּוֹתֵר-חָלוֹם בַּיי אוּנְז" — „אִיךְ זָאג דָאךְ דִיר, אִיצִיקֶעל, — הָאט עֶר מִיר גֶעעֶנְטְוֶוערְט — אַז ס'אִיז גָאר נִיט כְּדַאי צוּרֶעדֶען דֶערְפֿוּן! מַמָּשׁ עֶס שְׁלָאגְט מִיר צוּם הַארְצֶען!..." — „נָא, מֵיילָא! — הָאבֶּען מִיר אִיהם בֵּיידֶע צִיגֶערֶעדְט — אָבֶּער מִיר זֶעהֶען דָאךְ, אַז דִיא הָאסְט עֶפֶּעס יִסוּרִים דֶערְפֿוּן, אִיז דָאךְ אַלְץ גְלֵייכֶער זָאלְסְט זִיךְ פּוֹתֵר-חָלוֹם זַיין!" — „נָא מֵילָא, — הָאט עֶר גֶעעֶנְטְוֶוערְט, וִויא נִיט-וֶועללֶענְדִיג — אֶפְשַׁר זֶענְט אִיהר גֶערֶעכְט!" אוּן אַזוֹי הָאבֶּען מִיר זִיךְ אַללֶע דְרַיי גֶעזֶעטְצְט בַּיי דֶער גְרָאטֶע אוּן עֶר הָאט אוּנְז אָנְגֶעהֵייבֶּען דֶערְצֶעהלֶען:

„אַזַא נַארִישׁ-פִּיסְטֶער חָלוֹם — זָאגְט עֶר — הָאט זִיךְ מִיר טַאקֶע בֶּאֱמֶת אֲפִילוּ אִין חָלוֹם קַיין מָאל נִיט גֶעדַאכְט! — אִין שְׁלָאף וַוייזְט זִיךְ מִיר אוֹיס, אַז ס'אִיז אַזַא שֵׁאנֶע לֶעבְטִיגֶע לְבָנָה-נַאכְט, וָואס אִיךְ הָאבּ נָאךְ אִין מַיין לֶעבֶּען אַזֶעלְכֶעס נִיט גֶעזֶעהֶען, אוּן אִיךְ בּוֹדְטָא לִיג עֶפֶּעס אוֹיף אַ הֵיילִיג-אָרְט, אוּן בּוֹדְטָא אִיךְ ווֵייס, אַז דָאס אִיז אִין קְרֶעמֶענִיץ... פְּלוּצְעם הֶער אִיךְ וִויא אַ שְׁרֶעקְלִיךְ גֶערֵייעֶדֶער אוּן זֶעה, וִויא הוּנְדֶערְטֶער מֵתִים אִין דִיא קִיטְלֶען אוּן טַלֵּתִים שְׁטֶעלֶען זִיךְ אוֹיס וִויא אִין אַ עִגוּל; אִיךְ קִיק מִיךְ אַיין — זֶעה אִיךְ אִין דֶער מִיטְט עִגוּל וִויא אַ גִין-גָאלְדֶענֶע מִטָּה, מִיט אַ פִינְקֶעלְדִיגֶע חוּפָּה אִיבֶּער אִיהר, 4 מַלְאָכִים

האלטען דיא 4 עקען, אונ צוקאפענס — א מין העלל-פלאמענדיגע זייל, וואס אין חלום האב איך וויא געטראכט: דאס קעהר נאר זיין דיא שכינה אליין! . . . אונ פליצעס נעהט פון דער זייל ארויס א מין קלינגענדיגעס, האניג-זיס קול „צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו!" . . אונ אזוי וויא איך ליג אזוי אין איין פלאמערניש, לויפט צו צו מיר א מת אין א פערשמוטצטען טלית אונ קיטעל, מיט א שקעלעטיש פנים, אונ טוהט מיך א טאריע מיט בעס „וואס ליגסטו, רשע! ? שטעה אויף אונ געה מלוה זיין קיין ירושלים דעם גרויסען צדיק, דעם אוהב-ישראל, ר' יצחק בער לעווענזאהן זצ"ל! . . ." הארענדיג דיא דאזיגע שטימע, בין איך אזש אונטערגעשפרונגען; איך האב אין איהר דערקענט דעם אלטען מגיד'ס שטימע, וועלכע איך האב יונגעל-ווייס ניט איין מאל נאר געהערט רעדען, אונ האב א געשריי געטיהן אויסער זיך: איהר זאגט אזוי אויף דעם אפיקורוס! ? אונ וויא קומט איהר פון אטאנאווקע אהער! ? . . . „ציט, דיא חסיד שוטה! — האט מיר דער מת געענטווערט מיט שרעק — אז דיא האסט מיך יא דערקענט, שווייג זשע! דא אי מיין נאמען א חרפה! ס'איז אויף אייער וועלט, אויפ'ן עולם השקר, האט מיין נאמען געגילט — דא, אויפ'ן עולם האמת, איז דער נאמען לחרפה ולשנינה! . . . לאז אוועקגעהן דיא לויה, וועלל איך דיר שוין אין קערצען דערצעהלען מיין סוף, כדי דיא זאלסט עס תיכף איבערגיבען דיין רבי'ן אונ דיא איבריגע זיהן מיינע, אויפ'ן עולם השקר! . . ." דיא לויה איז אבגעגאנגען אינגאנצען אקעגען א האלבע שעה, (אללע מתים האבען זיך באלד פונ'ם אהל אומגעקעהרט.) האט עפעס א מין שרעקליך פערדומפטען קול אויסגעשריגען „רשע, עד פה תבוא! דא איז שוין דער גבול פון ארץ-ישראל, חזור לעולם התועה! אזא געלד-פרעססער טאר ניט טרייטען אויף דער אדמת-קודש! . . ." איך האב ניט געזעהן, פון וואגעט דיא שטימע געהט, אונ וועמען זאגט מען דאס? נאר דער אלטער מגיד האט מיך א האפ געטיהן ביים ארבעל: „קומט צוריקק! — זאגט ער מיר — דאס איז א קול פון דעם מלאך-הכלה, וואס געהט מיר נאך אויף מיין עולם התועה אונ הייסט זיך מיר אצינד אומקעהרען". אונ געהענדיג צוריקק, האט ער מיר דערצעהלט בזה הלשון: „מילא, וואס פאר א ראליע איך האב געשפיעלט אויפ'ן עולם השקר — זאגט ער מיר — ווייסטו דאך אביססעל דערפון, וואס דיא האסט מיך יונגעל-ווייס געזעהן אויף א שבת אין וציוני . . . אונ דאס איבריגע האסטו דאך געהערט פון דער וועלט! איך, פאר זיך — חאטשע אין דער יוגענד האב איך ניט געוויססט ביי זיך, מיט וואס, אונ וויא אזוי איך בין אזא מפורסם געווארען פאר א צדיק יסוד עולם, א נביא, א בעל-מופת, א הימעל-מענטש? . . . אונ פלעג אפט לאכען ביי זיך אין

הַארְצְעֶן פֿוּן דֶעם „עַם חָכָם וְנָבוֹן“ . . . וְויא אַזוֹי גָם לָאזְט זִיךְ אַזוֹי גְרִינְג פֶערְפִֿיהְרֶען פֿוּן אַזַא כְּלֵי־רֵיק, אַ מַאנְקָאלִינֶעק, וְויא אִיךְ — נָאר וָואס וַוייטֶער, וַוייטֶער, אַז אִיךְ הָאבּ אָנְגֶעהֵייבֶּען, זֶעהֶען וְויא אַ וֶועלְט לוֹיפְֿט מִיר נָאךְ אוּנ זֶענֶען זִיךְ מוֹסֵר נֶפֶשׁ פַֿאר מַיין מִינְדֶסְט נָאגֶעל מִיט גוּף אוּנ נְשָׁמָה, אוּנ וָואס מֶעהר עֲוָלוֹת אוּנ שְׁטוּתִים אוּנ מְשׁוּגָע'נֶע תְּנוּעוֹת אִיךְ מַאךְ — מֶעהר בִּין אִיךְ בַּיי זֵיי נִתְגַדֵל וְנִתְקַדֵשׁ, אוּנ מֶ'ע וַוארְפְֿט מִיר נָאךְ טוֹיזֶענְטֶער — הָאבּ אִיךְ מִיךְ אָנְגֶעהֵייבֶּען נַארֶען בַּיי זִיךְ אַלֵיין, אַז אִיךְ בִּין עֶפֶּעס אַ יֵשׁ . . . אוּנ הָאבּ שׁוֹין כְּלָל נִיט גֶעלַאכְט פֿוּן דֶעם „עַם חָכָם וְנָבוֹן“ . . . וֶוער שְׁמִיסְט אוֹיף דֶער אַלְטֶער, אַז דִיא וֶועלְט הָאט מִיךְ גֶעקְרָאנְט מִיט'ן טִיטֶעל: „אַלְטֶער מַגִיד“ — הָאבּ אִיךְ שׁוֹין לַחֲלוּטִין פֶֿערְגֶעסֶּען: וֶוער אוּנ וָואס אִיךְ בִּין? אוּנ הָאבּ מִיךְ שׁוֹין אַלֵיין גֶעהַאלְטֶען פַֿאר אַ הִימֶעל־מֶענְשׁ, אוּנ הָאבּ שׁוֹין גֶעטְרַאכְט: „הֲלֹא עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגוֹי הַגָדוֹל הַזֶה! ? . . .“ אוּנ הָאבּ שׁוֹין אָבְּגֶעלֶעבְּט אַ וֶועלְט מַמָשׁ מַעֲשֵׂה־מְלָכוֹת, אוּנ מַיינֶע קִינְדֶער גֶעפִֿיהְרְט אוֹיף דֶעם אֵייגֶענֶעם דֶרֶךְ . . . אוּנ בִּין בָּטוּחַ גֶעוֶועהְן, אַז אִיךְ וֶועל גֶעוִויסְט נִיט הָאבֶּען קֵיין עֲרַגֶערֶען עוֹלָם־הַבָּא וְויא מַיין עוֹלָם־הַזֶה . . . אוּנ תֵּיכֶף נָאךְ מַיין טוֹיט, וְויא דֶער מַלְאַךְ־דוּמָה הָאט נָאר גֶעעֶפֶֿענְט מַיין קֶבֶר אוּנ הָאט מִיךְ אַ פְֿרֶעג גֶעטְהָאן „מַה שְׁמֶךָ?“ הָאבּ אִיךְ אִיהְם, מִיט גַאֲוָה אוּנ רוֹגֶז, גֶעעֶנְטְפֶֿערְט: דִיא וֵייסְט דֶען נִיט מַיין נָאמֶען „דֶער אַלְטֶער מַגִיד?“ נָאר וְויא עֶר הָאט דָאס דֶערְהֶערְט, הָאט עֶר מִיר אַ טְרֶענְג גֶעטְהָאן דֶעם בּוֹיךְ אוּנ אַרוֹיסְגֶערִיסֶּען דִיא קִישְׁקֶעס אוּנ מִיר גֶעוָוארְפֶֿען אִין פָּנִים אַרַיין . . . . אוּנ הָאט אַ גֶעשְׁרַיי גֶעטְהָאן: „דָאס בִּיסְטוּ דֶער בָּחוּר, וָואס הָאסְט אוֹיסְגֶעזוֹיגֶען יוּדֶעשׁ בְּלוּט וְויא וָואסֶער, פַֿאר לוֹיטֶער רַמָאוּת, פָּאקוֹס אוּנ שְׁווִינְדֶעל, אוּנ הָאסְט גֶע'רוֹדֵף'ט אַלֶע מַשְׂכִּילִים מִיט דֶער הַשְׂכָּלָה בִּכְלָל אוּנ דֶעם גְרוֹיסֶען יוּדֶען־פְֿרַיינְד, ר' יִצְחָק בֶּער לֶעוִוענְזָאהְן, בִּפְרַט!?“ אוּנ הָאט מִיךְ, אוֹיף אַ פַֿייעֶר שְׁפִּיז, אַ חַאפּ גֶעטְהָאן בַּיי דֶער נָאז, אוּנ אַ שְׁמִיץ גֶעטְהָאן אִין דֶער לִיפְֿט, אוּנ אִיךְ בִּין אַרַיין מִיט'ן קָאפּ אִין אַ רוֹיט פַֿייעֶרִיגֶער מִיהָר פֿוּן אַ כַּוָונוֹת'דִיג גְרוֹיסֶער וַוייס־פַֿייעֶרִיגֶער זַאאַל, וְויא ס'אִיז גֶעזֶעסֶען דָאס בֵּית־דִין־שֶׁל־מַעֲלָה אוּנ מִיכָאֵל מִיט'ן שָׂטָן זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען פֿוּן בֵּיידֶע זַייטֶען טִישׁ, אוֹיף וֶועלְכֶען ס'אִיז גֶעלֶיגֶען — אַ פָּנִים — דֶער סֵפֶר־הַזִכְרוֹנוֹת, גְרוֹיס וְויא רוֹיס, מִיט שְׁוַוארְץ פַֿייעֶרִיג בְּלוּט גֶעשְׁרִיבֶּען אוֹיף רוֹיט־פַֿייעֶרִיגֶע בְּלֶאטֶּער . . . בַּאלְד הָאט דָאס בֵּית־דִין גֶעעֶפֶֿענְט דָאס סֵפֶר אוּנ דֶער שָׂטָן הָאט מִיט זַיין פִֿינְגֶער אַלְץ אָנְגֶעטַייט אוֹיף מַיינֶע חֲטָאִים אִין בּוּךְ . . . מֵיילָא, וָואס זָאל אִיךְ דִיר דֶערְצֵעהְלֶען, דִיא חָסִיד שׁוֹטֶה, : ס'אִיז נִיט גֶעוֶועהְן דֶער חֵטְא, דִיא עֲבֵירָה, דִיא עַוְלָה, דֶער דִבּוּר, דִיא מַחֲשָׁבָה אוּנ דִיא מַעֲשֶׂה פֿוּן מַיין גַאנְץ לֶעבֶּען: פֿוּנ'ם גְרָאסְטֶען פֶֿערְבְּרֶעךְ בִּיז אִין מִינְדַסְטֶען שְׁטוּת, וָואס

אין דאָרט, מיט מיין האַנד אַליין, ניט פֿערשריעבּען געוועהן! אַפּילו מיין איבּערשפּוללען דעם וויבּעלם שלייער מיט מיינע ווערטער דערבּיי: „איי בּיסטי מאַקע זעהר מאוס געשלייערט!" אַפּילו מיין אויפשטעללען דעם פּאַדעלעק אין מיטטען שמונה־עשׂרה נאָכ'ן רענדאַרס זילבּער־געלד און מינץ, מיט מיין הירקען דערבּיי „נאַ! נאַ!"... ס'הייסט: וואַרף אַריין גיכער אין פּאַדעלעק!... וואָס טויג דיר מעהר? — אַפּילו דער פּאַקוס מיינער, פֿרייטאַג־צו־נאַכטס, אין וצוונו בּיים טיש, ווען איך האָבּ פּליצעם פֿאַרוואָרפֿען דעם קאָפּ אַריבּער דער פּאַרענטשע פֿון מיין שטיהל, אַז ס'איז מיר אַזש אַראָבּגעפֿאַללען דאָס שטריימעל פֿינ'ם קאָפּ, און בּין געבּליעבּען וויא אין הינגער־פּלעט... און האָבּ פּליצעם אַ הייבּ געטיהן דעם קאָפּ און זיך צושריגען אויף אַ ווילד קול „לאָז מען גיבּען ראָזשענקעס־צימעס, ראָזשענקעס־צימעס, ראָזשינקעס־צימעס!" און וויא מע האָט דערלאַנגט דעם ראָזשינקעס־צימעס האָבּ איך, מיט משוגע'נע, ווילדע הנהגות, זיך אָבּגעבּאַבּרעט אַ פֿערטיל שעה אין טעללער... און געכאַפּט אַ ראָזשינקע, און צעררימסען אויף צוויי'ען, און אויף פֿיערען, און אויף אַכטען... און האָבּ איין אַכטעל אַריינגעלעגט אין מויל אַריין און מאַקע תוך־כדי־דבור, האָבּ איך ווידער פֿאַרוואָרפֿען דעם קאָפּ וויא פֿריער... און האָבּ... דאָ — זאָגט ער מיר — ווייסט איך שוין ניט, וואָס ווייטער איז געוועהן? נאָר דער גבּאי האָט מיר נאָכדעם געזאָגט, אַז איך האָבּ אָבּגעחראָפּעט אַ שעה כּסדר וויא איין אָקס נאָך דער שחיטה... און דער עולם איז געזעסען בּאימה, בּיראה ובפחד, ממש דאָ לדאָ נקשן, מיינענדיג, אַז איך בּין משוטט אין אַללע עולמות־עליונים, און רייסט איין דעם זיבּעטען הימעל גלייך צום כּסא־הכּבוד!... מיכאל נעבּיך האָט בּעשלאָגען אַ פֿייערינער שוויים, זיבענדיג אין בּיך חאָטש עפּעס איין זכות פֿאַר מיר — און האָט ניט געפֿינען... און נאָך, וויא איהם אויף צו־להכעיס, האָט דער שטן אַ שרעקליכען לאַך געטיהן, און האָט אָנגעטייט אויף אַ לעטצטען דף, וויא ס'איז פֿערשריבּען געוועהן מיינע לעטצטע ווערטער צו מיין צווייטען זיהן פֿאַר'ן טויט: „יעקעל־אשריל, סערדצע, זאָלסט נעהמען געלט, און נעהמען און ווייטער נעהמען! וויפֿיעל דיא וועסט ניט נעהמען — וועט נאָך אַלץ מיינס איבּערגעהן!..." און דערבּיי איז אַרויס דער פּסק בּית־דין־של־מעלה אַזוי: „זיינע 3 הויפּט־חטאים בּעשטעהן: [1] אין זיין שרעקליכען לורקייט נאָך געלט, [2] אין זיין מרמה זיין מענשען מיט פֿאַלשע הבטחות בּשם השם, און [3] אין זיין רודף'ן און מבזה זיין דיא משׂכּילי הדור... פֿאַר דיא 3 חטאים זאָל ער, בּכלל, זיין אין עולם התועה אַזוי פֿיעל יאָהרען, וויפֿיעל ער האָט געשווינדעלט אין זיין גיטע־יודישער ראָללע, און זאָל דיא גאַנצע צייט בּלייבּען אין דעם טעות,

מיט זייער תאות-הממון, וואס ביים לעבען . . . ובכן נעהם איהם, שטן, אונ פיהר אויס איבער איהם אונזער משפט באופן הזה: גאנצענע טאג זאל ער זיטצען אין גהנם, אין דעם סקלעפ פינ'ם אוצר כסף-מדומה . . . אונ יעדער מינוט זאל זיך אין איהם צוברענען די תאוה צו געלט, אונ זאל האלטען אין איין גאארען אונ חאפען אונ ווייטער גאאריען, חאטשע ביי יעדען חאפ וועלען זיך די אויסגעווייזענע שונעה-קערבליך צונעהמען ביי איהם אין די האנד . . . אונ די איבערגעבליבענע אש-דעפאזיטען וועלען ביי איהם ווערען פולל! . . . אונ ביי יעדען אפגענארטען חאפ זאל ארויס זיינער א געשטארבענער חסיד, אללע מאל א-נ-אנדערער, אונ איהם גיבען א לאך אין פנים . . . גאנצענע נאכט זאל ער בלאנקען אויף אללע בית-הקברות'ן, אויפ'ן עולם השפל, בתורת גיטער ייד צווישען די מתים, וועלכע זאלען איהם בודקא לעבעדיגע, אלץ גיבען קוויטלעך אונ ער זאל זיי מבטיח זיין בני חיי מזונא . . . אונ נאך יעדער הבטחה, זאל יעדער זיך איהם ארויסווייזען פאר'ן ווירקליכען מת, אונ זאל איהם ארויסשטעללען די צינג אונ גיבען א פייג . . . אונ ער זאל טאקע ווייטער מיינען אונ פראווען די קוויטלעך . . . חוץ לזה זאל מען איהם אללע מוצא-שבת אריינפיהרען, אין זיינע גיטע-יודישע בגדי יום-טוב, אין דער גן-עדן זאאל, וויא עס זיטצען אללע חכמי-ישראל, אויף תוכא-ומלולא . . ."

דער בעפעהל איז באלד איספעלנעט געווארען, אונ אזוי מיטשע איך מיך שוין א יאהר [30] גאנצענע טאג אין ברעננענדיגער, שאנדליכער תאוה צו כסף-מדומה; גאנצענע נאכט אין א פאלשער, אויסגעלאכטער גיטע-יודישער ראללע צווישען מתים, אונ אללע שבת-צונאכטס לחרפה ולשנינה בעין כל חכמי ישראל, אזוי וויא מאנדריש מיט די גלאקליך . . . אונ וועהמען, מיינסטו, זעה איך צווישען די חכמי-ישראל? — וועה איז מיר, אויף מיין וויסטען טעות ביים לעבען! . . . צווישען אללע אונזערע אלטע גדולי חכמי ישראל, וויא א רמב"ם, א אבן-עזרא, א רמב"ן, א ר' יהודה הלוי, א אברבנאל וכדומה, זיטצען פארטש מיט זיי: ר' משה מענדעלזאהן, ר' ברוך שפינאזא, ר' נפתלי-הערץ ווייזעל, ר' מענדעל שטערען וכדומה, אללע אין גאלדענע קרוינען, אונ מלאכי-השרת בעדיענען זיי . . . נעכטען ביינאכט, בעת מיין שטעהן, אין שאנדע אונ שפאט, אין דער חכמי-ישראל זאלל, פליצעם ווערט א רעש, אללע האבען זיך אויפגעחאפט פין זייערע ארטער, אונ אין זאלל האט דער מלאך מיכאל אריינגעפיהרט די נשמה פין ר' יצחק בער לעווינזאהן ז"ל, נאר וויא א לבנה אין א לויטערער נאכט . . . אללע האבען זיא מיט יראת-הכבוד מקבל-פנים געוועהן, זיא אנידערגעזעצט אויווענאן אונ באלד זענען אריין א כתה מלאכים שרפים אונ האבען איהם

געזינגען אַ בָּרוּךְ-הַבָּא . . . אונ איינער פֿון זיי האָט געלעגט אויפ'ן טיש זיין סֵפֶר „אֶפֶס-דָמִים“ מיט אַללע זיינע הַעְתָּקוֹת אויף פֿערשיעדענע שפּראַכען, אונ אַ בַּת-קוֹל איז אַרויס פֿון אונטערען כִּסֵּא-הַכָּבוֹד: פֿאַר זיין מיטשען זיך דאָס גאַנצע לעבען אין צָרוֹת, דְּחָקוֹת, יִסוּרִים אונ בִּזְיוֹנוֹת פֿון דיא צְבוּעַ'קעס אונ חֲנוּפָה'ניקעס, וויא דער באַלאַנטערעשער מַגִּיד וְסִיַּעְתּוֹ . . . אונ זיך דאָך געאָפּפֿערט מיט מְסִירַת-נֶפֶשׁ לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת וּלְטוֹבַת עַמּוֹ וְדָתוֹ בְּעֵין כָּל הָעַמִּים — זאָל מען מאָרגען, תֵּיכֶף נאָך זיין קְבוּרָה, נעהמען זיין פֿערמיטשעטען, היילינגען גוף פֿינ'ם קֶבֶר אין חוּץ-לָאָרֶץ, אונ מְקַבֵּר זיין בְּכָבוֹד וְהוֹד-מַלְכוּת אין יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ!“ אַט דעם סַפּוּר מיינעם, לויף גיכער אונ גיב איבער אַללע מיינע בָּנִים אונ דיין רֶבִּי'ן בִּכְלָל, לאָזען זיי זיך אַרומקוקען, וויא זיי זיינען אין דער וועלט? . . . אונ לאָזען זיי, בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה, אַוועקוואַרפֿען זייער פֿאַלשע גוטע-יודישע ראַללע — וועללען זיי נאָך אֶפְשָׁר האָבען אַ כַּפָּרָה לְעוֹלָם הַבָּא, אונ דורך זייער תְּשׁוּבָה וועט אֶפְשָׁר מיין ביטטערער עוֹנֶשׁ אויך אַביסעל פֿערגרינגערט ווערען! . . . לויף, לְמַעַן הַשֵּׁם, אונ לאָזען זיי זיך באַצייטענס ראַטעווען פֿון אייביגער שאַנד אונ כָּל עֲנוּיִים קָשִׁים!“ אונ ביי דיא ווערטער האָב איך מיך אויפגעכאַפּט אין מיינע צָרוֹת אונ אַנקסטען פֿון אַזאַ מאוס'ן חֲלוֹם . . .“

***

18.

געה ווייס וועלכעס איז בְּרָכָה אונ וועלכעס קְלָלָה: צִי חֲסִידוּת, צִי מִתְנַגְדוּת, צִי הַשְׂכָּלָה? . . .

דעם חֲלוֹם האָט מָרְדְּכַי'לע דערצעהלט מיט אַ שרעקקליכער פֿעראַכטונג, אַללע מינוט נאָר וויא אויף צו ברעכען . . . אונ שְׁמוּאֵל'קעל האָט עס מיט דער זעלבער מוּנָע אויסגעהאָרט, אונ ביידע האָבען צום סוֹף אויסגעשפּיגען, גלייך דיא גרינגע גאַלל קעהרט זיך זיי איבער . . . אונ האָבען מיט ווילד יִרְאַת-שָׁמַיִם אויסגעשריגען „רַחֲמָנָא לִיצְלַן!“ — היינט אַז איך האָב גוט געקענט שְׁמוּאֵל'קלען, נאָך פֿון זיין יוגענד ביז ער איז אַלט געוואָרען אַ יאָהר 35, פֿאַר אַ מִתְנַגֵּד, אַ לַמְדָן מוּפְלָג בַּתּוֹרָה, וואָס האָט שוין געהאַט 2 קאָנסענסען אויף רַבָּנוּת, אונ מָרְדְּכַי'לען — פֿאַר'ן ערשטען מַשְׂכִּיל זיין גאַנץ לעבען, וועלכער האָט געקענט 4—5 שפּראַכען אונ האָט שוין הערויסגעגעבען אַ העברייעש

ווערקק פין עפּעס זייערן אַ גרויסען מענשען, איינער „גהעטע“, איבערזעטצט, וועלכעם זייער גאנצע השׂכּלה — וועלט האט געלויבּט גאר ביז אין זיבעטען הימעל, און חוץ לזה איז ער כּמעט ביז 45 יאהר געוועהן איין אפּיקור-אפּיקורוס, וואס האט עובר געוועהן אויף כּל התּורה כּלה, און האט שוין אַ קערבּליך 10000 אויך פערמאגט... און אַ דיא ביידע חבריה-לייט האבען, ערשט צוריקק מיט אַ יאהר 5—6, פליצעם געווארפען מיט זייערע אלטע דרכים, און האבען עס ממאס געוועהן וויא אַ נבלה... און זענען מיט אמאל געווארען אַזעלכע הייסע חסידים, וואס ס'איז ווייט צווישען דעם רבּי'נס ערשטע, אַלטע מקורבים! אַ כּלל, חסידים מיט מסירת-נפש פאר'ן רבּי'נס אַ פּאנטאפעל אַזוי, אַז איך האב ניט איין מאל פין שמואל'קלען געהערט דיא ווארטער אַ כּפּרה ש"ס און פּוסקים פאר'ן רבּי'נס שׂיחות חולין...!“ און פין מרדכי'לען דיא ווארטער „גלעבּט מיר בּיי מיין לעבּען, אַז מענדעלזאהנס מויל איז ניט ווערטה צו זיין... בּיים בּעל-שם זצ"ל!...“ היינט האבען זיי דאך גלייך מיט מיר געזעהן דיא גאנצע חתונה אין קלויז מיט'ן פּראקער'אר, מיט'ן פּראטאקאל .... אַ חוץ, וואס זיי האבען ביידע געוויסט נאך פין אַ סך סודות... גלייך מיט מיר, און פוילען דאך שוין, איבּער'ן רבּי'ן, קיילעכדיגע 6 יאהר אין אסטראג גלייך מיט מיר, חאטשע זיי זענען אַ סך ווייניגער שולדיג פין מיר, און נאך אַללעמען ווייזען זיי ארויס אַזאַ ברענענדיג התלהבות צום רבּי'ן מיט'ן חסידות ממש אויף מסירת-נפש .... פרעג איך אייך, רבּותים: אחרי כּל אלה, וואס האב איך געהאט צו דענקען וועגען דעם גאנצען ענין חסידות, און וואס האט זיך געזאלט איבּערקאכען בּיי מיר אין הארצען וועגען דעם...? פערשטעהט זיך, אַז איך האב נאך בּעדארפט וויסען אַקוראט, צי מיינען זיי עס טאקע בּלב תּמים, צי מאכען זיי נאר פאר מיר אַזוי דעם אָנשטעלל מחמת אייגנס פאר'ס אַנדערע האט מורא... און פאר מיר אַוודאי!... ווארען זיי ווייסען דאך מיך ביידע פאר אַ געבוירענעם חסיד מבּטן ועד היום הזה... און מיין ראליע, וואס איך האב געשפּיעלט אין אסטראג מיט מיין שווייגען, האט זיי נאך, אדרבּא, מעהר חשד געגיבען אויף מורא האבען פאר מיר... ווייל זיי האבען געקענט רעכנען, אַז מיין שווייגען איז נאר אַ פּאַרטעל זיי ארויסצופּרווען... ובכן האב איך מיר מישב געוועהן: סיי וויא סיי בּין איך תּקיף'ער און בּעגלעבּטער פין זיי אינ'ם ענין חסידות; בּ'לעבּען פארט איין אַלטער זעלנער!... לאס איך מיט זיי מאכען אַ האלב-אפּפּעגעם שמועס וועגען חסידות, און לאס איך וויסען מיט וואס שמעקען זיי...? דאכט זיך, אַז לגמרי מיך אָבּנארען וועט זיי געוויסס ניט געראטהען... און מיט דער מחשבה האב איך צום ערשטען אַ זאג געטהון מרדכי'לען, אַזוי, מיט אַ מונגע

פֿין הַאלְבּ-עָרְענְסט, הַאלְבּ-לֵיצָנוּת: — אֶפְשַׁר איז דיא גְמָרָא גֶערֶעכְט: „אֵין מַרְאִין לוֹ לְאָדָם בַּחֲלוֹמוֹ אֶלָּא הַרְהוּרֵי דְלִיבָּיא בְּיוֹם“. . . ? (עֶס חָלוֹם'ט יֶעדֶען דָאס וָואס עֶר טְרַאכְט בַּייטָאג.) מָרְדְכַי'לֶע הָאט זִיךְ וֵוילְד בֶּעלֵיידִיגְט אוֹיף מִיר. אוּנ הָאט מִיר גֶעעֶנְטְוֶוערְט: „פֶּע, אִיצִיקֶעל! אִיךְ הָאבּ מִיךְ פֿין דִיר גָאר אַזַא טִפְּשׁוּת נִיט גֶערֶעכְט, בֶּנֶאֱמָנוּת! מִיר הָאבֶּען עֶס דָאךְ עֶרְשְׁט גֶעכְטֶען גֶעהֶערְט פֿין דֶעם אַפִּיקוֹרוֹס'ס טוּיט! אוּנ טַאמֶער הָאבּ אִיךְ אַפִילוּ עֶפֶּעס יָא אַ טְרַאכְט גֶעטִיהָן פֿין אִיהם — הָאבּ אִיךְ אִיהם דָאךְ אַלֵיין גֶעקֶענְט, דֶעם טְהַייעֶרֶען צַדִיק אִין פֶּעלְץ. . . נָא, וָואזְשֶׁע קֶעהר זִיךְ דָאס אָן מִיט אַזַא פָּאסְקִידְנֶע נַארִישְׁעֶן חָלוֹם וֶועגֶען אַזַא כֶּלֶב שֶׁבִּכְלָבִים, אוּנ וָואס פַאר אַ שַׁייכוּת אִידָאס מִיט'ן אַלְטֶען מַגִיד זֵכֶר צַדִיק לִבְרָכָה. . . ?“

— אִיךְ וֵויים. . . ? הָאבּ אִיךְ אַ קְנַייטְשׁ גֶעטִיהָן מִיט דִיא פְּלֵייצֶעס, אָהן אַ שׁוּם בַּאדַייטוּנְג. . . . פֶערְקֶעהְרְט, זָאג דִיא שְׁמוּאֵל'קֶעל, וָואס הֵייסְט דָאס ?. . .

„אִיךְ מַיין — זָאגְט שְׁמוּאֵל'קֶעל — ס'אִיז גַאנְץ פָּשׁוּט: וַויל מָרְדְכַי'לֶע הָאט גֶעקֶענְט דֶעם אַפִּיקוֹרוֹס, אִיז קֵיין חִדוּשׁ נִיט, וָואס עֶר הָאט אֶפְשַׁר אַ טְרַאכְט גֶעטִיהָן אִין אִיהם אַ פָּאאָר מִינוּט אוּנ דֶער טְרַאכְט הָאט דָאךְ אִיהם אַוַדַאי דֶערְמָאהנְט יֶענֶע יָאהרֶען, מִיט יֶענֶעם דֶרֶךְ זַיינֶעם, מִיט דִיא דֶעמָעלְדִיגֶע זִינְדִיגֶע מַחְשָׁבוֹת זַיינֶע. . . נָא הָאט זִיךְ אִיהם גֶע'חָלוֹם'ט אַ דִמְיוֹן פֿין דִיא אַמָאלִידִיגֶע גֶעדַאנְקֶען. . . וָואזְשֶׁע אִיז דֶערְפֿין גֶעדְרִינְגֶען ? — אַז מָרְדְכַי'לֶע הָאט אֶפְשַׁר נָאךְ נֶעכְטֶען בְּהָקִיץ חָלִילָה גֶעהַאט אַזַא מַחֲשָׁבָה זָרָה ?. . . הַא ?! גֶעה שׁוֹין, גֶעה אִיצִיקֶעל! בִּיסְט גָאר מְחִילָה אַ וִוילְדֶער טִפֵּשׁ, אַ פָּנִים! מָאהל דִיר, אַז אִיךְ אַשְׁטֵיינֶער זָאל הַיינְט גְרָאד הָארֶען, אַז ר' חַיִים וָואלָאזְשִׁינֶער אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ כְּפִי אִיךְ הָאבּ אִיהם אַלֵיין גֶעקֶענְט, וֶועלל אִיךְ מִן הַסְתָּם אַ טְרַאכְט טִיהְן פֿין אִיהם נָאךְ יֶענֶער צַייט, וָוען אִיךְ הָאבּ אִיהם גֶעזֶעהֶען אוּנ מִיט אִיהם גֶערֶעדְט, אוּנ וִויא אַזוֹי אִיךְ הָאבּ דֶעמָעלְט גֶעדֶענְקְט אַרוּם אִיהם מִיט'ן וִוילְנֶער גָאוֹן — אַקֶעגֶען דִיא גִיטֶע יוּדֶען מִיט'ן חֲסִידוּת. . . אוּנ אַז דָאס וֶועט זִיךְ מִיר חָלוֹם'עֶן דִיא נַאכְט — וֶועט וָואס גֶעדְרִינְגֶען זַיין דֶערְפֿין ? — אַז אִיךְ הַאלְט חָלִילָה אִיטְצְט בַּיי דִיא טְרֵפָה'נֶע גֶעדַאנְקֶען וָואס אַ מָאל. . . ? נָא, וָואס פַארְשְׁטֶעהְסְטִי דָא נִיט, אִיצִיקֶעל ?“

— אִיךְ וֵויים — הָאבּ אִיךְ, וִויא מִיט גַדְלוּת, גֶעזָאגְט — אַז מִיר וֶועט זִיךְ, וַויל אִיךְ וֶועלל לֶעבֶּען, אַוַדַאי אַזוֹינְס נִיט חָלוֹם'ן! „חִדוּשִׁים, בְּ'לֶעבֶּען! — הָאט שְׁמוּאֵל'קֶעל, וִויא אִין לֵיצָנוּת, אַ זָאג גֶעטִיהָן — וָואזְשֶׁע זָאל זִיךְ דִיר חָלוֹם'ן אִיצִיקֶעל ? — אַ נֶעכְטִיגֶער טָאג. . . ? דִיא הָאסְט גֶעקֶענְט עֶפֶּעס אֵיינֶעם פֿין יֶענֶע לֵייט ? — אוּנ זָאלְסְט אַפִילוּ יָא אֵיימֶעצִין

קֶענֶגֶען

קענען — האָסטו עפּעס אַ פּיטשעל שייכות מיט איהם . . . ? הײַנט וואָס
זאָל זיך דיר חלומ'ן פֿון אַזעלכע ענינים . . . ?

— און געלויבט דער אייבערשטער, וואָס איך האָב זיי ניט
געקענט און ווײַל זיי ניט קענען ! — האָב איך שוין וויא אינמיסטען
בעזאָגט ····

„אמת טאַקע — האָט זיך מרדכי'לע אָנגעריהפֿען וויא קאָנפֿוזיט —
אַ געוועזענער חסיד, וויא דיא, איז אַוודאי גלייבער ···· פֿערגעסט זשע
אָבער ניט, איציקעל, וואָס דיא גמרא זאָגט „במקום שבעלי-תשובה
עומדים . . .“ (אין דער העכער מדרגה, ווערן אַ בעל-תשובה קומט —
אַהין קענען קיין געוועזענער צדיק ניט דערגרייכען) לעת עתה זענען
מיר בײַדע שוין עומד-בנסיון געוועהן . . . און דיא וואָס . . . ? פֿינ'ם
קלייזעל אינ'ם רבי'נס קלויז אַריין ! . . . אַוודאי ביסטו אַ בריה אַ
יונג ! . . . !“

מיר האָט דערווײַל ווילד הנאה געטהון, וואָס מיך האַלטען זיי
בײַדע געוויסס פֿאַר אַ-נ-אמת'ן חסיד, בלתי שום ספק אויף אַ האָאַר . . .
און דערמיט האָב איך מיך בענוטצט אַלץ מעהר אויפֿצוברעכען איין
אָפּטעגעם שמים מיט זיי מכוח אַרום-און-אַרום . . . און האָב דערווײַל
געמאַכט וויא איין התחלה צום ענין :

— איך פֿערשטעה בכלל ניט, אין וואָס פֿאַר אַ נסיון זענט איהר
דאַ געשטאַנען . . . ? וואָס איז דען דאָס גאַנצע מתנגדות מיט דער
גאַנצער השכלה פֿאַר אַזאַ כשר'ע מציאה, מע זאָל דאָס אָבזאָגען-זיך
דערפֿון אָנריהפֿען „נסיון“ ? . . . איך האָב געמיינט דערמיט אַרויסריהפֿען
זייער אַמביציאַ . . . און כך הוה :

„האָר נאָר אויס, איציקעל — האָט זיך אָנגעריהפֿען שמואל'קעל,
וויא אויפֿגעטראָגען — אַוודאי קענן מען מיט קיין געוועזענעם טויבען
ניט רעדען מכוח נגינה . . . נאָר דאַריבער זאָל זיך דער טויבער
איבערגעהמען אַקעגען האָרענדיגע, דערמיט, וואָס ער האָט קיין מאָל
קיין קול-נקבה ניט געהאָרט, און זיי יאָ . . . ? זאָלסט זיין אַ האָרענדיגער
וויא מיר, און זיך אָנהאָרען אַ צייט יאָהרען מיט דעם מתיקות פֿון
אַ געשמאַקער פֿרוי'ען-שטימע וויא מיר — יעדער פֿון אונז אין זיין פֿאַך —
וואָלסטו דעמאָלט ניט געפֿרעגט : וואָס איז פֿאַר אַזאַ נסיון, זיך ברצון-
הטוב צושיידען דערפֿון ? . . . אַוודאי איז פֿאַר'ן פֿערזיכען דעם עץ-הדעת
זעהר גרינג צו זיין אַיין ערליכער יוד ! . . . אָבער נאָך דעם, איציקעל,
וויא מיינסטו . . . ?“ אט דיא משלים האָב איך טאַקע בעדאַרפֿט צום
עסק, און בין באַלד אַרויס מיט זיי גאַנץ אָפּענטליך : — רעכענט איהר,
הייסט עס — זאָג איך זיי — יענע דרכים אײַערע פֿאַר עץ-הדעת, פֿאַר
אַ דבר גדול ? . . . מכי-תיתי ! ··· „וויא אַזוי מיר רעכנען צינד ? אין
דאָך

דאך קיין רעדע ניט ; נאר דעמאלט זענען זיי געוויסס פעררעכענט געוועהן ביי אונז פאר א דבר גדול ! . . ." האבען זיי כמעט ביידע אין איינע ווארטער געענטווערט. — אז ס'איז יא אזוי — האב איך זיי מיט איין אמת חסיד'עש שמייכעלע אונ גיטברידערשאפט, געזאגט — לאמיר זשע טאקע אביססעל אריינשמיססען טיעפער אין דעם ענין אריין ! . . . כ'לעבען, מכי-תיתי איך וואללט טאקע אויך געוואללט א שטיקעל תפיסה האבען אין דעם ! — וואס האבען מיר זיך דא צוטשעפעט צו אונס פאר'ם אנדערע וויא דיא ציגיינער ? הכל יודעים, אז מיר זענען ברוך השם אללע דריי אמת'ע הייסע חסידים, געקאוועטע יודען, אונ מיר וועללען שוין ניט אראבגעפיהרט פון אזא מין שמים ! . . . זאגט זשע מיר, ברידער, איך בעט אייך, וואס זענען טאקע באמת אזוינס דיא פריערינע 2 שטות אייערע, אונ וויא אזוי געפינט איהר זיי אציגנד אקעגען דעם דרך החסידות ? ס'הייסט, איך מיין : ציא האט איהר זיי בכלל דערקענט פאר שטותים, צי אפשר גאר פאר סטרא-אחרא, צי האט איהר זיי געווארפען נאר דערפאר, ווייל איהר האט דאס חסידות געפינען בעססער פון יענע 2 דרכים — אבער פאר זיך אליין האבען זיי עפעס יא א ממש ? . .

איך וועלל אייך דא לאנג ניט איינמיהדען מיט אונזער שמים, ווארען ער האט גערעדט איין ערך פון גיטע 3 שעה אויפ'ן זייגער ! — איך וועלל אייך בעססער אין קירצען איבערגיבען דעם סך-הכל, וואס איך האב ארויסגעפיהרט פון זייערע ביידע דעות איבער דאס ענין, וועט איהר שוין אליין פערשטעהן וואס צווישען אונז איז איבערגערעדט געווארען.

פון זייערע רעד בין איך אין זיי דעם דאזיגען אמת דערגאנגען : אז דאס מתנגדות מיט דער השכלה פאר זיך זענען זעהר גיטע 2 שטות, מיט וועלכע מע קען : מיט דער ערשטער זיין איין ערליכער יוד אונ א פיינער מענטש, אונ מיט דער צווייטער — איין ערליכער מענטש אונ אונ א פיינער יוד . . נאר וואס דען ? דיא ביידע שטות זענען נאר מסוגל פאר קאלטבליטטיגע מענטשען (מרדכי'לע האט עס אנגערופען „פאר קאנסערוואטען") ס'הייסט מענשען, וואס האלטען זיך נאר דעם דרך-הפשוט . . . אונ קוקען נאר אויף דעם חיצונית פון יעדער זאך, אהן א שום בערעכנונג וועגען דעם פנימית, (פערשטעהט זיך, אז יעדער פון דיא ביידע שטות נאך איהר'ע השגות נאך . . .) למשל : דאס מתנגדות הייסט דאווענען, לערנען, טיהן דיא תרי"ג מצות וכדומה איטלעכס אין זיין געוויססער צייט, בעשטיממט ארט, א געוויססען שעור אונ אויך געוויססע אופנים — גיט אנדערש ! אונ דיא השכלה פטור'ט כמעט פון אללע מצות-מעשיות אונ הייסט נאר אללעס טיהן על פי

סאוועסט, נאר אויך אלץ חיצוניות מיט געוויסע כללים און שיעורים, נישט צובערעכנען, אז נאכ'ן פנימיות דארפמען דייקע דיא און דיא מצוה טיהן בפועל, און דאס און דאס ישרנות — דייקע ניט טיהן .... בכלל הייסען דיא אנהענגער פון דיא ביידע שטות „מצות אנשים מלומדים" . . . ס'הייסט: נאכגעהען דער מאמעס סדור'ל . . . קאלט, פיסט, גענאטה — נאר ערליך, ערענסט און, וויא ריהפען זיי עס: איינשטענדיג . . . נאר דער, וואס האט אין זיך התפעלות, התלהבות און — בכלל, א נשמה יתרה — דער איז באין אופן ניט מסוגל צו דיא ביידע שטות, ווייל אזויגע מזג'ן קענגען זיך ראשית ניט פיהרען פינקטליך, קעננן ניט משועבד זיין צו אויסגעשטעללטע כללים און תנאים; זיי ווייסען ניט דאס ווארט „סלוושבא"; זיי זענען נאר וויא האנען: אז ס'טיהט זיי א בריה אונטער דיא פליגעל — קרייען זיי . . . והשניה: מוזען אזעלכע מענשען שטענדיג נאר לעבען מיט חברה, זיי זאלען האבען מיט וועהמען צוטהיילען זייער התפעלות און אויסלאזען זייער ברענן . . . דאריבער האבען זיי ביידע געפינען דאס חסידות פאר'ן בעסטען דרך, ווייל — זאגען זיי — חסידות בעשטעהט נאר אין דעם ברענן . . . זיי זענען ניט אויסען דארויף, וואס דער דרך איז פאר זיך זעלבסט? פערקעהרט, זיי געפינען דייקע, אז דאס חסידות פאר זיך אליין, איז א פיקניג מיהל, א דבר שאין בו ממש אקעגען יענע 2 שטות פאר זיך זעלבסט. . זיי געהט נאר דעראינגען, וואס דער דרך לאזט דעם גייסט א פרייען וועג אין יודעשקייט און דאריבער זענען דיא אנהענגער דערפון שטענדיג פריילין, לעבעדיג און אויפגעלעגט, וועלכעס ס'מאכט א שטארק אחדות צווישען אללע חברה-לייט, אזוי אז איינס דאס אנדערע איז מעורר און ווערט מעורר; מאכט א פעולה און ווערט נתפעל. אז כמעט אללע פיהלען מיט איין הארץ און אטהעמען מיט איין נשמה! . . . און דערפין קוממט ארויס דאס העלפען און טרייסטען און שטיטצען ביי דיא חסידים איינס דאס אנדערע מיט מסירות נפש, וועלכעס ביי יענע 2 איז דאס א זעלטענהייט, און דאס זעלטענהייט איז אויך נאר על פי דין, אדער על פי יושר .... ווארען יענע זענען קאלטע מלאכים, ספראוונע לאקייען, ערענסטע סאלדאטען . . . אהן א שום פינק, א ברענן, א שטיקעל התפעלות, (דיא השכלה — זאגט מרדכי'לע — האט אפילו יא אין זיך א שטיקעל התלהבות, אשטייגער, ביי לעזען א גיט ביך, שרייבען א גיטען שיר, וכדומה, נאר אבער אויך קערין, אומענדיג און נאר אין זיך . . .) און קעננען זיך דאריבער בעגעהען יעדער פאר זיך, אהן א פיטצעל אחדות אויף א האאר . . . ביי א מתנגד און ביי א משכיל קריגסטו ניט איין אנבייסען אפעסען, הייגט ווער שמיסט פון אגעלענער, פון א גמילות-חסד, פון א טובה ביי א פרייד, ובפרט ביי א לייד! . . .

נאפשיקלאד

(המ"א)

נאפשיקלאד ביי דיא חסידים לאזט זיך איינס פאר'ס אנדערע א פינגער אפשניידען און ביי יעדענס יחיד'ס א נויטה שטעהט דער גאנצער כלל צו הילף מיט ממון, דמים און מסירת-נפש! . . . כללו של דבר: זיי געפינען יענע בעידע שטות טויטע, מיט אללע זייערע מעלות און מדות טובות . . . און דאס חסידות לעבעדיג מיט אללע זיינע פאללער און שווינדעל! . . . לאז זיין וואס ס'וויל זיך — אבער א „חי" מיט א „ברענן" — מעהר דארפמען ניט! . . . היינט אז איך האב יענע בעידע גאר כלל ניט פערניכט — מאג איך דאך אודאי פארגאטטערען דעם רבי'ן מיט דיא חסידים! א יא? . . . און דאך ווארגט מיך עפעס א ביין אין האלז . . . דאס אללעס, וואס מיינע אויגען האבען איבער־געזעהן ביים רבי'ן און ביי דיא חסידים לאזט מיך פארט ניט ריהען, און איך קען עס באין אופן ניט פערדייען! . . . און אפשר איז דאס אללעס כשר וישר, און דער רבי — א הימעמעל-מענטש, נאר איך פער־שטעה ניט דיא אמת'ע כונה, דעם ריכטיגען סוד פון א דעם דרך . . .? א כלל, איך בין אין א שרעקליכען ספקות און איך ווייסס ניט, אויף וואס זיך צו ענטשליעססען באופן, אז איך וועלל אפשר יא ארויס פונ'ם אסטראג? . . . ס'ווייסט פון יענע ביידע דרכים רעדט מען דאך ניט — ווארען איך קען דאך ניט, ניט דאס, ניט יענץ! — נאר דיא שאלה איז: צי זאל איך מיך דעמעלט אלץ האלטען אין מיין אלטען דרך, ביי אללע זיינע חסרונות. צי זאל איך עס ווארפען מכל וכל און לעבען פראסט אין עניות און דחקות — אביא יוצא זיין פאר מיינע געוויססען . . .? און מיט א דיא טאטשעגדיגע געדאנקען בין איך אנטשלאפען געווארען אויף מיין נארע און ס'האבען זיך מיר געחלומ'ט 2 חלומות אין איין חלום:

19

מיין ערשטער חלום:

> דיא אלטע פעטטע, גראבע שפון געהט קאפוט,
> דאס יונגע פליגעל בעקוממט קוראזש און מוטה!

אין שלאף דאכט זיך מיר, אז איך בין טויט קראנק און האלט שוין ביים עק, און פליצעמ שטעהט פאר מיר דער מלאך-המות מיט דיא

טויזענט אויגען, מיט אַ פְלֶעשֶׁעלֶע סַם אין איין הַאנְד און אין דֶער אַנְדֶערֶער אַ שֶׁעכְט-מֶעסֶער, און הֵייסְט מִיר מִתְוַדֶה זַיין פַאר'ן טויט . . . עֶס הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהֵייבֶּען פֶּע מִישֶׁען דִיא גֶעדַאנְקֶען אין קָאפּ, און אִיךְ קֶענְן בְּאֵין אופֶן נִיט קוּמֶען אויף דֶעם רִיכְטִיגֶען אֱמֶת: אויף וָואס הָאבּ אִיךְ מִתְוַדֶה צוּ זַיין? : צִיא אויף דִיא אַלֶע מַעֲשִׂים, וָואס אִיךְ הָאבּ אָבְּגֶעטִיהְן אִין מַיין חֲסִיד'שֶׁען לֶעבֶּען לְכָבוֹד דֶעם רֶבִּי'ן מִיט'ן חֲסִידוּת . . . צִי דַארויף, וָואס אִיךְ הָאבּ אִין דֶער לֶעטְצְטֶער צַייט אָנְגֶעהֵייבֶּען סְפֵקְ'ן אִינ'ם דֶרֶךְ הַחֲסִידוּת און וַוארְפֶען אַ חֲשָׁד אויפ'ן רֶבִּי'ן אַלֵיין . . . אין אָ דֶער מִין מְבוּכָה, אִין אָ דֶעם פִינְסְטֶערֶען בִּלְבּוּל-מַחֲשָׁבוֹת הָאט זִיךְ פֶּערְפְּלָאנְטֶעט אַזַא מִין מַחֲשָׁבָה-זָרָה: אֶפְשֶׁר אִיז דֶער גַאנְצֶער עִנְיָן-הַבְּרִיאָה נָאר פַאלְשׁ און אַחִיזַת-עֵינַיִם! אַז אִיךְ זֶעה דָאךְ, אַז אַ וָועלְט יוּדֶען פֶּערְגָאטְטֶערֶען דֶעם רֶבִּי'ן מֶעהר וִויא מֹשֶׁה רַבֵּינוּ און זַיינֶען אַ וָוארְטֶעלֶע שְׁטֶעהט בַּיי זֵיי הֶעכֶער פוּן תּוֹרַת-מֹשֶׁה .... וַוייל דֶער צַדִיק — זָאגֶען זֵיי — אִיז בְּחִינַת קוּדְשָׁא-בְּרִיךְ-הוּא אַלֵיין, און זַיין וָוארְט אִיז אַ תּוֹרָה מִן הַשָׁמַיִם . . . הַיינְט, אַז אִיךְ הָאבּ אַזוֹי פִיעל יָאהְרֶען בְּסֵדֶר אַלֵין גֶעזֶעהֶן מִיט מַיינֶע אויגֶען און גֶעהֶערְט מִיט מַיינֶע אוֹיעֶרֶען אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבְבוֹת מַעֲשִׂים פוּנ'ם רֶבִּי'ן מִיט דִיא קִינְדֶער פּוּנְקְט נֶגֶד הַתּוֹרָה וְנֶגֶד רְצוֹן הַבּוֹרֵא-בָּרוּךְ-הוּא . . . מוּז דָאךְ, אַ פָּנִים, זַיין אֵיינְס פוּן דִיא צְווֵיי: אָדֶער קוּדְשָׁא-בְּרִיךְ-הוּא וְאוֹרַיְיתָא מֵיינֶען טַאקֶע נָאר דִיא אַלֶע מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא יֵעָשׂוּ, וָואס דֶער רֶבִּי מִיט דִיא חֲסִידִים טִיהֶען אָבּ אויף דֶער וָועלְט . . . אָדֶער סְ'אִיז גָאר חָלִילָה לֵית דִין וְלֵית דַיָן וְכָל אִישׁ הַיָשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה! . . .“ און אִין דֶער מַחֲשָׁבָה-זָרָה הָאט מִיר דֶער מַלְאַךְ הַמָוֶת אַ שְׁנִיט גֶעטִיהְן אִיבֶּער'ן הַאלְז און מַיין נְשָׁמָה אִיז מִיר פוּנ'ם גוּף אַרוֹיס . . . אִיז גֶעפְלוֹיגֶען, גֶעפְלוֹיגֶען אִיבֶּער כְּמַארֶעס, שְׁטֶערֶען, גַלְגַלִים און מַזָלוֹת, דוּרְךְ אַלֶע 7 הִימְמֶלֶען, און אִיז אַרַיין אִין אַ זַאאַל, גְרוֹיס וִויא דִיא וֶועלְט, און אִיז גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֶעהֶן דָארְט אִין אַ ווִינְקֶעלֶע וִויא קֵיינֶער, דַאכְט זִיךְ, זֶעהְט זִיא נִיט . . . בַּאלְד בֶּעמֶערְקְט זִיא, וִויא עֶס קְלוֹיבְּט זִיךְ, הֶערוּם אַ טִישׁ, דָאס גַאנְצֶע בֵּית-דִין-שֶׁל-מַעְלָה, און דֶער וָואס זִיצְט אוֹיבֶּענַאן טִיהְט אַ גֶעשְׁרֵיי „פִירְט אַרַיין דֶעם אַלְטֶען רַמַאי, דֶעם צוֹרֵר הַהַשְׂכָּלָה, דֶעם גוֹזֵל אַלְמָנוֹת און יְתוֹמִים, פֶערְלֵיהַיין פוּן דְרָאבִּיטְשֶׁעוו, צוּם דִין וְחֶשְׁבּוֹן!“ . . . הֶערֶענְדִיג דֶעם גְרוֹיסֶען נֶעאַכְפֶּערְטֶען נָאמֶען פוּן דֶעם חֲסִיד'שֶׁען מִילְלִיאָנֶער, אַז מֶע רִיהְפְט אִיהם צוּם מִשְׁפָּט, בִּין אִיךְ נִבְהָל וּמִשְׁתּוֹמֵם גֶעוָוארֶען! „שְׁטַייטְשׁ, לֹא דֵי עֶר הָאלְט נֶעבִּיךְ, וִויא מֶע רֶעדְט, בַּיי אֵיין אוּמְגְלִיקְק און וָועט חָלִילָה, פוּן אַזַא גְדוֹלָה, דַארְפֶען קוּמֶען אויף כִּכַּר — לֶחֶם — וָואזְשֶׁע ווִילל נָאךְ פוּן אִיהם דָאס בֵּית-דִין-שֶׁל-מַעְלָה הָאבֶּען . . . ?“ גָאר אִין דֶער מִינוּט אִיז אַרַיין אִין זַאל אַ שְׁאַנֶער יוּנְגֶער-מַאנְן, דַייטְשֶׁעריש

געקליידעט, אונ דער משמש בּיים טיש האט אויסגעריהפען: „בּרוך הבּא ר׳ שמחה-קצי תוי-ארץ!“ אונ נאך דעם יונגענמאנן האבּען מלאכים נאכגעטראגען פּאק בּיכער מיט וועקסלען, סטשאטעס אונ פּאפּירען אונ איינער האט אנידערגעלעגט אויפ׳ן טיש דעם ספר הזכרונות. — בּאלד האט מען אריינגעפיהרט אונטער א קאנאוואי דעם חיב, פערילהיין, אליין, לייבּען איהם א באטאגטע חצופה, בּעהאנגען אין גאלד, בּריליאנטען, סאמעט אונ זייד . . . אונ אונטער איהר א פּרוי בּליטס-יוגענד, שאן וויא דער מארגענשטערן, מיט הימעל-בּלויע אויגען אונ גאלדענע האאר, נאר דאס פּנים טרויעריג, אין דיא אויגען טרעהרען אונ דיא הלבּשה איהרע ארעם, איינפאך — נאר צעכטיג, זויבּער אונ זעהער געשייט . . . אונ מע זעהט, אז זיא איז דער רייכער חצופה׳ס א פּאקאיאווע . . . פין ווייטענס, אין א זייט, שטעהט איין אלטע, ערענסטע, בּכבוד׳ע זקנה, אונ מיט איהר צו׳חנפה׳נען דער רייכער חצופה, ווייזט אויס, אז זיא איז איהרע א פּאטאטשקע פאר׳ן שטיקעל בּרויט מיט א מלבּוש . . . דאס דייטשעל האט אנגעהייבּען בּלאטטערען דיא בּיכער, אונטערצייכענען דיא וועקסלען, אונ אלץ דערוויזען דעם בּית-דין, אז פערילהיין איז מעיקרא נאך א רמאי, א שווינדלער אונ א באנקראט-בּמזיד! אללע האבּען דעם דייטשעלס עדות אונ ראיות פּאווערייעט אונ זיך אין אללעמען איבּערצייגט אונ פערילהיין האט זיך מודה געוועהן אויף אללע זיינע אונטערשריפטען אונ באלאנצען אונ דער ראש-בּית-דין האט א געשריי געטיהן: „פערילהיין איז א באנקראט בּערמה וזדון-לב אונ זיין פּסק, על פּי דינא מלכותא דארעא, איז ער זאל זיטצען תּפוס עד יום מותו אינ׳ם דראביטשעווער בּית-האסורים! אונ דאס וואס איהם קוממט פאר זיינע שווערע חטאים נגד התורה אונ נגד היושר, מיט זיין גזלנ׳ען אלמנות אונ יתומים, קהל׳ש, חברה׳ש אונ עולמית-געלטען; מיט זיין רודף׳ען עד לחיים דיא השכלה מיט איהרע סופרים אונ משכּילים; מיט זיין שטיטצען, עהרען אונ שאטצען דאס חסידות מיט איהרע רעדעל-פיהרער, בּכדי דורך זיי צו פערגרעססערען זיינע קרעדיטען אונ מחרים זיין אללעס, וואס שטעהט איהם אין זיין פאלשען מערדערישען וועג, אונ נאך בּלייבּען בּיי דער וועלט א פרוממער, שאנער, עהרליכער יוד . . . אונ פאר נאך שווערע, חטאים, עונות ופשעים, וועלכע ער האט מיט זיין זינדיגער האנד אליין פערשריבּען אין א דעם ספר הזכרונות — פאר דעם אללעמען וועט מען איהם אין גיכען משפּט׳ן, נאך זיין טויט, על פּי דינא דרקיעא! . . .“ פערילהיין, מיט זיין אכזריות אונ אבירת-לב, האט נאר ארויסגעלאזט דעם קאפּ אונ פערכמורעט דיא בּריימען אונ דיא באטאגטע חצופה האט אויסגעפּלאצט מיט א איסטערישען קוויטש אונ איז געפאללען חלשות . . . דאס יונגע ווייבּעלע האט מיט א הימעל-

חןעוודיג, געשייטעס שמייכעלע, אויפגעהויבען פריי דעם קאפ... אונ די בכבוד׳ע זקנה האט א פרייען אטהעם געטיהן, וויא נאך אראפוואַרפען פין זיך א שווערע משא. . . דאס יונגע דייטשעל, הוי-ארץ, איז צוגע־גאנגען צום יונגען ווייבעלע, האט איהר געגעבען די האנד אונ האט זיא בעגריסט מיט די הארצליכע ווערטער אין גראמם: „ווילקאממען, ליעבע פרוי השכלה!

יעטצט נעהם זיך ריינעגען דעם יודישען שמוץ;
דיין פערפאלגער האט זיין מפלה,
מיט מיטעל, נעהם איך דיך דערווייל, אין מיין שוץ!
זעה, דיין ווירטהין, דאס פרעכע חסידות
הלושיט, געהט אונטער גלייך מיט איהרען פאטראן!
דאס פראפעצייעט דיר גרויסע עתידות:
גיך וועללען אויך יודען קניען פאר דיין טראהן!..."

„ווארט, הוי-ארץ! — האט א געשריי געטיהן דער ראש-בית-דין — דא שטעהט עפעס עלטערס פין דער יונגער השכלה, וועלכע האט — הנם ניט אזוי געליטטען וויא זיא — אויך געמוזט בייגע׳ איהר גרויען קאפ פאר א דער פארשייטער חסידות, נאך שטיפען איהר די קארעטע מיט חנופה אונ בטלות ···· דא שטעהט פאר אונז די אלטע רבנות וועלכע די פארשייטע פרוי ריהפט היינט אן מיט׳ן נאמען „מתנגדות"... אונ מיר שווייגען! זיי זשע ניט-קיין דוחק את השעה!... מיר שווייגען דערפאר, ווייל זיא אליין האט נאך ביז אציגד ניט פרא־טעסטירט עפענטליך געגען דעם חסידות, אזוי וויא די ענערגישע השכלה... אונ דאס נעהמט זיך דערפאר, וואס זיא האט געביך ניט איהרע פארשטעהער אויפ׳ן עולם השפל; „התורה, מונחת בקרן זויות" (די תורה איז נעביך פערשטיפט אין א ווינקעלע). זייט איהר פאר־שטעהער — הגאון ר׳ אליהו ווילנער — איז נפטר געווארען, איז זיא נעביך כצאן בלא רועה, אונ מיז זיך לאזען פיהרען פין די חסידישע רביים, וואס זענען מקים ומעביר רבנים, דיינים, שוחטים אונ כלי קודש, נאך זייער פאלשער כונה נאך... נאר טאקע דערפאר ווידער, וואס די זקנה איז זיך אזוי משפיל געגען דעם חסידות, אונ זיכט זיך גאר קיינע מיטעל ניט, צום בעפרייען, האטשע זיא זעהט דאך פאר זיך א גיטען ביישפיעל אין דער השכלה... מיז נאך מעכב ווערען די גאולה שלמה אויף א צייט!... יבוא היום, כי קרוב הוא, ווען דאס בית-דין-של-מעלה וועט צוטרייטען צום משפט, וועגען די דעות ואמונות פין דיעזע 3 שטות, בכלל, בזמן הזה... לויט נאך די בונות פין זייערע לעטצטע 3 מיסדים: מענדעלזאהן, הגאון והבעל-שם. ערשט

דעמעלט וועט דער עולם השפל דערוויסען מה לקרב ומה לרחק . . . ?

לעת עתה זענען מיר מודיע דעם עולם-השפל, אז פון היינט אן שוואכען מיר דיא מאכט מיט'ן חוצפית פינ'ם חסידות, ווייל זיא איז שוין גאר פון דיא האלאבליעס ארויס ! . . . אבער ווענען דער עקסיסטענץ אונ ממשלה פון דיעזע ? שמות איז נאך ניט דיא רעכטע צייט גע־קוממען ! . . . געניעג דערווייל, וואס מיר האבען דער חצופה פארמאכט דאס גרויסע מויל ! אונ ציגענעהמען ביי איהר איהרע געפאהרליכען פאטראן, פערילהיין, הרמאי ! — דאס איז שוין איין התחלתא דגאולה ! . . ."

אויף דיא ווארטער האבען דיא מלאכים געזינגען דאס ליעד :

דאס חוצפית אונ דעספאט
פון חסידות – פאלש קאפיטאל
האט שוין דער ליעבער גאטט
פארטראכט מכל וכל ! . . .
צינד, נאך דער מפלה
בעקוממט שוין אויך מגידות
דיא תורה אונ השכלה
גלייך מיט דעם חסידות ! . .
איהר קענענט שוין אייער פאהן,
מתנגדים אונ משכילים,
אויף שטעללען אויפוועהן,
אהן מורא פאר בלבולים ! . . .
אין פראנט שטעללט אייער פאלק —
ס'איז יעצט דער שעת הכושר —
אונ ארבייט פאר דעם פאלק ;
דיא הויפט נאר : א מ ת, י ו ש ר ! . .
נעהמט טינט, פעדער, פאפיער
נוטצליכע ספרים דרוקקט !
זויא ווייט מאגליך פריער
ציווישען פאלק צושיקקט ! . .
אונ אום, ליעבע קינדער,
ניט צו פירכטען פאר קיינעם —
ארבייט נישט בעזונדער . . .
האלט אייך נאר איניינעם ! .
דאס חסידות אויך ניט ווייכען ;
מאכט זיא נישט אוועק !
זיא נוטצט צום ערדייכען
דעם אמת ריכטיגען צוועק ! . . .

זעהענדיג דיא גאנצע קארטינא, אונ הערענדיג דאס דאזיגע ליעד, בין איך גאר וויא עפעס פערשכור'ט געוואָרען, אונ בין, טאקע אין חלום, ווייטער אנטשלאפען געווארען, אונ, איך ווייס ניט אין וויפיעל צייט הארום? — האט זיך מיר שוין פארגעשטעללט אין חלום גאר א נייע קארטינא.

20.

מיין צווייטער חלום:

דיא גאנצע צרה אונ אומגליק איז נאר דאס, וואס ביי יודען איז קיין זאך נישט אין דער מאאס!

שטעללט זיך מיר פאר, אז איך מיט מיינע [2] טיש נבאים שטעהען מיר ערגעץ אין א מדבר, אונטער א הויכען שפיטציגען בארג אונ עט אויוען, אויפ'ן שפיטץ, זעהן מיר, וויא א טאוועל צוגעשלאגען צו'ן א הויכען סטאלב, אונ אויף דעם טאוועל ברענגען פייערינגע אותיות דיא ווארטער: „החיים והמות-ובחרת בחיים" ···· מיר האבען זיך אללע [3], שטוינענדיג, אנגעקיקט איינס דאס אנדערע, אונ געבליבען שטעהן אין א שרעקקליכער מבוכה ···· אין איינינע מינוט שפעטער האב איך זיי אויסדערצעהלט מיין ערשטען חלום; אללע האבען מיר געצוינגען מיט דיא אקסלען, געקנייטשט מיט דיא שטערנס, אונ עפעס וויא געשעהמט זיך איינער פאר'ן אנדערען, אונ טאקע אין חלום, דאכט זיך, טראכט איך מיר אזוי: אא, ציגד האבען זיי זיך ביידע אליין אויסגעגיבען פאר מיר!... זיי ספק'ען גלייך מיט מיר אין דעם גאנצען ענין, אונ ווייססען אויך ניט, אויף וואס זיך צו בעשליעססען...? אונ אזוי וויא מיר שטעהען אזוי פערטיעפט — פליצעם וויא עס האט זיך אונטער אונז געאפענט דיא ערד, אונ מיר זינקען אלץ טיעפער טיעפער ···· אונ מיר זענען געבליבען שטעהן אין א שרעקקליכען פינסטערען תהום, וועלכעס, אין חלום טאקע, האט זיך מיר נאר געדאכט, אז דאס איז אודאי דער שאול-תחתיה!... אונ וויא מיר שטעהען אזוי אין איין פלאטערניש — שיסט פליצעם אויס א ווילד געלעכטער פון אפשר ששים-רבוא מיילער, אז ס'האט ממש פערהילכט אללע וועלטען — אונ וויא מיר

קיקען

קיקען זיך אום, זעהן מיר: דאס איז א מחנה מלאכי חבלה שדים און רוחות, אללע טייטען אויף אונז מיט דיא פינגער: „אט זענען זיי דיא 3 חברה-לייט, וואס 2 האבען צו דער עלטער אויסגעביטען א שמאטע אויף א שמאטע... און איינער איז, פין ספק, גאר געשטארבען אהן ודוי, כמעט א כופר בעיקר!“... מיר האבען געמיינט: אט ווערט פין אונז תל און פראך, נאר אין מיטען דעם ליארעם הארט זיך עפיס א מין פאכען מיט פליגעל; דיא מחנה האט זיך אנגעהייבען שיטקען צווישען זיך: „א א! ער פליהט שוין, דער מלאך מיכאל א הער, מלמד זכות צו זיין אויף דיא 3 האלעפוזניקעס אויך“ — און דיא רגע איז דער גאנצער תהום בעלייכטעט געווארען וויא מיט 18 תמוזדיגע זיננען, און מיכאל מיט זיינע 6 גאלד-פייערינע פליגעל האט זיך אזוי טרייסטליך-זיס און ליעב, אראבגעלאזט איבער אונז 3, וויא דיא שטיללע ווייסע טויב איבער איהר טייבעל-נייסט, און האט, מיט א זיס, האניג-גיססענ-דיגער שטימע, וואס האט געקוואלען, וויא א פריש-קיהלער וואסער-קוואלל אין א רויזען-גארטען, און געצווינגען דיא נשמה עפעס א היין, א היין — אין א אייביגער זיססער שטיללער מנוחה תחת כנפי השכינה — אויסגעריהפען: „שטילל! לאכט ניט, ליארעמט ניט! דיא 3 פערזאנען לעבען נאך און זענען נאך אונטער זייער אייגענער בחירה, האבען מיר נאך גאר ניט דאס רעכט זיי צו משפט'ן!... איהר זעהט דאך, וויא זיי האלטען נעביך אליין אין אזא שרעקליכער פערצווייפלונג!... קעננען מיר נאך גאר ניט וויססען, מיט וואס זיי וועללען ענדיגען זייער לעבען...? מיר זענען מלאכים, און דאך ווייססען מיר ניט, וועהמעס מארגען פין אונז איז? — „הן בקדושיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה!“ ובפרט מענשען!... דערוויל זעהען מיר, אז זיי זיעכען נעביך דעם וועג — נאר מיר האבען דאס רעכט ניט, זיי אנציווייזען אויף איהם כל זמן זיי לעבען אין זייער בחירה... און הלואי וואללטען זיי זיך געקעננט בענוטצען מיט זייער בחירה פין זייער קינדהייט אן — וואללטען זיי שוין אפשר לאנג געוועהן אויף א וועג — דאס אומגליקק איז אבער, וואס פוילישע יודען טייטען דיא פרייע בחירה אין זייערע קינדער מיום הולדם ביז זיי ווערען אליין טאטעס פין קינדער — און דערנאך, אז זיי בעקוממען זיא שוין, איז זיא שוין אבגעשוואכט, פארשטימט, עקט און אונפראקטיש; און דערציא נאך דיא דאגות-פרנסה, דער שוואכער גוף פין א געמיטשעט לעבען און אנדערע צרות — ווייססען זיי שוין נעביך ניט, וויא זיך צובענוטצען מיט איהר? און קאנזוטשען אב א לעבען אין חרטה, ספקות, פערצווייפלונג, כעס און מכאובים. גא, קענן מען זיי בעשילדיגען אין זייער איטצטיגער לאגע?... ווייד דיא פאטער זייערע זענען אויך ניט שולדיג דעראינען, וויל זיי

ערצוינגע · · · יוסי"א)

עֶרְצוֹיגֶען דִיא קִינְדֶער אוֹיף דֶעם זֶעלְבֶּען אוֹפֶן, וָואס וַייטֶערֶע עֶלְטֶערֶען הָאבֶּען זֵיי עֶרְצוֹיגֶען, יֶעדֶער נָאךְ דֶער אַלְטֶער שִׁטָה, גָאךְ דֶעם אוֹיסְגֶערִיבֶּענֶעם דֶרֶךְ, וָואס זֵיי הָאבֶּען פִין אָבוֹת אֲבוֹתֵיהֶם, בִּיז דִיא עֶרְשְׁטֶע מְיַסְדִים פִין דִיא שִׁטוֹת, אוּנ וָואלְטֶען דִיא עֶרְשְׁטֶע דוֹרוֹת, וָואס נָאךְ יֶענֶע מְיַסְדִים, גֶעוֶועהן רִיכְטִיג פֶערְשְׁטֶעהן דִיא פְּרִינְצִיפֶּען, וָואס דִיא מְיַסְדִים הָאבֶּען גֶעמֵיינְט בֵּיים גְרִינְדֶען זֵייעֶר שִׁטוֹת, אוּנ אוֹיף וֶועלְכֶע דִיא שִׁטוֹת זֶענֶען גֶעגְרִינְדֶעט — וָואלְטֶען דִיא יֶעצְטִיגֶע דוֹרוֹת, בִּפְרָט דֶער הַיינְטִיגֶער דוֹר, גֶעוִויסס נִיט גֶעקִימֶען צוּ דֶער וִויסְטֶער לַאגֶע, וָואס דִיא 3 דָא, אוּנ טוֹיזֶענְטֶער נָאךְ אַזֶעלְכֶע וִויא זֵיי דַארְט, אִינ'ם עוֹלָם הַשָּׁפָל; וָוארֶען יֶעדֶער מְיַסֵד אַ נַייֶע שִׁטָה, הָאט גֶעוִויסס גִיט גֶעמֵיינְט אוּנ גִיט אוֹיסְגֶעאַרְבֵּייט זַיין פְּלַאן, צוּר נוּטְצֶען אוּנ גְלִיק פִין זַיין פָאלְק — גֶעוֶואהְנְלִיךְ מֵיין אִיךְ דִיא אֶרֶענְטְלִיכֶע מֶענְטְשֶׁען אוּנ הַיימֶע יוּדִישֶׁע פַּאטְרִיאָטֶען מִיט לֵייבּ אוּנ זֶעעלֶע — נִיט קֵיין שְׁווִינְדְלֶער אוּנ אַפֶּערִיסְטֶען חָלִילָה — אוּנ וֶוען דִיא נָאכְקָאמֶען, נָאךְ יֶעדֶען מְיַסֵד, זָאלֶען טַאקֶע נָאכְפָאלְגֶען זַיינֶע פְּרִינְצִיפֶּען אוּנ כַּוָּנָה, וָואס עֶר הָאט גֶעמֵיינְט מִיט זַיין שִׁטָה אוּנ, אַדְּרַבָּא דִיא פְּרִינְצִיפֶּען נָאךְ מֶעהר עֶנְטְווִיקְעלְן אוּנ פֶערְפָאלְקָאמֶענֶען נָאךְ דֶער צַייט פִין יֶעדֶען שְׁפֶּעטֶערֶען דוֹר — וָואלְטֶען, יֶעדֶער כַּת, גֶעוִויסס גְלִיקְלִיךְ גֶעוֶועהן בְּגַשְׁמִיּוּת אוּנ בְּרוּחָנִיּוּת, אוּנ מִיט דֶער צַייט וָואלְטֶען זִיךְ נָאךְ דִיא אַלֶע פֶערְשִׁיעדֶענֶע שִׁטוֹת גָאר אוֹיסְגֶעאַרְבֵּייט אִין אֵיין אַלְגֶעמֵיינֶער שִׁטָה, אַלְס אֵיינֶע פָאלְקָאמֶענֶע לֶעהרֶע אִינ'ם גַייסְטְלִיכֶען לֶעבֶּען, עַל פִּי הַתּוֹרָה-וְהַחַיִּים, הַדֵּעָה וְהַדָּת, פַאר אַלֶע יוּדֶען! . . . צוּם בֵּיישְׁפִּיעל לָאמִיר טַאקֶע נֶעהמֶען אַט הָאטְשׁ אַ דִיא 3 שִׁטוֹת פִין דִיא 3 מֶענְשֶׁען: דָאס מִתְנַגְדוּת, הַשְׂכָּלָה אוּנ חֲסִידוּת!: נָא, דִיא 3 מְיַסְדִים פִין דִיא 3 שִׁטוֹת: דֶער ווִילְנֶער גָאוֹן, ר' משֶׁה מֶענְדֶעלְזָאהְן אוּנ דֶער בַּעַל-שֵׁם, זֶענֶען גֶעוִויסס אַלֶע 3 גֶעוֶועהן פֵיינֶע אֶרֶענְטְלִיכֶע מֶענְשֶׁען אוּנ אֱמֶת'ע יוּדִישֶׁע פַּאטְרִיאָטֶען, אוּנ יֶעדֶער הָאט זַיין שִׁטָה גֶעוִויסס גֶעגְרִינְדֶעט אוֹיף פֶעסְטֶע, גִיטֶע פְּרִינְצִיפֶּען, לְטוֹבַת כְּלַל-יִשְׂרָאֵל אוֹיף דוֹר דוֹרוֹת — דֶער בַּעַל-שֵׁם אִיז חָלִילָה קֵיין שְׁווִינְדְלֶער, קֵיין שְׁווַערְמֶער גֶעוֶועהן, וִויא אַ סַךְ מֵיינֶען, חַס וְשָׁלוֹם! זַיין שִׁטַת-הַחֲסִידוּת אִיז בְּדוֹרוֹ גֶעוֶועהן אַ נֶאטְהִיגֶע, נוּטְצְלִיכֶע רֶעפָארְמֶע אִינ'ם רֶעלִיגְיָאזֶען לֶעבֶּען, אַקֶעגֶען דֶעם קַאלְטֶען שְׁטְרֶענְגֶען רַאבָּנִיזְמוּס מִקַּדְמוּת דְנָא בִּיז אִין זַיין צַייט, וֶועלְכֶעס ס'הָאט שׁוֹין גֶעהָאט גֶעבְּרַאכְט דִיא גָאטֶעס-דִיעֶנְסְט מִיט אַלֶע מִצְוֹת דְּאוֹרַיְתָא וְדְרַבָּנָן אִין אַזַא מַדְרֵגָה „מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדִים", אַז דֶער יוּד הָאט שׁוֹין גָאר לַחֲלוּטִין גִיט גֶעפִיהְלְט אִין זֵיי קֵיין שׁוּם טַעַם וְרֵיחַ, קֵיין שׁוּם אִינֶערְלִיכֶע כַּוָּנָה אוּנ תַּכְלִית! . . . עֶר הָאט גָאר גֶעזֶעהן דִיא זַאךְ וִויא אֵיין אוֹנְטָאמַאט אַלְס הִתְחַיְּבוּת, וִויא דֶער סָאלְדַאט — סְלוֹזְשְׁבַּא

(זעהט מיין מאמר: „מענדעלזאהן און דער בעל-שם“ אין מיין חבור „כל-בו'ניק“) אודאי האט דאס דער בעל-שם פערהאפט מיט זיין נייער שטה „חסידות“, וואס דער תכלית המכוון זיינער איז געוועהן: „ע ב ו ד ה מ א ה ב ה“, ס'הייסט, טוהן דיא זאך אוים אייגענעם ווילען און פיהלען דעם הויכען ערהאבענען זינן פון דער מצוה מיט איהרע ווירקליכע נוטצען אינ'ם לעבען, ס'הייסט: זיין אין דער עבודת-הבורא א פריי-ווילינגער קאלדאט — אודאי דיא 3 מיסדים זאלען זיך בעססער געוועהן צוזאמענעמען אינאיינעם, און אינאיינעם אויסארבייטען א רעפארמא פיר דעם יודעש רעליגיאזען און גייסטיגען לעבען, יעדער נאך זיינע מיינונגען און פרינציפען — וואללטען זיי געוויס געוועהן געגרינדעט איינע אללגעמיינע פאללקאמענע שטה אויף דור דורות, און עס וואללט גאר פערשפארט שאפפען סעקטען אונטער יודען... נישמעדר אפילו אזוי — יעדע שטה פאר זיך — איז הלואי וואללט מען זיא, נאך זיי, געוועהן פינקטליך נאכגעפאלגט אין זייער ערשטען זיננען, וואללט אויך דאס יודענטהום גליקזעליג געוועהן עד היום און ווייטער! — דאס אומגליקק איז אבער, וואס דיא נאכקאמען, נאך יענע 3 מיסדים, זענען מאקע באלד, און וואס ווייטער ערגער, אראפ פינ'ם ערשטען תכלית-המכוון, א סך אויס אונזויססענהייט, א סך אויס איבריגע הוספות, תקונים און שנויים אין דער שטה און א סך אויס אייגענעם אינטערעס און שווינדעל; אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז דיא אללע 3 שטות זענען לחלוטין אראפ פין דיא אלטע קאליעס, און זענען גאר ניט איינליך געווארען אויף יענע, אפילו מיט א רמז דרמיזא! לאזען יעמצט דיא 3 מיסדים אינמיסטען א קיק טיהן אט אויף א דיא 3 עקזעמפלארען — וועלען זיי געוויסס ניט דערקענען אין זיי אפילו א נצוץ דערפין, וואס זיי האבען געמיינט און בעהויפטעט'... הײנט וויא קענן מען זיי אין עפוואס בעשילדיגען? אדרבא! זיי האבען נאך גאר נישט-קשה געהאנדעלט נעגען צעהנער טויזענטער פוילישע יודען, וואס בלייבען איביג פערפאללען אין זייער איינגעוואינטעען שמוטץ... און דיא האבען זיך חאטש געבארעט מיט אייגענער בחירה אקעגען זייער פערדארבענער ערציהינג: דער עלטערער פין דיא 3, נאכ'ן אנזינדיגען זיך איבער'ן מויל אין זיין פערגרייזטער שטה, וועלכע איז שוין אין זיין צייט לחלוטין ארוים מחוץ לגדר, וואס קיין זכר פין „השכלה“ איז שוין אין איהר ניט געוועהן צודערקענען... האט ער זיך א חאפ געטיהן אין זיין פעהלער און האט אנגעהייבען זיעבען עפעס א בעססער מזון — הנפש אין זיין גייסטליכען לעבען און, כפי אינ'ם לחלוטין פער של אסס ענ עם שטייגעל ארייין — אינ'ם רבניזמוס, אין דיא הענגע דישנע ד' אמות של הלכה — קענן שוין אזוינער געוויסס ניט וועללען אריינפליהען... איז ער אריינגעפלוינען אין א שטייגעל חאטש מיט ווינטעלאטערם, טיהרלעך און

פֿענסטערליך — דאס לופטיגע חסידות — דער צווייטער, וואס האט זיך געניינט אנגעליטען אין זיין פערגרייזטער שטה, טראגענדיג אויף זיך א משא פין תרי״ג מאל תרי״ג חומרות, גזרות, תקנות, סיגים אונ מנהגים . . . אונ אללעם אויטאמאטיש אונ אונטער׳ן שטרענגסטען דעספאטיזם . . . האט זיך געביך אויך בעצייטענס ארומגעקיקט, אונ אנגהייבען, מיט פרייער בחירה, צוזיכען עפעס א פרישע זערנע צום ערנאהרען זיין דורשטיגען גייסט, אונ כפי אין אזא לחלוטין אפענער שטייג — דיא פערגרייזטע השכלה אין פריקת-עול לגמרי — וועט אזא פויגעל געוויסס ניט אריין פליהען . . . וואָרען אויסשפאנען זיך פין עול תורה ומצות מיינט ער גאר ניט . . . איז ער אויך אריינגעפלויגען אינ׳ם חסידות — חאטש א האלב-צוגעמאכט שטייגעל . . . נא, אונ דער יונגסטער פין א דיא [3], וויקענדיג זיין גאנצע יוגענד אין זיין פערגרייזטער שטת-החסידות, אונ דערזעהענדיג דאך דיא מעשים אשר לא יעשו וואס אין דעם מין שטייגעל געהט פאר . . . האט ער זיך אויך געביך א חאפ געטיהן אויס אייגענע געוויססענביסע, אונ גאארט ערגעץ איבערצופליהען אין א פיינער שטייגעל . . . ער איז אבער, ראשית, אומגליקליכער פין זיינע חברים: זיי האבען געהאט מיט עפעס צו פליהען אונ מיט עפעס צוקימען אין א נייער דירה: דער ערשטער בעזיטצט שפראכען, וויססענשאפט אונ דרך ארץ; דער צווייטער בעזיטצט ש״ס ופוסקים אונ עול-מלכות-שמים — ער געביך איז א כלי-ריק מכל וכל: לערנען אויפ׳ן שפיטץ מעססער, יראת-שמים אויף א שמעק-טאבאק אונ דרך-ארץ אביסעל מעהר פין א ווילדער חיה . . . נא, וויהין זאל ער אריינפליהען . . .? והשנית, האט ער דאך שוין פין זיינע חברים, אז יענע [2] שטות טויגען אויך אויף כפרות . . . היינט וואס קיממט איהם צוטיהן אין אזא קריטישער וויסטער לאגע, ביי אזא פינסטערער ערציהונג וויא זיינע, ביי אזא נידריגען מצב המוסרי והשכלי, ביי אזוינע אויסגעמארכעוועטע ביינער אונ ביי אזא עניות, דחקות אונ שפלות — אז ניט אריינפאללען אין יאוש אונ פערליערען בטחון אונ אמונה אין אללעם . . .?

אט זעהט איהר, דיא עלטערע צוויי זענען זיך נאך אומשטאנד ארויסצורייסען פין זייער נייעם טעות, פין דעם פאלשען חסידות אונ זיך נאך עפעס אויסארבייטען א מין דרך-הממוצע צווישען דיא אלטע [3] שטות, ווייל זיי האבען עפעס מאטריאל מיט וואס צו ארבייטען; אונ הויב זיי וועללען, ביז אין זייער טויט, ניט קיממען אויף א דרך-הישר — זיי קענגען מיר אפשר יא בעשילדיגען נאכ׳ן טויט — אי דאס איז אויף זיי אויך, דיא ערציהונג זייערע, א גענינגער למוד-זכות אויף אללעם . . . דער יונגערמאנן אבער קענן אפילו נאכ׳ן טויט אין גאר ניט בעשילדיגט ווערען! זיין בחירה האט מען שוין לאנג געטייט אין איהם אונ געטייט אויף אייביג! . . .

איך זאג אייך בפירוש פאראויס, אז ער אונ נאך טויזענטער אזעלכע „פוילישע יונגלעך" וויא ער וועלען שוין אזוי אבקאניטשען זייער קוריטיג שטיקעל וועלט אונ וועלען אללע שטארבען אהן ודוי . . . אונ איך וועלל זיי מיט אלע מיינע מאגליכקייטען פערטיידיגען נאכ'ן טויט אונ זיך אויסשטארען פאר זיי א ווינקעלע אין גן-עדן וויא א קאפ אנצושפארען! . . . יא, זייער וויסטע-פאנאטישע ערציהונג, איז א גענוגע כפרה אויף זייערע נארישע מעשים, אונ זייער בידעווען אין דלות, שפלות, קריינק, יסורים אונ אונ כל ענוים קשים, איז א גענוג אבקעמעניש אויף זייער פיסטע זונדיג לעבען! . . . פאר איין זאך וועלל איך איהם אליין מחיב זיין איבער הונדערט יאהר, אויב ער וועט זיינע קינדער מגדל זיין אויף זיין דרך! . . . איי ער ווייסט ניט אונ קען ניט אויספיהרען קיין אנדער דרך? — לאז ער זיך מיט זיי פערלאזען אויף ארענטליכע מענשען, אדער לאזען זיי זיך אליין געהן זייער וועג . . . אביא ניט דיא פינסטער, וויסטע ערציהונג, פון דיא „פוילישע יונגלעך"! . . .

ביי דיא רעד האב איך מיך אויפגעהאפט אין איינע אנקסטען אונ וויא איך מיט מיינע 2 חברים האבען נאר דיא אויגען געעפענט, האבען מיר דערזעהן פאר זיך דעם סמאטריטעל פינ'ם אסטראג מיט א פאפיער אין דער האנד, אונ האט אונז אבגעוועט, אז מיר זענען בעפרייט! — אונ דאס פאפיער איז געווען איין קייזערליכער מאניפעסט אויף טויזענטער ארעסטאנטען . . . אונ דאך האט מרדכי'לע זיך נאר אוועקגעלעגט צו בעווייזען אין דעם רבי'נס א מופת ···· שמואל'קעל האט ציגעשא־ קעלט מיט א באם . . . אונ איך האב געצויגען מיט דיא פלייצעס . . .

21.

אזוי וויא דיא טקאטשילגע, אזוי איז דאס וועבען,
אזוי וויא דיא ערציהונג, אזוי איז דאס לעבען!

קימעגדיג, נאך 6 יאהר אסטראג, אויף דער לעבעדיגער וועלט, בין איך נאר וויא פער'שכור'ט געווארען, אונ האב זיך קיין חשבון ניט געקענט אבגיבען וועגען מיין לאגע . . . ובפרט נאך דיא ערשטע פאאר טאג, אין וועלכע דיא וציאנ'ר סירעווקער חסידים האבען דא געהאט אזא גילדענע געלעגענהייט צו חאפען א ביסעל משקה לכבוד דעם נייעם רבי'נס מופת ···· אונ מאקע פשוט, וואס מע האט זיך נאך אזא לאנגער צייט, ווידער דערזעהן מיט 3 אלטע חברה־לייט, גיטע ברידער; א כלל מע

האט געמאכט קערמעשליך מיט נגונים און מיט ריקודל'ך אזוי אז איך בין פערטערעראמעט געוועהן פין אללע זייטען, ביז דיא גאראטשקע איז אביסעל איבערגעגאנגען און אויפ'ן דריטטען-פערטען טאג האב איך מיך ערשט אַרומגעקוקט אויף מיין לעבען דאס ערשטע מאל אין מיין לעבען ···· א מענטש אריבער שלושים, אויסגעדארט, אויסגע־מארכעוועט, אהן א טראפען בלוט, אהן א גאנץ ביינדעל, אהן א ווינקעל וויא א קאפ אנידערלעגען, אהן א מראה מקום אויף א טריקען שטיקעל ברויט — א חוץ אפשר דאס מעמדות קלייבען, וועלכעס כ'וואללט מיר ליעבער געוועהן דער טויט . . . — אהן א שום מיטטעל צום פערדיענען א שטיקעל ברויט! ווייב און קינדער מיטשען זיך גרעגען אויפ'ן טויט, און דא טאטשען נאך דיא געוויסען ···· און דאס ספקות מאכט מיר א טשעכאטקע! עס פלאנטען זיך אין קאפ מיינע חסיד'ישע מעשים, דעם רבי'נס כלא-ידע . . . מרדכי'לעס חלום, פערילהיין'ס מפלה, דאס מלאכים-ליעד און דעם מלאך מיכאל'ס נבואה וועגען מיין עתיד . . . און, ועל כלם, ס'איז שוין טאקע ניטא קיין שטיקעל ברויט ! . . . גוואלד ! — האב איך מיר מיט ביידע האנד א קלאפ געטיהן אין קאפ אריין, און האב זיך, דאס ערשטע מאל אין מיין יונגערמאנן-לעבען, זעהר ביטטער צוויינט — גוואלד, וואס בין איך ? ווער בין איך ? וועהמעס בין איך ? וואס, ווער איז מיינס . . . ? וואס טויג איך בגשמיות און וואס בין איך ברוחניות ? ! . . . איך בין אזוי א פאאר שעה אבגעזעסען כמעט וויא פערשטיינט און טייכען טרעהרען האבען זיך געגאססען פין מיינע אויגען ביז איך האב הענדליך אויסגעשריען אין א ווילד פערצווייפלינג : גערעכט דער מלאך מיכאל ! . . . איך בין א פערפאלענער אויף אייביג ! איך האב מיך ניט מיט וואס צו בארען און קענן מיך ניט בארען ! . . . געשטארבען מיין בחירה מיט מיין ערשטער מינוט לעבען און איך מוז בלייבען ביז אין טויט דאס, וואס דער טאטע האט געמאכט פין מיר, וואס דיא יודישע ערציהינג האט געמאכט פין אונז אללע ! . . . און באלד איז געבליבען ביי מיר א הסכם, אז איך זאל מיך, לפנים, האלטען אינ'ם חסידות ביז ס'וועט זיך האלטען . . . פיעל-וועניג האב איך שוין א שטיקעל ברויט, אביססעל בראנפען און א קבוץ חסידים, מיט וועהמען איך קענן האטש א ווארט אויסרעדען . . . און אזוי בין איך דאך גאר עלענד וויא א שטיין : פאר מתנגדים איין עם-הארץ, פאר משכילים א פרא-אדם, פאר בעלי בתים א פיסטעפאסניק און פאר'ן המון העם -- איין אסטראזשניק . . . דארף איך דאך מיר נאר בעגראבען לעבעדיגערהייט ! . . . ובכן בלייב איך ביים אלטען דרך ! ס'הייסט : ניט איך בלייב — נאר איך קענן מיך ניט ארויסרייססען פין איהם . . . איך האב ניט וויהין ? סיידען א שטיין אויפ'ן האלז און אין וואססער אריין ! . . . איך בלייב צווישען

דיא

דיא חסידים, נאר ניט ביים חסידות און ניט קיין חסיד... דאס איין און איינציגע שטיקעל געוואהר מיינס איז ביי מיר געבליבען „שוויגען"...

אז ווידער לעבען פינ'ס מעמדות — קלויבען — מוז מען דאך דעם רבי'נס הסכמה דארויף! — און אויף מארגען בין איך מיט מיינע [2] מיושבאים אוועקגעפאהרען צום רבי'ן אויף שבת. (גע'חלומ'ט האט זיך מיר נאך, איבער'ן הונדערטסטען פאלל, אולי טאמער וועט מיר דער רבי תאמש עפעס אבגיבען פון מיינע 3000 קערבליך, וואס איך האב מיר אנגעקלויבען ביי איהם?...) דער רבי האט אונז אללע [3] זעהר קאלט אויפגענומען און מיך נאך ערגער פון אללע... מאהלט אייך ביי מיר איז דאס קיין נייעס און קיין חדוש ניט געווען; איך האב זיך גענוג איבערגעזעהען פון איהם אזעלכע פערפרעמדעכצען פון מענשען, וואס האבען איהם זייער ממון און דמים אוועקגעגעבען און ביי זייער דלות האט ער זיי ניט דערקענט, און אפט מאל גאר ניט געהייסען אריינלאזען צו זיך... און דאס פלעג אויך אויסקומען ביי זיא חסידים'ס א מופת — היינט, וואס איז דאס חדוש אז ער דערקענט ניט מיינע [2] חברים נאכ'ן אבשלאגען כפרות מיט זיי...? ובפרט מיך, דלפון, אסטראזשניק, און ער איז נאך מיינער א בעל-חוב דערציא!... ווער וואללט עס בעסער געוועהן?... ער וואללט אונז גאר בפירוש ניט געוועהן אריינגעלאזט צו זיך; כ'לעבען, וואס דארף ער בכך הכל דיא [3] אבגעשלאגענע הושענות צו זיין מוחין דגדלות... און צו וואס טויג זיך איהם בעגעגענען אויג אויף אויג מיט ארעסטאנטען פון איין דילא מיט איהם...? נאר דאס האט ער שוין ניט געקענט טיהען אקעגען דער וועלט... היינט שטעללט אייך פאר זיין היילינע מוננע, בעת איך האב איהם, צווישען דיא ציין נאר, געבעטען עפעס אויף מיין חוב!?... ער איז ממש אנגעצינדען געווארען, נאר אויף צו פערברענגען מיך בהבל פיו הקדוש... נאר באלד האט ער פערגלאנצט דיא אויגען און האט, מיט א היילינ, חן'עוודיג שמייכעלע א זאג געטיהן: „דיין חוב...? וואס איז שייך...? כלנו חיבים, כלנו משועבדים צו עבודת הבורא ברוך הוא וברוך שמו! ה' נתן וה' לקח יהי שמו מבורך! — א בשר ודם וואס איז בכל רגע ורגע דעם איבערשטען דיא נשמה שולדיג — איז וואס שייך צוזאגען „חוב?"... חוץ לזה האב איך דאך דיין פלונית'טע געגיבען א יאהר אויף צו לעבען, דאס קוממט דאך איהר פון דיר על פי דין... היינט וויפיעל האט מיך אבגעקאסט דיא הכנות צו דיין חופה מיט מיין פלימעניצא ימח שמה זאל זיא ווערען... נא, און וויפיעל האב איך געגיבען פאר דיין דילא. מע זאל זיא אלץ אבלעגען, ביז איך האב דיך מיט'ן איבערשטענס היילף ארויסגענעהמען פון גויעשע האנד...? מאהנסטו מיך נאך חובות...?" איז ער זשע דען גיט פאללקאמען גערעכט?... מיין פלונית'טע

קימט דאך „על פי דין“ . . . (ניט על פי הפּראָקוראָר . . . און אַ בעל־ברחו־גט אָהן כתובה איז איהר, אַ פּנים, געקימען על פי יושר . . .) „מיין דילא“ . . . האָט איהם געקאָסט . . . און נאָך פון גוי'עשע האַנד האָט „ער“ מיך אויך אַרויסגענעהמען . . . נאָ, און טאַקע דיא הכנות צו דער חופּה געהן דאָך אויך ניט צו פּיס! קאַרג האָבען געגעבען רענדאַרעס אָנגעבראַכט דאַרויף זייער בליט? . . . מאַהן איך נאָך חובות בייא אַזאַ צדיק יסוד עולם! ? . . . מיילאַ, איך האָב דאָך אַ קיק געטהון, אַז דיא שפּיעל איז פאַר'ן טייוועל, האָב איך מיר מישב געוועהן: לאָס איך חאָטש ניט אַנווערען דאָס התמנות אויפ'ן מעמדות־קלויבען . . . און בכדי ער זאָל מיר שוין טאַקע ניט אָבזאָגען (איהר שפּיעלט זיך מיט'ן „הוי זהיר בגחלתן?“ . . .) האָב איך איהם קודם כל געוויזען דאָס כתב פון אַללע וציונער חסידים, און דערנאָך איהם געבעטען זיין הסכמה דאַרויף, ער האָט זיך אַפילו געקוויינקעלט . . . נאָר זיין גרויס רחמנות אויף אַ מענשען האָט דאָך גובר געוועהן אויף דעם פּחיתת הכבוד, וואָס ער האָט ערשט געהאַט פון מיר . . . און האָט, מיט אַ פערביססען שמייכעלע געזאָגט: „נאָ? . . . „מעשה אבות ירשו בנים“ — מכי־תיתי, מכי תיתי! מן הסתם וועסטו טיהן דיין חוב בשלמות, און וויא מע דאַרף — טאַקע אַביססעלע מסירת נפש אויך . . . נאָר דיא ווייסט דאָך, איציקעל, אַז דיין דילא האָט מיך אויסגעבראַכט . . . און דער מעמד מיינער איז, בעונותינו הרבים, אויך פערקלענערט געוואָרען, איי, איי, איי! פּסו אמונים, אפס חסיד, עוקבתא דמשיחא! עוקבתא דמשיחא! . . . מיין יאָסקי עליו השלום, דער טאַטע דיינער, האָט, אין דיא גיטע יאָהרען, גענעהמען ביי מיר צעהן גילדען אַ וואָך; דיא ביסט דאָך אָהן בני בית . . . וועלל איך דיר גיבען 7 גילדען אַ וואָך. (ציינד אַהרט איהם שוין דייקע ניט „על פי דין“ . . .) פאָהר לחיים ולשלום ולך בדרכי אבותיך!“ . . . (צום לייב־גבאי) „שרייב איהם אָן אַ בריעף, בפקודתי, צו וציונער קהל מכוח זיין התמנות במקום אבותיו“. — איך האָב גיך געהאַפּט דיא בריעף און שוין געמאַכט אַ פּלטה! כ'לעבען אַ קשיא אויף אַ מעשה: אַט נאָך אַ מינוט קענן ער חלילה דערזעהן, וואָס ביי מיר אין האַרצען טיהט זיך מכוח דעם גאַנצען חסידות מיט איהם אינאיינעם . . . ער קיקט דאָך פאַרט מסוף עולם ועד סופו . . . און דעמעלט איז פערפאַלען 7 גילדען אַ וואָך, און פון מיר קענן דאָך שוין טאַקע ווערען אַ גל של עצמות . . .

קימענדיג אַ היים, האָט מען ווייטער געהאַפּט אַביסעל בראַנפען אויף חשבון פון מיינע שכירות און איך בין געוואָרען דעם רבי'נס מעמדות־קלויבער. איך האָב מיר געדינגען איין אַלקערעל אין שכנות פאַר 20 גילדען אַ יאָהר און האָב גענעהמען מיין יונגעל צו זיך, וויפיעל

איך האב אויסגעפיעט דעם ערשטען חודש מיט איהם איינצוטענה'ען מכוח עפעס יודעשקייט, ביז איך מעהר ניט דערגאנגען פון איהם נאר דאס: אז ער ווייסט ניט אונ וויל ניט וויסען פון קיין שום שטות, ער איז א יודעש קינד אהן חכמות, אונ וויל זיין א פשוט'ער יוד צו גאט אונ א שטיקעלע מענטש צווישען לייטען . . . ביים ראבינער האט ער זיך צוגעלעהרענט אביסעל תנ"ך אונ אביסעלע לעזען אונ שרייבען רישעש אונ דער ראבבינער זאגט איהם ניט קיין דעות אין יודעשקייט כי הוא זה! — איך האב מיך דערמאהנט אינ'ם מלאך מיכאל'ס ווערטער: „לאזען זיי זיך אליין געהן זייער וועג – אביא ניט דיא פינסטער, וויסטע ערציהונג פון דיא פוילישע „פוילישע יונגלעך" !" . . . אונ האב איהם אויף אללע זיינע רעד קיין איינציג ווארט ניט דערוידערט . . . בר מצוה איז ער נאך צוריק מיט א פאאר חדשים געווארען, אונ טאקע דער ראבבינער האט איהם געקויפט א פאאר תפלין אונ האט זיי איהם אליין אנגעטיהן. איך קען אייך נאר דאס זאגען, אז מיין יונגעל איז מיר עפעס איינגעבאקען געווארען אין הארצען, אונ דאס התקשרות צו איהם האט אין מיר ערוועקקט א רחמנות צו מיין ווייב אונ קינדער . . . איך האב מיך ניט בערעכענט ביי זיך: וואס, דיא לא יצלח, דיא נאר-נישט-מיט-נישט, דיא איבריגער אויף גאטט'ס וועלט! דיא דארפסט פערבענדיווען מיט דיין פלונית'טע! ? דיא סמייעסט צו דענקען אפילו מכח עפעס א נישט-קשה'דיק פנים'ל . . . ? דיא! ? — דיא „פויליש יונגעל" קענטסט דען, צי טארסט דען פרעטענדירען מעהר וויא אויף א „פויליש מאדעל" ! ? דיא צערבראכענער שארבען, אויסגעמארכעוועטער יונגער זקן אונ עובר-בטול'דיג יונגעל! . . . דיר ליגט נאך אין זינען אזעלכע מעשה נערות ? . . . איז דען דיין פלונית'טע ניט אומגליקליכער מיט דיר, וויא דיא מיט איהר ? . . . נאר וויל זיא איז א „פויליש מאדעל" . . . טאר זיא ניט וויסען פון בעססערס וויא א „פויליש יונגעל" — דאס איז איהר דאליע, איהר זוג מששת ימי בראשית! . . . וויא זשע דערוועגסטו זיך עס יא צו וועללען וויסען פון בעססערס ? . . . — אונ באלד האב איך אראפגעהאפט פינ'ם מעמדות-געלט 10 גילדען אריבער דיא שכירות, אונ דאב געגעבען מיין יונגעל אויף הוצאות הדרך קיין קראקאדאליוועקע אונ צוריק. ער זאל ברענגען דיא מאמע מיט דיא קינדער צו מיר קיין וציוני . . . פינקט אויף שבת פרשה כי תבוא — דעם שבת פון דער תוכחה — איז מיין אומגליקליכע מאוס'ניצע געקוממען קיין וציוני; איך האב שוין געדינגען א היבש חדר מיט א קעכעל פאר 40 גילדען א יאהר אונ שבת-צונאכטס האבען מיר איבערנייעס חופה געהאט אונ בין געווארען א וציוני'ר בעל-הבית מיט א ווייב אונ 5 קינדער אויף 7 גילדען א וואך, חוץ אביסעל תקון אין קלייזעל! . . .

מיילא מיין נחת-רוח אונ הרחבת-הדעת אין מיין פאמיליען-לעבען

ב ר ו ח נ י ת . . . פֿערשטעהט איהר דאָך מן הסתם . . . איך האָב דאָך ניט קיין שפּיעגעל אין מיין שטיב, איך זאָל זיך אויך קענען אַ מאָל זעהען . . . — וואָרען דאָס איינציגע צופּאַהרענע טישעל מיט אַ פּירבאַנק אין שטיב האָט דאָך מיר אויך דער בעל-הבית פֿון דער דירה אַנטליגען פֿאַר מצוה — אָבער אויגען האָב איך דאָך יאָ, צו זעהן פֿאַר זיך אויפשטעהענדיג און לעגענדיג איין אַלטע, האַרבאַטע קראַנקע, קויטיגע, זאָווערע הקדיש'ניצע . . . נאָ, און מיין ראָסקאָש פֿון 7 גילדען אַ וואָך פֿערשטעהט איהר דאָך אַוודאי! — היינט פֿערשטעהט, וואָס פֿאַר אַ זיכערע שלום-בית איך האָב געהאַט פֿון אַזעלכע 2 תענוגים שבעולם! ? . . . נישמעהר אַללע פּויליש'ע יונגעלעך האָבען דען בעססערס פֿון מיר? — דאַנקען און לויבען דעם וואָס לעבט אייביג, וואָס איך האָב חאָטש געהאַט אַ שטיקעלע טרייסט אין מיין עלטער יונגעל זאָל לעבען! אַנדערע אין מיין גלייכען האָבען דאָך דאָס אויך ניט געהאַט, וואָרען זיי האָבען דאָך דיא זכיה ניט געהאַט, צו האָרען דעם מלאכה מיכאַל'ס דרשה, און האָבען אַליין מגדל געוועהן זייערע קינדער . . . אַיי מכוח לעבען 7 קראַנקע נפשות מיט דירה-געלט, פֿאַדאַטנ, שכר-למוד, אַ שיך און — חאָטש איין מאָל אין חודש — אַ ווייס העמד אויף 7 גילדען אַ וואָך? . . . נאָ, וואָס טיהען דיא איבריגע, אַז זיי דאַרפֿען נאָך געביך, פֿון אַזא מין הכנסה, ציהען אויף אַ פֿאָהר צום רבי'ן מיט אַ פּדיון'דעל, און חאָטש עפּעס צישטייער אויף דעם זילבערנעם פֿאַלימעטעק, אַ מתנה דעם רבי'ן . . . ? און ווייטער וועל איך אייך זאָגען דעם גאַנצען אמת: ווען איך מאַך מאַקע ניט אַ שטיקעל מחק אינ'ם חשבון פֿינ'ם כתמדות-געלט — וואָלט איך מאַקע אויף קיין שטיקעל פֿיסנע ברויט מיט ציבעלעס אויך ניט געהאַט! — נישמעהר ביז וואַנען קענן מען אַלץ שווינדלען אין אַ חשבון, ובפֿרט פֿאַר'ן רבי'נס לעכטיגע אויגען . . . ? איך האָב אָבי געשווינדעלט אַ יאָהר דריי מיט כל מיני פֿסלנות ביז דער רבי האָט זיך פֿאָרט געכאַפּט, אַז ס'פֿעהלט איהם פֿאַר דיא 3 יאָהר צום חשבון קאָרגע מאָה זהובים פּויליש — נאָ, אַ קליינקייט, גנבה'נען פֿון אַזא הקדש-געלט 15 קאַרבען מיט אַ מאָל! און נאָך ביי וועמען? ביים רבי'ן! ? . . . דאָס איז דאָך שוין מאַקע עק וועלט! . . . קענן זשע נעביך דער רבי צאָהלען אַזעלכע קאָטערזשנע פּראָצענטען פֿאַר 9000 קערבליך? . . . נאָ, נאָ, מן הסתם האָט ער מיר באַלד געגיבען אַ העברה פֿון מיין התמנות, און איך מיט מיין בני בית זענען מיר, פֿינקט אויף ראש השנה, געבליבען אָהן אַ שטיקעל ברויט! . . . ערשט ערב ראש השנה פֿאַרנאַכט האָט מיין עלטער יונגעל געבראַכט אין שטיב אַריין 2 היבשע קוילטשען, אַ טעלער מיט פֿיש, (נאָך ריזיע) 2 פֿינט רוי פֿלייש, אַ האַלבע אָקע ווייַן מיט אַ פֿינעפֿגילדענשטיק מזומן. איך האָב עס גיט פֿערשטאַנען, אַז דאָס איז פֿינ'ם ראַבינער, און האָב איהם אפֿילו ניט געוואָללט איבערפֿרעגען . . . יום טוב אין קלייזעל האָב

איך גיט געזעהן . וויא אזוי מיינע חסידים קוקען אויף מיר פאר מיין גנבה ביים רבי'ן . . . אונ מוצאי יום טוב קוממט מיין יונגעל , אונ זאגט מיר , אז דער ראבינגער מיט'ן ווייב בעטען מיך זעהר צו זיך אויף א שעה ; מיין יונגעל האט דאס אויסגערעדט מיט אזא הארצרייסענדיגער מונגע , אז איך האב איהם שוין גאר גיט געהאט , וואס צו ענטווערען , אונ בין אוועקגעגאנגען צום ראבינגער . . .

מיילא , זאגט אייך שוין , וואס איהר ווילט : איך בין א גאר נישט , א נישט , א גיט ווערט , וואס דיא ערד טראגט מיך ! אמת ! איך בין עס אייך אליין מודה — נאר , אז איך האב דערזעהן דיא גיטע , לעבטיגע רבקה'לע , איז מיר עפעס אזא טעהע אויפ'ן הארץ געווארען , אזא נאגען , אזא טיעף ציהען — אז איך בין שיר אויפ'ן ארט צונזאנגען אין עלענד אונ שמערץ ! .... וואזשע זאל איך טיהן , אז מיין ביטטער הארץ וויל גיט וויסען וועד ס'איז ... אונ שטיפט זיך אויך מיט פרעטענציעס אויף פיין אונ עדעל ? . . . מיילא בקצור : דער ראבינגער האט מיך זעהר פיין אויפגענעהמען , רבקה'לע האט מיר אליין דערלאנגט א גלאז טעה : זיי האבען מיט מיר גערעדט וויא מיט עפעס א לייטישען מענשען אונ האבען מיר דערצעהלט , אז זיי ווייסען מיין לאגע פון אלף ביז תי"ו , אונ פערשטעהן אפילו , וואס איך לייד אויס אין זיך פון מיינע טיעפע געוויסען . . . אונ האבען מיך זעהר הארצליך געטרייסט , אונ דער ראבינגער האט מיר פארגעלעגט , אז , הויב איך וויל , וועט ער מיך מיט פערגניגען צונעהמען פאר א שמש אין אללע שטאדט-שליחות'ן פון זיין קאנצעלאריא , אונ ער וועט מיר צאהלען 10 גילדען א וואך , א חוץ , וואס ס'קענן מיר נאך איינטראגען געוויססע 10 גילדען א חודש אין דער זייט . „א כלל , ר' איציקעל — האט ער מיר מיט אויפגעלעגטקייט געזאגט — זייט ביי אונז א בן בית , וויא ביי זיך אין דער היים , יאקאס וועט זיך גאנץ אריםקוקען אויף אייער ביטטערער לאגע ! . . .“ איך אליין , פון אייגענער בחירה , ווייסט דער אייבערשטער דעם אמת , אז איך וואללט געליטטען הינגער אונ קעלט אונ כל עגויים קשים , אונ וואללט מיך גיט געווארפען צו קיין צד נאך ראטינגיק — נאר , אז איך האב געזעהן אזא מין מקרה , וואס איך וואללט עס מיך אין לעבען גיט גערעכט , נאך אזא האנדלען , וויא איך האב געגען איהם געהאנדעלט — האב איך א קלעהר געטיהן ביי זיך „אצבע אלהים הוא !“ אונ בין געבליבען שמש ביים ראבינגער ! — אבער ! פון מיין אלטער קאליע טרייט איך אלין גיט ארויס : איך טראג מיך וויא אללע חסידים , איך דאווען אין קלייזעל , איך האב א מאל א ביסעל תקון , אונ בין בכלל א פשוט ערהרליכער יוד אונ לפנים א חסיד : ס'הייסט איך מיין גיט : א צבוע'ק , חלילה ! פשוט , איך בין א חסיד אהן דיא אללע חסיד'שע מעשים ... איך האר אונ זעה אונ שווייג ! אפילו מיין יונגעל פיהרט זיך אויך אזוי וויא איך , אז מע קענן זיך באמת צו אונז גאר גיט געפינען . . . מיין

לאנגע אינ'ם שמשית האט זיך אויף אזוי פיעל פערבעסערט אויף וויפיעל דער מאגען האט זיך אונז פערבעסערט פון ברויט מיט ציבעלעס אויף ברויט מיט קאליש . . . ווייטער דער איינענער דלות אין שטיב, דער הקדש, דאס שפלות דיא קללות אונ חרמות אונ דאס זעלבע נידריגע, קויטיגע, פינסטערע לעבען וויא תמיד, נאר דאנקען דעם אייבערשטען פאר'ן שטיקעל ברויט! אזוי האב איך אבגעשמש'ט א יאהר 3. מיין יונגעל האט שוין חתונה געהאט מיט א שאנער בתולה פון עהרליכען בעל-הבית'שען גראד אונ האט זיך געלעבט פון הויז-מלמדות, דאס צווייטע יונגעל האט דער ראבינער מיט מיין עלטערען זיהן אריינגעגעבען עפעס אין א מין רעמעסליענע שולע, — אינמיטטען איז מיין פלוגית'טע געשטארבען — בין איך מיט 2 קליינע קינדער (דער פון דער דאריגע איז נאך פאר 2 יאהרען געשטארבען) געבליבען וואינען אינאיינעם מיט'ן זיהן, אונ וואללט מיר שוין אזוי געוועהן אבגעקאנטשעט דאס פינם־טער שטיקעל וועלטעל! — נאר דיא חברה חסידים האבען דאס אללעס . . . ניט געקענט פערדייען . . . אונ מע האט זיך אלץ געזוכט, וויא זיך מיט מיר אבצורעכנען! — איך האב בעמערקט זייער קאלטקייט אונ במעט וויא שנאה צו מיר — נאר אויף אזוי ווייט האב איך ניט אנגעהייבען רעכטען! — אונ ויהי היום, אדער פינקטליכער געזאגט, ויהי בחצי הלילה, אום שושן-פורים ביינאכט וויא איך מיט דיא חסידים האבען מיר אביססעל אונטערגעהוליעט ביי רב אין שטיב, האבען זיי מיך ניט פער'שכור'ט . . . אונ געהעריג א חיים האבען זיי מיך געהרג'ט גע'ממית'ט אונ אונטערגעשלאגען דיא זייטען אונ האבען מיך אריינגעווארפען אין יאהר אריין! — ערשט צום טאג האט מיך מיין זיהן געפינען אונ אהיים געפיהרט אונ איך בין אבגעלעגען א חודש בין החיים והמות . . . אונ ערשט, אז איך בין עטוואס צו זיך געקוממען האבען דיא דאקטוירים פרייזבייעט, אז איך האב דיא אמת'ע טשאכאטקע — דיא גאנצע צייט פון מיין קראנק האט זיך דער ראבינער מיט רבקה'לען נאר אוועקגעלעגט מיט לייב אונ לעבען . . . אונ נאך צינד ליג איך אונ טשאכנע אויף זייערע הוצאות אונ דערווארט פון טאג אויף טאג דעם מלאך הגואל, וואס זאל שוין גיכער אויסלעזען מיין בידנע, קליינע נשמה פון מיין פער'פגר'־טען גוף ארויס . . . מעהר, רבותים, האב איך שוין קיין כוח ניט צו רעדען, ווער שמיעסט צו שרייבען! — אפשר נאך מיין טויט וועט מיין זיהן אייך דאס איבריגע דערצעהלען. — דערוויל זייט געזונד אונ ווייסט תמיד ביי זיך, אז ווען איך האב דאך מיין וועלט פערשפיעלט נאר דורך אייער פוילישער זיסער קינדער-ערציעהונג — דאך געה איך פרייליך פון דער וועלט, האפפענדיג, אז אפשר וועט איהר שוין, נאך דעם „פוילישען יונגעל“ שוין מעהר ניט מגדל זיין נאך אזא „פויליש יונגעל“ וויא איך, אייער קרבן,

יצחק יואל ליניעצקי.